3 1761 06558819 6

293

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/struenseeoggguldb00gies

Struensee og Guldberg

eller

tvende Revolutioner ved Hoffet i Kjobenhavn.

En historisk Skildring,

udarbeidet med Afbenyttelse af Geheimearchivet og af flere hidtil ukjendte Kilder,

ved

H. P. Giessing,
(Forfatter til Skriftet „Griffenfeld.")

Kjobenhavn.

Paa Universitetsboghandler Andr. Fred. Høsts Forlag.

Trykt hos Louis Klein.

1849.

Motto:

Og ved en Klang af Sandheds Luur
Faldt Klostret om . . . .

Poul Møller.

brief
DL
0047813

Indhold.

Side

Indledning 1
Et Rygte om Enkedronning Juliane Marie gjendrevet 7
Det **struenseeske** Ministerium 13
Om Struensees Berettigelse til at udstede Cabinets-Ordrer 25
Sammensværgelse mod Struensee 41
Det første Forslag til Sammensværgelse mod Struensee 45
Processen 51
Struensees Selvforsvar 68
Dom og Exsecution 90
Guldberg gjør forgjæves Skridt om Benaadning .. 108
Dronning Caroline Mathildes Skjæbne 122
De Sammensvornes Skjæbne 143
Det **guldbergske** Ministerium 148
Om Benævnelsen „det guldbergske Ministerium“ ... 153
Udenrigsministeriet 160
Guldbergs Skildring af Danmarks Forhold til fremmede Magter 164
De indenrigske Anliggender 171
Finantsvæsenet 205
Handelen 205
Fabrikker og Manufacturer 208
Landbovæsenet 211
Undervisningsvæsenet 211
Nationaliteten 213
Indfødsretten 223

Side
Guldberg som Medbestyrer af Skuespillene og flere andre Institutter 226
Revolutionen af 1784 229
Uheldige Foranstaltninger med Hensyn til Handelen Finantserne og Banquen 263
Pludselige Afskedigelser 267
Kronprindsens Forhold til A. P. Bernstorff 274
Guldbergs Samtale med Johan v. Bülow 275
Bülows Samtaler med Arveprindsen og med Enkedronningen 281
Et nyt Statsraad foreslaaes 287
Enkedronningens Forhold mod Kronprindsen 292
Planer til Udførelse af Kronprindsens Hensigter ... 297
Confirmationen 304
Statsraadscrisen 309
Det afgjørende Øieblik 314
Arveprindsen og Guldberg efter Revolutionen 320
Revolutionens Virkninger i Udlandet 329
Bülow faaer sin Afskeed og gaaer til Sanderumgaard 339
Guldberg som Stiftamtmand og som Privatmand.. 340
Guldbergs Død og Eftermæle 347
Guldbergs Efterkommere 351
Rettelser og Tillæg 355
Kgl. Resol. ang. Klevenfeldts Afskedigelse 355
Spørgsmaal til Hrr. Otto Müller 356

Indledning.

De hidtil i Literaturen ukjendte Kilder, som vi have benyttet til det foreliggende Skrift, bestaae deels i Actstykker, som findes i det Kongelige Geheime-Archiv, til hvilket vi ved det forrige Kongelige Danske Cancellies Skrivelse af 16de September 1847 have havt Adgang, deels i Optegnelser, som ere os meddeelte ved privat Velvillie. Til disse sidste høre Etatsraad og Kammerer Schous Bemærkninger til Dr. Høsts tydske Udgave af Struensee og hans Ministerium. Schou var en fuldmyndig Mand da den struensseeske Katastrophe foregik og i hans senere Stilling ved Øresunds Toldkammer kom han i nær Forbindelse med Etatsraad Jessen, som den 17de Januar havde været den natlige Veiviser paa Christiansborgs labyrinthiske Irrgange og paa andre Maader deeltaget i hiin Revolution; saa og med Geheimeraadinde Numsen, som i sin Tid havde været Hofdame, saavel hos Dronning Caroline Mathilde som hos Enkedronning Juliane Marie og været yndet af dem begge. Fremdeles have vi havt Leilighed til at benytte et Manuskript, som indeholder Optegnelser angaaende

Revolutionen af 1784. Skjøndt dette Manuskripts Forfatter er ubekjendt, saa maae det dog med Sikkerhed antages, at det er gjennemgaaet af Bülow til Sanderumgaard og af ham forsynet med Bemærkninger og Rettelser; men Bülow var ikke alene et Øienvidne, men en virksom Deeltager i hine Dages Begivenheder.

Af flere interessante og paalidelige mundtlige Beretninger skulde vi her blot nævne de af Frants Goos, en Mand, som den 2den Februar 1848 fyldte sit 96de Aar og døde nogle Uger efter. Han var kommen hertil Hoffet med Struensee og var endnu en af dennes Patienter. Han blev snart en høit betroet Tjener af Arveprinds Frederiks Gemalinde.

Af trykte Skrifter have vi havt megen Nytte af Dr. Høsts omfattende Arbeider henhørende til den omhandlede Periode, ligesom og af de Skrifter, som ved nogle Angreb paa det saakaldte guldbergske Ministerium blevne fremkaldte, nemlig af C. Hoegh-Guldberg, C. Paludan-Müller og Kolderup-Rosenvinge, hvilke Skrifter, skjøndt mindre i Omfang, dog ere indholdsrige og meddele vigtige og interessante Bidrag til at belyse saavel den struenseeske som den guldbergske Periode. Dette gjælder ogsaa om Falkenskjolds Memoirer med Hensyn til den struenseeske Periode. Skjøndt Falkenskjold tildeels selv var Part i Sagen og saaledes ikke her kan beklæde Dommersædet, saa vilde det dog være meget urigtigt ubetinget at forkaste hans Udsagn som Deponent og Vidne i Sagen, saa meget mere, som der igjennem hans

Erindringer gaaer en rolig og værdig Grundtone og de ere optegnede i ublide Dage, da han var ene med Gud og sin Samvittighed og saaledes opfordredes til alvorsfuld Stræben efter Sandheden. Man vil ogsaa finde at han bedømmer Guldberg med langt større Retfærdighed end de, der skrev 70 Aar senere. Hvor han derimod fortæller Begivenheder, som ere ham meddeelte paa anden eller tredie Haand, turde der vel være Anledning til at underkaste samme en mere kritisk Vurdering.

Vi skulle forøvrigt ikke trætte Læseren med at opregne de mindre væsentlige literaire Hjælpemidler vi have benyttet og endnu mindre følge den, som det forekommer os, smagløse Skik, ved enhver Side, ja fast ved enhver Linie at fylde den halve Bog med Noter bestaaende af Citater eller Udskrivninger af andre Bøger, som om Læseren skulde have mindre Tillid til Fortælleren, hvor denne fremtræder som Extrahent eller Referent end som simpel Afskriver. Hvor det maae ansees for at være af Interesse at bruge de selvsamme Ord, som findes hos en anden Forfatter, indsees det ikke hvorfor de skulde nægtes Optagelse i selve Texten. Dette turde især gjælde hvor Forfatteren har tænkt sig at kunne finde Læsere i en mere udvidet Kreds af forskjellige Samfundsklasser. Vi finde derfor den Lignelse meget træffende, at den Forfatter, som beholder i sit Værk det af ham benyttede foreløbige Materiale i dets Heelhed handler som den Bygmester, som, efter at Bygningen er fuldendt, lader de interimistiske eller midlertidige Stilladser forblive

staaende, eller, som den Skibsfører, der, efterat have fuldendt sin Reise over Havet, undlader at udkaste den for nødvendige, nu besværende Baglast.

Med Hensyn til det af os valgte Motto, da have vi dermed villet antyde, at vi nære det Haab, at vi ved de Actstykker og øvrige Oplysninger, som vi her skulle forelægge vore Læsere, skulde blive istand til at kuldkaste vrange, men forhærdede og indgroede Meninger og Anskuelser om flere af de i det historiske Drama fra 1770—1784 optrædende Hovedpersoner, som vi forøvrigt maae beklage, at vi ikke have kunnet skildre med den Fuldstændighed, som vi fandt ønskelige. Enhver Forfatter er naturligviis afhængig af den Tid og de Omstændigheder, hvorunder han arbeider og hans Værk bliver derefter i større eller mindre Grad ufuldkomment; og selv under hans Stræben efter Fuldstændighed strømmes han idelig tilbage ved Tanken om den ringe Interesse for historisk Læsning og for historisk Sandhed, der viser sig i Publicum, saa at selv om der gaves en Historieskriver, som besad en Aladdins Tryllelampe og ved den kunde fremmane de henfarne Tiders Personer og Begivenheder, som de levede og foregik, da var det dog en tvivlsom Sag, om saadant vilde tiltrække, eller om Flerheden ikke snarere vendte sig bort fra den nøgne Virkelighed og søgte efter Digterens skjønne, men phantastiske Indklædninger.

Vore tidligere Læsere af Skrifterne „Grissenfeld og Løvenörn“ skylde vi endnu den Bemærkning, at Grunden

hvorfor vi have afveget fra vor oprindelige Plan først at levere en Skildring af Schulin og Stampe er den, at uforudsete Hindringer (ikke opfyldt Aftale) ere mødte for os med Hensyn til Udgivelsen af „Schulin“, uagtet Manuskriptet til samme har været færdigt i henved et Aar. Med Hensyn til Stampe, da blev han Statsminister efter Guldberg og der kunde saaledes nok være Anledning til at lade ham følge efter denne. At vi her have optaget Skildringen af en ikke forhen omtalt Minister, nemlig Struensee, grunder sig ligeledes paa en uventet Begivenhed, nemlig Meddelelsen af et os hidtil ukjendt temmelig righoldigt Materiale til hans Historie som desuden staaer i en fast uadskillelig Forbindelse med Guldbergs og hvilket Materiale kaster et nyt Lys over begge disse saa historisk mærkelige Personer.

Kjøbenhavn d. 22. Februar 1849.

I.

Kong Christian den Syvende og hans Hof.

Kong Christian den Syvende er født i Kjøbenhavn den 29de Januar 1749 og besteg Thronen ved Faderens Kong Frederik den Femtes Død den 14de Januar 1766, altsaa i en Alder af knap 17 Aar. Denne Konge forbandt i sine første Regjerings Aar et indtagende Ydre med en opvakt Aand og Hjertets Godhed, hvilken sidste Egenskab han ogsaa lagde for Dagen uden for Landets Grændser. I Aaret 1767 tilsendte han saaledes Voltaire en Gave til Arvingerne efter den ulykkelige Calas*) og erholdt i den Anledning fra den udødelige Sanger et Brev, hvori det blandt andet hedder: „Sire! Det Brev, hvormed deres Majestæt har beværet mig, har bragt mig til at udgyde Ømhedens og Glædens Taarer. Deres Majestæt giver i det rette Øieblik et stort Exempel.

*) En, som det senere viste sig, uskyldig Henrettet, som var beskyldt for at have dræbt sin egen Søn, som havde forandret Religion og hvis Uskyld ved Voltaires Bestræbelser blev oplyst.

Deres Velgjerninger trænge frem til Lande, som næsten er ubekjendte af den øvrige Verden. Det er til Norden man maae drage hen for at lære at tænke og at føle. Havde det været dengang jeg endnu besad nogen Indbildningskraft, Sire, da skulde det ikke have manglet paa Vers, endogsaa maaskee altfor mange til Svar paa Deres henrivende Prosa. Har Overbørenhed med de hendsende Anstrengelser af en Mand, som ikke mere er istand til at udtrykke Udstrækningen af de Følelser, som Deres Godhed fremkalder hos ham"*). Derefter følger dog nogle Vers af omtrent følgende Indhold: „Hvorfor ædle Fyrste, søger Du i vore fjerne Egne ulykkelige Hjerter, som nedtrykkes af den Uretfærdige! Det er, fordi man ingen saadanne kan finde i Dine Lande. Overalt hvor Du hersker, vil Du, at der skal findes lykkelige Mennesker, at man skal være retfærdig. Ak! kun alt for mange Konger, som Historien har kaldet store, have bragt Ulykker over Deres Naboer**). Dine Velgjerninger naae længere end hines Vaaben. De, som skabe Lykkelige, ere de sande Seierherrer." Da Kongen i Aaret 1768 paa en Udenlands-Reise var i Paris udmærkede hans Samtaler i det franske Sprog sig ved behagelige

*) Voltaire var født d. 20de Februar 1694 og altsaa dengang 73 Aar gammel. Han døde d. 30te Mai 1778 i en Alder af 84 Aar.

**) Han sigter maaskee her iblandt andre til sin fordums Ven Frederik II. af Preussen, som var en Skræk og Nødsel for sine Naboer.

og sindrige Vendinger. Da saaledes Kong Ludvig den Femtende sagde til ham: „at han kunde være hans Bedstefader," svarede Kong Christian: „Det er netop det, som endnu mangler i min Lykke." Ved en anden Leilighed spurgte Kong Ludvig ham: „Hvor gammel han anteg at Madame de Flavecourt var?" „30 Aar" svarede Christian. „Aah! hun er over de 40 svarede Ludvig. Christian bemærkede dertil: „Man seer deraf, Deres Majestæt, at man ved Deres Hof paa ingen Maade ældes før Tiden." Da Kong Christian bivaanede en Samling i det franske Academie tiltalte Abbed Voisenon ham i bunden Stiil iblandt andet saaledes: „Deres Majestæt fører vore Hjerter bort med sig. De har vundet og erobret dem; men vi forlange ikke at De skal tilbagegive Erobringen." Ogsaa udkom i Paris et Digt i Anledning af den danske Konges Ophold i Frankrigs Hovedstad, i hvilket det hedder: „Ogsaa tidligere har Seinen beskuet Konger paa dens Bredder: Den ulykkelige Stuart, den fredsommelige Casimir og den navnkundige Keiser, der forstod at give Love til hine raae Folk, det han gjorde uovervindeligt*). Jacob blev beklaget, Casimir forglemt, Peter blev stor, men kun beundret; Du, Christian, bliver tilbedet for Din Velgjørenhed, Din Høimodighed og Din Medfølelse for Dine

*) Her menes Kong Jacob den anden af England, Kong Casimir af Polen og Czar Peter den store af Rusland, hvilket sidste Riges Uovervindelighed Forf. ikke ahnede at netop en fransk Keiser 44 Aar senere skulde godtgjøre.

Medmennesker.“ — Endnu 1789 hang Christian den Syvendes Portrait i det franske Academies Forsamlingssal. Man søgte forøvrigt paa flere sindrige Maader at forherlige hans Ophold i Paris. Under et Besøg i Mynten slog man saaledes, uden at han mærkede det, en Medaille med hans Billede. — Ogsaa i England blev der vist Kong Christian megen Opmærksomhed. I Slutningen af Aaret 1768 begav Kongen sig paa Hjemreisen og ankom den 1ste Januar 1769 til Hamborg. — Vi have dvælet noget ved denne Reise, fordi det maaskee var Kongens sidste lykkelige Dage, da snart derefter en lang, sørgelig, aandelig Nat, kun med faa lyse Mellemrum, skulde omtaage hans før saa klare Aand.

Allerede under 18de Marts 1765 var der blevet oprettet en Forlovelses-Act mellem Kronprinds Christian og den engelske Konge Georg den Tredies Søster Caroline Mathilde, som var født den 22de Juli 1751 og altsaa dengang endnu ikke 14 Aar gammel. Den 8de November 1766 blev Ægteskabet fuldbyrdet paa Christiansborg Slot. Denne unge Dronning beskrives af Samtidige som den skjønneste Dame ved Hoffet og som i Besiddelse af stor Hjertens Godhed. Det kongelige Pars første lykkelige Dage bleve imidlertid snart formørkede af tunge Uveirs-Skyer. Angaaende den første imellem dem spørede Kulde fortæller Etatsraad Schou Følgende: „Om Dronning Caroline Mathildes tilbageholdende Opførsel mod Kong Christian var det almindelige og noget nær rigtige Rygte følgende: Dronningens Over-Hofmesterinde

v. Plessen Grevinde af Berckentin havde Dronningens hele Fortroelighed og var særdeles yndet af hende. Hun — v. Plessen — troede, at jo mere Dronning Caroline Mathilde gjorde sig kostbar imod Kong Christian, desto mere maatte han blive forelsket i hende. Kunde det bringes dertil, at Dronning Caroline Mathilde fik samme Herredømme over Christian den syvende, som Sophie Magdalene havde havt over Christian den sjette, vilde det være let for Frue Plessen at faae udvirket gjennem Dronningen, hvad hun — v. Plessen — ønskede og saaledes forskaffe sig betydelig Indflydelse. Ifølge denne Plan blev Kongen, naar han vilde aflægge et Aftenbesøg hos Dronningen, afviist, snart under et, snart under et andet Paaskud, flere Gange, saa at han først sildе kom ind til Dronningen. Denne forgjæves Løben og Venten blev han omsider kjed af, og da han engang yttrede Fortrydelse derover, sagde en Løber ved Navn Hjorth, at der var gode Raad for. Kongen kunde holde en Maitresse, og dem kunde han faae nok af. Hjorth foreslog Kongen siden Stivelet-Cathrine, som Hjorth nok kjendte nøie, maaskee alt for nøie, til. Christian den syvende saae hende, fandt hende velskabt, kjøn og fiffig, og indgik i den for ham saa uheldige Forbindelse. Da han senere fik at vide at Frue v. Plessen havde været Aarsag i Dronningens kolde Opførsel imod sig, befalede han at Plessen skulde fjernes fra Hoffet; og da — Aarsagen hertil veed jeg ikke — Kammerfroken Eyben blev tillige afskediget, bleve 4 Damer foreslaaede Dronningen,

af hvilke hun valgte v. d. Lühe, født Comtesse Holck. (Dette sidste har Frue v. d. Lühe, som siden blev gift med Geheimeraad Rumsen, Directeur ved Øresunds-Toldkammer, selv fortalt mig). Hvilke de tvende øvrige foreslagne Damer vare erindrer jeg ikke. Langt fra at være misfornøiet med Frue v. d. Lühe, viste Dronningen sig meget naadig imod hende. Da Dronningen i Slutningen af Mai 1768 tog til Frederiksborg med Kronprindsen, fulgte Frue v. d. Lühe med. De foretoge sig i denne Sommer adskillige Spadseretoure sammen, iblandt andre til Fredensborg. Paa disse Toure talede Dronning Caroline Mathilde meget venligt og nedladende med Bønderkoner og andre af ringe Stand, især dem, som havde Børn med sig, hvorved hun vandt Alles Hjerter og Hengivenhed"*). —

Ved det danske Hof levede i denne Periode endnu en Dronning, nemlig Kong Frederik den Femtes Enke Juliane Marie, en Datter af Hertug Ferdinand Albert af Brunsvig-Wolfenbüttel og Antonette af Blankenburg. Hun var født d 4de September 1729 og altsaa endnu — 1769 — kun 40 Aar gammel. Denne Dronning give Samtidige et heelt ander Skudsmaal end det Ca-

*) Disse Træk — som Schou har nedskrevet i Mai 1836, da han, paa et Par Maaneder nær, var 92 Aar gammel, han døde 1840 — erindre om Caroline Mathildes fromme og elskelige Datterdatter Dronning Caroline Amalies — de danske Asylers udødelige Skaberinde — Vandringer i Sorgenfries og Lyngbyes Omegne.

roline Mathilde meddeelte, idet hun beskrives som ranke-fuld, herskesyg, misundelig og hævngjerrig, ja næsten blodtørstig. Flere historiske Kjendsgjerninger tyde hen paa at denne Skildring i det mindste ikke er meget over-dreven. Derimod har Rygtet som sædvanlig lignet den rullende Sneebold og tillagt hende Feil og Laster, som hun ikke besad. Vi skulle her atter vaaberaabe os Schous Vidnesbyrd. Han fortæller saaledes følgende: »At Dron-ning Juliane Marie var tilbøielig til at tage for mange spirituøse Sager til sig, d. e. var drikfældig, har været en temmelig almindelig Mening. Efter nøie at have undersøgt dette, kan jeg med Vished forsikre, at dette Rygte er usandt. Saalænge jeg var Page-Hof-mester, hørte jeg aldrig mindste Tale om Sligt. Efter den Tid og efter Dronning Julianes Død, har jeg forespurgt mig hos Dronning Julianes Lectrice Frø-ken Jessen, begge hendes Kammerjomfruer: J. M. Rasch, siden efter gift med Biskop Hansen, og M. E. Harboe, siden gift med Auditeur Deichmann, og begge have paa det høitideligste forsikret mig om, at det hele Rygte var grundfalsk. De vare alle 3 af den Formening, at Rygtet havde reist sig deraf, at, da begge Livmedici havde raadet hende at drikke et Glas Rhinskvin til sin Middags- og Aftensmad, havde hun dertil forlangt af den Rosenborger-Rhinskvin. Hver Gang hun havde nydt sit Glas, tog hendes Betjent, enten Kammer-La-kaien eller snarere Mundskjænken, den anbrudte Flaske til sig, som sin Eiendom. Dette skete nogle Gange indtil

Vedkommende besværede sig over, at der gik for meget med af denne kostbare Vin, hvorpaa denne Ustik blev forbuden. Imidlertid ymtede man i Byen om, at Dronning Juliane Marie havde drukket 2 Flasker Rhinskvin om Dagen. En vis Person, som bar Uvillie mod Dronningen, fordi hun havde nægtet ham sit Medhold i en Disput han havde, greb denne Leilighed og udspredte det Rygte, at Dronningen drak for megen Vin. Rygtet forbedrede sig selv, saa at man sagde at hun drak af Spendrups Brændevin; lutter Usandhed, da hun havde Modbydelighed for al Slags Brændevin"*)

En tredie Person ved Christian den syvendes Hof var dennes Halvbroder, Juliane Maries Søn Frederik, Arveprinds til Danmark og Norge, født d. 11te October 1753 og altsaa nu i en Alder af 16 Aar. Denne Prinds var udentvivl af en godmodig Charakteer, men svag baade paa Legeme og Sjæl. Han var ikke uden Fortjenester af Videnskaberne og de skjønne Kunster, men hans Moder søgte overalt at stille ham frem og at give ham en vis Vigtighed — noget der vel kunde tilgives Moderkjærligheden til det svage Barn, — som han hverken besad eller selv eftertragtede.

Af Hoffolk udenfor den kongelige Familie var før og under samt kort efter Kongens Reise den vigtigste:

*) Et senere Rygte har endogsaa søiet til, at der i hendes Sterrboe blev indgivet en stor Regning fra Spendrup over modtagne Ankere dansk Brændevin.

Grev Frederich Wilhelm Conrad Holck, der beskrives, som et ungt, muntert og godhjertet Menneske. Han blev Hofmarskalk 1768, saa og Stormester for Garderoben og Geheime-Conferentsraad. Schou fortæller iblandt andet om ham: »det var almindelig bekjendt, at Holck gav Frokosteringer paa Blaagaard, hvilke han ofte gav da Kong Christian fandt Fornøielse i dem. Disse Frokoster holdtes førend Kongen reiste udenlands. Nogle have lastet ham, fordi han fulgte med Kongen paa dennes Nattevandringer med Stivelet-Cathrine. Men da Kongen befalede ham det, turde han ei vægre sig herfor, da han frygtede for derved at paadrage sig Kongens Unaade. Desuden var hans Tilstedeværelse til Gavn, deels fordi han undertiden kunde moderere den Ødelæggelse, der foretoges, deels ved at give de derved opbragte Eiere et hemmeligt Vink om den Persons Høihed, som tog Deel i disse Optøier, hvorved han hindrede disse i at tilføie Kongens Person de ham ellers tiltænkte grove Fornærmelser, enten at blive kastet ud af Døren eller endog at blive pryglet fordærvet. En meget vigtig Tjeneste gjorde Holck Kongen ved at overtale ham til omsider at fjerne fra sin Person bemeldte Stivelet-Cathrine, som forførte Kongen, foruden til andre Usømmeligheder, til at løbe om paa Gaden om Natten, trænge sig ind i nogle berygtede Huse, hvor de — formedentlig paa Grund af af Stivelet-Cathrines Næringsnid fra forrige Tider — sloge Glas, Flasker, Porcellain o. s. v. itu og forøvede andre Drengestreger; hvilke Optøier, om de havde ved-

varet meget vilde have svækket den Høiagtelse, en Konge bør fortjene af sine Undersaatter."

I Kongens Følge paa den ovenfor omtalte Reise var imidlertid antaget som Livlæge en Mand ved Navn Struensee, om hvem Lagerbring bemærker, at han dengang ikke betydede meget, men at han snart ikke blot betydede meget, men for meget*). Hans Ansættelse som Livlæge var af 5te April 1768. Hans fulde Navn var Johann Friedrich Struensee. Han var dengang Læge og Stadsphysicus i Altona, men var født i Universitets-Staden Halle i det nuværende preussisk Sachsen d. 5te August 1737. Den første Underviisning erholdt Struensee i sin Fødeby i Vaisenhusskolen, hvor Religionen ikke alene blev lært paa en overfladisk Maade, men hvor en Deel af Lærerne vare bedaarede af Sværmerie. Allerede i en Alder af 14 Aar kom Struensee til Universitetet i Halle og erholdt Doctorgraden før sit 20de Aar. Hans Disputats handlede om Usundheden af uforholdsmæssige Legemsbevægelser. Hans Fader Adam Struensee var Præst og Professor i Halle**), men blev

*) Abbed Roman fortæller endog, at man gjorde saa lidet Væsen af ham, at man satte ham i een Vogn med en medreisende Jode, som var en Slags Bouffon. Det er vel rigtigt at der i Følget var en Mosait ved Navn Wessely; men han spilte ingenlunde en Bouffons Rolle. Struensees Sidemand i Vognen var Legationsraad Sturtz.

**) Forfædrene indtil 5te Grad havde været Klædefabriqueurer i Neuruppin i Mittelmark i Preussen.

1757 af den Danske Regjering kaldet til Altona og udnævnt til Provst i denne Bye og 3 Aar efter til Generalsuperintendent i Hertugdømmerne. Efterat J. F. Struensees Fader i Aaret 1760 var flyttet til Rendsborg, kjøbte Sønnen sig i Altona et lidet Huus og indrettede en egen Husholdning. Hans Bord var om Middagen dækket for 6 og om Aftenen for 4 Personer. Anretningerne udmærkede sig ikke ved Kostbarhed og Overflodighed, men ved Godhed og Velsmag. Maaltidet blev krydret med Munterhed og Skjemt. Verten selv antog imellemstunder den satiriske Tone, men tillod sig aldrig eller gav efter for Indfald, som kunde saare. Gjæsterne vare Lærde, Handlende, Militaire o. s. v. I Aarene 1760—1762 opholdt sig i Huset hos Struensee en Mand ved Navn David Panning. I Forening med denne betraadte Struensee en nye Bane, nemlig Folkefribentens; de overtoge i Juli 1763 Udgivelsen af et saakaldet „Maanedsskrift til Nytte og Fornøielse." Af Struensee selv antages iblandt andre den første Artikel at have været og som havde til Overskrift: „Tanker af en Læge angaaende Aarsagerne til Aftagelsen af Folkeformerelsen i et Land." — Det indeholder nemlig en Deel, som stemmer overeens med hvad der af ham siden efter blev sat i Værk. — Omendskjøndt det ikke manglede dette Maanedsskrift paa Artikler, som vare affattede med Lune og med Indsigt, hørte det dog op allerede ved Slutningen af det første Halvaar. Da man siden efter engang spurgte Struensee, hvorfor han ikke fortsatte Skriftet, var hans Svar, at

der ikke kom noget ud af Forfatterhaandværket. Dog kunde Struensee endnu ikke modstaae en vis Trang til gjennem Pressen at yttre sig over almeeninteressante Gjenstande. Han skrev saaledes i schleswig-holsteinischen Anzeigen et „Forsøg om Ovægsygens Natur og Maaden at helbrede den paa," samt om de forskjellige Gifter og disses Kræfter som Lægemidler, ligesom og Aaret derefter en Afhandling om „Forfatternes Agtelse med Publicum." En af Struensees Yndlingsforfattere var Voltaire. Med Hensyn til Religionen antog han med Boulanger, at Frygt var Oprindelsen til enhver Religion hos de gamle Folkeslag. Menneskene havde anseet Jordskjælv, Krig, Pest og deslige for Gudernes Vredesyttringer og Kjendelser og for at dæmpe Vreden opfunden de forskjellige Religioner. Struensee troede vel, i denne Periode, at Verden og Menneskeslægten havde deres Oprindelse fra Gud, men kunde aldrig overbevise sig om, at Menneskene bestod af tvende Substantser. Han ansaae Menneskene for blotte Maskiner. Han mente, at det var Gud, som først satte den menneskelige Natur i Bevægelse; men naar den gik istaae, det er, naar Mennesket døde, da var der ikke videre at haabe for samme og heller ikke at frygte. Imidlertid arbeidede Struensee troeligen fremad i sit Fag, Lægevidenskaben, hvis Studium han, efter sit eget Udsagn, allerede havde paabegyndt i sit 14de Aar. Han udmærkede sig ved nye og dristige, men tillige gode og lykkelige Helbredelses-Methoder; (cfr. Unzers medicinisches Handbuch), saa at

han erhvervede sig en almindelig Agtelse som Læge. Han havde derfor ogsaa Adgang og Praxis i de fornemste Huse, saasom hos Administratoren for Grevskabet Rantzau, Geheimeconferentsraad Baron Söhlenthal, Landdrosten i Pinneberg Geheimeraad v. Perkentin eller Berckentin og hos dennes Eftermand som Landdrost Geheimeconferentsraad Hans v. Ahlefeld. Den her beskrevne Periode turde maaskee have været den lykkeligste i Struensees korte Liv; men ogsaa Perioden var kun af kort Varighed. Roe og Tilfredshed synes efter 6 à 7 Aars Forløb at være veeget fra hans Side. Han stod i Begreb med at nedlægge sine Bestillinger og reise enten til Spanien eller til Ostindien. Da han til den Tid skrantede, saa haabede han, at de mildere Himmelstrøg skulde være gavnlige for hans Helbred, som en nødvendig Betingelse for Livets Nydelser i Almindelighed. De mange paa Indbildningskraften virkende Gjenstande, som ifølge Reisebeskrivelser findes i Ostindien, saa og det større Haab om der at samle Penge — i Altona havde han paadraget sig Gjæld — stemte ham meest for Ostindien, da pludselig, ved Kongen af Danmarks forhen omtalte Reise, en anden Udsigt aabnede sig for ham. Paa Reisen med denne i England blev Struensee udnævnt til Doctor i Oxford, en Ære, som hidtil kun var viist en eneste Udlænding, nemlig den Kongelige sardinske Livlæge Grev Carbury og det med udtrykkelig Tilføiende at Greven havde studeret 14 Aar paa Universitetet i Oxford. Falkenskjold saae først Struensee i Februar 1771; han

beskriver ham da som en ung Mand, blond, fuldkommen smukt voxen, af regelmæssig Ansigtsdannelse, undtagen en vel langagtig Næse, med en elskværdig, behagelig Figur, uden qvindeagtigt Væsen, med et behageligt Smiil, med levende Øine; han besad megen Færdighed i legemlige Øvelser, dog uden Fordring paa at glimre dermed, behagelige, frie Maneerer, samt fiin Opførsel i Selskaber. Med disse ydre Fortrin forenede Struensee en stor Skat af Kundskaber, vedholdende Flid og Attraae efter at belæres. Alt dette kunde kun være Frugten af en høist omhyggelig Opdragelse. Fremdeles skildrer Falkenskjold Struensee som aarvaagen, opmærksom og arbeidsom*). Frantz Goos — som var fra det Pinnebergske og i 4 Aar dagligen havde friseret Struensee — beskriver denne sidste paa samme Maade som Oehlenschlæger beskriver Hakon Jarl, nemlig at Indvaanerne i Pinneberg maatte indespærre deres Døttre for at de ikke skulde falde i hans Hænder. Hermed stemmer Struensees egen Selvbeskrivelse, naar det i „Eigenhändige Nachricht ꝛc.“ hedder: „Den Heftighed og Begjærlighed, hvormed jeg overlod mig til alle sandselige Fornøielser tillod mig ikke at tænke paa Sædelighed, mindre paa Religion.“ Ærgjerrig og forfængelig har Struensee upaatvivlelig ogsaa

*) Vi kunne ikke tiltræde deres Mening som synes at forkaste Falkenskjolds Vidnesbyrd om Struensee som et villigt Vidnes. Deels var deres Venskabsforbindelse ikke saa intimt, som man har troet, deels stemme Fs. Beretninger i det Væsentlige med andre Data.

været; men vi anſee det for Overdrivelſe og en Yttring af den lidet agtværdige Partieaand, ſom gjerne tager Ordet imod den Overvundne, naar man har kaldet Struenſee — uden at ville indrømme ham en eneſte god Egenſkab — „en ſandſelig, vellyſtig, letſindig, hjerteløs og feig Træl af Lidenſkaber, Ærgjerrighed og Nydelsesſyge.“

Som Kongens faſte Livlæge (ſom han blev 1769 med 1000 Rdl. i Gage) gjorde Struenſee ſig fortjent af at helbrede den den 28de Januar 1768 fødte Kronprinds Frederik, ſom var et ſvageligt Barn og led af den ſaakaldte engelſke Syge. Schou, ſom er langt fra at flattere Struenſee i nogen Henſeende, har herom følgende Bemærkning: „Struenſee gjorde Danmark en ſand Tjeneſte ved at faae Kronprindſens Helbredelsesmaade iværkſat. Havde Dronning Caroline ikke havt ſaa høie Tanker om Struenſees Indſigt i Lægevidenſkaben, vilde hun vel aldrig have givet ſit Samtykke til ſaa haard en Kuur, ſom dog gav Prindſens Legeme en Hærdelſe og Styrke til, endnu i hans Alderdom at udholde Strabadſer, der overgaae deres, ſom er 30 Aar yngre end ham. Men Struenſee, der var mere driftig i at anordne en Ting, end omhyggelig for at forebygge de Farer, dens Udførelſe kunde medføre, bragte ved Mangel af denne Omhyggelighed Kronprindſens Helbred og Liv 2de Gange i Fare. Hoffet var ſaaledes paa en Parforcejagt ſidſt i Octbr. eller først i Novbr. (Aaret er ikke angivet). Hjorten tog, istedetfor at opholde ſig i Nærheden af Hirſchholm, ſit Løb ind i Skoven ved Fre-

densborg og Frederiksborg. Man kom altsaa ikke tilbage førend omtrent Kl. 11 (om Aftenen og Morgenen er ikke nævnt). Da Struensee — saavidt jeg kan erindre var det ham — kom ind til Prindsen, fandt han ham stiv af Kulde og uden at drage Aande. Man frygtede for, at han var død Imidlertid besluttede Livmedicus Christian Berger og Struensee at Prindsen skulde lægges i Sengen ved en Kone, saavidt jeg veed var det en Laquais Kone, men jeg erindrer ikke hendes Navn. I hendes Favn blev han jævnt opvarmet og begyndte at drage Aande og kom sig derpaa aldeles. Prindsens Opholdssted eller Værelse viste Gartner Pflygger mig, da jeg og salig Geheimeraad Malling, da Student, samt nogle af Pagerne havde gjort en Lysttour til Hirschholm. Det var et Slags Kammer lige med Jorden omtrent 20 Alen langt og indelukket imod Haven med et Gitter af Straaltraad eller Messingtraad ligesom Fugleburene. Pflygger viste os en Træskaal, hvilken han gjemte som en Reliquie fra de Tider. I den havde Kronprindsen faaet sin Mad, der bestod i Risengryn, kogte i Bouillon". — Kronprindsens heldige Inoculering d. 2den Mai 1770 bidrog meget til at forøge den Yndest og Fortroelighed Struensee allerede havde erhvervet sig hos begge Majestæter, ved at arbeide paa Begges Tilnærmelse og ved at forehold Kongen — skjønt med Fare for at tabe hans Naade — det Skadelige i visse sandselige uregelmæssige Nydelser. Han blev derfor udnævnt til Forelæser hos

Kongen og Cabinetssecretair hos Dronningen med en Gage af 1500 Rdl. aarlig.

Imidlertid havde Struensee forstaaet allerede paa den ovenfor omtalte Reise at gjøre et fordeelagtigt Indtryk paa den unge Fyrste ved sin mangesidige Dannelse og sit kloge Forhold. Efter Hjemkomsten tog han — siger Falkenskjold — ingen Deel i dette unge Hofs Fornøielser og letfærdige Leeg, men forstod at underholde Kongen med behagelig Lectüre og afvexlende Samtaler, idet han undertiden indbragte letsindige Talemaader i alvorlige Betragtninger. Snart blev han derfor Fyrsten uundværlig og hans Gunst befæstedes og voxede stedse mere ved det Held, hvorved det lykkedes ham at bilægge de mellem Kongen og Dronningen opstaaede Uenigheder, som Holck havde vakt og vedligeholdt. Det Kongelige Pars Forsoning havde derfor denne gamle Yndlings Unaade til Følge. Den 17de Januar 1770 flyttede Struensee ind paa Christiansborg Slot, dog for det første kun i Mezzaninetagen. Tabet af Holck søgte Struensee imidlertid at erstatte Kongen ved Tilbageførelsen af en tidligere fortrængt Hofyndling, nemlig Enevold Brandt, der, skjøndt han havde været Assessor i Høiesteret, dog befattede sig med mindre alvorlige Gjenstande end de, der havde opfyldt Struensees Sind og Tanke.

Enevold Brandt var født i Kjøbenhavn 1738. Hans Fader var Conferentsraad Brandt, Cabinets-Secretair og Kasserer hos Dronning Sophie Magdalene og Moderen var Else Berregaard, som anden Gang

giftede sig med Baron Sohlenthal, Administrator i Grevskabet Rantzau. Som Student ved Kjøbenhavns Universitet (1754) hørte han Kofod Anckers Forelæsninger over Lovkyndigheden. Den 28de September 1756 underkastede han sig Examen ved Soroe ridderlige Academie og erholdt et meget ærefuldt Testimonium. Den 12te Mai 1759 blev han Assessorauscultans og d. 24de Februar 1764 virkelig Assessor i Høiesteret, altsaa i en Alder af 26 Aar. Den 22de Juli 1769 blev han Kammerherre og tog kort derefter Sæde i den oldenborgske Regjering, som han dog snart igjen maae have forladt. Falkenskjold beskriver Brandt saaledes: „Brandt var hæslig, hans Ansigtsdannelse havde noget frastødende og hans Sundheds ligesom hans Sjælstilstand vare nedbrudte. Med al hans Aandrighed gjorde hans Inconsequenter ham dog latterlig. Han sang, uagtet han havde en ubehagelig Stemme, og endskjøndt han havde en slet Figur, dandsede han dog med Anstand". Af Processacterne sees, at han ogsaa blæste paa Floite. Franz Goos skildrer ham som en, hvad man i Almindelighed kalder, vakker ung Mand, hvilket ikke strider imod den Beskrivelse eller Paastand af Andre, at han i Grunden var en ubetydelig Personlighed. Han maatte vel netop være en saadan, naar Christian den Syvende skulde kunne finde Behag i ham til sin daglige Omgang og Moroe, som meest bestod i allehaande Løier, navnligen i Kraftprøver, Brydninger og Kamplege, under hvilke Christian udtrykkeligen forlangte ikke at betragtes som

Konge, men som Brandts Ligemand, uden hvilket der naturligviis heller ikke kunde være Tale om nogen Styrkemaalen. Brandt blev nu ogsaa hvad Holck før havde været, nemlig Garderobestermester (grand maitre de la garderobe), hvilken Udnævnelse dog først skete under 26de Novbr. 1771. Kongen skal selv have yttret, at Ingen kjendte saa godt hans Tarv, som Brandt og heller Ingen havde saa megen Lighed med ham.

II.

Det struensseeske Ministerium.

De fleste af Danmarks og Norges Enevoldskonger have havt Mænd, til hvilke de for en meget stor Deel, maaskee forstørstedelen, have overladt de egentlige byrdefulde Regjeringsforretninger eller Statens Styrelse. Christian den Femte havde sin Griffenfeld, Christian den Sjette og Frederik den Femte sin Schulin, og vi skulle nu søge at vise hvorlunde Christian den Syvende havde sin Struensee og senere sin Guldberg, indtil begge efterhaanden ved revolutionaire Combinationer fortrængtes og Statsroret gik over i Thronfølgerens Hænder.

I sine første Regjeringsaar havde Christian den Syvende — medens han endnu var ved aandelig og legemlig Velmagt — betroet sig meget til sin forrige

Lærer Reverdil, der skildres som ædel og uegennyttig og som Kongen udnævnte til sin Cabinetssecretair, hvilken Stilling han især benyttede til at fremme Bondesagen. Men efter Hjemkomsten fra den forhen omtalte Reise forstod Johan Friederich Struensee at sætte sig saa fast i Kongens Yndest, at han snart fik en større Indflydelse paa Statens Styrelse end nogen Undersaat siden Enevældens Indførelse havde havt. Det er udentvivl med Føie, naar man har sagt, at Struensee var opfyldt af de nye og i det Hele taget rigtige Anskuelser om Statsstyrelsen, der i den sidste Tid med større eller mindre Held vare komne til Anvendelse i forskjellige Stater i Europa, og ønskede at overføre disse paa Danmark, hvor Statsmaskinen gik sin gamle Gang, og hvor man endnu ikke var bleven synderlig berørt af de nyere Ideer. — Den første Cabinetsordre — under en Cabinetssecretairs beskedne Stilling synes Struensee at have yttret sin første Indflydelse paa Statsstyrelsen — hvori man spurede Struensees Deeltagelse i Regjeringssager var af 4de September 1770 til de kongelige Collegier angaaende Characterers sparsommelige Uddeling (for at disse ikke ved at uddeles til Uværdige skulde tabe deres Betydning som Belønning for sande Fortjenester, ligesom og Collegierne skulde være ansvarlige for deres Værdighed, som de indstillede til at benaades med Høderstegn); men det saakaldte struenseeske Ministerium regnes fra 13de September 1770, da den indflydelsesrige Johan Hartvig Bernstorff — som 1750 blev stillet i Spidsen for de

udenrigske Anliggender, efterat Døden havde bortrevet Johan Sigismund Schulin, under hvis kyndige Styrelse de i de foregaaende 15 Aar havde været — blev afskediget. — De Grundsætninger, som Struensee, efterat have faaet Magten i Hænde, fulgte i Statsstyrelsen, har han selv siden angivet at have været følgende: «I de høie Regjeringscollegier skulde tilveiebringes større Hurtighed, Orden og Simpelhed ved at adskille de mange forskjelligartede Forretninger, som vare henlagte under dem; for Finantserne burde lægges en fast Plan, de forskjellige Grene af Statens Indtægter og Udgifter underlægges een fælleds Bestyrelse og alle muelige Besparelser indføres for at betale Gjælden; Retspleien skulde forbedres ved Afskaffelse af den saakaldte skarpe Examination og en hensigtsmæssigere Indretning og Fordeling af Domstolene; Fabrikker og Manufacturer ikke vedligeholdes paa Statens Bekostning, men derimod Landmanden understøttes, Agerdyrkningen ophjælpes og alle Naturalleveringer forandres til Pengeafgifter; den alt for rundelige Uddeling af Æresstegn og Titler, som tilforn havde fundet Sted, skulde indskrænkes og Adelige ved Embeders Besættelse ikke foretrækkes Borgerlige, men hine som disse tjene fra neden op til høiere Grader; Staten burde ikke befatte sig med Sædernes Forbedring ved Lovbud og andre Foranstaltninger, men overlade dette til Folkelærerne.» Efter disse Grundsætninger handlede Struensee i sit Ministerium og saare meget Godt kom derved

istand*), skjøndt det heller ikke manglede paa Misgreb og aabenbart forkastelige Indretninger. Til det Gode, eller det, som man har henregnet dertil, hører Censurens Ophævelse ved Reskript af 14de September 1770. Man har imidlertid i Anledning heraf sammenlignet Struensee med Troldmandens Lærling, der ikke havde Ordet og Magten til at standse den Vandstrøm, han nok kunde løslade og med den, der gik tilveirs i en Storm med en Montgolfiere og istedetfor at dæmpe Ilden under sin Ballon, lod den blusse i de vildeste Luer. Man saae sig ogsaa snart nødsaget til ved et Reskript af 7de Octbr. 1771 at lade Publicum vide, at den givne Censurfrihed ingenlunde var ensbetydende med en fuldstændig Strafløshed for alt hvad Pressen frembragte; men henviste i saa Henseende til de bestaaende Love. Glæden over Censurens Ophævelse beskrives imidlertid som meget stor og den Hyldest, som herfor bragtes Kongen — som nød Æren, da Struensee dengang endnu klogeligen, mere end senere, stillede sig i Skyggen af Majestæten — gjenlød endog fra fremmede Egne. Tidsalderens meest berømte Digter, den Gamle paa Ferney, greb jublende den henlagte Harpe og stemte den atter til Priis for Christian den Syvende. Overflødige Helligdages, saa-

*) Cfr. C. F. Allens af Conferentsraad Werlauff og A. S. Ørsted m. Fl. corrigerede og supplerede Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt Henblik paa Folkets og Statens indre Udvikling, et af Selskabet for Efterslægten kronet Priisskrift, 2den Udg., Kbhvn 1842, Pag. 556.

som 3die Juledags Ophævelse ved Fdn. af 26de Octbr. 1770 bør udentvivl og henregnes blandt det struenseeske Ministeriums gode Foranstaltninger, da de bleve misbrugte til Lediggang og de af samme flydende Laster. Desuagtet maatte Struensee og børe ilde for denne Foranstaltning som for en Guds Bespottelse. Struensee søgte at emancipere Danmark for det uværdige Aag, som der var det paalagt af den russiske Gesandt i Kjøbenhavn, selv med Fare for en Krig med Rusland, som han ikke troede kunde være saa farlig en Sag, som man i Almindelighed antog. Man paastod at den russiske Gesandt Filosofov blot behøvede at lade et Ord om det holsteenske Magtskiftes Tilbagekaldelse falde, for, medens Hartvig Bernstorff var Udenrigsminister, at udrette hvad det skulde være. For at Filosofov ikke personligen skulde fremme Monarken*) til at forandre Forholdsregler blev der ogsaa nu truffet den Foranstaltning, at de fremmede Ministre maatte henvende sig skriftlig til Kongen selv, naar de havde noget at andrage. Fnysende af Harme truede den overmodige Russer med sin Keiserindes Hævn og afærdigede en Courier til St. Petersborg; men fra dansk Side blev ligeledes afsendt Generaladjutant v. Warnstedt til Keiserinden med et egenhændigt Brev fra Kongen. Skjøndt Warnstedts Mission

*) Under Kongens nervesvækkede Tilstand havde Frygt, der let vaktes, en overordentlig Indflydelse paa ham. Frygt fremkaldte hans vigtigste Handlinger og tilsidst hans Død.

ikke var videre heldig, saa lod det danske Hof sig dog ikke skræmme og Ranzau-Ascheberg forkyndte endog høit, at hiint saalænge baarne Aag endelig til Danmarks Ære var afkastet, ligesom det heller ikke spordes, at det russiske Hof havde meddeelt sin Minister i Kjøbenhavn nogen Ordre til at forsøge paa nogen Reaction. Filosofow syntes endog at tabe Modet og forlod Kjøbenhavn. Medens Struensee saaledes viste Fasthed med Rusland, blandede han sig ikke i Sverrigs indre Anliggender og søgte at tilbagevinde den franske Regjerings — som under det schulinske Ministerium havde ydet Danmark store Summer i Subsidier — Hengivenhed. Den svenske Gesandt i Kjøbenhavn Oberst Sprengporten og den franske Marquis Blosset hørte og til Struensees Omgangskreds.

Til at holde Uduelige og Uværdige fra Embeder sigtede, ligesom Kabinetsordren om Exspectancer af 26de October 1770, saaledes ogsaa den om Domestiquer af 12te Februar 1771, ifølge hvilken sidste ingen Domestique eller Betjent, som med personlig Opvartning havde gaaet sin Herre tilhaande, maatte for Fremtiden til noget offentligt Embede blive foreslaaet og brugt. Saaledes blev den saakaldte og saa forhadte Laqueiisme forbudt. Derimod indkaldte Struensee fortjenstfulde Fremmede til Embeder her i Landet. Blandt disse var Oeder fra Anspach, som ved sit i Aaret 1769 paa Tydsk udgivne Skrift om „hvorledes Frihed og Eien-

dom kan skaffes Bondestanden" gjorde Epoche i den danske Bondesag, ligesom han bidrog til Udgivelsen af Forordningen af 20de Februar 1771 om Bestemmelsen af Hoveriet, et Lovbud, som udtaler den Grundsætning, "at Bondens Byrder ikke alene skal være bestemte men taalelige", hvorfor og Menneskerettighedernes Venner med Glæde modtoge samme imedens de Egennyttige og Fordomsfulde strege derimod. — Ligesom der ved et Circulaire af 16de October 1770 udgik Opfordring til et betydeligt Antal for Regjeringen reste Handlende til at yttre deres Tanker om Handel og Vandel, saaledes udstedtes i Marts 1771 et Commissorium til Grosserer og Etatsraad Ryberg, Pastor Resewiß og Raadmand Lunding om at træde sammen for at udarbeide en Plan til Fattigvæsenets Forbedring. Under 7de December 1770 oprettedes den kongelige Pleiestiftelse for forladte Børn af begge Kjøn indtil et Antal af 600. Til at dække Omkostningerne blev der paalagt en Skat som maatte ansees for meget hensigtsmæssig, nemlig paa Heste, som brugtes til Pragt, Fornøielse eller Bequemmelighed i Kjøbenhavn, hvor den Skik at kjøre i Kareth i den senere Tid havde taget Overhaand. Den lidende Menneskehed synes overhovedet at have været Gjenstand for det struenseeske Ministeriums fortrinlige Opmærksomhed. I Kjøbenhavn havde hidindtil Barnefødsel i Dølgsmaal og selv Barnemord ligesom og Hensættelsen af Nysfødte i Husene og paa Gaderne været meget hyppig. I et

Fag Vinduer paa Stiftelsen for Jordemødre — Fødsels-stiftelsen — blev der anbragt en med Madratser forsynet Kasse, i hvilken ulykkelige Mødre kunde indlægge deres Børn, som derefter bleve optagne og opammede og videre anbragte. Af disse Børn — som almindeligviis kaldtes Kassebørn — fandtes der allerede i de 4 første Dage 24 indlagte og saaledes reddede, medens mangen en forført Pige derved undgik Forbrydelse og Straf og mangen en siden hen brav Husmoder blev reddet for Samfundet. — Naturligviis blev ogsaa denne Foranstaltning dadlet og udtydet saaledes, at den var en Opfordring til Ukydskhed og endogsaa gav Anledning til Blodskam. Hvortil Nogle meente at der og blev givet for stor Anledning ved Frdn. 3die April 1771, som indskrænker Forbudet med Beslægtedes og Besvogredes Ægteskaber til saadanne, som vare forbudne i Guds Lov. Forsaavidt som Frdn. 13de Juni 1771 ophæver den uskyldige Børn ved Lovgivningen paatrykte Plet maa den vistnok henføres blandt de Foranstaltninger, som tjente til at fremme Retfærdigheden.

Ved en Placat af 29de April 1771, bestemtes at intet Lig maatte begraves paa anden Tid end om Morgenen tidlig mellem Kl. 1 og 6, hvilket dog senere forlængedes til Kl. 9. Hensigten hermed var at fjerne Fristelsen til den Pragtsyge, som dengang herskede ved Begravelser og som ofte var høist trykkende for de Efterlevende, ligesom ogsaa Stadsphysicus af Hensyn til Sundhedstilstanden i Kjøbenhavn skal have tilraadet denne

Foranstaltning, som ikke desto mindre blev udlagt saaledes som om det havde været Hensigten at fjerne hver den Tanke paa Døden, som kunde vækkes ved Synet af Liigbegængelser*). — Rettens Pleie trængte høilig til Forbedring. Ved kongelig Befaling af 8de April 1771 bestemtes, at der i alle Gjældssager skulde gaaes frem uden Persons Ansеelse, medens man tidligere havde besværet sig over, at Debitorernes Stand og personlige Ansеelse enten ganske betoge Creditorerne Leilighed til at inddrive deres Fordringer, eller idet mindste gjorde dem det vanskeligt. „At Menigmand — har man bemærket — maatte være tilfreds med denne Foranstaltning er sienсynligt, og Stormændenes Gunst havde nu Struensee engang fraſagt sig.“ — I Kjøbenhavn havde der hidtil ingen Nr. været paa Huse eller Gaarde. Det blev nu befalet Eieren med Oliefarve at lade male Matriculnummeret paa et iсinefaldende Sted. Sammesteds havde der hidtil været 6 til 7 forskjellige Domstole, hvilket foruden andre Ulemper foraarsagede store Bekostninger og hindrede Rettens hurtige Fremme ved de idelige Tvistigheder, som reiste sig om Værnethinget. — Ifølge Cabinets-Ordre af 2den April 1771 skulde Justitsen i Kjøbenhavn nu ikke mere forvaltes af Magistraten, men alle Processer, som ikke i Mindelighed kunde afgjøres, skulde, som det heed, udføres til Endelighed ved Hof-

*) Cfr. saaledes Skriftet: „Ligenes Besværing over Jerusalems Forstyrrere“ ɔc.

retten; og ved Cabinets-Ordre af 26 April 71 til det kongelige danske Cancellie blev det befalet, at der i Kjøbenhavn skulde være en eneste almindelig Jurisdiction, hvorefter Forordning og Reglement af 15de Juni 1771 angaaende Indretningen af Hof- og Stadsretten udkom. Af denne Ret skulde nu alle Sager, som forefaldt i Kjøbenhavn, paadømmes, med Undtagelse af de reent militaire, der hørte under Krigs- og Søeretten, og geistlige Sager, som paakjendtes af Provsteretten*). En anden ligesaa priisværdig Foranstaltning af det struenseeske Ministerium var Afskaffelsen af den saakaldte skarpe Examination med Tamp og Kat og lignende Midler for at afvinge den Anklagede en Bekjendelse. I den herom udgivne Forordning af 30te December 1771 hedder det: at Kongen heller vil, at den Skyldige skal haae fri, end en Uskyldig saaledes behandles, hvorfor slige Tvangsmidler for Fremtiden forbydes, da den Anklagede alene bør overbeviises ved Vidner og Omstændighedernes Rimelighed**)." Kjøbenhavn fik tillige en ny Politiemester ved

*) De, som gjerne synes at ville gjøre Struensee enhver fortjenstlig Handling stridig, mene at denne Reform meest kunde tilregnes Stampe. Denne har Struensee vistnok benyttet hertil, ligesom han og forfremmede Carstens i det tydske Cancellie. Hvorledes disse Tvende siden viste sig mod Struensee vil sees af det Følgende.

**) Da i en senere Periode alt hvad Struensee havde gjort, saa vidt som mueligt skulde være slet gjort, saa blev denne Forordning ikke gammel. Det er

Navn Bornemann, som inden føie Tid tilveiebragte en før ukjendt Orden og Fasthed i Politievæsenets Indretning, ligesom der til samme Tid sørgedes for at Politiet ikke overskred de tilbørlige Grændser for sin Myndighed eller fortrædigede Borgeren i sin lovlige Virksomhed. — Det danske og tydske Cancellie, Rentekammeret, Toldkammeret, Commerce-Collegiet, Admiralitetet og General-Postamtet omdannedes til Bureauer med Departementer med en simpel og nøie bestemt Forretningsgang. Men især tiltrak Finantsernes Bestyrelse, hvori der hidtil havde herskt stor Uorden, sig Struensees Opmærksomhed, og i denne vigtige Sag fandt han dygtige Medarbeidere i Oeder og sin indsigtsfulde Broder Justitsraad Struensee. Der oprettedes et Finants-Collegium, som under Forsæde af den udmærket duelige og kundskabsrige Grev U. A. Holstein til Holsteinborg skulde have Bestyrelsen af Statens samtlige Indtægter og Udgifter, der før havde været henlagte under Toldkammeret, Rentekammeret, Commercecollegiet og andre Collegier*). En fast Plan blev lagt for Finantsernes Forvaltning, Besparelser indførtes ved Hofholdninger, overflødige Betjenter afskedigedes og Pensionslisten formindskedes. Ore-

---

først i de seneste Tider at man igjen er vendt tilbage til Struensees i samme udtalte Grundsætninger.

*) Cfr. Allen l. c. Man erindres her uvilkaarligen om de Foranstaltninger, som nu — 1848 i December — træffes. Det synes som om Struensees Aand paany er vaagnet.

fundstolden, der før var indflydt i Kongens Particulaircasse, blev inddragen i Statscassen.

Vi vende os nu til de af det struenseeske Ministeriums Forandringer og Foranstaltninger, som maae anses for mindre heldige eller endog for ganske forkastelige. Struensee havde allerede forend han kom til det danske Hof været indtaget imod de offentlige Anliggenders Bestyrelse i Danmark, paa Grund af Efterretninger, som han ansaae for paalidelige. Blandt andet havde han hørt om Conseillets tiltagne Magt og Kongens ringe Myndighed og Sandheden heraf erfarede han selv, efterat være kommen til Kjøbenhavn. Under 18de Decbr. 1770 blev Struensee udnævnt til saakaldet Maitre des requêtes, en Stilling, der medførte, at han formeligen blev beklædet med det mundtlige Referat, som var frataget Collegiernes Medlemmer. Ved en kongelig Act af 27de Decbr. 1770, skreven af Kongen selv og paraphéret af Hjelmstjerne og Luxdorph, ophævedes Geheime-Stats Conseillet aldeles og dets Medlemmer Geheimeraaderne Thott, Moltke, Reventlow og Rosenkrands fik deres Afskeed, alle, med Undtagelse af den Sidstnævnte, uden Pension, og drage til deres Gods*). Saaledes var

*) Denne Foranstaltning fremkaldte nogle Smaaskeer betitlede: „Den 145 Aars gamle norske Bondes Spaadom" og „Den gamle Børge Olsens Syn," som skulle indeholde adskillige Stikkerier, som ikke kunde være de afskedigede Ministre behagelige. (See Fortegnelsen paa Trykkefrihedens Skrifter Nr. 20 pag. 18). Conseilets Ophævelse gjorde vel megen Sen-

næsten hele den Form af Statsstyrelsen, som havde været brugt siden 1660, bleven forandret. Under 12te Januar 1771 blev der udstedet Kongelig Octroy for et Kongelig Dansk privilegeret Tallotterie. For Privilegiet skulde til Particulaircassen erlægges i aarlig Afgivt 25,000 Rdl. Til Opsyn med de offentlige Trækninger og til Afgjørelse af forekommende Tvistigheder anordnedes en Justitsdirection i Altona og i Kjøbenhavn Om denne struenseeske Foranstaltning udtaler Schou sig i følgende stærke Udtryk: „Den Koes og Medinteressenter over Tallotteriet meddeelte Octroy sætter en Skamplet paa Struensees Bestyrelse, som ikke kan afvadskes. Den har fordærvet mange, meget mange af den ringere Stands Moralitet, foraarsaget Bedragerier, Selvmord og forøget Andres Ulykke, som i Nøden satte deres sidste Haab til dette ulyksalige Spil. Exempler herpaa lige fra den ellers duelige Conferentsraad Birck

---

sation hos de høiere Øvrighedspersoner, men just ikke hos det større Publicum. Istedetfor Conseillet kom en Geheime-Conference, som skulde bestaae af Hovederne for de forskjellige Collegier. I denne kom Greve von der Osten — der under det struenseeske Ministerium forestod de udenrigske Anliggender — Schimmelmann, Gähler, Rantzau-Ascheberg, Grev Harthausen og Stiftamtmand v. Scheel. Man hørte imidlertid ikke synderlig til denne Conferences Virksomhed. Struensees Stilling som Maitre des Requêtes — cfr. Hof und St.-Cal. for 1771 pag. 30, hvor han og kaldes Lecteür du Roi og som er det eneste Sted i de Aar, hvor han findes — gjælder dette næppe om.

og indtil vore Tider har givet nokſom ſørgelige Exempler herpaa. Kun Skade, at Tallotteriet ikke ſaa let kan ophæves ſom det blev indført*)! Imod Tallotteriet udkom ſtrax adſkillige advarende Skrifter. Men i hvor tydelige og overbeviſende diſſe Advarſler end vare, hjalp de dog faſt intet. Saaſnart Tallotteriet var kommet i Gang blev det Kjøbenhavnſke Publikum betaget af et Lotto-Raſeri. Saaledes i Middelclaſſens Familiekredſe og Forſamlinger, hvor man forhen kun talte om Veiret, Comoedier, Statens Nyheder og Naſtens Feil, ſnakkedes der nu næſten om intet andet, end om de bedſte Spillemaader, beſtemte Udtræk, Amber, Terner ꝛc. og de Tal, ſom vare de lykkeligſte at vælge m. m. Denne Lotto-Manie vedvarede omtrent et Par Maaneder ud paa Efteraaret. — De Fornuftigſte indſaae, at der intet var at vinde, men kun Tab ved dette forføreriſke Spil. De holdt derfor op med at ſpille. Ikkun den eenfoldige Almue vedblev og desværre vedbliver endnu at ødsle deres egne og ofte Andres Penge i dette ulykſalige Lotterie." —

---

*) Schou ſynes at antage at Hovedgrunden til dette Lotteries Indførelſe har været Indtægten, ſom ellers gik til fremmede Lotterier. Den væſentligſte Grund turde imidlertid være den ſamme, ſom taler for offentlige Bordeller, nemlig at ſamme drevne i Smug, uden Øvrigheds og Læges Tilſyn, vilde udøve en endnu ſtørre Ødelæggelſe over Menneſkeheden.

Under 3die April 1771 meddeelte Overpræsident U. A. Holstein Magistraten i Kjøbenhavn en tydsk Promemoria, i hvilken det heed, at Kongen havde reselveret det hele daværende Raads Ophævelse, saavelsom Politiemesterens, Raadstuesktriverens og samtlige 32 Mænds med ⅓ Deel af deres hidtil nydte aarlige staaende Løn. Som en Følge heraf lukkede bemeldte Holstein Borgerrepræsentanternes Forsamlings-Sahl paa Raadhuset og det uagtet de 32 Mænds Raad blev betragtet som et Klenodie i Stadens Privilegier. Kjøbenhavns Øvrighed fik nu en ganske nye Indretning og kom til at bestaae af en Overpræsident, 4 andre Embedsmænd, 4 Raadmænd og 2 Borgerrepræsentanter, hvilke sidste 6 Mænd skulde vælges af Borgerne og aarligen fornyes. Tillige skulde der aflægges et aarligt offentligt Regnskab over Statens Indtægter og Udgifter. Men i hvor rigtige end de Grundsætninger vare, som udtalte sig i Forordningen om Forandringen af Kjøbenhavns Bestyrelse, saa manglede dog hele denne Foranstaltning sin tilbørlige Betryggelse, idet der ikke blev fastsat noget Valg-System, hvorefter Borgerne kunde vælge hine Medlemmer af Kjøbstadbestyrelsen.

Overhovedet var Struensees Fremgangsmaade med Embedsmændene temmelig voldsom og frembyder en af de værste Skyggesider ved hans Ministerium. Af Generalpostamtets Directeurer bleve saaledes de 2 ældste Conferentsraad Schröderſee og Etatsraad Holm afskedigede uden Pension og Forretningerne ganske overladte til de

3 yngste Directeurer Justitsraaderne Pauli og Lange samt Legationsraad Sturtz. Saavel Amtmanden over Kjøbenhavns Amt Friherre v. Prück som Amtsforvalteren sammesteds Kammerraad Buschmann bleve bersvede deres Embeder — som det heed, fordi den første var for streng, den sidste for eftergivende; men noget sikkert om Afskedigelsesgrundene her, som i Almindelighed ved andre deslige Leiligheder, blev ikke bekjendt. — Statholderen i Norge Geheimeraad Jacob Benzon blev afskediget og Forretningerne overdragne til de respective Stiftamtmænd, hvilket maaskee i og for sig ikke var nogen feilagtig Foranstaltning, men kunde have været udsat til indtruffen Vacance, da Benzon var en Olding. Borgermesteren i Bergen Wasmer blev afsat, men her bleve dog Grundene offentliggjorte, nemlig »Ulydighed og Gjenstridighed,« hvilket ikke gjælder om Høiesteretsassessor Klevenfeldts Afsættelse. At saadant maatte ogsaa virre Gemytterne er utvivlsomt, om ogsaa derved en forøget Flid og Agtpaagivenhed blandt de Tiloversblevne fremkaldtes. Hvad der noget vilde mildne det Odieuse ved disse Afsættelser, var, naar Struensee havde forvisset sig om at vedkommende Embedsmænd var i Besiddelse af privat Formue, saa at de dog ligefuldt havde en Existents. Dette have vi dog en Slags Grund til at antage har været Tilfældet, navnligen med Hensyn til Conseillets Medlemmer, som alle, efter Afskedigelsen begave sig til deres Godser, undtagen een, som ogsaa erholdt Pension. Hvad Klevenfeldt angaaer, da har man et Brev til ham fra

Guldberg af 29de Angust 1771, hvori hans foreſtaaende Affſkedigelſe omtales og Guldberg beklager at han har henvendt ſig til den Urette — nemlig Guldberg, ſom dengang intet formaaede, — ligeſom og Klevenfeldts Forfatning ſkildres ſom maadelig; men af Original-Ordren ſeer man at han er gaaet af med 400 Rbd. aarlig og uagtet han turde have været forſømmelig i ſit Embede (drikfældig) dog fik ſin hele Gjæld til Statskaſſen eftergivet.

Ifølge Bekjendtgjørelſe af 1ſte Juni 1771 blev Benyttelſen af Frederiks-Hoſpital indſkrænket til Perſoner i Kongens Tjeneſte og Hoſpitals-Kirken indrettedes til Sygeſtue for ſyphilitiſke Patienter, hvilket ogſaa ſkal have været Tilfældet med Kirken i Sollerød. Disſe Foranſtaltninger vakte naturligviis megen Forargelſe.

Det var efterhaanden kommet i Brug at udſtede ſaakaldte Cabinetsordrer, det vil ſige Befalinger, ſom udgik umiddelbar fra Kongen og ſattes i Værk, uden at Collegierne bleve hørte derom. Struenſee, der efterhaanden var bleven Etatsraad (1766), Conferentsraad (1770) og tillige med ſin Ven Brandt ophøiet i Grevеſtanden (1771), udnævntes under 14de Juli 1771 til Geheime-Kabinetsminiſter og erholdt derved baade en Værdighed og en Magt, ſom aldrig tilforn i Formen havde været kjendt i Danmark, forſaavidt nemlig ſom han var ene om Beſtyrelſen; thi i Virkeligheden var udentvivl Griffenfelds Magt — maaſkee med Undtagelſe af hvad der angik Militairet, ſom Chriſtian V. havde nogen Intereſſe for — ligeſaa ſtor, ligeſom denne og var Elephant-Ridder, Struenſee

ikke engang Ridder af Dannebrogen. Struensee skulde nu herefter skriftlig opsætte de Ordrer, som Kongen gav gav ham mundtlig — altsaa tillige fungere som et Slags Cabinetssecretair — og fik Fuldmagt til i Kongens Navn og under Cabinettets Seigl at udstede disse Ordrer, der, naar de blot ikke strede mod en tidligere Forordning eller kongelig Resolution — i hvilket Tilfælde der af Vedkommende Departement skulde gjøres Indberetning herom — skulde have samme Gyldighed, som om de egenhændig vare skrevne af Kongen*). Det er en Selvfølge, at Kongen, ifølge Kongeloven saavelsom Danske Lov, havde Magtfuldkommenhed nok til at meddele en saadan Fuldmagt og det er ligeledes en Selvfølge at Struensee som Undersaat ikke alene var berettiget, men forpligtet til at følge Kongens Villie og adlyde hans Befaling om at overtage en saadan Fuldmagt. Alle de, efter denne Tid, udstedte Kabinetsordrer findes ogsaa at ende saaledes: „Auf Befehl des Koenigs.

*) „Alle Ordres — hedder det i den Kongl. Befaling til Struensee — so ich ihm mündlich gebe, muß er, so wie Mein Sinn ist, abfassen, und mir zur Unterschrift, wenn er solche vorher paraphirt hat, vorlegen, oder in meinem Namen unter dem Cabinets-Siegel ausfertigens. Fremdeles hedder det sammesteds: „Wöchentlich soll mir von den ausgefertigen Cabinets-Ordres ein Extract zur Approbation vorgelegt werden.“ — Der var saaledes sørget for Control af den kongelige Villie, som Struensee kun skulde følge og adlyde.

Struensee.“ Naar Kongelovens § 26 taler om „fast usynligen at beskiære Kongen hans Enevoldsmagt,“ da er dette netop noget Kongen siges at have beklaget sig over medens Geheime-Conseillet existerede, da iblandt saa mange anseelige, myndige og hoilærde Mænd den simple, jævne, ulærde Fyrste følte sig ligesom beherskет og nedtrykt, medens der aldeles ikke er fremkommet noget om at Kongen ikke med frie Villie hengav sig med fuld Tillid til Struensee, saa længe som dennes Magt varede. Hertil kommer, at Geheimecabinetsminister Struensee var aldeles en Skabning af Kong Christian den Syvende selv, hvilket derimod ingenlunde var Tilfældet med Conseillet. At det røbede stor Selvtillid at troe sig selv alene istand til at udfylde saa Manges Plads er unægteligt. Men Struensee kan gjerne paa den anden Side have antaget at han netop som Fremmed stod udenfor en Mængde Standsinteresser, som Conseillets rige, adelige Medlemmer ingenlunde vare ophøiede over. At Kongen i det ringeste til sine Tider var sin Forstand fuldkommen mægtig og saaledes kunde, naar han havde villet, tilbagekalde den Struensee givne Myndighed, er ogsaa formeentligen ubestridt. — Da Kongen sjelden maae antages at have havt Lyst og til sine Tider manglet Evne til at befatte sig med at læse Breve, Forestillinger og deslige, befaledes at alle Breve, Ansøgninger og Forestillinger, som indsendtes til Kongen, skulde afleveres paa Cabinetscontoiret hos Struensee.

Hvad der imidlertid saarede Nationalfølelsen og afficerede en vis patriotisk Forsængelighed var at Struensee ikke gav sig Tid til at lære det danske Sprog*). Som bekjendt vare Schulin og Bernstorfferne ogsaa af tydsk Nationalitet; men de forstode dog Dansk. I den struensseeske Periode maatte derimod alt hvad han skulde gjennemlæse være oversat eller affattet paa Tydsk, hvorfor ogsaa alle Extracter og Forestillinger maatte meddeles paa Tydsk, med Undtagelse af de fra det danske Cancellie, som dog bleve besørgede oversatte i Cabinettet. At Struensee lod ophæve begge Garder og stikke Mandskabet ind under de andre Regimenter var ogsaa en meget uheldig Foranstaltning, hvad enten den nu var fremkaldt af økonomiske Grunde eller af Mangel paa Tillid til samme.

---

*) Det var forøvrigt en Periode, om hvilken Digteren fortæller, at enhver Standsperson talte fransk til sin Frue, tydsk til sin Hund og kun dansk til sin Tjener.

III.

Sammenſværgelſe mod Struenſee.

De gode Foranſtaltninger, ſom ſaaledes vare ſkete under det ſtruenſeeſke Miniſterium bleve lidet eller intet paaſkjønnede, medens derimod de mindre heldige bleve ſtærkt udhævede og der begyndte derfor i Aaret 1771 at yttre ſig en temmelig almindelig Misfornøielſe med det ſtruenſeeſke Herredømme. Denne forøgedes derved, at der iblandt Publicum havde udbredt ſig den Opinion, at Struenſees Stilling ſom Livlæge hos Dronning Caroline Mathilde efterhaanden haade udviklet ſig til et mere end tilladeligt fortroeligt Forhold og at navnlig den den 7de Juli 1771 paa Hirſchholm fødte Prindſeſſe Louiſe Auguſta var et Reſultat af dette Forhold. Der udkom i den Anledning flere Flyveſkrifter og ſmaa Pjecer; af ſaadanne havde et til Overſkrift: „Er det mueligt, at en Huſtrues Boler kan være hendes Mands oprigtige Ven og troe Raadgiver? Naar Manden tager ham til ſin Fortroelige, hvad bliver Følgen deraf for dem alle 3 og Børnene? Kbh. 1771, 8.“)

---

*) Man ſøgte ogſaa paa andre Maader at lægge ſine Anſkuelſer i denne Retning for Dagen. I Roſenborg Have — fortæller Schou — var paa en liden Træ-Statue membrum virile afſkaaret. Paa Maven af ſamme var der med Blyant ſkrevet:

Var Struenſee ſom Du
Var han ei Greve nu.

Falkenskjold fortæller, „at, efter Struensees Udnævnelse til Geheimecabinetsminister begyndte man at betragte ham som en Usurpator, en Cromwell. Han selv syntes at være den Eneste, som ikke bemærkede det Uveir, der trak sammen over ham. Man havde kunnet paastaae, at den Tillid, som han i sine Ansluelser satte til Statens Vel, blændede ham. Saa ofte jeg fandt Leilighed dertil, bestræbte jeg mig for at sætte ham i Uroe over hans Stilling; men han gav mig til Svar, at jeg, siden jeg havde levet i Rusland, var bleven vant til ikke at see andet end Sammensværgelser overalt; — Brandt, hvem jeg fik til at gjøre ham lignende Forestillinger, bevirkede ligesaalidet. Ved Matrosernes Demonstration paa Hirschholm*) blev han imidlertid dog allarmeret og frygtede endog ved den Fest, der nogle Uger efter skulde

---

Man syntes ikke at tage noget Hensyn til at Kongen ved tidlige og maaskee fortsatte Udsvævelser selv havde foranlediget — maaskee endogsaa stiltiende samtykket i — at hiint Forhold opstod. Ogsaa antog man Enevold Brandt for indviet i dette Forhold. Paa Holmens Kirkemuur fandtes saaledes opslaaet et Blad underskrevet Matros, i hvilket det heed:

Dronning, Brandt og Struensee
Djævlen gale i disse Tre.

*) De til Flaaden hørende norske Matroser klagede over at være blevne tilbageholdt deres Lønning. Denne Klage vilde de forebringe for Kongen selv og begave sig derfor i Masse til Hirschholm. Ved gode Ord og Løfter fik man dem dog snart beroligede.

gives Holmens Folk*) at blive myrdet. Han yttrede ti mig, vedbliver Falkenskjold: Der kunde vel forestaae mig den samme Skjæbne som Concini**). Jeg tilraadede ham at lade sig see paa Festen og der vise Tillid. Tillige benyttede jeg denne Leilighed for at tale med ham om haus Ubesindigheder, viste ham Nødvendigheden af at handle forsigtigere og at dæmpe de Utilfredses Besværinger. Samtalen blev mere levende og jeg lod ham forstaae, at Utilfredsheden endog greb hans Venner. Jeg bragte endog Kantslerne Ulfelds og Griffenfelds Exempler i Erindring, som begge vare af Hoffet blevne ofrede til deres Fjenders Hævn. Det er den Lod — tilføiede jeg — som truer Dem, og man vil, om mueligt, bringe Dem af Dage. Vær derfor i der mindste betænkt paa, at holde Deres Papirer i Orden." — „Mine Papirer ere i Orden — sagde Struensee koldt — og fra denne Side har jeg intet at befrygte, naar man ellers vil være retfærdig." Brandt, som var tilstede ved denne Samtale, bad ham ligeledes ikke at vise saa megen Ubøielighed og at give efter for Omstændighederne. „Nei — sagde Struensee med megen Varme — jeg vil

---

*) Man søgte ved offentlige Trakteringer at tilveiebringe en bedre Stemning iblandt Publicum; dette nød vel af Retterne, men blev derved ikke mindre censidigt eller vel endog mere bloddørstigt.

**) Concini var en Hofyndling af Ludvig den Trettende af Frankrig og som faldt i Unaade og blev, saavidt vides, henrettet.

intet opgive af det, som synes mig at tjene til Statens Vel." — Vi levede dengang, vedbliver Falkenskjold, i en saa trykkende Uroe, at Brandt en Dag sagde til mig: "Jeg vilde ønske, at alt dette var til Ende; og jeg længes efter at see denne Regjering omstyrtet." — "De vil komme slet derfra" — sagde jeg. "Pah! jeg har studeret Lovene og vil kunne svare godt", meente han. Ofte bad Struensees Venner ham om at tage Forsigtigheds Forholdsregler, naar han engang for alle ikke vilde forandre sit Forhold. Struensee svarede derpaa sædvanligt: "Deres Tilretteviisninger kjede mig; jeg maae ikke dreges bort fra mine Planer." — Ofte sagde han med Velbehag til mig: "Det bringer mere Berømmelse, naar man afskaffer Misbrug, end naar man vinder et Slag." — Jeg beundrede denne Mands Rolighed, eller meget mere det stoiske Sind, hvormed han forblev i en Stilling, som han dog ikke kunde hæfde og hvis Farer han ikke kunde skjule for sig selv." — Denne Struensees Roelighed synes endog at være gaaet over til Forsømmelighed og Ligegyldighed. Schou afgiver herom følgende Beretning: "I December 1771 og følgende Maaned var Struensee saa sysselsat med Hofforlystelser, at han blev forsømmelig i sit saa vigtige Embede. Justitsraad og Postcasserer Zoega har fortalt mig, at, da han i denne Tid, som Secretair, maatte referere de indkomne Sager, maatte han bie til Struensee kom for at gaae tilsengs, og knap havde han faaet læst et Minut førend Struensee snorkede. Zoega maatte da gaae med

uforrettet Sag; og saaledes gik det nogle Aftener indtil Sagerne bleve saa mange at Struensee maatte bryde oververt og da i Hast faae Sagerne expederede." — Imidlertid havde Struensee dog ogsaa Tider, hvor han tænkte paa sit Forsvar. Han ansatte saaledes en Commandant i Kjøbenhavn ved Navn Gude, som i December 1771 lod Kanoner opstille og lod fornødent Mandskab saavelsom Kardætscher være i Beredskab, saa at de paa første Vink kunde bruges. Dette forøgede den hos Kjøbenhavns Indvaanere vakte Mistanke om farlige Planer hos Struensee og opirrede dem endnu mere imod ham. — I Anledning af Fodgardens Opløsning kom det ogsaa den 24de December til temmelig alvorlige Uroeligheder, som, efter Dagen, bleve kaldte Juleaftensfeiden. Commandant Gude, som vilde bringe Folket til Roelighed, blev revet af Hesten og kastet til Jorden, medens de ham ledsagende Officierer haanedes og mishandledes. Schou har om denne Feide følgende Details: „En alvorlig Tumult foraarsagede Afstedigelsen af Livgarden tilfods. Det var besluttet at de skulde marschere til Kasernerne og derfra stikkes ind under de andre Regimenter. Dette syntes de var stridende baade mod deres Capitulation og imod deres Ære, da de havde Rang med Underofficierer ved de andre saakaldte smaa Regimenter. Derfor, da de vare komne henimod Kasernerne, tog en Underofficeer — deres egne Officierer havde forfoiet sig bort, da de bleve afløste — sig Commandoen an og befalede, at de skulde vende

tilbage til Christiansborg. En Officier, saavidt jeg veed var det Kammerherre Lersker, trak Kaarden for at tvinge dem til at gaae til Kasernerne; men een af Livgardisterne kastede ham i Rendestenen, forfoiede sig derpaa til de andre Livgarder, som marscherede til Christiansborg, sprængte Porten op og jagede den derværende Vagt ud og besatte selv Vagten. De paastode, at de maatte sende Nogle af dem selv valgte ud til Frederiksberg*) til Kongen, for at forlange Retfærdighed, før vilde de de ikke forlade Vagten. Dronning Juliane Marie, forfærdet ved disse krigerske Anstalter, sendte Bud til Frederiksberg og fik det, efter gjentagne Budskikkelser, bragt dertil, at Kongen tilgav dem det Passerede og lovede at give dem deres Afskeed, saa at de kunde opholde sig hvor de vilde eller og reise bort.

Gjæringen i Hovedstaden i Slutningen af Aaret 1771 var saaledes meget stor; men intet Formaal, hvortil den arbeidede, viste sig. Man hørte megen Tale, men ingen Beslutning; man saae mange Hobe, men intet Hoved; megen Forbittrelse, intet Mod; mange Tanker, ingen Plan. Struensees Fiender vare talrige, men det syntes, som de, langt fra at være forbundne med hverandre, endog bare ulvillie til hinanden. Imidlertid forberededes dog, uden at nogen ahnede det, en Sammensværgelse og det fra en Kant, hvor man ikke ventede det.

---

*) Der synes Hoffet af en Slags Frygt i nogen Tid at have taget Ophold.

Vi ville lade disse Begivenheders Samtidige Etatsraad Schou her være den Fortællende. Hans Ord ere disse: „Herr Dr. Høst har i sine paa Tydsk udgivne Efterretninger om Struensee, 2den Deel Pag. 186 yttret den Formening' at det var uafgjort, hvo der havde gjort det første Forslag til Sammensværgelsen med Struensee, og at det nok stedse vil blive det. Følgende haaber jeg, vil vise, at Beringskjold*) var den første Ophavsmand til Partiet mod Struensee. Eichstedt**) yndede Regimentsquarteermester ved det sjællandske Dragonregiment Fleischer

---

*) Denne Mand heed oprindelig Magnus Bering og var en Kjøbmandsson fra Horsens, født omtrent 1720. Han nedstammede fra den bekjendte Vitus Bering. Han blev Student i Kjøbenhavn og anlagde siden der en Urtekramhandel, men gjorde Opbud, bedrog en gammel Student for nogle hundrede Daler, som var dennes hele Formue og undkom, forgjæves eftersat af Politiet, til Tydskland, hvor han gik i østerrigsk Krigstjeneste og blev 1753 af Keiser Frants I. adlet under Navn af Beringskjold. Siden drog han til St. Petersborg og deeltog der med Ranzau-Ascheberg i Katastrophen med Peter III. Han ilede til Danmark med denne der saa velkomne Efterretning, blev Generalkrigscommissair og kjøbte Godser paa Møen. Han fornyede nu Bekjendtskabet med Ranzau-Ascheberg, som troede at kunne benytte ham.

**) Denne Mand var af en gammel pommersk Adelslægt. Han var nu Oberst ved sjællandske Dragonregiment. Han ansaaes almindelig for en veltænkende og ærlig Mand med en saare indskrænket Aand, som han især skal have lagt for Dagen i en senere Stilling som et Slags Theater-Directeur.

meget. Han havde overtalt denne til at gaae paa Jagt og nyde friſt Luft, hvorved denne blev helbredet for den Hypochondrie, ſom havde angrebet ham ved hans retſkafne og meget lovende Søns Død. Denne Søn tjente i Faderens Regiment, ſaavidt jeg erindrer, ſom Secondritmeſter. Fleiſchers Frue var i Familie med Beringſkjold. Det kan da med temmelig Sikkerhed antages, at denne ved Fleiſcher har formaaet Eichſtedt, der desuden, ſom alle uinteresſerede Danſke*), ei kunde lide Struenſee, til at være i Selſkab med dem, der vilde ſtyrte denne despotiſke Miniſter. Etatsraad Jeſſen har mere end eengang fortalt mig denne Sag og hvad jeg har anført efter hans Fortælling er for det meſte ordret. Sagen forholder ſig nemlig ſaaledes**): Nicolay Jacob Jeſſen, der døde 1800 ſom Etatsraad og Toldkammerer, havde i en Deel Aar været Kammertjener hos Frederik den Femte. Efter dennes Død d. 14de Januar 1766 levede han af den Penſion ham ſom Kammertjener var tillagt. Dronning Juliane Marie agtede og yndede ham meget, deels for hans retſkafne Forhold og troe Tjeneſte hos Kong Frederik den Femte — til hvilken en af hans Kammerbetjente, ſaavidt det almindelige Rygte gik, Kam-

*) Mon det dog ikke iſær har været de interesſerede Danſke, ſom hadede alt Tydſk?

**) Vi maae bede Læſeren erindre at Fortælleren er 92 Aar gammel og Logiken derfor noget mindre ſtreng. Vi have imidlertid fundet det retteſt, ſaavidt mueligt, at benytte hans egne Ord.

merlaquai Kaas, indsmuglede stærke Drikke, hvilket Jessen søgte at afværge saavidt ham mueligt var — deels fordi han var gift med en Datter af Dronningens meget yndede Kammerfrue Jacobi. Hun havde derfor, saasom Jessen havde mange Børn, for at skaffe ham en liden Indtægt som Tillæg til hans Pension, overdraget ham Viinleverancen til hendes Hofstat. Hans Viinlager havde han enten i Høibroe- eller i Færge-Stræde, hvilket af dem kan jeg ikke erindre. Herhen kom Beringskjold til ham i Efteraaret 1771, omtrent i October og begyndte heftigt at dadle den nærværende Regjering og Struensees mod Kongeloven og Landets Love stridende Herredømme, hvilket han paa en saa despotisk og skammelig Maade misbrugte. Jessen, der havde Mistillid til Beringskjold, svarede, at han ikke fandt sig kaldet til at undersøge Regjeringens Foranstaltninger, men fulgte nu, som stedse, det Princip, med undersaatlig Hørsomhed at adlyde de kongelige Befalinger. Beringskjold vedblev at yttre sin Uvillie mod Regjeringens Forhold og forsikkrede at Struensee skulde og burde berøves sin Magt, hvori saadanne Mænd vare enige, som nok vare istand til at udføre det. Jessen gav omtrent det forrige Svar, hvorpaa Beringskjold sagde: „De troer mig ikke; De har ingen Tillid til mig; kom derfor til mig imorgen noget før Kl. 10, til hvilket Klokkeslet General Eichstedt kommer til mig. De kan da sidde bag mit Skjermbræt, høre vor Samtale og derved blive overbeviist om, at der er lagt en saa god Plan, at Struensees Fald vil blive

uundgaaeligt." — Jessen kom da til ham den bestemte Tid og hørte, at foruden Eichstedt var Oberst Köller*) ogsaa bestemt paa at styrte Struensee, hvori de ogsaa vare sikkre paa Medvirkning af deres Corpser, ligesom de ogsaa vare sikkre paa Artillericorpsets Understøttelse. Nogle Dage derefter led Eichstedt Jessen bede om en Sammenkomst. Formodentlig skete denne paa Beringskjolds Værelse og denne var nok ogsaa den, der bragte Eichstedts Indbydelse til Jessen (om disse to Poster mindes jeg ikke, at Jessen talte noget). — Saasnart Jessen var kommet til Eichstedt, sagde denne, at Aarsagen, hvorfor han havde udbedet sig denne Sammenkomst var, at han ønskede, han, (Jessen) vilde reise til Fredensborg, hvor Enkedronning Juliane Marie og Arveprinds Frederik da opholdt sig, og sige dem Tingenes sande Sammenhæng i Kjøbenhavn, at en Opstand med Struensee ufeilbarligen vilde bryde løs, at han, Köller og Flere havde

*) Ludvig v. Köller, senere Köller-Banner var Oberst for det falsterske Infanterie-Regiment. Det skal have været en driftig og bestemt Aand, en haard og og ubøielig Character, ærgjerrig, stortalende ansælig af Skabning og af stor Legemsstyrke. Paa Struensee skal han være bleven hadefuld over en Forurettelse, som han mente at denne havde tilføiet en Officier ved hans Regiment, som han holdt meget af. Han indlod sig derfor gjerne i et Foretagende, der lovede ham Hævn. — Det synes iøvrigt som Eichsteds Ansælse ved Hoffet har viist sig virksom paa Jessen, som allerede dette Skridt udentvivl vilde være kommet dyrt til at staae, dersom Planen var bleven opdaget og var mislykket.

lagt en saadan Plan, at Struensee maatte styrtes. Han (Eichstedt) udbad sig derfor, at Enkedronningen og Arveprindsen vilde sætte sig i Spidsen for det Anti-Struensseeske Partie og ved deres Anseelse og den Agtelse, som Publicum havde for dem, forhindre opbragte Hidshoveder og rasende Pøbel at begaae saadanne Uordener, som kunde ruinere uskyldige Mennesker og foraarsage uforudseelig Skade og Uorden. Jessen reiste derpaa til Fredensborg, foredrog Eichstedts Begjæring og dens Motiver for Enkedronningen og Arveprindsen. Disse lode **Guldberg***) kalde, og efterat de havde overveiet Sagen, besluttede de at sætte sig i Spidsen for det Anti-Struensseeske Partie**). Man kan altsaa fra nu af kalde det

---

*) Ove Guldberg, senere Ove Høeg-Guldberg var 1764 bleven Lærer hos Arveprinds Frederik. Da nærværende Skrifts større Halvdeel er bestemt for denne Mands Historie, omtales han ikke videre her.

**) Dette stemmer ganske med Generallieutenant C. Høegh-Guldberg Yttringer i sine Skrifter med Hensyn til den naturlige Anledning til Faderens Deeltagelse i Forbindelsen med Struensee, nemlig at Impulsen udgik fra hans kongelige Herskab saavelsom fra hans egen Overbeviisning navnligen om det struensseeske Ministeriums Skadelighed for Religionen (Guldberg var streng orthodox) og for Nationaliteten (Guldberg var ivrig national-dansk) og ingenlunde fra nogen personlig Ærgjerrighed eller Hævnfuge. Juliane og Søn følte sig forøvrigt paa flere Maader tilsidesat og krænket af Struensee. Arveprindsen var saaledes allerede i November 1770 bleven fjernet fra den kongelige Loge i Theatret. Hans Regiment var, uden at indhente hans Samtykke, bleven hen-

Enkedronningens Partie. Jessen bragte nu Eickstedt denne Beskeed og meldte siden Enkedronningen og Prindsen hvad Stilling Sagerne i Kjøbenhavn Tid efter anden stode udi. For at undgaae Mistanke addresserede han Brevene ved Omslag eller Convolut snart til sin Svigermoder Kammerfrue Jacobi, snart til sin Datter Juliane Marie, en ung Pige paa et halv Snees Aar — siden efter den bekjendte Digterinde — som da opholdt sig hos Kammerfrue Jacobi. Da Dronning Juliane omtrent i Slutningen af November var kommen ind til Kjøbenhavn — eller maaskee noget før — holdt hendes Partie deres Sammenkomster hos Herr Peder Hersleb Abildgaard*), Capellan ved Holmens Kirke, hvis Hustrue, født Gamborg, var i Familie med Fleischer og Beringskjold. Hans Bolig havde tvende Udgange, den ene til Reverentsgaden og den anden til Holmens Canal. For ikke at gjøre Opsigt gik, naar de havde noget at aftale, Nogle ind af den ene, de Andre af den anden Udgang. I disse Samlinger var Jessen dem til megen Nytte. Da han længe havde tjent Kong Frederik den Femte som Laquai og Kammertjener, kjendte

---

lagt fra Kjøbenhavn til en Provindsbye. Enkedronningen selv var paa hendes Fødselsdag d. 4de Septbr. 1771 kun bleven lykønsket ved et Par Kammerjunkere.

*) Denne blev siden efter Præst ved Frelserens og senere ved Nicolay-Kirke, som der menes, paa Grund af hans Virksomhed ved denne Leilighed.

han noie alle Gangene paa Christiansborg Slot og Løntrapperne der. Blandt disse var Løntrappen mellem Struensees Værelse og Dronning Caroline Mathildes, ligeledes Gangen mellem hendes og Kongens Gemak. Ved posterede Vagter kunde altsaa al Samfærdsel mellem disse trende forhindres."

Tiden — siger Dr. Høst — til et i Danmarks Aarbøger mageløst Foretagendes Udførelse blev berammet. Den bestemtes til Natten imellem den 16de og 17de Januar 1772. Torsdag Aften den 16de Januar skulde der paa det Kongelige Hof-Theater holdes Bal paré en Domino — et Slags Maskerade — for alle 9 Klasser af Rangen. Köllers og Eickstedts Regimenter udgjorde Hoffets nærmeste militaire Omgivelser. De Sammensvorne bivaanede Maskeraden. Man forsamlede sig hos Enkedronningen. Her mødte Arveprindsen, Rantzau-Ascheberg, Eickstedt, Köller, Guldberg og Jessen. Guldberg havde udkastet de Ordrer, som skulde forelægges Kongen til Underskrift. Han bar dem i sin Muffe. Alle paa Slottet, undtagen de Sammensvorne og de Vagthavende, havde begivet sig til Hvile. En dyb Stilhed herskede. Enkedronningen, Arveprindsen, Rantzau, Guldberg, Eickstedt, Köller og Jessen følges ad igjennem de mørke Gange. Man gaaer først ind i Kongens Kammertjener Brieghels Værelse, vækker ham og formaaer ham til at følge med. For den rette Indgang til Kongen er en Slaae; man maae derfor tage en Omvei. Brieghel gaaer foran, derefter Guldberg med 2de Lys,

derpaa Enkedronningen, Arveprindsen, Rantzau, Eickstedt og Köller. Monarchen vaagner. Hans Forbauselse ved at see disse Personer ved Nattetid i sit Sovegemak var stor. Rantzau havde paataget sig at føre Ordet, men maae stødes frem af Köller*). Endelig fremfører han i Korthed, at Hans Majestæts Moder og Broder, ledsagede af Eickstedt, Köller og Guldberg vare her for at befrie Kongen og Landet.

Derefter omfavner Enkedronningen Kongen og siger det samme. Prindsen ligesaa. Forfærdet forlanger Kongen koldt Vand og spørger hvad de vil han skulde gjøre, i det han tillige spørger efter Eickstedt, hvorefter denne traadte frem og Kongen blev da mere roelig. Enkedronningen opfordrede ham nu til at underskrive de medbragte Ordrer, hvis Indhold hun sagde ham. Kongen forlangte nu Pen og Blæk og undertegnede samme. — Ved den ene af disse Ordrer blev Generalmajor Eickstedt og Köller bemyndigede til at tage alle til Kongens og Landets Frelse tjenlige Forholdsregler. Kongen forlangte derpaa at staae op og gik med Enkedronningen, Arveprindsen og Guldberg til Prindsens Gemakker, hvor

*) Falkenskjold mener at Rantzau endnu har 'havt en Rest af Venskab for Struensee, hvem han skyldte mange Forbindtligheder. Han talte endog til Falkenskjold om at et Complot med Struensee var i Gjære, men F. henviste ham til S. selv, da han var ham mistænkelig. Ogsaa et Brev fra R. til Justitsraad Struensee med Angivelse og Advarsel kom for sildigt.

han blev et Par Timer. Her formaaede man ham til at skrive en fransk Seddel til Dronning Mathilde*) og 15 tydske Ordrer, som Prindsen paraphærede. Seddelen kundgjorde saaledes Dronningen, Kongens Beslutning at lade hende bringe til Kronborg. De 15 Ordrer angik Fængsling af ikke mindre end 17 Personer nemlig: Grev Struensee, Grev Brandt, Professor Berger, Justitsraad Struensee, Lieutenant Struensee, Oberst Falkenskjold, Generallieutenant Gähler, Generallieutenantinde Gähler, Generalmajor Gude, Oberstlieutenant Hesselberg, Staldmester, Baron og Kammerherre v. Bülow, Contraadmiral v. Hansen, Etatsraad Willebrandt, Lieutenant Abo, Secretair i Cabinettet Zoega, Secretair sammesteds Martini og Grev Struensees Privatsecretair Panning. — Alle Stadens Porte bleve lukkede og Köller paatog sig allerede før den Kongelige Ordres Udstedelse det som det syntes ham behagelige Hverv at arrestere Grev Struensee. Han gik til dennes Værelse paa Slottet, ledsaget af Capitain Malleville samt Lieutenanterne Eyben og Frank. Førend han traadte ind paalagde

*) Denne Seddel lod saaledes: »Comme vous n'avez pas voulu suivre les bons conseils, ce n'est pas ma faute, si je me trouve obligé, de Vous faire conduire à Cronenbourg, o: Da de ikke har villet følge gode Raad, saa er det ikke min Skyld, naar jeg finder mig nødsaget til at lade Dem bringe til Kronborg.« De omtalte gode Raad ere formodentlig Juliane Maries, som sandsynligviis ogsaa har dicteret den skrækindjagede Konge Breve.

han — fortælles der — Malleville, ifald han selv blev skudt, strax at dræbe Struensee. Denne skal nu vel ved Arrestens Forkyndelse have fremført en Deel Indvendinger, men maatte dog, som der paastaaes, truet med Köllers Kaardespidse paa sit Bryst, give efter, og førtes ned i Capitainsvagten, hvorfra han sattes i en Hyre-Karet og bragtes ud i Kastellet. Struensee skal ved Indstigningen i Karethen have brugt de Ord: „Min Gud, hvad har jeg da gjort!*) At arrestere Grev Brandt var Eickstedt tildeelt. Beringskjold gjorde sig en Fornøielse af at ledsage denne. Brandts Dør sandtes lukket. Den maatte aabnes med Huggejern, hvorefter Brandt længe skal have modsat sig med Kaarden i Haanden. Han maatte dog omsider give efter og bragtes til Kastellet i den samme Vogn, som havde ført Struensee did. Da Rantzau, som sendtes til Dronningen, ikke kunde faae denne til at følge med, sendtes der Kl. 7½ Bud efter den i Sammensværgelsen indviede Osten**). Denne skal nu have overtalt hende til at give efter,

*) Dette erindrer om Griffenfelds Ord, da han fra Proviantgaarden af traadte i Baaden: Herre Jesu, hvi kommer jeg didhen!"

**) Adolph Siegfried Greve v. d. Osten (cfr. Specialia O. Nr. 8 i det historisk-genealogiske Archiv, velvillig meddeelt af Hr. Erslew) blev fra Dansk Gesandt i Neapel kaldet til J. H. E. Bernstorffs Eftermand, for paa en Maade at satisficere det russiske Hof, ved hvilket han og havde været Gesandt og var meget yndet af. Han blev siden Overpræsident i Kjøbenhavn.

imod at hun fik sin Datter med. Kl. 8½ forlod hun Christiansborg. Rantzau og tvende Officierer ledsage hende ned ad Trappen. Idet hun stiger i Vognen udbryder hun: J'ai ce château en horreur! (Jeg afskyer og har Rædsel for dette Slot) Major Carstenskjold eller Castenskjold ved Dragonerne tager, med dragen Sabel, Sæde i Vognen hos Dronningen, Hofdamen Froken Mösting og 2 Kammerfruer følge med. En Amme med den lille Prindsesse samt et Par andre Fruentimmer af Dronningens Hofstat fulgte efter i en anden Vogn. 30 Dragoner omringede Dronningens Vogn. — Den megen Kjørsel og Riden i Morgendæmringen havde tildraget sig Opmærksomhed hos Stadens Indvaanere, som strømmede til Slotspladsen. Her viste sig iblandt Mængden Kjøbenhavns Stadshauptmand Treld, som paa det til ham fremsatte Spørgsmaal: hvad der nu skulde skee? (efterat man nemlig havde erfaret hvad der var passeret) svarede: „Hvad andet, end at J raabe Hurra, da alt er faldet ud efter Onske.“ Nu lod det med Hurra! Vivat Kong Christian den Syvende! Ogsaa Navnene Juliane Marie og Frederik hørtes. Kongen, hvem Enkedronningen og Kronprindsen samt Guldberg under alt dette ikke havde forladt, traadte henimod Kl. 10 frem paa Altanen over Slotsporten; Enkedronningen viste sig i Morgendragt. Kongen viftede med et Tørklæde og istemmede Hurraraabet. Et Par Timer derefter steeg han, prægtigen klædt, ledsaget af Arveprindsen, i den med 6 hvide Heste forspændte, af Speilglas omgivne Gallavogn.

Denne kunde for Vrimmel af Mennesker næppe komme fra Longangen. Nogle foreslog at spænde Hestene fra og selv trække, hvilket dog ei blev tilladt. Toget skreed langsomt frem igjennem Stadens Hovedgader. Fra Porte, Dørre og Vinduer lode Jubelskrigene. Der svingedes med Huer og Hatte og tomtes Skaaler paa Monarchens Velgaaende. Endog ikke faa af de Damer, som stode i Vinduerne, udtrykte deres Glæde ved at svinge deres Hatte og Sætter ud af Vinduerne. Det hele Optog fuldførtes i meget anstændig og god Orden. Om Aftenen derimod — da Byen var illumineret — forefaldt der store og betydelige Uordener. „Det rigtigste jeg — fortæller Schou — har kunnet udfinde af de derom roullerende Rygter, er følgende. En vis Gabel havde kjøbt eller leiet Grev Schulins Gaard paa Østergade, som nu tilhører Selskabet for Efterslægten. Om den skulde indrettes til et formeent Gjæstgiverie for Reisende eller til Dandsesalen for de Fornemme, veed jeg ikke. Men Beringskjold, som var en afsagt Fjende af Gabel, havde udspredt det Rygte, at denne Bygning var bestemt til et Bordel for Struensee og hans Tilhængere, ja endog at Lystmoerne skulde forskrives udenlands fra. Beringskjold var og den, som sloeg Portlygten ind paa Gabels Gaard og derved gav Signal til dens Plyndring. Denne gik nu rask for sig. Først gik det ud over Husets Møbler og Grev Schulins Bibliothek. Derpaa kom man til Kjælderen. Der havde Vinhandler Drewsen et Oplag af Viin. Pøbelen drak nu

hvad der var paa Flasker; siden rullede de Vinforstagerne op paa Gaden, satte dem paa Enden, slog Bunden ud og drak, nogle af deres Hatte og Kabuser, andre af hvad Kar de kunde faae fat paa. Politimesteren Wilhelm Bornemann havde strax i Begyndelsen af Tumulten sendt Bud til Eichstedt og begjæret nogle Dragoner for at bortjage Tumultuanterne. Men ved Hoffet var man af en anden Mening. Man frygtede for at Nogen ved denne Leilighed skulde blive saaret eller dræbt og det vilde man ikke have paa en saa glædelig Dag. Istedetfor Dragoner sendtes derfor Prinds Frederiks Kammerjunker — siden Staldmester istedetfor Baron Bülow — H. H. Bülow for at takke Publicum for den Hengivenhed, det havde vist imod Kongehuset i Anledning af det struenseeske Despoties Tilintetgjørelse og dernæst lade dem vide, at Kongen nu befalede, at alle skulde gaae i Roligheed hver til sit Hjem. Saasnart Bülow havde fuldbragt den første Post af hans Commission, nemlig Takkigelsen til Publicum, raabte Beringskjold: „I høre nu, at Kongen takker Eder, fordi I ødelægge dette afskyelige Horehuus; derfor bliv frisk ved!“ De nedreve derpaa alt hvad der kunde løsrives af Brædder ꝛc., saa at endog Brætterne til Abtrittene bleve tagne med. Dette skete under saadant et Hurraskraal, at Bülow ikke kunde blive hørt ved at udføre den anden Post af hans Commission, nemlig Kongens Befaling om at Enhver i Roligheed skulde gaae til sit Hjem. Da nu i Gabels Gaard intet mere var at røve,

holdt disse Plyndrere for, at de andre saakaldte Frøken-Contoirer eller Jomfrue-Huse burde, som Appendix til samme, ogsaa plyndres. De trængte derfor ind i disses Værelser, udjoge Beboerne, borttoge Alt hvad de forefandt af Sølvtøi, Kjøkkentøi, Senge- og Gang-Klæder, samt Mobler. Hvor disse vare saa store, at de ei kunde faae dem ud igjennem Dørene, slege de Vinduesposterne ud og bragte dem ud igjennem Vinduerne. Naar Tilskuerne kom dem i Veien, sagde de ganske gedmodigen til dem: „Tag Jer iagt! I see, vi flytte.“ Hvad de saaledes bortranede, saavel her, som i Gabels Gaard, slæbte de hjem eller og bortsolgte det paa Gaden til Enhver, som vilde kjøbe samme. Kort sagt, de handlede dermed som om det var reent Krigsbytte. De saaledes plyndrede Værter beløb sig ialt til 60. Dagen derpaa gik jeg (vedbliver Schou) med en af mine Venner — Nic. Christ. Kall, siden Etatsraad og Professor lingvar. oriental. — om og eftertalte alle disse Huse. Vi fandt kun 59. Formodentlig har der i eet Huus boet tvende saadanne Værter*). — Dette Uvæsen varede indtil langt ud paa Natten; men da den aarvaagne Politiemester fik at vide, at Roverne ogsaa havde isinde at besøge Assi-

*) De gode Herrer have været vel localiserede siden de saa nøiagtigen kunde finde dem alle. Da under det struenseeske Ministerium Straffen for Leiermaal var bleven hævet, skulde alt dette være en Demonstration mod Struensee, som Løsagtighedens formeentlige Beskytter.

stentshuset, sendte han iilsomt Bud til Eickstedt og meldte ham dette. Der blev da sendt en Trop Dragoner, som, efter nogle Sabelslag og et Par Sabelhug, hvorved dog ingen kom til betydelig Skade, drev Pøbelen fra hinanden og ved Patrouillering rensede Gaderne. Et Beviis paa, at dersom Politiemesterens første Opfordring var fulgt, vilde disse skammelige Optrin reent været forebyggede. Da jeg — vedbliver Schou — den 17de Januar om Aftenen var gaaet fra Gabels Gaard ad en Omvei, for at see, hvorledes det stod til andre Steder i Byen, og var kommen til Porten af Borckens Collegium, hvor jeg som Alumnus boede, kom Professor Christen Hee, Professor i Mathematik og Lector i samme Videnskab ved Søe-Etaten, hen til mig og sagde: „Er det ikke en Djævels Spektakel her er i Byen denne Aften?“ Jeg kunde ikke andet end bejae dette. Han vedblev da: „Jeg kommer nu fra Politiemester Bornemanns — Denne boede den Tid paa Hjørnet af Kjøbmagergade og Skindergaden —; der begyndte Pøbelen at ville sprænge Porten for at ruinere hans Værelser, fordi den holdt ham for een af Struensees Tilhængere. For Alting, raabte jeg, gjør ham intet Ondt; han er ingen Tilhænger af Struensee; han er ingen Tilhænger af Struensee; han er en af de ærligste og retskafneste Mænd i den hele Bye. En Matros — de kjendte mig alle ved det jeg saa ofte kom paa Holmen som Lector, — spurgte mig, om det ogsaa var vist. Jeg svarede: „Ja min Sjæl er det baade sandt og vist.“ Manne — dette er Matro-

sernes Tiltale til deres Kammerater — skal vi da lade ham staae?“ Derpaa raabte de Hurra og gik deres Vei, formodentlig for at hjælpe de Andre at plyndre Jomfruehusene*).

Saasnart man havde begyndt at tænde Lys i Vinduerne traadte ogsaa Stadens Indvaanere hist og her fra deres Huse ud paa Gaden og løsnede med Haandgevær Frydeskud. — Denne Jubel og disse Excesser ophørte først Løverdag Eftermiddag d. 18de Januar, da Kongen lod takke for udviist Troskab, medens han med Misfornøielse fornam at „Nidkjerheden“ var gaaet for vidt. — Søndagen d. 19de Januar 1772 udgode de fleste Prædikantere paa Prædikestolen sig i Tak til Himlen for hvad der var passeret den 17de. Snart styrtede ogsaa Skribenterne frem. Allerede Skrifternes Titler ere characteristiske, saaledes: „Tvillingrigernes Taksigelse“; „Aftentanker i Anledning af den for begge Riger glædelige syttende Januar“; „De kjøbenhavnske Borgeres Seiers-sang“; De troe Israeliters Glæde over deres Befrielse fra Hamans Kløer“ ꝛc. — Den faldne Minister skildredes som „den store nordiske Tyv“, som „Apollion eller den store Drage“, som forhenværende „Barbeer“, „som en „Forrædder, for hvis Ondskab, Strikke, Sværd, Svovel og Tjære langtfra var tilstrækkelig Løn.“ — Skam-

*) Cfr. Skriftet „den brave Holmens Magts glade Indtog i de smukke Huse paa den mærkværdige St. Antonis Dag 1772, eet Ark i Octav“, m. Fl.

melige Carricaturer af de Ulykkelige bleve udskaarne i Træe og solgte i tusindviis. De offentlige Blade vrimlede af Lovsange over de Seirende, ikke mindre end af Haandigte over de Beseirede. — Ogsaa Forfattere som Suhm, Langebek og Thyge Rothe skildrede med stærke Farver „Landets ulykkelige Stilling“ under Struensees Regimente og udtalte Tak til alle de „Patrioter, som af rene Hensigter havde revet det Baand fra Kongens Øine, der hindrede ham i at see og som havde vovet deres Liv for Landets Frelse“. „Herlige Nat — siger Suhm om den mellem d. 16de og 17de Januar — tilkommende Homerer og Virgiler skulle besynge Dig! Saalænge danske og norske Helte ere til, skulle Julianes og Frederiks Roes vedvare, men ei forsøges, thi det er umueligt.“ Om lignende Yttringer er der imidlertid med god Grund blevet bemærket, at de vilde have vobet ædel Frisindethed, naar de i Form af Opfordringer havde været offentliggjorte før d. 17de Januar, istedetfor at det skete efter bemeldte Dag. Søndagen d. 26de Januar holdtes ifølge Kongelig Befaling Takkefelse fra Prædikestolene i Kjøbenhavn for den guddommelige Varetægt over Kongen, det Kongelige Huus og disse Riger og Lande. En Forfatter, som levede paa hiin Tid, har sagt „at Religionen blev brugt til at blænde Nationen i Henseende til de foregangne Optrin. Strafværdige Geistliges hyrede Stemme indblandede i det høieste Væsens Priis Bagvadskelsens Løgne. Struensee skulde holdes for en Kongemorder og det vildledte Folk maatte takke Himlen for at

den havde reddet Kongen fra en Fare, hvori han aldrig havde været" (Man erindres atter her om lignende Scener fra den griffenfeldske Katastrophe).

IV.

Processen.

Af de d. 17de Januar Arresterede vare Grevene Struensee og Brandt saavelsom Justitsraad Struensee samme Aften bleven sluttede i Lænker. Begge Grevernes vare fæstede i Muren og af 18 Punds Vægt samt af 3 Alens Længde*). De lagdes om høire Haand og venstre

---

*) Falkenskjold fortæller endog, „at Struensee nedskrev sit Forsvarsskrift af 14de April 1772 i et Fængsel med Lænker om Hænder og Fødder og med Halsjern paa." — Allerede medens Kammerherre Høegh var fungerende Commandant i Citadellet Frederikshavn have vi med dennes Tilladelse anstillet Undersøgelser angaaende Griffenfelds og Struensees Fængsel bag ved Kirken. Der paaviste vel endnu Sporet af en tilmuret Aabning i Muren, hvorigjennem Struensees Fødjern skulde være gaaet ud til Vagtstuen; men dette grundede sig kun paa Tradition eller mundtlig Overlevering, da Arrestforvarerens Archiv fra den Tid ikke existerede. Denne anteg imidlertid at dette muligen forsætligen var blevet tilintetgjort, da man havde Papirer fra en ældre Periode, nemlig fra Magnus Stenboks Fængsels-Tid. Han anteg og at Sikkerhed mod Undvigelse ingenlunde kunde være Grunden til hine Grusomheder med Struensee,

Fod. Ingen af dem alle 3 fik Kniv og Gaffel at spise med, eller Tilladelse til at blive barberede. De nøde til Livets Ophold i Forstningen en halv, siden en heel Rigsdaler daglig. Antallet af de Arresterede og Tiltalte, hvis Sag blev bestemt til at underkastes en formelig Undersøgelse, beløb sig til 12, nemlig Grev Struensee, Grev Brandt, Justitsraad Struensee, Berger, Gähler, Frue Gähler, Falkenskjold, Hesselberg, Hansen, Willebrandt, Aboe og Sturtz, som senere heftedes. Undersøgelsen overdroges under 21de Januar 1772 til en Inquisitions-Commission bestaaende af 9 Personer, nemlig: Høiesterets-Justitiarius Geheimeraad Juel-Wind, Conferentsraad og Deputeret i Generalitetet Braem, General-Procureur i det danske Cancellie Henrik Stampe, Cancelliedeputeret Lurdorph, Generalprocureur i det tydske Cancellie Carstens, Etatsraad og Professor juris Kofod-Ancher, Etatsraad og Prof. juris Sevel, Etatsraad Ove Guldberg og senere, nemlig midt i Februar Maaned, en Generalkrigscommissair og Deputeret i Generalitetet Schmidt.

Efterat Fangerne havde hensiddet i 5 Uger i den morterfuldeste Uvished samlede hiin Inquisitions-Commission sig omsider forstegang i Kastellet, i Commandantens, Generallieutenant v. Hobens Værelser d. 20de Februar. Grev Struensee blev i Commandantens Vogn

---

som man blot har søgt at martre saa meget som muligt, formodentlig efter Ønske og Ordre af Juliane Marie og Commandant Eickstedt.

bragt did, ledsaget af de hos ham vagthavende Officierer. Hans Lænker aftoges førend han afgav sin Forklaring og han afhørtes siddende. Forhøret varede den Dag fra Kl. 10 om Formiddagen til 2 og fra Kl. 3½ til 7 om Aftenen. Den følgende Dag fortsattes det og allerede da afgav Struensee en Tilstaaelse om et utilladeligt Forhold til Dronning Caroline Mathilde. Han gjentog og bekræftede med større Detail denne Tilstaaelse i et Forhør den 25de Februar, hvor han tillige ved sin Underskrift bekræftede sammes Rigtighed. I hans Forsvarsskrift omtaler han dette Factum saaledes: „Naar man endeligen nøiagtigen bedømmer alt hvad jeg oprigtigen og i Overensstemmelse med Sandheden har sagt om mine Handlingers Hensigter og Bevæggrunde, da vil man i min Conduite snarere finde politiske Feil og moralske Overtradelser ved strafbare Forbrydelser — naar man undtager den ene, om hvilken jeg her ikke har talt (wenn man das eine ausnimmt, wovon ich hier keine Erwähnung gethan habe*).

*) Der kan nærpe være nogen Tvivl om, at han jo hermed sigter til hint tilstaaede delictum carnis, som saaledes er aldeles paa det Rene i juridisk Henseende. Derfor kan imidlertid Tilstaaelsen gjerne tænkes at være usand og Diemedet have været at indvikle sin Skjæbne saaledes med Dronningens, at en nærmere til Skandale førende Undersøgelse var bleven forhindret og han selv blot deporteret. Kongens udtrykkelige eller stiltiende Samtykke — der vel ikke heller var utænkelig paa Grund af Bevidstheden

I Begyndelsen af Marts beskikkedes der en Commission til at modtage Dronningens Forklaring. Den bestod af Statsministrene Grev Thott og Schack-Rathlou, Baron Juel Wind og Conferentsraad Stampe. Der fortælles, at da Schack-Rathlou havde foreslillet Dronningen Struensees Bekjendelse om hiin Forbindelse mellem dem, skal hun have spurgt ham, om han troede, at hun ved at afgive en lignende kunde redde Struensees Liv? hvortil Schack-Rathlau skal have svaret med et bejaende Nik, hvorefter Dronningen underskrev en hende forelagt Tilstaaelses-Act. Saafremt hendes Tilstaaelse er modtaget paa denne Maade — hvilket nu ikke kan bringes til Vished, da naturligviis ingen Protocoltilførsel er skeet herom — da kan den gjerne være usand og det mueligen være sandt hvad Falkenskjold beretter, naar det i hans Memoirer hedder: „I Aaret 1780 havde jeg i Hannover Leilighed til at stifte Bekjendtskab med Herr Roques, Præst ved den franske Kirke i Celle. Jeg talte engang med ham om Dronning Caroline Mathilde. Næsten hver Dag, sagde han, blev jeg kaldet til Dronningen, for at læse med

---

om egen Ulydighed til Egteskabspligtens Opfyldelse, hvortil kom, at der er stærkt Formodning for at Kongens vederstyggelige Udskeielser havde paaført Dronningen en Sygdom, som Struensee som Livlæge maatte behandle og hvorved han kom i et fortroeligt, Blufærdigheden svækkende Forhold til hende. Den samtidige Falkenskjold paastaaer — som vi senere skulle see — at Struensee ikke var skyldig i dette Punct.

hende, eller for at underholde hende med Samtale; men oftest for at give hende Underretning om de Fattige i mit Sogn. Jeg besøgte hende meget flittig i de sidste Dage hun levede og var ved hendes Side kort før hun udstødte det sidste Suk. Uagtet hun var meget svag, havde hun dog beholdt sin Aandsnærværelse. Efterat jeg havde oplæst Bønnen for Døende, sagde hun med en Stemme, som atter syntes at faae Liv: „Herr Roques, snart til jeg staae for Gud, jeg forsikrer, at jeg er uskyldig i den Forbrydelse, hvorfra man har anklaget mig og at jeg aldrig har været min Gemal utroe.“ Roques tilsvarede; „at Dronningen ellers aldrig eller kun paa en middelbar Maade har talt med ham om den med hende sigtede Anklage.“ Hvad Roques meddeelte nedskrev jeg endnu samme Dag — d. 7de Marts 1780 — og Meddeleren var en Mand af en udmærket redelig Karakteer.“ *)

Af de med og for de Tiltalte Struensee og Brandt — med Andre af de i Kjøbenhavn Arresterede blev der ikke brugt nogen processual Fremgangsmaade, men Sagen

*) Imod denne Beretning er det nævne noget Afgjørende, at Dronningen, ved Skilsmissen fra sit yngere Barn, skal have udraabt, „at dette skulde man lade hende beholde, da det ikke var Kronens“; thi denne Ytring var kun en Consequents eller Følge af hendes engang gjorte Tilstaaelse og saaledes staaer og falder med denne. Dronningens Kammerjomfrue Engel Marie Ahrensbach vil have paahørt denne Ytring af den hende saa kjære Dronning.

afgjordes ved kongelig Resolution — mellem Actor og Defensor verlede vidtloftige Indlæg skulle vi her meddele det Væsentlige og meest Characteristiske. — I Generalfiskal Frederik Wilhelm Wivets Indlæg mod Struensee af 21de April 1772 hedder det saaledes blandt andet: „Struensees Lægedom for Staten blev anseet for Quakfalverie, hans Meriter bleve ansete som døde Fluer i en Apothecker-Krukke ... udi Kjøbenhavn var intet Godt at vente, men Misfornøielsen tog saaledes overhaand, at der blev ønsket over ham saa mange tusinde Ulykker og Forbandelser, som der er Brillanter udi den Guldplade, som der sidder paa hans Løbers Hue.“ Han sammenligner derefter den struenseeske Periode med Grevens Feide. Det hedder nemlig: „Det er visselig et stort Kjendemærke paa hans, nemlig Grev Struensees egen Overbeviisning om, at han har opført sig i Danmark, som den allernederdrægtigste og foragteligste Person, naar han frygter den Pøbel, som han har søgt at insinuere sig hos. Men det er paa den anden Side et stort Beviis paa, at den danske og norske Nation, uagtet den undertiden taaler det, som ei tør bydes Andre, dog elsker Gud, deres Konge og det kongelige Huus, samt gode Sæder; derfor kom og deres Ønsker og Sukke op til Den, ved hvilken Kongerne regjere, som ei forgjettede den 3die Christians Bønner — da Landet og sukkede over Grevens Tid —, men ved en vældig Arm, saa hastelig som i et Øieblik, gjorde Ende paa denne Forsmædelse, som Kongen, det kongelige Huus og Rigerne havde maattet

taale.“ Fremdeles vedbliver han: I. „Haver Greve J. F. Struensee tilsneget sig den ypperste Dame i Landet, hendes Fortrolighed, og det i saadan Grad, at det er gaaet over de Grændser, som er sat imellem Personer af ulige Kjøn, der ikke kan og bør med hinanden forenes. Men er det Forgribelse mod Kongens Høihed at laste Kongen eller Dronningen til Beskjæmmelse, saa er det endnu større i Gjerningen at beskjæmme Kongen og Dronningen*). II. Haver Grev Struensee ikke alleneste været vidende om, at Hans kongelige Majestæt blev

*) Hermed sigtes udentvivl til Danske Lovs 6 Bogs 4 Capitel 1 Artikel. Da dette Lovsted senere kommer til Anvendelse, skulle vi her meddele samme ordlydende: „Hvo, som laster Kongen eller Dronningen til Beskammelse, eller deres og deres Børns Liv efterstragter, have forbrudt Ære, Liv og Gods, den høire Haand af hannem levendes afhugges, Kroppen parteres og lægges paa Steile og Hjul, og Hovedet med Haanden sættes paa Stage. Undkommer Misdæderen, og ikke kan lide paa Legemet, da bør Straffen at skee paa hans Billede og Efterlignelse. Er Misdæderen af Adel, eller høiere Stand, da skal hans Vaaben af Bødlen sønderbrydes, og alle hans Livsarvinger miste deres Stand og Stamme.“ Dette Lovsted er — ifølge Meddelelse af vor første Lovhistoriker Conferentsraad Kolderup-Rosenvinge — ikke optaget af nogen ældre dansk Lov, men maae antages at hidrøre fra Rommerrettens Lex Julia. Dette „Lasten til Beskammelse“ maae kunne underkastes den meest forskjellige Fortolkning, naar man seer hen til den uhyre og bratte Overgang fra samme til Alternativet en „Efterstragten af Kongens Liv“ Hvorledes Commissionen har fortolket det, skulle vi snart faae at see.

ilde af Grev Brandt begegnet, ja overfaldet, men endog raadet til saadant, følgelig hverken afværget det eller gjort Anstalt til, at Sligt ei mere maatte arrivere, men han har og selv paa en haanlig Maade begegnet Hans kgl. Majestæt. Hans Majestæt er af bemeldte Greve Brandt i sit Kabinet bleven attaqueret, udskjældet og saaledes begegnet, at Ihukommelse af saadan Gjerning aldrig burde være til. Man har ei, det mig er bekjendt, Exempel paa Samme i Historien; vel desværre paa Kongemord, men aldrig paa saadan nederdrægtig Gjerning. At nu Grev Struensee om denne gruelige Gjerning ikke alene har været vidende, men endog tilskyndet Grev Brandt til Saadant og approberet hans Misgjerning, bevises med Følgende: Grev Enevold Brandt forklarer at, efterat det var arriveret, at Hans kgl. Majestæt havde lovet ham Stokkeprygl, havde Grev Struensee sagt til ham, nemlig Grev Brandt, samme Dags Eftermiddag imellem Kl. 6 og 7: jeg har foreholdt Kongen det og han har sagt mig: Brandt er en Coujon; han har ingen Courage og jeg vil slaaes med ham ꝛc. Struensee sagde videre til Brandt: Hvad vil De nu gjøre? De maae gaae ind til Kongen en Aftenstund og sige til ham: De vil jo absolut slaaes med mig? Her er jeg nu. Vil de mig noget, saa kom! føiende til, at saadant var skeet uendelige Gange med Grev Holck. — Da han, nemlig Brandt, kom tilbage fra Kongen, var Spillet begyndt, nemlig hos Dronnin-

gen, og, da Partiet var ude, gik Struensee hen til Kakkelovnen, da Brandt fortalte ham hvad som var passeret, hvortil Struensee svarede ham: „Nun ist das gut; nun werden Sie Friede haben; es muß nur kein Mensch es wissen“.... At Grev Struensee selv manquerede den Respect, han var Kongen skyldig, sees endvidere deraf, at han har tiltalt ham haardt, som erfares af det, som Vidnet Detlef Christopher Aabye, har forklaret: „Wenn ehr sich nicht baden will, so kriegt er Schläge“ *). Generalfiskalen mener derfor, at Grev Struensee som Raadgiver, Tilskynder og Medvidner ligeledes har gjort sig skyldig udi samme Misgjerning som 6—4—1 mfl. omtaler og derfor bør ansees med samme Straf.“

III. „Havde J. F. Struensee haardelig tracteret Kongens Søn Hans kgl. Høihed Kronprinds Frederik, saa det synes ligesom hans Hensigt har været alene at faae Prindsen af Dage, eller i det ringeste saaledes at opdrage ham, at han skulde blive udygtig til Regjeringen. Foruden hvad som er saa almindelig bekjendt og

*) Dette er unægtelig en voldsom Tiltale til en Enevoldskonge og Herrens Salvede. Men paa den anden Side fremtræder han her som Struensees Patient og maae som saadan adlyde Lægen, der maae være berettiget til at benytte de Midler, han ansaae for nødvendige. Dernæst er det vitterligt at Christian VII. havde Tider, hvor han ikke var sin Forstand mægtig. I saadanne maatte dog vel hans Egenskab som Herrens Salvede ansees for at være suspenderet, da en saadan Egenskab ikke egner sig for et ufornuftigt Væsen.

blev seet af mange Mennesker, erfarer den høie Commission af Hans Henrik Majolls Forklaring og Gundil Marie Schønbergs*), hvorledes denne imod et spædt Barn brugte Omgang er et Foster af denne uforskammede og dumdristige Mands Hjerne." Generalfiskalen udtværer nu denne Post og indlader sig endog paa uværdige Personligheder imod den ulykkelige og lænkebundne Mand. Han skriver saaledes iblandt andet: „Grev Struensee, som ikke er saaledes opdragen, har jo saa lasket en Krop, som om han kunde være en Vitellius. De Umælende bære bedre Omsorg og Grev Struensee faaer aldrig den Ære at sættes i Klasse med dem."

IV. Under dette Afsnit omtaler nu Vivet den store Myndighed, som Struensee tilvendte sig og vedbliver saaledes: „Der er ingen af Hans Majestæts Undersaatter, som i mindste Maade opholder sig over, at Kongen regierer med en uindskrænket Magt; det tilkommer ham; men Konge-Loven er man altid forvisset om, at Hans

*) Disse uvidende Personer have naturligviis ikke kunnet fatte Struensees kloge og gavnlige Plan med den strenge Opdragelsesmethode — som selve Etatsraad Schou, der, som vi have seet, sandelig ikke er partisk for Struensee, maae indrømme havde skjænket Fædrelandet den endnu i høi Alder raske Konge, medens hans Helbred før Struensees Cuur tydede paa et Liv kortere end hans Farfaders; og dog regnes dette ogsaa med blandt Struensees Forbrydelser! Dette minder igjen stærkt om den griffenfeldske Proces.

Majestæt ikke intenderer at forandre*) og hvo, som forestiller saadant, han er en Forrædder af Landet, imod Kongen og Undersaatterne. Hvo, som siger at Kongen kan forandre Kongeloven, uden alle Undersaatternes eller Stænders Villie, han er en Forrædder, Hykler og Skjelm. Konge-Loven, som Kongerne maae adlyde og som er en conditio sine qua non paa Deres og Undersaatternes Side, kan ikke af Kongerne forandres, uden at deres Herredømme tillige maatte kuldkastes og indskrænkes, som den har befalet; thi Frederik den Tredie, som primus adquirens (første Erhverver) kunde befale hans Efterkommere ei at maatte forandre Konge-Loven — (som sees af bemeldte Konge-Louds 3 Art.) V—IX. Under disse Affinit finder Fiskalen det iblandt andet ikke under sin Værdighed at kalde Struensee saa stor en Spidsbube, som nogen Tid kan ringes ud og ind ved Messerne i Tydskland, hvilket han mener kan erfares af hans Forestilling til at skaffe sin Broder Justitsraad Struensee Penge og Embede**). Han omtaler fremdeles en formeentlig For-

*) Endogsaa i Efterſommeren 1848 har man seet en Statsminister i et Brev til en Skolelærer fremsætte noget lignende om Konge-Lovens Uantastelighed. Hvorledes dette skulde kunne bestaae med Indførelsen af et indskrænket Monarchie synes nu rigtignok at være et Problem, hvis Løsning hører hjemme paa Bistrup, Frankf. a. M., eller andet saadant Sted.

**) Justitsraad Struensee var anseet for en meget dueslig Mand, som senere gjorde stor Lykke i Preussen. Han blev aldeles ikke overbeviist om nogen Forseelse her; men det blev ham forbudt — naar han

falskning af 22,000 til 132,000 Rdl. og mener „at alt det Beviis brister, som Greven allegerer i dette Tilfælde.“ Han paastaaer derfor Struensee ansect efter Lovens 6—4—10: „Forfalsker Nogen Kongens Breve, Haand og Seigl, straffes paa Ære og Gods“ Vivet forholder fremdeles Struensee, „at han har været Raadgiver, Medvider og Befordrer til, at den Hendes Majestæt tilhørende kostbare Bouket, bestaaende af dyrebare Stene, som er taxeret for over 40,000 Rdl., men ellers af større Værdie, er bleven solgt for 10,000 Rdl. i Hamborg.“ Fremdeles anfører General-Fiskalen: „at Struensee, naar han ei kunde forsvare sig, har villet rømme og taget Een med sig.“ Han henviser forøvrigt til Forhørerne og nedlægger slutteligen Paastand efter det forhen citerede Lovsted 6—4—1.

I Generalfiskalens Indlæg mod Grev Brandt sigter han nu denne for „med frie Hue og Raadførsel at være indgaaet til Kongen, hans Herre, der udfordret Hans Majestæt, udskjældet, overfaldet, slaget og bidt ham, hvorom Grevens Tilstaaelse bekræftet med Vidners Forklaring haves, i det han for Commissionen har bekjendt at Kongen en Dag ved Dejeuneen havde sagt noget, som Grev Brandt holdt sig fornærmet ved, samt kastet en

---

ellers vilde have sin Frihed — at tale eller skrive noget om Begivenhederne her. Man har mueligen frygtet for Sandheden.

Citron efter ham, og Grev Brandt raadførte sig da med Grev Struensee, som opmuntrede ham til at gaae ind til Kongen og fordre Satisfaction. Derefter er han, efterat han iforveien havde lagt en Jagtpidsk udi et Klaveer udi Kongens Forgemak for dermed at true Kongen, indgaaet om Aftenen til Kongen i hans Cabinet og der udfordret, angrebet og udskjældet ham. Denne hans Tilstaaelse er endvidere bestyrket ved H. K. Majestæts egen Declaration til Kammertjener Schleth — som om Morgenen kom ind til H. Majestæt, efterat Overfaldet var skeet om Aftenen, og som saae, at Kongen var reven paa Halsen —, Kammertjener Brieghels Forklaring, Kammerjunker Schacks Forklaring om denne afskyelige Passage, saa og Kammerlaquai Torps og den sorte Dreng Morantis Forklaring. Af alt dette er det udisputeerlig fuldkommen oplyst, at Grev Brandt har lagt Haand paa Kongen, til Hans Majestæts Fornærmelse. Grev Brandt har vel deels søgt at undskylde denne formastelige Gjerning ved at foregive, at Saadant mange Gange er arriveret H. K. Majestæt af Grev Holck og Kammerherre Warnstedt, deels paastaaet at H. K. Majestæt havde eftergivet Brandt denne Forbrydelse. Men for det Første, om man for et Øieblik vil sætte, at saadan formastelig Gjerning var begaaet af Holck og Warnstedt, saa kan den derfor ikke undskylde Brandt, som ikke bliver dertil berettiget, fordi en Anden uden Straf har begaaet det Samme forhen. For det andet har H. M

aldrig eftergivet ham denne Forseelse; thi de af mig anførte Vidner forklare: at H. M. siden den Tid ikke kunde lide Brandt, at H. M. bar siden Frygt for at blive overfaldet af Brandt, at H. M. derfor den Nat slog Døren i, som ei var skeet tilforn, hvilket giver tilkjende, at H. M. ikke havde eftergivet Brandt denne Forseelse, ligesom og H. M. haver her for Commissionen ved Kammerjunker Schack ladet tilkjendegive Grev Brandts Opførsel, som ikke var skeet, naar hans Forseelse var ham pardonneret.*) Uagtet saadan Opførsel

*) Etatsraad Schou har om denne Pardonnering eller Tilgivelse følgende: „Den af Brandt omtalte Familiaritet med Kong Christian VII var af en ganske besynderlig Beskaffenhed. I et Brev til Struensee beklager Brandt sig over, at han maae være i en Konges daglige Selskab, som langt fra at elske sig (Brandt), finder sig besværet og gjør alt hvad han kan for at slippe løs fra Brandt og som denne desaarsag maae tvinge til at leve med sig, og nødes — for at gjøre Ulykken fuldstændig — at behandle paa den Maneer, som Kongen kalder haard, (altsaa ved at bruge Pidsken). Denne saa haarde og skammelige Behandling maatte naturligviis føles meget dybt af Kong Chr. VII. Han erklærede desaarsag udtrykkelig, at han aldrig havde tilgivet eller vilde tilgive Brandt.“ — Falkenskjold bemærker derimod „at Kongen mere end 3 Maaneder efter hiin Tildragelse gjorde Brandt en Nytaarspræsent af 3000 Rdl.“ Falkenskjold henlægger, som det synes, Pasfagen med Brandt til Septbr., Advocat Uldall — som dog vel bedst maatte vide det — derimod til November 1771.

imod sin Konge aldrig kunde undskyldes, om den endog var skeet i det Øieblik da Grev Brandt holdt sig for at være fornærmet, og det skulde synes, som han forledet af Hidsighed, havde gjort det, var der dog Noget, at sige. Men nu, da han med Overlæg og koldt Blod gaaer ind til sin Konge, udviser dem, som vare tilstede, at ingen Vidner skulde være om denne uhørlige Gjerning, slaaer Døren i, at Ingen skulde komme til Hjælp, griber sin Konge om Halsen, truer ham med Døden, og, da han endelig slipper Kongen, som maae bede for sig, truer ham, at en anden Gang skulde det ei gaae saaledes til, udskjælder sin Konge, som han selv maae tilstaae, saa er der Intet i nogen Maade, at sige til hans Undskyldning; men han er en Dødsens Mand og een af de groveste Misdædere, som nogensinde har betraadt Jorden. Han har handlet imod sin Ed *); thi han er forbunden til at vove Liv og Blod for sin Konge og saaledes og til hans Forsvar; men tvertimod samme Ed overfalder han sin Konge og saaledes, at Kongen bliver blodig. At han

*) Hvilken Modsætning til Nutiden, da det fast synes at have været anseet for en fortjenstlig Handling at handle mod sin Ed, forsaavidt denne lyder paa „at fremme Kongens Enevoldsmagt," da de Embedsmænd, som ligesom syntes at have gjort det til deres Livs Opgave at undergrave den, ere blevne stærkt forfremmede. Forøvrigt maae vi beklage at vi forgjæves søgte det monradske Ministerium om Adgang til selve Forhøret.

foregiver det, at H. K. Majestæt skulde først have angrebet ham, siger Intet til hans Befrielse og Undskyldning, med mindre det havde skeet paa den Tid, da Hans Majestæt var opbragt imod ham, og han havde værget sig alene, som kunde være menneskeligt, skjøndt dog ikke tilladt en Undersaat imod sin Konge; Men, da han gaaer ind til Kongen, hvor han paa den Tid Intet havde at bestille, alene for at sige ham Duriteter*), da han gaaer ind for at skrække sin Konge, da han udskjælder ham, da han trodser ham. saa har han ingen Frelse udi den Forklaring, at Kongen skulde først have angrebet ham." Generalfiskalen finder det derefter nødvendigt at fremhæve „at Brandt undertiden kom ind til Kongen i sin Pudderkjole, med sin Hat paa Hovedet og fløitende" og mener at det ikke kan undskylde Brandt, „at Kongen saaledes vilde have det." — Fremdeles mener Generalfiskalen at Brandt har handlet imod sin Troeskabseed," idet han har været vidende om den utilladelige Fortroelighed som Grev Struensee havde erhvervet sig med den Person, han var Ærbødighed men ei Elskov skyldig." — Han nedlægger derefter Paastand imod Brandt efter 6—4—1.

---

*) Altsaa ikke for at lægge Haand paa Kongen — som Vivet kort iforveien har sagt og altsaa nu modsiger sig selv. „Diese entsetzliche Wörter (siger Dr. Høst i sin fortjenstlige tydske Bearbeidelse af Struensees Ministerium m. m.) sind nirgendswo zu finden."

Høiesteretsadvocat Uldalls Forsvarsindlæg for Grev Struensee er affattet i en meget værdig Tone. Det hedder iblandt andet heri: „At man af alting uddrager Anledning til at finde ham skyldig, er en, skjøndt vanheldig, saa dog naturlig Følge af den Tilstand hvori han befinder sig. Men at hans udvortes Omstændigheder, hans Fødsel*) og første Stand, hans Tænkemaade, endog i Tilfælde hvor den har været rigtig, skulde underkastes Forhaanelse, derfor troede han at være bestjærmet, om ikke ved Medlidenhed imod en Ulykkelig alene, saa dog ved den Maade, Kongen engang har værdiget hans Person og det Bifald Allerhøistsamme har givet de politiske Principer, hvorefter han handlede. Det synes i Almindelighed, som den første af Generalfiskalens Grunde — nemlig Struensees Dristighed, som Medicus, at melere sig i Statssager — baade er udenfor hans Competence at undersøge og Commissionens at dømme paa; thi da den Deel Grev Struensee har havt i Affairerne ikke reiser sig uden fra Kongen selv og hans Foretagender alene ere Fuldbyrdelser af Kongens Villie, saa kan derudi ikke lægges Grev Struensee noget til Last, hvoraf Følgerne jo maatte falde tilbage paa hans Majestæt selv. At undersøge om Grev Struensee maatte give Kongen

*) Vivet er nemlig meget vred over at Struensee er Tydsk af Herkomst og kalder i Modsætning dertil Brandt et Landets Barn.

Raad i Statssager og hvilke Følgerne af disse Raad have været, er i Grunden intet andet, end at undersøge, hvorledes H. M. har indrettet sin Regjering, og, ligesaalidet som Undersaatterne dertil ere berettigede, ligesaa lidet kan Grev Struensee staae til Ansvar for de Raad, som engang have nydt Kongens Bifald. Imidlertid seer jeg dog ikke, hvad der endog i Anledning heraf kan gjøres Grev Struensee til en Forbrydelse. Vel er det sandt at hans første Stand ei syntes at love ham den Værdighed han siden fik. Men hvor mange Exempler giver Historien ikke paa slige Ophøielser, og naar Kongen troede han fortjente den, var det ham da ei tilladt at modtage Hans Majestæts Naade? Conseillet — hvis Affkaffelse lægges Struensee saa stærkt til Last — er ingen væsentlig Deel af den danske Forfatning. At Kongen med dets daværende Indretning ei var fornøiet, sees paa mange Steder af Forhørerne og desuden kan intet bedre Beviis derpaa haves, end at Hans Majestæt egenhændig har skrevet Acten om dets Ophævelse. — Med Hensyn til at Kongelovens 7de Art. befaler, „at alle Regjeringens Love og Forordninger skal udi ingen Andens end Kongens Navn og under hans Signet udgaae; og at Kongen altid sin Haand skal underskrive, naar han ellers er myndig;" da gjør Uldall opmærksom paa „at det naturligviis alene dependerede af Kongens Velbehag om han selv vilde underskrive en Ordre, eller befale Grev Struensee hvergang Hans Majestæt fandt

for godt, at underskrive den i Majestætens Navn. Kongeloven har ogsaa forhen været forstaaet saaledes, da saavel Collegierne som andre kongelige Betjente i Kongens Navn, skjønt uden hans Underskrift, i adskillige Tilfælde have bekjendtgjort Kongens Villie.“*) Med Hensyn til den Struensee paasigtede Forfalskning, da hedder det, „at det er sandt, at Summeringen synes at være skreven med andet Blæk og at Tretallet i Summen 132,000 synes forhen at have været et Total; men det første er af ingen Betydenhed, naar det observeres, at denne Sammenregning er skeet efter Approbationen og at det er paa de foregaaende approberede Summer, at samme grunder sig og det sidste kunde meget let ved en Skrivefeil i Additionen indløbe, hvorfor Panning og, efter sin Forklaring, alene har anseet det. Hertil kommer at Struensee aldeles ikke behøvede at tage sin Tilflugt til Forfalskning, da Kongen aldrig nægtede ham de Penge han ønskede. Schimmelmann betalte Pengene ud,

*) Den senere saa brugelige Form: „ad mandatum“ er jo aldeles ikke andet end Struensees: „Auf Befehl des Königs.“ Man har sagt, at i det Første — nemlig at et vist Slags Sager henvistes til Afgjørelse af Collegierne — var der Princip, men ikke i det Sidste, som kunde omfatte alle Sager. Men det forekommes os, at et Princip ligger til Grund for begge og at kun Quantiteten er forskjellig mellem nogle og alle. Har Regen overtraadt Kongelovens Art. 7 i dette Tilfælde, da er det formeentligen Kongen selv, som ikke har villet underskrive, men paalagt Andre — som maatte adlyde — at gjøre det.

Brandt takkede Kongen for sin Deel, Summen blev taget til Indtægt i næste Regnskab, i hvilket Summen ogsaa atter er bleven approberet, uden at Nogen faldt paa at reise nogen Mistanke om Forfalskning."

I Henseende til Kronprindsens Opdragelse, da bemærker Defensor, „at Grev Struensee er saa forsikkret om sine Hensigters Reenhed, at han villig tør underkaste sig kyndige Medicorum Dom, om ikke Prindsens Sundhed og Constitution derved maatte forbedres og virkelig er forbedret. Overalt var det Dronningens Villie, at saaledes skulde forholdes og har han mere end eengang tildraget sig hendes Fortrydelse ved at forestille, at den rette Maade maaskee derudi blev exederet." — I Anledning af Pasfagen mellem H. K. Majestæt og Grev Brandt henviser Uldall til Grev Struensees Forklaring til Forhøret, efter hvilken Struensee „aldrig har kunnet troe at Brandt vilde tage samme paa en saa formastelig Fod, som skeet er, men at det alene en badinant (som en Spads) imellem Kongen og Brandt kunde blive bilagt. Hans Raad var, at Brandt skulde holde sig fra Kongen og at Brandt langt fra ikke har ventet sig Struensees Samtykke eller efterfølgende Bifald i denne Sag, sees deraf, at han saavel forud har dulgt den Maade, han havde besluttet at gaae tilværks paa, da han alene sagde: „Daß er dem König zu rede stellen wollte" — at han vilde have Kongen til at forklare sig, nemlig over Grunden til at Kongen havde kaldt ham en Cujon — som og siden efter har skjult det meest agraverende i

sin Gjerning, nemlig den Omstændighed med Jagtvidsken, at han havde skudt Slaaen for Døren og de Undsigelser og Skjældsord han havde brugt. Forsaavidt derfor angaaer den Deel af den Videnskab, som Grev Struensee i og om denne Passage har havt, haaber han dog at være saa meget mere at undskylde, som H. M. Kongen i slige private Tilfælde ei vilde ansees som en Konge, men som en Privatmand, hvilket og alene foraarsagede at han ei satte sig imod Brandts Forsæt, saavidt samme var ham bekjendt. At hans Sentiment aldrig har været at tilsidesætte den Ærbødighed, han var Kongen i sin Omgængelse skyldig, og at Ingen har kunnet paasige ham, deri at have manglet, bestyrker ogsaa hans Uskyldighed i denne Post; thi hvad Generalfiskalen derimod anfører, er, efter de af ham alleguerede Vidners Udsigende, alene en løs Snak uden Grund. Ikke heller kan det af ham paaberaabte Memoire tjene til at bevise, at Brandt derfor skulde belønnes, efterdi samme er skrevet i September 1771 og Passagen med Brandt var først i November samme Aar. See Andreas Jacob Danielsens Forklaring; og skulde det endda ikke være nok til Grev Struensees Retfærdiggjørelse, saa indflyver han til den Mildhed, H. M. Kongen saa ofte har givet ham Prøver paa, for at erholde Forladelse. Han nedkaster sig ligeledes for hans Majestæts Fødder og udbeder sig hans Naade i Henseende til den af Generalfiskalen først anførte, men hidtil af mig uomtalte Forbrydelse mod

Hans Majestæts Person*). Samme er det eneste, hvori han veed, vidende at have syndet med sin Konge; men han befrygter og beklager med Veemodighed, at den er større, end at han derfor tør vente Forladelse. Kan imidlertid Betragtningen af den menneskelige Skrøbelighed, en sand Følelse af sin Forseelse, den inderligste Fortrydelse derover, de Taarer, hvormed han begræder den og de Sukke han gjør for Kongen og hans Huses Vel, fortjene nogen Medlidenhed, vil han ikke dertil findes uværdig. Ialt det øvrige formoder han, at Loven og hans Ufyldighed forsvarer ham og at han paa den Grund kan haabe Frifindelse. Men ligesom han i denne Post alene tager sin Tilflugt til Kongens Naade; saa bønfalder han og, at denne høie Ner, som selv har været Vidne til Oprigtigheden af den Bevægelse og Sorg han herover har følet, ved en favorabel Forestilling derom til Hans Majestæt, vil tilveiebringe ham den mueligste Lindring og Formildelse i hans Skjæbne**).

---

*) Her menes **delictum carnis** med Tronningen

**) Et Raab i Orkenen ligesom Griffenfelds „ Fleerheden i denne ultra danske Commission torstede uden tvivl alt for meget efter Struensees tydske Blod og og stod alt for meget under Juliane Maries hevnsyge Indflydelse til at der her skulde være Tale om for Kongen at fremhæve de formildende Omstændigheder Dog skulle vi senere faae at see at vi have Grund til at antage at eet Medlem af Commissionen (Guldberg) gjorde Skridt i den omhandlede Retning. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at Struensee var

Under 14de April 1772 indgav Struensee til Commissionen et Selvforsvar — Verantwortung des Grafen von Struensee an die Königliche Commission. — Han begyndte dette med en Beklagelse over det fast umuelige i at efterkomme Commissionens Forlangende til ham at aflægge et tydeligt og rigtigt Regnskab og Forklaring om de Bevæggrunde, den Foranledning og de Hensigter, som maatte have fremkaldt og foranlediget enhver enkelt Begivenhed og Handling i en Stilling som hans var ved Hoffet. For imidlertid, saavidt muligt, nogenlunde at bøde paa det Ufuldstændige, maaskee tildeels Modsigende i den mundtlige Forklaring for Commissionen, er det, at han skriftligen fremsætter en oprigtig Fortælling — eine aufrichtige Erzählung — om de Drivefjedre, de Leiligheder og Foranledninger, som have foraarsaget — hervorgebracht — de Begivenheder, i hvilke han har deeltaget, eller som han ene har foranlediget og fremkaldt, hvad enten nu en saadan Fortælling eller Fremstilling maatte tjene til at undskylde ham eller til at finde ham endnu mere straffskyldig. Ved at omtale det første Halvaar efter Reisen 1769 yttrer han: »Al den Indflydelse, som Kongens Fortroelighed og Tillid gav mig paa sammes Stemning — Gemüth — anvendte jeg blot

---

ugift og altsaa forsaavidt mindre skyldig end den gifte og udsvævende Konge, hvis Collega William IV. af England af den Grund ikke kunde opnaae Skilsmisse-Dom.

til at gjøre ham opmærksom paa hans sande Fordeel, at vække hans Lyst til Beskjæftigelse og at give hans Levemaade en vis regelmæssig Orden. I dette Øiemed har jeg stedse sagt Kongen med den største Oprigtighed og uden Tilbageholdenhed alt hvad jeg ansaae for sandt og tjenligt, uden at lade mig afholde derfra af Frygt for derved at tabe sammes Gunst, omendskjøndt jeg flere Gange gjorde den Erfaring, at Saadant tildrog mig sammes Kulde, hvilket saa meget lettere indtraf, som deres Virksomhed, som blot søgte hans Majestæts Gunst, ved saadanne Leiligheder aldrig udeblev. Kongen vil erindre sig*) hvor ofte dette i Særdeleshed er blevet foranlediget, naar jeg har forestillet samme de skadelige Følger som opstaae af den for tidlige — frühzeitigen — overdrevne og uregelmæssige Nydelse af visse sandselige Fornøielser og naar jeg har søgt at faa Hans Majestæt til at afholde sig fra visse falske, urigtige og for sammes Lykkaligheds skadelige Begreber og Forestillinger. — Da jeg — vedbliver Struensee — i Slutningen af Sommeren 1769 og senere ofte fik Leilighed til at tale med Dronningen og Hendes Majestæt betroede mig sine Tanker over hendes Stilling, fandt jeg, at hun var yderst

*) Struensee synes at have haabet — ligesom under lignende Omstændigheder Griffenfeld — at saadanne Ytringer — om hvis Rigtighed Kongen alene kunde domme — skulde komme denne for Øie; men dette Haab har sikkert svigtet.

misfornøiet over samme og intet Haab havde om nogensinde at leve lykkelig med Kongen, eller endogsaa kun kunde vente nogen Roelighed og Tilfredshed under de daværende Omstændigheder — in der damaligen Lage der Umstände. — — — Imidlertid var Gjenstanden for hendes Uvillie ikke Kongen, men alene Grev Holck hvem hun ansaae for Ophavsmanden til alt det Ubehageligt, som var mødt og endnu mødte hende*). De Fornærmelser, som hun ellers maatte lide, afficerede hende ikke meget og hun søgte ved at trække sig tilbage at sætte sig i Sikkerhed derimod.“ Medens Struensee forgjæves søgte at tilveiebringe en Tilnærmelse mellem Majestæterne var der dog een Ting, vedbliver han, hvori deres Tilboieligheder kom overeens. Dette bestod deri, at de begge vare yderst kjede af deres daværende Maade at leve paa — damaligen Lebensart — og endogsaa ønskede at kunne opgive deres Stand og Stilling — und selbst wünschten ihren Stand verlassen zu können. — Heri laae Grunden til mange senere ved Hoffet foretagne Forandringer. Struensee var allerede længe forend han kom til Hoffet forud indtaget imod den daværende Bestyrelse og han fandt senere aldrig Grund til at fravige saadan

*) Dette stemmer ikke med Etatsraad Schous, men desto mere med den almindelige Mening om Holck, nemlig at denne førte Kongen an til Udsvævelser, som maatte fordærve Samlivet med Dronningen og bringe denne i et Blufærdigheden svækkende Forhold til Livlægen.

Anskuelse. „Man syntes at hylde det Princip at ville fjerne Kongen fra Forretningerne ved at vidtløftigere samme.“ Kongen havde derfor ogsaa saa liden personlig Authoritet, at han indtil i de største Smaating ingen Villie havde og selv i sit Privatliv blev beherskket, hvorfor ogsaa stedse de Personer vare fortabte, som attacherede sig til ham og som besad hans Smag, Tilbøielighed og Tillid; hvorimod Andre holdt sig, imod hvilke han nærede en modsat Stemning. Gunst og Ænker — die Faveur und Intrigue — blandede sig ialt. De vigtigste Værdigheder og Charger bleve givne Hoffolk, hvis eneste Fortjeneste bestod i at have været Page og Kammerjunker og de øvrige Betjeninger — Bedienungen — erholdt Creaturer og Laquaier hos Personer og Familier, som mellem hinanden indbyrdes fouragerede sig i Besiddelsen af Crediten. Overalt herskede der et Anarchie, da Ingen vilde eller turde bruge sin Authoritet af Frygt for at skade sig. Finantserne vare ødelagte, for en stor Deel ved Uorden, ved slette Operationer og ved Maneuvrer, som man ofte anstillede blot af Privat-Hensyn. De udenrigske Hoffers og sammes Ministres Indflydelse havde i rum Tid været stor og trykkende. Da den væsentligste Tilflugt ved Negociationerne bestod i Eftergivenhed — Das Haupt-Ressort in den Negociationen die Complaisance sey — saa kunde det ikke være andet end at en vis Afhængighed, som ikke kunde opveies ved nogen Fordeel, som maatte kunne erholdes, kunde opstaae. „Da jeg — bedder det — ved Kongens Tillid erholdt Indflydelse

paa Affairerne, søgte jeg blot — gieng meine Absicht blos dahin — at formaae Hans Majestæt til selv at undersøge samme, og ifølge heraf troede jeg det nødvendigt at Kongen havde om sig andre Personer af en modsat Anskuelse, end de daværende Ministres. Naar derefter Forandringer og Beslutninger i dette Diemed hurtigere paafulgte, da laae saadant mere i Kongens personlige Anskuelser — Gesinnungen — og i tilfældige Omstændigheder end i nogen i det mindste fra min Side fattet Beslutning og Plan. Med Hensyn til Kongens Villie, da behøvedes hertil ingen successive Skridt; thi **H. M. var kun alt for beredt til at foretage saadanne Forandringer***). Jeg fandt, ved min Ankomst til Kongen, dennes Forstand, Sind og Tilbøielighed opfyldt med modbydelige — widrige — Indtryk mod Ministeriet og samme Indtryk have stedse vedligeholdt sig." Kongen udarbeidede dengang — efter Hartvig Bernstorffs Afgang 1770 — alting selv og skrev det med egen Haand, saa at han (Struensee) ikke veed at Kongen formelig skulde have raadført sig med Nogen om de Forandringer, som indtraadte efter Bernstorffs Afgang, hvorimod Struensee nok til den Tid har forelæst Kongen forskjellige Breve og Memorialer over Affairernes almindelige

---

*) Det er den samme Lethed i Forandring Juliane Marie har forstaaet at benytte mod Struensee selv. Det er forøvrigt en mærkelig Roe, med hvilken han skriver Dette.

Stilling og at han i den Anledning har modtaget adskillige Insinuationer, Opmuntring og Bifald. — At holde troeligen fast ved den russiske Alliance var Kongens Forsæt, medens han dog ikke vilde have, at dette Hof — det Danske — skulde vente nogen Sikkerhed af tilfældige og Biomstændigheder, men give Agt paa Sammes Fremgangsmaades Oprigtighed — sondern auf die Aufrichtigkeit Ihres Verfahrens Acht geben möchte —, paa hvilken Kongen i disse Tider har givet Keiserinden meget tydelige Prøver. Kongen læste saavel med Hensyn til den russiske, som den svenske Politik alt selv igjennem hvad der kunde siges for og imod og decliderede Sig siden efter derover, medens Kongen forhen ingen fast Mening eller Overbeviisning derom havde. Med Hensyn til Financerne, da tilraadede Struensee at alle de kongelige Indtægter skulde indflyde i den almindelige Zahlkasse og derfra igjen anvises de andre Departements og Etater, for at Kongen desto lettere kunde overse hans Intægters Status — den Etat seiner Einkünfte. — Med Hensyn til Justitsvæsenet vedtoges af Kongen og Struensee iblandt andre Grundsætninger og Puncter, at Jurisdictionerne — Gerichts-Höfe — skulde formindskes, da Enhver, af hvilken Stand han end maatte være, med Hensyn til Justitien er at betragte som Borger. — Med Hensyn til Landetaten da henviser Struensee til en Opsats, som findes iblandt hans Papirer. Betræffende Marinen, da vedtoges det, „at Flaadens Styrke ikke burde søges i

Forsegelsen af Skibenes Antal, men deri, at de, som havdes, kunde holdes i god Stand og equiperede og at Anskaffelsen af alt hvad der hørte til Bombardement, var af sær Vigtighed. Angaaende Cabinetsordren af 14de Juli 1771 yttrer Struensee: „Jeg ønskede overhovedet at man i Forretninger ikke tog Hensyn til min Person, men blot at man handlede efter Overbeviisning. Af denne Grund troede jeg, at Nødvendigheden krævede at Kongen formeligen erklærede, hvorlunde Hans Majestæt havde overdraget mig Cabinetsforretningerne, for at det ikke skulde have Udseende af et selv anmasset Arbeide eller en Eftergivenhed fra de Personers eller Departementers Side, som modtoge eller udførte saadant Arbeide. Dette foranledigede Cabinetsordren af 14de Juli, som bliver lagt mig saa meget til Last og som skal være stridende imod Kongeloven. Cabinetsordrerne gik, efterat jeg var bleven Minister, stedse til Collegierne og Departementscheferne; disse kunde gjøre Forestilling derimod, i Særdeleshed hvor saadanne strede imod Forordninger, Love og tidligere kongelige Resolutioner. Jeg erholdt derved ingen personlig Authoritet, men kun forsaavidt som Kongen skjænkede mig sin Tillid. Jeg betog mig derved Midlerne til paa en bedragerisk Maade — hinterlistig — at benytte Kongens Tillid til Diemeed, som strede imod hans Interesse, og dersom jeg havde havt saadanne, som dog ikke er mig bevidst, da kunne — so können — saadanne meget let opdages af de i Cabinettet indeholdte

Efterretninger og Oplysninger og jeg kan blive fordret til Regnskab for alt. Med Hensyn til Ordrernes egenhændige Underskrift — der eigenen Signatur der Ordres — da vide Forskjellige, navnligen — absonderlich — Conferentsraad Schumacher hvorledes H. M. har tænkt eller hvorledes hans Anskuelse var angaaende denne Gjenstand, og deri maae Grunden søges til, at ikke alle Cabinetsordrer bleve underskrevne af Kongen selv." Hvorvidt den Brug, som Struensee har gjort af Kongens Fortroelighed har været gavnlig eller skadelig for det Hele vover han ikke at bedømme. Følgerne maatte have beviist saadant — da en Statsmand altid bedømmes efter Følgerne af hans Handlinger —, men dertil har Tiden, da samme her varet, for kort. "I Begyndelsen blev jeg — vedbliver han — opmuntret af — encouragirt von — mine Venner; men efterat det var for sildigt at trække mig tilbage, tabte jeg dem — verlohr ich sie. Forsaavidt som det er mueligt i en Situatton som min var, at handle uden personlige Hensyn og Partisthed — Partheylichkeiten —, saa har jeg søgt, at gjøre saadant, og saa meget mindre troede jeg at fortjene et almindeligt Had. Derfor var jeg ligegyldig imod alle Offentliggjørelser — Nachrichten — og Trudseler, som udbredte sig i Publicum imod mig, og jeg formodede endnu mindre, at man for Alvor skulde beskylde mig for at ville soutenere mig imod Kongens Mening og Villie, eller at jeg endog skulde have farlige Planer imod Hans Majestæts Person. Hvad det første

angaaer, da veed jeg ikke om Kongen nogensinde har ønsket eller har havt det Forsæt at fjerne mig. Alt hvad jeg kunde anvende for at sautenere mig i Kongens Sindelag — Gemüthe — var, at jeg gjorde mig Umage for at være Hans Majestæt til Behag — gefällig. — Foruden dette var Dronningens Indflydelse det eneste, hvorpaa jeg kunde gjøre Regning. — Grev Brandt havde i det sidste Halvaar mistet Kongens Fortrolighed."

Struensee søger derefter at vise det Absurde i den Paastand, at han skulde have havt farlige Planer mod Kongens Person: „Al min Sikkerhed bestod i Kongens Person og sammes Anseelse; hvis Authoritet skulde vel have været sat istedetfor Kongens? De Foranstaltninger, som denne Mistanke fremkaldte — so dieſe Verdacht erregte, — vare næppe tilstrækkelige til at undertrykke Pøbelens Urolighed og Oplob, naar et saadant opstod, under Kongens Authoritet og meget mindre vilde saadanne Foranstaltninger uden samme kunne have været gjort active for at udføre et Project, som vilde have mishaget Publicum." Struensee forandrede aldeles ikke det Tjenerpersonale, som omgav Kongen førend hans Ankomst til Hoffet, og ingen af samme skyldte ham nogen Forbindtlighed. Derimod nægter han ikke at der var truffen Foranstaltninger for at sætte sig i Sikkerhed mod voldsomme Foretagender af Pøbelen, og jeg troer ikke — hedder det — at det kan være en Regjering tjenligt —

— einem Gouvernement zuträglich) — ved dette Middel at foretage Forandringer i sammes Administration." —

"Begjærligheden efter at gjøre Lykke var en fjernere Drivefjeder i min Sjæl og jeg vilde kun have de Tjenester, som jeg ydede Kongen, at takke for samme." Om Frederik den Sjettes Opdragelsesmaade siger Struensee: "Forlanger man ingen Forstandens Kundskaber — Kenntnisse des Verstandes, — eller en Sædelighed — Sittlichkeit — som bestaaer i antagne Skikke; saa vil man hos Kronprindsen savne lidet af hvad man kan forlange af et Barn paa 5 Aar. De eneste Straffe, som derved bleve anvendte, bestod i at han ingen Frokost fik og blev blev ladt alene i et Værelse, naar han var uartig." —

I Anledning af Bestyldningerne for Falsk med Hensyn til Documentet til Beviis for de af Kongen erholdte 60,000 Rbd. da forsikrer jeg (bedder det) paa det Helligste, at jeg ved sammes Udfærdigelse intet Bedrag har intenderet eller har foretaget noget Falsum derved; at jeg i Hans Majestæts Nærværelse har udført Summerne førend Kongen underskrev."

I Kammeradvocat Oluf Lundt Bangs Forsvarsindlæg for Grev Enevold Brandt hedder det: "Hvorledes ellers Grev Brandt med Føie kan bestyldes for at have gjort Ret med Grev Struensee, at have arbeidet paa at soutinere ham, eller være af lige Mening med ham og hans Handlinger, det beviser Grev Brandts Forklaring i Forhøret, hvor han udførlig beretter, at have besluttet at styrte Struensee, fra den Tid af, han

blev hans Overtrædelser vaer, hvorledes han overlagde denne Operation med Hans Excellence Geheimeraad Grev von der Osten, efter hvilken Plan Struensee skulde have været arresteret paa Kronborg. Greven har i denne Deposition paaberaabt sig Geheimeraad Grev von der Ostens Vidnesbyrd, og er jeg vis paa, at Grev Brandts Udsigende i dette Stykke er bleven bemeldte Hans Excellence bekjendt, som ei har desavoueret det. Om Brandts foregivne Overfald paa Kongen hedder det: »Dersom Grev Brandt havde forsøvet denne gruelige Gjerning, saaledes som den af Generalfiskalen er fremsat, havde hans retfærdige Konge ei manglet in instanti (strax) at lade ham fængsle og give sin fortjente Løn, som var den haardeste Død; men H. M. har derimod efter den Tid, denne Gjerning foregives at skulle være passeret, nemlig i September sidstleden, i nogle Maaneder allernaadigst forundt ham sin Nærværelse, som tilforn, og sin daglige naadige Omgang, hvilket beviser, at H. K. M. ei har anseet denne foregivne Gjerning criminel. Grev Brandt fra sin Side har ligesaa lidet anseet den som formastelig, hverken da den skete eller siden, thi, som han i Commissionen har forklaret den ganske omstændelig, paa en Tid, da ingen Ting skulde kunne have bragt ham til at gjøre det, uden den Uskyldighed, han meente Gjerningen, førte med sig, efter de dermed forbundne Omstændigheder, saa viser hans aabenhjertige Tilstaaelse den Tillid, han har havt til sin Uskyldighed, da ellers Sagen ei stod til med Vidner at be-

vise og oplyse, og den, som troer sig uskyldig, er aldrig criminel. Denne Tilstaaelse, som det eneste Beviis i denne Sag, maae derfor tages til Troende, ligesaavel den er til hans Frelse, som saavidt den synes at være ham imod. Af denne Deposition, som fuldkommen kommer overeens med hvad Grev Struensee d. 21de Marts udi Commissionen herom har udsagt, sees hvad der i denne Sag er til Grev Brandts Forsvar. Hans Majestæt har, for at smage Angenemheden i den private Mands Omgang, som Ligemænd kunde have med hinanden, hvilken Omgangs Sødhed ellers flyer fra Thronen, befalet dem, som han udvalgte til sin Fortroelighed, ei at omgaaes ham som Konge, men som Ligemand og som en Ven kan omgaaes en Anden. Naar Grev Brandt af undersaatlig Respect omgikkes ham anderledes, svarede Kongen ham spotviis: „untherthäniger Knecht," for derved at erindre ham om den ham engang givne Befaling, at han i den daglige Omgang maatte glemme, at han var hans Konge, ligesom En af Hans Majestæts Forfædre, høilovelig Ihukommelse, undertiden sagde: Nu er Kongen ei hjemme, og atter: nu er Kongen hjemme; men H. K. Majestæt vilde saa at sige aldrig være hjemme med dem, han admitterede til sin fortroelige Omgang, men forlangte Ligemænds Værk og Idræt. Af disse Udkaarede forlangede H. M. fornemlig hvad som udgjør un homme fait, flink og ferm Karl, og i Synderlighed, at de maatte have Hjertet paa det rette Sted, hvilket han og forlan-

gede, de skulde vise Prøver paa, og kunde for ingen Deel fordrage Kujoner; de vare hans Natur, som heroisk, modbydelige; og som H. M. ei havde seet Prøver paa denne Egenskab hos Grev Brandt, endog efter mange givne Anledninger, da Braudt immer holdt sig tilbage, provocerede H. M. ham dertil paa eftertrykkelig Maade ved at true ham med Stokkeprygl i Presence af Dronningen, Struensee og adskillige andre Personer. — I den Anledning er det Grev Brandt, uden mindste Fortrydelse, en Aften gaaer ind til Kongen, og, efter at han havde viist Drengene ud, som ei maatte see paa dette Spøg, forestiller Kongen, at det var ham sagt ved Grev Struensee, at Hans Majestæt forlangede at han, Grev Brandt, skulde vise sig behjertet, endog imod H. M. Selv. Kongen er langtfra at tage Grev Brandt denne Affaire unaadig op, i Kraft af de ham forhen meddeelte Befalinger, at han strax admitterede ham til Haandgemæng, saa at Kongen selv begyndte de 5—6 første Attaquer. Dette havde sandelig løbet ganske anderledes af for Grev Brandt, naar H. M. havde anseet det for en utilladelig Ting og for en Insulte. Ved denne Leilighed stødte Kongen uforvarendes sin Finger i Brandts Mund, som denne ligesaa uskyldig indelukker med sine Tænder. Paa Attaque følger Defension. Kongens Villie æskede af Brandt: præsta te virum! (viis dig som en Mand). Derpaa greb Brandt Kongen i Kjolen, holdt ham op til Væggen, og paa den Maade viste sig at være stærkere end Kongen,

og dermed var den hele Affaire forbi. Grev Brandt nægter nogensinde at have slaget sin Konge, eller oprakt formastelig Haand imod H. M., men han har efter H. Majestæts Befaling viist sig stærk og tapper, uden Al vorlighed og uden Vrede. — Hans Majestæts egen allernaadigste Omgang imod Grev Brandt viser og Esprit af (Aanden i) den hele Affaire, at den var uden Vrede og Fortrydelse, da H. M. viste den besynderlige Naade imod Brandt og **kysfede ham paa Stedet**, bad ham blive hos sig, for at passere Tiden med Discours, som Grev Brandt og efter sin Konges Villie gjorde, hvilket alt viser Gemytternes Disposition paa den Tid, at de ei vare opirrede." Efter den Tid har Kongen ogsaa udnævnt Grev Brandt til en høiere Post og forundt ham sin fortroelige Omgang nogle Maaneder derefter. Om Jagtpidsken siger Defenser „at det var nogle Dage iforveien, at Brandt havde lagt den i Claveret i Kongens Forgemak af et uoverlagt Indfald, som han siden forkastede. Det hedder fremdeles i Bangs Indlæg: „Har Grev Brandt end brugt nogle Ord til Kongen, som ligefrem efter Bogstaverne taget ere høist kriminelle, saa ere dog samme Ord brugte i den Tone, som alt det Øvrige, nemlig i Spog. Saaledes er Grev Brandts Tilstaaelse i Forhør. De afhørte Vidner vidne alene om det de have hørt sige. Derimod er den Declaration, som H. M. selv ved Kammerjunker Schack har ladet nedlægge i Commissionen for Grev Brandt af yderste Vigtighed. „Jeg har — siger Bang — forelæst

ham Samme, og han har bedet mig i den Anledning at gjøre følgende Declaration: „Han erindrer sig ei denne Passage saaledes, som den er flydt igjennem Kammerjunker Schacks Mund i Commissions-Prot.; han er alt for ringe til, at imodsige denne Declaration, som er **udgivet for Kongens***); han fordrister sig alene i Støvet og i sine Lænker at lade fremføre: at, dersom H. M. allernaadigst behager at tage denne Affaire serieux, som det synes, ved den af Kammerjunker Schacks i Kongens allerhøieste Navn skete Declaration, anseer han sig forloren, og vil fra det Øieblik af ei søge at retfærdiggjøre sig; men ene og alene kaste sig for sin Konges Fødder, og søge sin Frelse i hans Naade, vovende dog i allerunderdanigst fuld Tillid til H. K. Majestæts Clemence at kalde tilbage i allernaadigst Erindring de anførte Omstændigheder. Angaaende Beskyldningen for Brandts Medviderie i Struensees Omgang med Dronningen, da hedder det: „Omendskjøndt Grev Brandt var overbeviist moralement, saa havde han dog ingen juridisk Vished, meget mindre Beviser og kunde derfor let være bleven dømt, naar han var fremstaaet som Angiver, efter 6—4—1, som taler om at laste til Beskjæmmelse. „Grev Brandt" var bleven en ulykkelig Mand uden at Sagen var bleven bedre."

---

*) Men i Virkeligheden turde have været Juliane Maries.

Med et Brev fra Grev Brandt til Inquisitionscommissionen dat. Frederikshavn d. 14de April 1772 sendes et Brev til Kongen, som ikke har kunnet findes. Om dette sidste skriver Brandt: „Brevet til Kongen er meget slet skreven, men mine første Penne vare meget slette.“ Charakteristisk er ogsaa følgende Yttringer: „Jeg beder Kongen om Forladelse, ved det jeg nu veed, at det endog i alle Tilfælde er en Undersaats Pligt at ydmyge sig for sin Konge; tilforn vilde ikke det blinkende Sværd have bragt mig dertil.“ — — — „Kongen har tidt sagt, at Ingen endnu havde vidst saa god Besked med alle hans Omstændigheder, som jeg.“ Med hvilken naiv Roelighed han betragtede sin Skjæbne for Fremtiden, enten i Tillid til Dommernes Humanitet og Uafhængighed eller til sin egen Uskyldighed, sees af følgende Yttring: „Jeg finder det naturligt, at der hos Dem, mine Dommere, ja endogsaa hos Dem, som De finder for godt at vise dette, opkommer en doppelt Tvivl; den første: fortjener ogsaa Brandt, efter Sagens Natur, at Kongen aldeles skulde benaade ham? den anden: hvad ønsker han da videre?“ Han erklærer, at naar han vilde føre nye Vidner eller gjøre Contra-Qvæstioner til de afhørte, vilde man faae den oprigtigste Medlidenhed med ham; men at han ikke ønsker dette, om end hans Liv eller Frihed derved skulde forbrydes. — „Jeg erindrer nogle faa — vedbliver han —, men vigtige Omstændigheder, som kan bevæge Dem til at troe, at jeg dog haver været bitter imod Kongen: 1) at have bidt ham i Fingrene; men mit

Udsigende bekræfter ogsaa, at jeg ei vidste det forend tilsidst; det skete altsaa ei animo nocendi (forsætlig) men det var en naturlig Bevægelse at lukke Munden, naar man gribes paa Tungen, og da jeg blev det vaer, bad jeg om Forladelse. Kongen klappede mig paa Kinden og sagde: det skader ikke! 2) Jeg har selv udsagt, at have lagt en liden Jagtvidsk i Klaveret, tænkende dermed at komme ind til Kongen; men har jeg gjort det? Kunde det vides uden ved min Oprigtighed? Og vee os om enhver Tanke skulde straffes! 3) Jeg har brugt utilbørlige Ord imod Kongen ved denne Leilighed, omendskjøndt ei dem, jeg beskyldes for. Men i den bedrøvelige Collision: at vise min Courage i Ord eller Gjerninger, valgte jeg det Første. 4) En vigtig Omstændighed, som gjorde denne saakaldte Courages Udviisning temmelig nødvendig, er, at Kongen tit sagde: vidste jeg, at De var Kujon, saa stod jeg bag Døren og sloe Dem ihjel. Men 5) hvorfor er han da fortørnet? Egentlig fordi jeg fra den Tid af var meget alvorlig og mere underdanig end tilforn, hvilket jeg gjorde for at gjøre Kongen mere tilbageholden, og som havde den Virkning, at han troede, jeg var ham imod, og ethvert Gemyt, som først er fortrydelig, udlægger siden Alting til det Værste. 6) Jeg vidner for Gud, som kjender mit Hjerte, at saadan Begivenhed eller dermed ligt er aldrig før eller siden mødt. Han har engang kastet mig sine Handsker i Ansigtet; jeg bukkede mig, tog dem op og sagde: hvorfor gjør De det? Jeg er Dem vist ikke imod;

og dermed var han tilfreds. 7) At jeg aldrig har anseet denne Begivenhed for andet end et Spøgerie. Ungdommens og Selfomheds Værk, fees deraf, at jeg, da Commissionen var begyndt, endnu ei vidste min Forseelse. — — — Jeg er aldeles villig at døe, ja at taale al den Straf, som mig bliver paalagt: det er Guds tugtende Haand, som jeg har fortjent; men jeg holder det for min Pligt denne Gang at tale? Han mener at Kongen, hvis Naade har fængslet ham, ogsaa ved sin Naade kan løslade ham og forlade ham, ligesom Henrik d. 4de, der tilgav langt større Forseelser. Han tilbyder personlig at ydmyge sig for Kongen og udbryder saaledes: „O! maatte De, mine Dommere, tydelig kunne indsee, hvorledes min Position var hos Kongen! Maatte De ogsaa føle, men strax glemme igjen, hvorledes de Nærværende er i det Indvortes?*) da ville vist Deres Øine vædes og Deres Hjerter røres af den oprigtigste Medlidenhed.“ Han ender med Ønsket og Haabet om „at faae Amtmandskabet i Bramsted.“

*) Dette Sted er noget uklart. Han talte forøvrigt for døve Ører.

V.

Dom og Exsecution.

Udi Sagen imellem Generalfiskalen, som befalet Actor paa den ene og Grev Johan Friederich Struensee paa den anden Side blev af Inquisitionscommissionen d. 25de April 1772 afsagt Dom, i hvilken det hedder: "Foruden det at Grev Johan Friederich Struensee allerede forhen er overbeviist, og selv har tilstaaet, at have begaaet en grov Misgjerning, som involverer Forgribelse imod Kongens Høihed eller Crimen læsæ Majestatis i en høi Grad, og ifølge Loven, og især dens 6 Bogs 4 Capitels 1 Artikel, fortjener en haard Dødsstraf*); saa er det og nokfsom baade bekjendt og godtgjort, at hans hele Forhold og Opførsel i den Tid, han har havt Deel i Affairernes Bestyrelse har været en Kjæde, sammensat paa den ene Side af idel daarlig og forvoven Fremfusenhed, og paa den anden Side af lutter Finter og Intriguer, som alle sigte til at tilvende ham al Magt og Myndighed, med alle Andres Udelukkelse; hvorved han dristig har antaget og benyttet sig af alle de Midler, som han formeente at kunne tjene til at opnaae denne hans Hensigt, og det uden i mindste Maade at betænke, om de vare tilladelige eller ei, og hvorvidt de enten komme overeens med Regjeringens Forfatning og

*) Hermed maae menes det af Struensee vedgaaede Forhold til Dronningen (delictum carnis).

Form, Nationens Genie og Landets Indretninger og Love, saavel de borgerlige som Grundlovene, eller og directe strede derimod." — Skjøndt man saaledes nu allerede i Spidsen af Dommen havde dømt Struensee til Døden efter 6—4—1, saa vedbliver man dog med en trættende Vidtløftighed at gjennemgaae alle hans formeentlige Feil og Forbrydelser, hvoraf ingen forøger den juridiske Virkning eller endog ere tomme ubeviste Sigtelser, Formodninger og Had og Jalousie mod den Fremmede aandende Anskuelser over meget tvivlsomme Handlinger, som for en Deel ligesaa godt kunde have været at udhæve som forstjenstlige Om Conseilets Afskaffelse hedder det uden al Anførelse af Beviser for Rigtigheden: "Dette Raad, saa gammelt, saa naturligt, vilde Struensee og hans Tilhængere have ganske ophævet, og casseret; thi denne Mand frygtede for, at, om noget saadant Raad var til, skjøndt det endog kunde bestaae af hans egne Venner, vilde det aldrig mangle i Tiden at sætte sig imod hans skadelige Anslag, og aabenbare dem for Kongen, siden han ikke kunde excludere dem fra at tale med Hans Majestæt og forestille ham eget og Landets Tarv. — Til den Ende havde Struensee allerede iforveien ved allehaande Insinuationer calumnieret de daværende Ministre og med forteste Farver afskildret endog saadanne Handlinger, som vare unægteligen til Kongens og Statens Fordeel. — Hans Majestæt, som inderlig elsker sit Folk, og ønsker Redelighed hos sine Embedsmænd, og er nidkjær for sin souveraine Myndig-

hed, tabte da Tilliden til sit Conseil, og havde villet besætte det med andre Mænd og give det en anden Indretning; men Struensee satte, ved de falskeste Foregivender og listigste Trækker*) saadanne Hindringer for Kongens Hensigter, at Conseillet efterhaanden ophørte, og endog tilsidst blev ved Acten af 27de Decbr. 1770 solenniter afskaffet." — Efter at have recenseret Struensees Fremgangsmaade med Cabinetsordrer og den Befaling at alle Forestillinger fra Collegierne skulde skee paa Tydsk, fordi han ikke var det danske Sprog mægtig, hedder det: "Grev Struensees Ukyndighed om Collegiernes Indretning, hans Ulyst til at erhverve sig Kundskab derom, og hans Attraa til at omstøde Statens hele gamle Forfatning og at formere sine Tilhængere, ved at placere allevegne og i de betydeligste Poster Mænd, som skyldede ham deres Lykke**); alt dette bragte ham til at lægge Haand paa det ene Collegium efter det andet, og, som han selv hverken kunde eller vilde arbeide***), da at

*) Stampes eller Juel Wind kunstige Stiil ligner meget Peder Lassens i den grifenfeldtske Dom. Alt hvad her fortælles kan næppe være andet end onde Formodninger, da ingen, uden den sindssvage Konge (som næppe kunde huske saa længe), kunde vide det.

**) Hvilke vare det? Hans Broder, som var en meget duelig Mand og som senere blev Minister i Preussen, Falkenskjold, Sturtz og andre d u e l i g e Mænd.

***) Aabenbar Usandhed! Havde han skyet Arbeide havde han sikkert ikke paataget sig at styre Staten Hvad han skriver roser og den dygtige skjøndt ikke danske Mand.

bruge til disse betydelige Forandringer andre Mænd, hvoriblandt Endeel selv siden har bekjendt, at de aldeles ikke vidste eller havde søgt Underretning om den forrige Indretnings Beskaffenhed, Fordele eller Mangler, saasom de alene vare befalede at forfatte en Plan til en ny Indretning, efter visse forudsatte Data." Efter vidtløftige Lamentationer over Ophævelsen af de 32 Mænds "Collegium eller publique Forsamling i Kjøbenhavn, der ansaaes for en Perle i Byens Privilegier", gaaer Domsconcipisten over til at omtale Venskabet med Brandt, som skildres som en Bevogter af Kongen, der skulde holde andre, navnligen Kongens allernærmeste Paarørende borte.

Derefter recenseres de Pengesummer, som Struensee og Brandt skulde have deelt imellem sig, hvilket man i det høieste troer at burde ansætte til omtrent 70,000 Rd. til hver. (I denne Anledning bør det bemærkes, at een af Dommerne senere for sig alene fik en Forskrivning paa 100,000 Rd., hvilken hans Børn efter Faderens Død vare uegennyttige nok til at tilbagesende Regjeringen). — Domsconcipisten gaaer nu over til det Punkt i Struensees Proces, som vilde falde denne meest til Last i moralsk Henseende, saafremt han virkelig her var skyldig. Generalfiskalen mener at Struensee alene nægter det, fordi han ikke efter sin Død, vil ansees for en Falsarius — Falskner —, men Defensor viser det Ugrundede heri, saa at Sigtelsen forbliver ubeviist. I Dommen (hvor Actors Mening altid følges) hedder det

nu herom: „Men dette er ikke nok. Her er den allerstærkeste Præsumtion for, at Grev Struensee, under denne Handel, har begaaet et ublue, skammelig, høist strafværdig Bedragerie. Da den iblandt Grev Struensees Papirer forefundne og af Hans Majestæt approberede Beregning, over speciel Cabinets-Cassens Indtægt og Udgift, for April og Mai Maaned 1771, blev Hans Majestæt, ved at den fandtes suspect, foreviist, har Hans Majestæt strax declareret, at han heel vel erindrede den Tid at have skjænket 10,000 Rbd. til Dronningen, 6000 Rd. til Grev Brandt og 6000 Rd. til Grev Struensee, og ikke videre*). Ligesom disse Summer tilhobe udgjør 22,000 Rd., saa er det ved Documentets Inspection soleklart, at den Summa, der er sat nedenunder, først har været 22,000 Rd., men det første Tal er forandret til et Tretal — hvilken Forandring er saa kjendelig, at den strax falder i Øinene — og at der er sat et Ettal foran, hvilket der ikke har været anderledes Plads til, end at det er kommen til at staae forved Linien — som gaaer langt ned og separerer Contexten

*) Disse Kongens Forklaringer kan man næppe tillægge en afgjørende Vægt, skjøndt saadant ofte er skeet her. Forudsætte Dommerne at han er sin Forstand mægtig, er det jo efter hans allerhøieste Villie at Struensee har styret Staten og hvorledes tør man da recensere saadant? Holdes han derimod for sindssvag vare hans Forklaringer næppe at ansee for andet end Juliane Maries Indblæsninger, som naturligviis altid ere imod.

fra Summerne —, tvertimod det, som er brugt, ei alene i de andre Beregninger, men og i den samme Beregning, paa den foregaaende Side, hvor Indtægten er anført. Hvorved da den ommeldte Summa af 22,000 Rd. er forandret til 132,000 Rd., hvilken Summa og kommer ud, da de 6000 Rd. til Brandt og de 6000 Rd. til Struensee ere ved et Nuls Tilsættelse forandrede til 60,000 Rd., og der ere komne 2000 Rd. til til Kammerherre Falkenskjold, hvilken sidste Summa synes at være tillagt af den Aarsag, at de ikke ved Forandringen af de 22,000 til 132,000 Rd. skulde behøve ligeledes at forandre det andet Total til et Tretal."

"Disse Formodninger — vedbliver Dommen — hvis Styrke ingen ret kan indsee, uden den, som tillige seer og betragter det paaberaabte Document, der endnu ved Tallenes eller Ciffrenes Position fournerer flere Argumenter, bestyrkes endnu ved andre concurrerende Omstændigheder, saasom at denne Beregning for April og Mai Maaned er skreven med Grev Struensees egen Haand, da derimod de øvrige Extracter og Beregninger ere skrevne af den, som var Secretair i Cabinettet, hvilket første sluttes at være skeet, fordi Grev Struensee ikke ønskede at have Medvidere i det af ham forsøgte Bedragerie; at Grev Struensee fra den Tid af ikke har indgivet nogen Beregning for denne Casse til Hans Majestæt, førend sidst i October, skjøndt Cassen i Juni Maaned havde havt en Udgift af 2000 Rd., som blev

forøret Justitsraad Struensee. — Denne Forsømmelse eller Uldeladelse synes at være skeet par Dessein, at Hans Majestæt imidlertid, og da saa lang Tid løb imellem, ikke skulde saa nøie erindre Cassens rette Beholdning og Tilstand. Hertil kommer den af Hans Majestæt Selv allegnerede meget naturlige Formodning, at der ikke var nogen Rimelighed udi, at han skulde forære Grev Struensee og Grev Brandt, hver enten 50,000 Rd. eller 60,000 Rd., naar han kun forærede Dronningen 10,000 Rd. Grev Struensee, som vel maae tilstaae sin Egennyttighed, at han haver begjært disse Penge af Kongen, men deg ikke vil vedgaae noget Bedragerie, da han paastaaer, at Hans Majestæt den Tid, efter hans Begjering, gav ham 50,000 Rd. og Grev Brandt 50,000 Rd., og da de dem forhen skjænkede 10,000 Rd. ingensteds vare bragte i Regning, bleve de her under Eet anførte, har deg, ved Documentets eller Beregningens Forevisning i Commissionen, maattet tilstaae, at Omstændighederne concurrerede til at opvække saadan Præsumtion imod ham, som han ikke paa nogen Maade vidste at elidere. Derhos han meget har beklaget sin Mangel paa Accuratesse og Forsømmelse." — Hvilken Argumentation i en Dom, hvor man dømmer en Mand fra Ære, Liv og Gods! Da Kongen negligerede Dronningen i andre Henseender kunde han ogsaa i denne. Naar Struensee havde paataget sig (hvad enten med Rette eller Urette) at styre 2 Kongeriger og ligesaa mange Hertugdømmer, saa er Tilførselen eller

Ikketilførselen til en Casse-Bog i et enkelt Qvartal dog vel næppe værd at nævne. Efterat have omtalt hans formeentlige Brud paa Kongelovens 26de Artikel, der her, som forhen viist, uden Foie citeres, da alt skete med Kongens stiltiende eller udtrykkelige Samtykke, hedder det: »Han haver i de allervigtigste Ting udstedt saadanne Ordres, uden Hans Majestæts Forevidende; og den ham, i den kgl. Resol. af 15de Juli, dens 3 Post, paalagte Extract af de udstedte Cabinetsordres, som han ugentligen skulde forelægge H. M., har han tildeels forsømt, tildeels saaledes indrettet, at deraf umuelig kunde erfares, hvorudi Ordrene egentlig havde bestaaet, og hvad de havde medført.« Efterat Dommens Concipist har yttret sin Fortørnelse over at Struensee vilde »dirigere alle Casser« dvæler han med stor Vidtløftighed ved nogle Forandringer ved Militairet, ved hvilken Leilighed han netop bebreider Struensee en oeconomisk Besparelse, naar det hedder: »Det smukke Corps Garden til Hest, som bestod af lutter indfødte Danske og Norske og af den Aarsag ikke stod Grev Struensee an, og, da det kun udgjorde tvende Eskadroner, ikke kunde falde saa bekosteligt, var allerede i Foraaret 1771, efter Grev Struensees Forslag og Billie, og imod Generalitets-Collegiets Forestilling, afgaaet.« — Efterat have bebreidet Struensee at han lod Breve m. m. aflevere i Cabinets-Contoiret, istedetfor i Forgemakket, hvor de før, efter Struensees Forklaring, laae henslængte i Uorden, tager Dommen endogsaa Partie med Forfat-

terne af Skandskrifter, naar det hedder: „Ligesom Grev Struensee lagde sin Mistroe til Nationen efterhaanden alt jo mere og mere for Dagen; saa voxede og Nationens reciproque Had alt jo mere og mere til ham, og yttrede sig nu paa een, nu paa en anden Maade. Saaledes saaes om Sommeren 1771 adskillige saakaldte Skandskrifter at omløbe; og skjøndt Stilen og Indholden af de fleste nok viste, at de komme fra den gemene Mand, saa marquerede de dog alle den allerstærkeste Attachement for Hans Majestæts Person og Redelighed til at opoffre Liv og Blod for ham, da derimod Forbittrelsen ikke havde andet Object end Geheime-Cabinets-Ministeren og hans Tilhængere.“ Dommen gaaer endog saavidt at den omtaler hvad Struensee mueligen i Fremtiden kunde have gjort og yttrer: „at Struensee endnu havde andre videre udseende og ambitieuse, men derhos høist formastelige og straffværdige Hensigter.“ Naar det fremdeles i Dommen hedder: „Han lod derpaa det sjællandske Dragonregiment komme ind til Hoffet og Byen; og at de, i Henseende til ham, ikke vare anderledes eller bedre disponerede end de forrige, have de aflagt ustridig Prøve paa“ — da synes heri at ligge en vis Hovering, da det netop var et af de Regimenter, som brugtes ved Struensees Arrestation, og da det synes noget besynderligt i en Dom, hvor man allerede har dømt fra Ære, Liv og Gods, at opholde sig ved Omflytningen af nogle Regimenter. — Om Struensees Opdragelses-Methode med Hensyn til Kronprindsen, som vi have seet at Folk, der ellers ikke

ynde Struensee, prise ham for, hedder det i Dommen: „at den var forvoven og formastelig, haard og uhørt, hvorved H. kgl. Høihed ofte var sat i den yderste Fare for at miste Sundhed og Liv.“ — Vi skulle senere see en mærkelig Yttring af Struensee selv i denne Anledning. Efter endnu engang at have overvældet den Tiltalte med en Opramsen af alle hans formeentlige Synder og Forbrydelser hvoriblandt „Crimen læsæ Majestatis i en overmaade høi Grad,“ følger omsider Conclusionen saaledes:

„Saa kjendes for Ret, ifølge Danske Lovs 6 Bogs 4 Capitels 1 Artikel: „At Grev Johan Friederich Struensee bør, sig selv til velfortjent Straf, og andre Ligesindede til Exempel og Afskye, have forbrudt Ære, Liv og Gods, og være degraderet fra hans grevelige og al anden ham forundt Værdighed, samt hans grevelige Vaaben af Skarpretteren sønderbrydes; saa bør og Johan Friederich Struensees høire Haand af hannem levendes afhugges og dernæst hans Hoved; hans Krop parteres og lægges paa Steile og Hjul, men Hovedet med Haanden sættes paa en Stage.“ — Commissionen paa Christiansborg Slot den 25de April 1772.

J. K. Juell-Wind G. A. Braëm. H. Stampe.
Lurdorph. A. G. Carstens. Kofod Ancher.
J. E. E. Schmidt. F. C. Sevel. O. Guldberg.

Denne Dom erholdt samme Dag i Statsraadet kongelig Approbation i eet og alt; men Kongens Underskrift er først af 27de s. M.

I Brandts Dom, der i Formen og af Dato er ganske som Struensees, bebreides nu først Brandt hans Venskab og Fortrolighed med Struensee. Dernæst forholdes ham, at »han haver saavel hemmelig, som for Alles Øine, til hans Medundersaatters største Bedrøvelse, viist sig stolt og ei med tilbørlig Respect for hans Konge.« Om de i Struensees Dom saa meget omtalte 60,000 Rdl. hedder det: »Han haver, ved at takke H. M. Kongen for denne store Gave, ikke nævnet Summen, som Struensee havde forskaffet ham, formodentlig fordi han vidste, at det ikke kunde hænge ret sammen, og Struensee havde forbudet ham det af Frygt, at H. M. derved skulde blive oplyst om det, som den hos Struensee fundne, approberede Extract siden har aabenbaret for H. M., og Enhver, som seer den.« (Saadanne Raisonnements og blotte Formodninger benyttes som Grundlag for en Dom, der idømmer den meest qualificerede Dødsstraf). Brydnings-Scenen omtales i Dommen saaledes: »I hvor strafværdigt dette anførte end er, saa er det ikke at ligne imod denne, af Grev Enevold Brandt selv tydelig og ordentlig ved Forhøret udi Commissionen tilstaaede, og ved adskillige Vidner beviste og bestyrkede, Forbrydelse og Forgribelse imod og paa H. M. Kongens egen høie Person; thi den kan sættes i Lighed med, at han haver villet hazardere at dræbe

ham, da saadant et Anfalds Udfald ikke kan vides i Forveien, og et uheldigt Slag paa et omt Sted ofte haver givet og foraarsaget Døden.“ Hvilken forkastelig, jesuitisk Argumentations-Maade, ved en blot Nøve-Kamp at tale om at ville „hazardere at dræbe!“ Det hedder fremdeles: „Han er bleven fortørnet paa Kongen og villet have Satisfaction af sin Herre, hvis velfortjente Advarsel*) han burde have modtaget med Anger over sit foregaaende Forhold imod ham. — Han haver tvertimod overlagt med sin fortroelige Ven Struensee, hvorledes og naar han skulde angribe Kongen, og han har ved sig selv betænkt, hvad Vaaben han dertil vilde bruge, samt beredt samme, omendskjøndt, ved nærmere Eftertanke ei brugt dem. — Efterat han af Struensee blev advaret, at Kongen var alene, og det nu var Tid, gaaer han, med beraad Hue og i fuld Forsæt at hævne sig, ind til Kongen, viser de der til Opvartning værende tvende Drenge ud af Kammeret og skyder Slaaen for Døren, paa det at Ingen skulde komme ind, til at sætte sig imod, eller holde ham fra hans Forsæt og Forehavende, samt noder H. M. Kongen ved sin Tale og Angreb til at holde ham fra sig. — Derved beskadigede han H. M. Kongen paa Halsen og bed ham i den ene Finger; og i den Tid ligeledes forgreb sig imod hans Velgjører og Konge med saa formastelige Ord og Udtryk, at Enhver

*) Hvilken? Ved at kaste Brandt Citroner i Hovedet og kalde ham Coujon, udædskede han jo netop paany.

maae undsee sig for at igjentage samme.“*) — „Til sit Forsvar haver Grev Brandt vel brugt dette, at H. M. Kongen havde forladt ham denne Tildragelse; men, om end saa var,“ (denne Indrømmelse havde Concipisten næppe gjort, naar Tilgivelsen ikke var factisk givet før Schacks Forklaring forandrede den) „kan det dog ikke anderledes forstaaes, end at Hans Majestæt haver **til en Tid** villet overbære En af sine Undersaatters saa store Forgribelse.“ (Dette Raisonnement er formeentligen saaledes, at det falder vanskeligt at betegne med Ord. Naar man tilgiver, tilgiver man ikke paa Tid, men for stedse. Domsconcipisten erklærer ved en saadan Argumentation sin egen Konge for en Mand, der bryder sit Ord og mærker sig selv for den uhildede Efterverden). „Overalt har han (vedbliver Dommen) i denne Henseende, slet intet beviist og hvorvidt dette strækker sig, er H. M. Kongen alene istand til at domme om.“ Dommen slutter saaledes: „Dette Grev Brandts høist afskyelige og formastelige Foretagende kan af Enhver ei anderledes ansees, end som at være den groveste Forgribelse paa Kongens Person, og det største Crimen læsæ Majestatis, som kan optænkes; hvorpaa følger den i Lovens 6 Bogs

*) Uldtrykket „beskadige“ bruges kun om Ting som Object, saa at Domsconcipisten ogsaa kunde sættes under Tiltale for crimen læsæ Majestatis i formastelige Ord.

4 Cap. 1 Art. fastsatte Straf. *) — Vi anse os beføiede**) at domme Grev Brandt derefter, og derfor kjende for Ret: (Det øvrige er med Forandring af Navnet aldeles ligelydende med Struensees Dom, ligesom ogsaa den kongelige Confirmation af Dommen).

Naar vi, ved at meddele og recensere Hovedindholdet og de struenseeske og brandtske Domme især have holdt os til Domsconcipisten, da er det fordi enkelte af Commissionens Medlemmer ikke vare Jurister — f. Ex. Guldberg, der var Theolog — og derfor kunne have meent med Sikkerhed at kunne sætte deres Navn under en Dom, som Datidens største Jurist***) havde affattet og som var tiltraadt af saa ansete Lovkyndige som Kofod Ancher, Sevel, Carstens m. Fl. Iøvrigt var der under Voteringen i Commissionen eller siden i Conseillet ogsaa Enstemmighed med Hensyn til Struensee, hvorimod saadant ikke var Tilfældet med Hensyn til Brandt. Der blev ogsaa gjort Motion for denne Sidstes Be-

---

*) Altsaa større end selve Kongemord eller aldeles uforanledigede Angreb eller skulde dette Ord „optænkes“ her være synonymt med „opdigtes“?

**) Beføiede ɔc. berettigede; altsaa ikke forpligtede (men gjøre det med Fornøielse mod vor egen forrige Collega i Høiesteret?)

***) Dette var vistnok Henrik Stampe — hvis brede, langtrukne Spreg Dommen aldeles ligner, medens Høst nævner Juell-Wind — Justitiarius i Høiesteret — som Domsconcipisten, maaskee blot fordi han var det første Medlem.

naadning; men Kongen, som tillige ønskede at benaade Struensee, gjorde dennes Benaadelse til en Betingelse for Brandts. (Dette anseer Dr. Høst for et Rygte; men vi have Grund til at anse det for noget mere). Det var imidlertid alt for meget stridende med det herskende Parties Ønskelser at Struensee maatte slippe derfra med Livet, til at man vilde gaae ind herpaa. Man benyttede sig derfor af Kongens svagere Øieblikke og fik ham til at underskrive Stadfæstelse paa begge Domme. Vi have og Grund til at antage at Guldberg endnu gjorde et forskilt Skridt hos Juliane Marie for at formaae hende til at udvirke i det mindste Brandts Dom formildet; men forgjæves. Han kom hjem ude af sig selv, vilde ikke nyde den anrettede Middagsmad, kastede sig paa Sengen og forblev i en Art af Apathie i flere Dage, under hvilken han udtalte sig med Harme om Juliane Maries Haardhed og Ubevægelighed og fra den Tid af blev hans Haar hvidt*). — For dem, der søge en Nemesis i mange Begivenheder heri Livet og som tillige anse Stampe, som Sjælen i den Commission, der fældede Dødsdom over Struensee og Brandt, bliver det mærkværdigt nok, at Stampe samme Aar, som den omhandlede Dom blev fældet, selv fældedes, nemlig af Syg-

*) Vi maae her appellere til den Credit man vil sætte til vor Paalidelighed i Almindelighed, i Henhold til vore tidligere Arbeider, da vi ikke anse os for berettigede til at nævne vor Hjemmel for det her Meddeelte.

dom, i det han lammedes af Apoplexie, som han beholdt i 17 samfulde Aar indtil sin Død 1789.*)

Samme Dag, da Dommene vare blevne afsagte, gik Uldall til Struensee for at underrette ham om Udfaldet. Da han var traadt ind i Fængslet, sagde han: „jeg bringer dem en slet Tidende" og uddrog af Lommen en Afskrift af Domsslutningen. Det har jeg ikke forestillet mig anderledes, svarede Struensee, Lad mig kun see! Han læste, uden at der foregik nogen Forandring i hans Mine. Da han havde læst Dommen gav han den til Pastor Münter — som just var tilstede og som i længere Tid som Sjælesørger havde besøgt Struensee i Fængslet og med Held arbeidet paa at forvandle ham til en troende Christen ligesom han og i Trykken har udgivet

*) En fransk Forf. Abbé J. J. T. Roman, som bereiste Danmark nogle Aar efter den struenseeske Katastrophe, bemærker i sine Memoirer herom: „Man vilde meget let kunne opsætte en meget bedre begrundet Dom (end den struenseeske og brandtske) over de Sammensvorne selv. — Naar Dr. C. Paludan-Müller yttrer, „at Executionen af Dommen over Brandt er en Plet i Chr. VII's Historie, der ikke kan afvadskes; thi Kongen tilkom det at tage alle de Hensyn i Betragtning, som Dommerne ikke kunde lade gjælde" — da maae det bemærkes, at der neppe mangler Exempler paa at Billigheds Hensyn gjøres gjældende i Domme, maaskee endogsaa til Overdrivelse — naar man ellers vil tiltale vel — f. Ex. i den lehmann-helveg-poulsenske Sag, hvor heelt konstige Fortolkninger applauderes.

Struensees Omvendelseshistorie paa Tydsk og i Udtog paa Dansk, samt meddeelt andre interessante Oplysninger om Struensee. — Medens Münter læste den, begyndte Struensee ganske roelig at tale med Uldall og spurgte om alle Anklagepuncter og navnligen Kronprindsens Opdragelsesmaade vare blevne paaberaabte i Dommen som afgjørende Grunde — zur Entscheidung wider ihn gebraucht wären —. Da Uldall bejaede dette, sagde Struensee, at han desuagtet maatte tilstaae, at, naar han selv havde Børn, da vilde han ikke opdrage dem paa nogen anden Maade. Han spurgte derefter om Brandts Skjæbne, som rørte ham mere end hans egen. Dog fattede han sig snart, skrev endnu noget paa en Ansøgning til Kongen om Benaadning og som han vilde medgive Uldall, uagtet han ikke syntes at vente nogen Følge af dette Skridt. Allerede 3 Uger iforveien havde han skrevet et fransk Brev til Kongen, hvori han først bad denne om Tilgivelse og derefter, dersom det var mueligt, om Naade; thi, saaledes skrev han, „det vilde maaskee engang forurolige Kongen, at han var gaaet saa haardt tilværks imod en Mand, som han havde bæret med sin Fortroelighed og som dog havde tjent ham med al Iver.“ — Da Struensee og Münter igjen vare ene, forsikkrede hiin denne, at han var roelig med Hensyn til sin Skjæbne. Han havde fattet sig paa hiint og endnu mere. Han havde forestillet sig, at han maaskee kunde blive radbrækket og han havde allerede overtænkt om han ogsaa med Taalmodighed vilde kunne udholde en saadan

Henrettelsesmaade. Har jeg, tilføiede han, fortjent en saadan Død, saa vilde min Skjændsel ikke blive udslettet, fordi de forhaanende Omstændigheder ikke vare forbundne med samme, og havde jeg ikke fortjent den, hvilket jeg hverken kan eller vil paastaae*), saa vilde forstandige Folk dog lade mig vederfares Retfærdighed og jeg vilde da atter faae Æresoprejsning — und dann gewönne ich wieder an meiner Ehre —. Endelig overgav han endnu Münter forend dennes Bortgang, et Brev, med den Bøn at tilsende hans Forældre samme. I Marts Maaned havde han faaet Brev fra sin Fader og senere fra sin Moder. I det første heed det iblandt andet, at hans Forældre allerede i længere Tid havde havt megen Kummer for hans Skyld. Tre Gange var han tidligere forekommet død for dem, som havde staaet omkring hans Sygeseng. Gud havde sikkerligen ikkun reddet ham for i Naadestiden at forberede ham til en salig Evighed. Faderen formaner derefter Struensee til at vende sig til Gud, idet han erklærede, at de Forbrydelser, for hvilke Greven sad fængslet, egentlig ikke vare ham bekjendte. Med Bedrøvelse havde de i Bladene læst om hans Op-

*) Tanken om hans tidligere Vantroe, Anvendelsen af Frederiks-Hospitals og Sollerød-Kirker, den vilkaarlige Afsættelse af flere Embedsmænd m. m. har vel nu i Forbindelse med den langvarige Fængsels-Fortur i den Grad ydmuget, blodgjort og maastee svækket ham, at han troede sig selv mere skyldig end han i Virkeligheden var.

hoielser. Slutteligen blev han anbefalet til den evige Allbarmhjertiges Fader- og Moderkjærlighed. Dette Brev ryſtede Struenſee i den Grad, at han ikke ſelv var iſtand til at beſvare ſamme. Han bad derfor Münter om at ſkrive i ſit Sted. Moderens Brev rober i endnu ſtørre Grad end Faderens den ſtrenge Rettroende. Hun opfordrer ham ſaaledes til, kun fremdeles at holde et vaagent Die med den Helligaands tugtende Naadevirkning i hans Sjæl — nur ferner auf die züchtigende Gnadenarbeit des Geiſtes i ſeiner Seele zu merken —. Forøvrigt gav hun ham det Vidnesbyrd, „at han fra Barndommen af havde lagt en oprigtig Character for Dagen. — I det Brev, ſom Struenſee omſider tilſtillede Münter til ſine Forældre, bad han diſſe om Tilgivelſe for den dem paaførte Bedrøvelſe og Kummer, i det han dog tillige forſikkrede dem, at han havde fundet det Gode, ſom de anſaae for det eneſte ſande. — Ved Overleveringen af denne Skrivelſe overdrog Struenſee mundtlig til Münter at bede hans Forældre om en eneſte Ting, nemlig om at de vilde bereelige ſig med Henſyn til hans Skjæbne i Evigheden. — Ifølge Münters egen Optegnelſe opfyldte han denne Begjæring d. 28de April 1772. Ogſaa Brandt erholdt af ſin Defenſor Afſkrift af Domsſlutningen*) og indgav en Anſøgning om Benaa-

*) Ingen af dem ſynes at have faaet de Grunde at vide, paa hvilke man havde ſtøttet et ſaa oprørende Reſultat, uden ved mundtlig Fortælling af Defenſor.

delse.*) — Den 26de April bragte Münter Struensee den Efterretning, at Dommen var bleven stadfæstet i alle dens Puncter og at den om 2 Dage skulde fuldbyrdes. Struensee hørte herpaa med Roelighed og talte derpaa en Tidlang angaaende sig selv betræffende Gjenstande. Han yttrede, at han overlod til Efterverdenen Afgjørelsen af det Spørgsmaal om hans Statsforvaltning havde været politisk slet eller ikke. Kun var han sig bevidst, at han ingen slette Hensigter havde havt. — Tilsidst bad han Münter om at besørge et Brev til Frue von Perkentin i Pinneberg. Denne Dame havde tidligere som Oberhofmesterinde hos Kronprindsen været Struensees Velynder og anbefalet ham til Livlæge paa Kongens Reise. Dersom hans Taushed — siger han i dette Brev — havde vakt Mistanke om hans Tankemaade, saa bad han alle dem om Forladelse, som havde Ret til hans Erkjendtlighed. Han forsikkrede, at hans Ulykke gav ham langt mere end han tabte ved samme og bad hende om at sige dette i Ahlefelds og Rantzaus Huse, hvilke han var særdeles megen Tak skyldig. Den følgende Dag, den 27de April, gjentog Struensee for Münter hvad han Dagen forud havde yttret om sin Styrelse af Staten og forsikkrede derhos ikke at have forfalsket Regningen betræffende Gaverne til ham og Brandt. Han leverede derefter Münter et Brev til Kam-

*) Disse Ansøgninger ere sandsynligviis ikke komne længere end i det høieste til Juliane Marie.

merherre Christian v. Brandt, en Broder til Enevold Brandt. Han begræder — siger han deri — den Sidstes Ulykke; at han var det eneste Menneske, som havde besiddet hans hele Venskab. Ved Brandts Ulykke var hans egen Ulykke bleven ham meest følelig. I en Efterskrift udtaler han dog endnu det Haab at hans Vens Skjæbne skulde blive formildet.

Ogsaa Brandt modtog af sin Sjælesørger Provst Hee Efterretning om Dommens Stadfæstelse og Dødsdagens Berammelse, hvilken Efterretning han modtog uden at strækkes. — Imidlertid blev der truffen Foranstaltninger til Dommens Exsecution. Istedetfor paa den sædvanlige Retterplads udenfor Vesterport, blev Skafottet reist paa Østerfælled. Om Morgenen den 28de April begave Præsterne Hee og Münter sig til de Domfældte og fandt dem begge roelige. Münter traf Struensee fuldt paaklædt læsende i Schlegels Passionspredigten. — Han modtog Münter roelig og venlig. Derpaa fulgte en religios Samtale, under hvilken Münter ofte, Struensee aldrig, kastede et frygtsomt ventende Blik til Døren. En Officier traadte ind og bad Præsten kjøre forud. Denne blev blød; Struensee bad ham beroelige sig. Kort derefter blev imidlertid saavel Brandt som Struensee opfordret til at stige i Vognen; den første kjørte forud. En hver af dem havde ved Siden af sig en Officier og foran sig 2 Underofficierer. Vognene vare omgivne med 200 Mand tilfods med opplantede Bajonetter og ledsagede af nogle hundrede Dragoner. Toget blev aabnet

af en 3die Vogn, hvori sad Generalfiskalen og Kongens Foged samt dennes Betjent med 2 Skildter, hvorpaa begge Grevernes Vaabener vare malede. Skafottet var omringet af 1200 Mand Infanterie og et Antal Dragoner. Ogsaa Holmens Matroser vare compagnievis udmarscherede paa Fælleden. Man anslog Tilskuernes Antal til over 30.000. Nogle havde staaet der før Solens Opgang. Paa Gaderne i Kjøbenhavn saae det saa tomt ud som om Pesten havde raset sammesteds." — Henimod Kl. 9 nærmede sig omsider begge de Domfældtes Vogne. Toget gik fra Kastellet over Østerbroe ganske langsomt, medens Præsterne vare komne forud. Brandt bestieg først Skafottet, hvor man først aftog ham Lænkerne. Han forsikkrede endnu for Hee at han ikke frygtede Døden. Efter de da sædvanlige oprørende Ceremonier knælede Brandt og lagde Hovedet paa en og den høire Haand paa en anden Blok. Provsten erindrede ham om Jesu Leie med Ansigtet imod Jorden i Gethsemane Hauge, hvorpaa Brandt høit udtalte: „Jesu Blod raaber for min Sjæl til Gud," efter hvilke Ord Haand- og Halshugningen strax paafulgte*). Man antog — vel næppe uden Foie — at Brandt indtil det sidste Die-

*) Foruden andre Afskyeligheder, som denne oprørende Doms oprørende Execution frembød, var ogsaa den at der kun var een Skarpretter til Haand og Hoved. Havde der været tvende vilde Executionen have kunnet gaae hurtigere, uden at gaae udenfor Dommen.

blik havde næret Haabet om at blive benaadet. Dette kunde derimod ikke antages om Struensee, da denne, skjøndt Münter søgte at forhindre det, fra Vognen af — i hvilken Münter var stegen ind til ham — maae antages at have seet Executionen af Brandt. Struensee talte nu en Deel med Münter og trøstede den, der skulde have trøstet ham. Struensee var under denne Samtale ikke videre forandret, end at han var bleeg og at det kostede ham større Besvær at tænke og tale end ellers og navnligen endnu samme Morgen; men han var ellers ved fuld Samling og Fatning, gjenkjendte iblandt de Omkringstaaende En og Anden, hilsede dem ved Aftagelse af Hatten, nogle ogsaa med en venlig Mine. Han traadte nu efter Opraab ud af Vognen og gik ledsaget af Münter med Værdighed og Ydmyghed gjennem Tilskuernes Rækker og hilste Nogle iblandt dem. Med Besværlighed steeg han op ad det 15 Trapper høie Skafot. Da de vare komne derop talte Münter korteligen til ham over de Ord: „Hvo som troer paa mig, han skal leve, om han ogsaa døer.“ — Nu blev Dommen og sammes Approbation forelæst ham, Kongens egenhændige Underskrift foreviist ham og hans grevelige Vaaben sønderbrudt. Medens Lænkerne bleve ham aftagne forelagde Münter ham nogle Spørgsmaal, som han besvarede: „Fortryder De af ganske Hjerte alt, hvormed De maatte have fornærmet Gud og Mennesker?“ — „De kjender desangaaende min Tænkemaade og jeg forsikrer dem, at den endnu i dette Øieblik er uforandret.“ — „Forlader De

Dem, for at kunne vente Naade hos Gud, alene paa Jesu Christi Forsoning?" — „Jeg kjender intet andet Middel til at erholde Naade hos Gud og forlader mig derfor alene herpaa." Münter lagde sin Haand paa hans Hoved og sagde, idet han overgav ham til Skarpretteren: „Saa gaae da ind til Guds Fred, hvorhen Gud kalder Dem! Hans Naade være med Dem!" Struensee aflagde nu vel sin Pelts — vitchoura — og sin Hat og begyndte paa at klæde sig af, men maatte bede Skarpretteren om at hjælpe sig. Derefter gik han hen til den af sin Vens Blod besudlede Blok*) og lagde sig ned, men kunde kun med Møie bringe sig selv i det rette Leie. I det Øieblik, da Skarpretteren hævede Øxen for at afhugge Haanden, begyndte Münter at tilraabe Struensee: „Bevar i Hukommelse Jesum Christum den Korsfæstede, som er død og opstanden!" Imidlertid blev den høire Haand afhugget, hvorefter hele Legemet blev betaget af Trækninger og hævede sig. Skarpretteren trykkede ham imidlertid strax ned og afhuggede Hovedet. — Efterat derpaa Legemet i Overensstemmelse med Dommen var blevet parteret, blev endnu til Slutningen begge Hovederne forevist Tilskuerne til Beskuelse. Der-

*) Det synes som de eller det Individ, der har forestaaet Executionen, har været et ligesaa hjerteløst Individsom flere Andre viste sig at være i denne Sag, siden han ikke havde havt saa megen Menneskelighed at sørge for en reen Blok til Struensee.

efter bleve de saaledes sønderhuggede Legemer kjørte hen til den almindelige Retterplads udenfor Vesterport ved en derværende Galge*), hvor da Hovedet med Haanden sattes paa en Stage. — De talrige Skarer, som med spændt Nysgjerrighed havde begivet sig ud til det blodige Skuespil, vandrede, rystede af de hæslige Optrin i dump Taushed tilbage til Hovedstaden, hvor et dybt Indtryk af det gruelige Drama længe vedligeholdt sig. Skafottet blev den følgende Dag nedtaget af Slaver; men Steile og Hjul og Stage vedblev endnu i flere Aar efter at bære Vidnesbyrd om den rædselsfulde Begivenhed. Endnu i 1775 saaes Hovederne og Benene af Struensee og Brandt paa disse Steder.

Paa Struensees Bord i Fængselet fandtes et Brev til Kongen, i hvilket han søgte at tilintetgjøre eller i det ringeste at tilbagekalde de Indtryk, som hans Samtaler havde efterladt i dennes Sjæl. Han tilbagekaldte derfor alt hvad Kongen havde hørt ham sige imod Religionen. Han bemærkede derhos, at der gaves et Middel til at befrie det menneskelige Legeme for alle nu existerende Svagheder; men dette bestod ikke i chirurgiske Opera-

*) Dette er paa venstre Haand af Veien til Kongens Enghave og det forrige saakaldte gamle Pesthuus. Benævnelsen Galgebakken og en der beliggende Veirmølle: Galgemøllen forekommer endnu, ligesom og en Høi paa Østerfælled nærved Alleen nærmest Castellet skal være Spoer af Skafotter.

tioner, men i et Liv helliget ved Hengivenhed til den christelige Religion*). Efter Struensees Død lod Enkedronning Juliane Marie Münter kalde til sig for at han skulde fortælle hende alt hvad der angik Struensee. Da han var færdig hermed græd Dronningen (vi skulle senere see, at hun jævnlig havde Taarer paa rede Haand; som bekjendt græder Crocodillen ogsaa stundom) og sagde: „det gjør mig ondt for det ulykkelige Menneske. Jeg har prøvet mig selv, om jeg ogsaa i det, som jeg har foretaget imod ham, har handlet af personligt Fjendskab; men min Samvittighed har frikjendt mig“ **).

---

*) Hvo tør benægte Oprigtigheden af disse Yttringer? Maaskee de, der overhovedet forkaste al positiv Religion, ville mene, at Fængslets Qvaler og Münters nafladelige Præk har tilsidst kuet hiin stolte Aand og faaet ham til et imbecilt Hængehoved. Men det vilde dog vel være noget vel dristigt at antage christelig Troe og Ydmyghed her for en Virkning af Sindssvækkelse.

**) Ich habe mich aber in meinem Gewissen frei gefunden. Münters skriftlige Optegnelse. Uden at ville benægte Rigtigheden eller Virkeligheden af en saadan Prøvelse, maae det dog bemærkes, at hun jo her selv afsiger Dommen over sig. Enhver Beretning fra hiin Tid, som vi have kunnet anse for upartisk — d. e. ikke udsprungen af slavisk Frygt for den ved Struensees Tilintetgjørelse enevældige og Skræk for en struenseeff Skjæbne indjagende Juliane — stemmer overeens i at skildre hende som meget ond af Hjerte. Maaskee har hun desuagtet troet om sig selv, at hun var Godheden selv.

Baade Struensee og Brandt opnaaede saaledes kun en Alder af omtrent 34 Aar. Actor og Defensor saavelsom Præsterne erholdt Prætiosa til Belønning for deres Arbeide, Skriverne — Protokolføreren var Cancelliraad Schou — Salair i Ducater. Hvad Commissairerne erholdt, med Undtagelse af deres senere Forfremmelser til høiere Embeder, vides ikke. Man har bemærket, vel neppe uden Foie, at den Belønning, der ventede dem af en uhildet Eftervorden, som i dem tildeels kun saae en ond Qvindes Redskaber, ikke var misundelsesværdig.

Af de øvrige den 17de Januar Arresterede bleve ingen undergivne Commissionens Dom, skiøndt de vel vare blevne examinerede af samme. Derimod bleve deres Skjæbner afgjorte ved Kgl. Resolution efter Commissionens Indstilling. Den, der, næstefter de Domfældte blev haardest behandlet, var Oberst Falkenskjold, hvem Commissionens Medlem Sevel paa en meget brutal Maade kom til i Fængslet og meldte, at han, ifølge Kongens Befaling, skulde henføres paa Livstid paa Fæstningen Munkholmen. Falkenskjold udbad sig Underretning om Aarsagen hertil og for hvilken Forbrydelse det var han tilkjendtes saa haard en Straf. Men herpaa kunde han aldeles ikke erholde noget Svar eller faae den kongelige Resolution at see eller nogen Afskrift af samme. — Han blev uden videre ført til Munkholmen og tilbragte her 4 Aar tildeels i samme Locale som Griffenfeld i sin Tid havde havt. Ved Guldbergs Interesse — mener Falkenskjold selv — kom han fri 1776 imod at begive

sig til det sydlige Frankrig. Efterat det senere havde taget en lykkelig Ende med Juliane Maries Herredomme kom Falkenskjold tilbage til Kjøbenhavn og hørte da først at den almindelige Mening var, at han var kommen til Munkholmen fordi han skulde have fornærmet Kongens Broder Arveprinds Frederik, ved ikke at ville trække afveien for denne, da han kom ridende paa Volden og Falkenskjold just med klingende Spil kom marscherende med sit Regiment, som han exercerede der. I en Audients, som Falkenskjold nu havde hos Arveprindsen anførte han dette Rygte og Prindsen svarede at det skulde gjøre ham meget Ondt om en saadan Bagatel havde været Skyld i hans Ulykke. Vist er det imidlertid, at i Commissions-Indstillingen denne Jammerlighed stilles i Spidsen som den eneste Kjendsgjerning, der afgiver Hovedgrunden til det livsvarige Fængsel og denne Commission er dog naiv nok til i en senere Indstilling at tale om at de Tiltalte — altsaa baade Enevold Brandt og Falkenskjold — ere blevne *naadigen* behandlede. (Man har antaget at den Foragt Falkenskjold i Commissionen viste navnligen den examinerende Sevel ved ikke at ville svare paa dennes mange captieuse Spørgsmaal, har opirret Commissionen til hiin Haardhed). Falkenskjold forlangte imidlertid med største Ivie nu i Kjøbenhavn en offentlig Æreserklæring af Regjeringen og en Tilbagebetaling af hans i sin Tid confiskerede Formue. Da man — som det heed, for ikke at røre op i denne fatale Sag — nægtede ham dette, forlod

han misfornøiet sit Fædreneland — han var født i Slagelse — hvor han desuden ikke var tilfreds med den da gjængse Legen-Militair, da han var en virkelig og alvorlig Krigér, som tidligere havde udmærket sig i russisk Tjeneste i Tyrkerkrigen og erhvervet sig Ridderordenen af St. Georg foruden en høi militair Charge, da han blev kaldet hertil af Struensee for at gaae som Diplomat til St. Petersborg i Magtskiftesagen. Han begav sig nu til Schweitz med Gehalt som Generalmajor fra Danmark, hvortil han endnu engang blev kaldet 1788 for at overtage Commandoen over den danske Hær, som da skulde rykke ind i Sverrig. Men førend han havde begivet sig paa Veien fik han Underretning om Fredens Slutning og forblev da i Schweitz, hvor han opnaaede en Alder af over 80 Aar. Hans efterladte Memoirer bleve udgivne nogle Aar efter hans Død, i Paris.

Hvor samvittighedsløst man havde slæbt Folk i Arrest den 17. Januar og følgende Dage sees af de paafølgende Commissions-Indstillinger. Om Frue Gähler hedder det saaledes „at man Intet fandt, som kunde lægges hende til Last.“ Hun var imidlertid bleven fængslet af den raae Köller og havde udstaaet den dermed forbundne Skræk foruden omtrent 4 Maaneders Arrest. At Struensee havde havt Fortroelighed til hendes Mand — med hvem han ligesom med Falkenskjold, da begge vare Medlemmer af Krigscollegiet, naturligviis jævnlig kan have raadført sig i militaire Sager — synes at have været den eneste Grund til Mistanke. En lignende Er-

klæring gav Commissionen om Oberstlieutenant Hesselberg, som man ikke synes at have havt andet imod end at han var bleven anbefalet af Falkenskjold som en dygtig Militair. Han slap med at blive forsat til Holsteen, blev senere Generalleutenant og døde som Commandant paa Bergenhuus. Ikke engang en saadan Grund synes man at have havt mod Contraadmiral Ole Hansen, som nu og blev løsladt med samme Characteer som Fru Gähler. Han mistede ikke desto mindre sin Post som Deputeret i Admiralitetet, men beholdt sin Plads i Etaten. Det samme var Tilfældet med Legationsraad Sturtz og Lieutenant Abo. Den første var endog en Tilhænger af Hartvig Bernstorff og ikke af Struensee; man havde imidlertid fundet det mistænkeligt at han oftere kom til Dronning Caroline, men maatte siden erfare at det kun var som Dilettant i Portraitmalerkunsten. Han maatte imidlertid forlade Kjøbenhavn med en Pension af 500 Rd Den sidste havde havt det Held at kjende Brandt medens han var Cadet. Han søgte senere hans Anbefaling hos Struensee og blev ogsaa forfremmet til Interimsequipagemester og Adjutant ved Holmen, hvorved han ofte kom til Struensee, hvem han ogsaa havde overgivet et Par uskyldige Forslag om Forandringer ved Holmen. Han beholdt sin Lønning og Stilling, men maatte i 2 Aar forlade Landet. Han gik siden til Ostindien som Kjøbmand. Om Etatsraad Willebrandt heed det i Commissionens Indstilling af 5te May 1772, at han havde baade været eenfoldig og

dristig nok til at forandre et heelt Collegium uden at have tilbørlig Kundskab om Søe-Etaten, i det han blot havde fulgt den givne Befaling at omdanne Søe-Etatens Collegium efter Landetatens. Skjøndt hans Plan var bleven approberet af Kongen og skjøndt han tilligemed Grev Haxthausen havde ansøgt om at faae Planen prøvet af Sagkyndige, saa blev han dog, efter Commissionens i dens Indstilling som anført foregivne Grunde afsat fra sit Embede, hvorhos han maatte begive sig til en af Smaabyerne i Sjælland og der fortære et ham tilstaaet aarligt Gehalt af 300 Rdl. Om hans senere Skjæbne vides intet med Vished; men efter nogle Beretninger skal han være død under Fattigvæsenet i Kjøbenhavn. Livlægen Professor C. J. Berger meente Commissionen havde forseet sig deri, at han ved Raad og Forslag havde medvirket med Struensee til Forandringer, endogsaa i Ting som vare ham fremmede og hvori han formodentlig ingen Indsigt havde. Man havde imidlertid behandlet ham som den groveste Misdæder og i Arresten nægtet ham Kniv og Gaffel og egen Seng. Han bliver ogsaa i Commissions-Indstillingen renset for Mistanke med Hensyn til de hos ham forefundne Lægemidler og Anvendelsen af Staal-Curen paa Kongen, ligesom og med Hensyn til Kronprindsens Opdragelse, i hvilken Anledning det endog var oplyst at han havde bevirket, at Prindsen havde faaet en varmere Beklædning og kraftigere Spiser. Ikkedestomindre indeholdt den kgl. Resol. af 18de Mai 1772 til Commissionen (hvilken Resolution

bestemte deres Skjæbne som havde — som det endnu heed — begaaet de mindste Forbrydelser) den Bestemmelse at Prof. Berger skulde begive sig til Aalborg, hvor han kunde nyde et aarligt Gehalt af 300 Rdl. indtil en eller anden Provindcialmedicus ved Døden afgik. Han blev senere Prof. ved Universitetet i Kiel og ansaaes for en udmærket Videnskabsmand.

Alle de her nævnte Personer skulde Commissionen betyde at det var af sær kongelig Naade, at ikke videre vederfores dem dennegang og advare dem om hverken mundtlig eller skriftlig*) at give Anledning til større Mistanke, hvorved de kunde tildrage sig Kongens endelige Unaade og en senere Anklage. — Med Hensyn til Generallieutenant Gähler da erklæredes iblandt andet af Commissionen, at betræffende Conseillets Afskaffelse, „da havde han været meleret i denne Intrigue.“ Der paastaaes, „at han burde have vidst Struensee Nytten af et Conseil; ja der var endog den stærkeste Formodning for at han havde foreslaaet og befordret Conseilets Oprettelse, da han til den Tid fremfor Nogen blev raadspurgt af Struensee, ligesom han ogsaa havde gjort denne sin Ven Forslag om Afskaffelsen af det mundtlige Foredrag

*) Juliane holdt nøye meget af Offentlighed eller Pressefrihed. Denne Erklæring om ikke at skrive om det Forefaldne blev affordret dem alle. Derfor udkom Falkenskjolds Memoirer først efter hans Død, skjøndt et Løfte afgivet i Baand og Fængsel eller under Trudsel herom ei ansees bindende.

af Collegiernes Præsidenter.« Der foreholdes ham, »at han saa meget mindre skulde have befattet sig hermed, da han hverken af Naturen eller af Forsynet var bleven dannet til enten at indrette eller omstøbe Stater.« — Dog reeses han ogsaa for siden May 1771 at være sunken i Struensees Yndest, at have paamindet denne om Kongeloven og at have modsat sig Hestgardens Afskaffelse. I Betragtning af disse formildende Omstændigheder slap han med at miste sine Embeder, hvorhos han som Deportationssted kunde vælge et Sted i de danske Provindser — dog Sjælland, Fyen og det Slesvigske undtagen — hvorhos der tilstedes ham aarlig 500 Rdl. og hans Kone ligesaa meget, forøvrigt med den sædvanlige Advarsel. Han nød imidlertid ikke længe denne store Naade, men døde allerede 1773. Hans Kone, en født Ahlefeldt ægtede derefter en General Grev Golz, men døde Natten efter Brylluppet i en Alder af 45 Aar. Formodentlig bleve begges Liv forkortede ved de dem i hiin Sag paaførte Krænkelser. Gähler bliver forøvrigt anseet for en virksom Mand med en god Villie. — Med Hensyn til Justitsraad Struensee — den halshuggede Greves Broder — da syntes man i ham at have ventet at see en stor Forbryder og det blev betragtet som en Naade, at, efter Broderens Død, Lænkerne bleve ham aftagne. Der bebreidedes ham, at han, som kun var i Besiddelse af en theoretisk Kundskab om Kameralvæsenet overhovedet og meget mindre kjendte noget til Forfatningen i Danmark, havde overtaget den ham tilbudte Post som

Deputeret for Finantserne med privat Opsigt over Mynten, Banken og Vexelcoursen. Commissionen indrømmer imidlertid at hans Bestyrelse af Myntvæsenet var upaaklagelig ifølge en af sagkyndige Mænd anstillet Undersøgelse. Med Hensyn til Finantsvæsenet derimod foreholdes ham „Tilbøielighed til et dumdristigt Pralerie med Fortjenester, som han ikke havde erhvervet sig og for at have tragtet efter at blive Generalcontrolleur for Finantserne.“ Det øvrige reducerer sig til blotte Formodninger, hvorhos Commissionen finder sig foranlediget til at tilføie, at man i Berlin afgav fordeelagtige Vidnesbyrd om hans foregaaende Vandel — han havde tidligere været Professor i Mathematik i Liegnitz — og at navnligen Prinds Henrik af Preussen, en Broder til Frederik den Store, bærede ham med udmærket Velvillie. Han kan formeentligen takke dette Bekjendtskab for at han slap med at skulle forlade Landet, efterat have afgivet en skriftlig, eedelig Forsikkring om hverken mundtlig eller skriftlig, hverken umiddelbar eller middelbar at aabenbare noget om hvad der i Statssager var blevet ham bekjendt, ligesom hverken at tale eller at skrive om det her seneste Forefaldne. (Man betænke hvilken fortsat Tortur at paalægge en Mand ikke engang at maatte tale om en Sag, der i saa høi en Grad maatte interessere ham! De, der i Verdensbegivenhederne gjerne ville opdage en Nemesis, kunde maaskee falde paa den Tanke, at en saadan kom tilsyne i vore Dage ved Preusser-Kongens Intervention i Faveur af formeentlige

struenseeske Børneborn). Han gik nu over Lübeck til Berlin, hvor han af Frederik den Store blev modtaget paa en huldrig Maade. Han tiltraadte strax sin forrige Stilling i Liegnitz. 1777 blev han Bankdirecteur i Elbingen og bragte i denne Stilling Handelen og Staden i Veiret. Tillige udmærkede han sig her som statsoeconomisk Forfatter. Han blev og snart forflyttet til Berlin som Geheimeoberfinantsraad og siden blev han endogsaa udnævnt til virkelig Stats- og dirigerende Minister for Handel og Industrie. — Først 1789 havde man i Danmark indseet det Skammelige i den ham der vederfarede Behandling og som en Slags Erstatning optoges han i den danske Adelstand under Navn af Carlsbach — hans Fornavn var Carl August. — Han gjorde imidlertid ikke noget Brug heraf. Han døde d. 17de Octbr. 1794.

De øvrige i Kjøbenhavn under Sagen Arresterede synes at være blevne snarligen losladte. I Commissionens Indstillinger findes intet om dem.

Det gik her, som saa ofte, at der ikke er noget saa Ondt at det jo har noget Godt tilfølge. De blodige Scener af 1772 bidrøge vistnok væsentligen til at forskaffe Danmark en stærk Regjering i de paafølgende 76 Aar. Enevældens Scepter kunde nu svinges med en Kraft, som det ellers ikke turde have været mueligt, knusende alt hvad der kunde have Navn af Anarchie og Oprør, holdende Monarchiet samlet, gjørende Borgerkrigen umuelig.

Under 9de April 1772 havde man imidlertid forkyndt Dronning Caroline Mathilde en Skilsmissedom, ifølge hvilken hendes Egteskab med Kong Christian den Syvende ophævedes. Hendes Arrest paa Cronborg blev nu mildnet og det blev hende tilladt at gaae omkring paa Fæstningens Volde, ligesom og den engelske Gesandt Robert Murrey Keith erholdt Tilladelse til at besøge hende, hvilket han ogsaa strax og oftere benyttede sig af. — Talen var først om at Dronningen skulde tilbringe sine øvrige Dage i Aalborg. Oberst v. Pentz og Professor i Bygningskunsten Harsdorff reiste ogsaa derhen for at indrette det derværende Slot til Beboelse for hende, ligesom ogsaa flere Personer af hendes Hofstat begave sig derhen. Senere blev imidlertid det danske og det engelske Hof enige om at vælge Slottet i Celle i Hannover til Dronningens Opholdssted. Hendes Medgift af 40,000 Pund Sterling blev af det danske Hof tilbagebetalt det engelske og der blev af samme anviist Dronningen et aarligt Gehalt af 30,000 Rdl. Tilbagebetalingen skete ved Vexler, som Etatsraad Ryberg i to Postdage trak paa en dansk Kjøbmand Heide i London. Efterat have taget Afskeed for sidste Gang Afskeed med sin Datter Louise Augusta og uddeelt Gaver til hendes Omgivelser gik hun den 30te Mai 1772 ombord paa en engelsk Fregat ledsaget af den engelske Gesandt, Dronningens Oberhofmester Grev C. v. Holstein til Lethraborg og sammes Gemalinde, Hoffroken v. Mösting og Kammerjunker von Raben. Ved Afreisen blev der saluteret fra Kronborg

og fra Vagtskibet. Prindsesse Louise Augusta blev bragt tilbage til Kjøbenhavn. Ved Ankomsten til Stade forlod hendes danske Hofstat hende og hun blev der modtaget af den nye, hvoriblandt en Kammerherre og Landmarschal v. Bülow. Den 20de Octbr. holdt Dronningen sit Indtog i Celle og tog det nu istandsatte Slot i Besiddelse. Hun forstod snart at vinde ikke blot sit Hofs, men alle Indvaanernes Kjerlighed. Gavmildhed mod de Fattige og religiose Samtaler samt flittig Tilstedeværelse ved den offentlige Gudstjeneste udgjorde især hendes Beskjæftigelse. Saavel med egen Haand, som ved Andre, navnligen Præsterne, uddeelte hun, uagtet hendes tarvelige Indtægter, betydelige Gaver til Nødlidende. Huldsalig mod Enhver og besjælet af det Ønske at glæde alle, gav hun navnlig ofte Børn Leilighed til at kunne i deres Hjem jublende fortælle, at de havde talt med Dronningen. Hun var stedse utilfreds om Aftenen, naar hun befrygtede, at hun den forløbne Dag havde viist sig mindre venlig imod Nogen end ellers. (Hvormeget minder ikke alt dette om hendes elskelige Datterdatter, som ligeledes sætter sin Fryd i at glæde den barnlige Alder, skjøndt Modernavnet blev hende selv nægtet). Hun besad en opvakt Aand og talte, foruden sit Modersmaal, Fransk, Dansk og Tydsk, ligesom hun og dyrkede Musiken. Man søgte ogsaa at opmuntre hende ved Skuespil, navnligen af Schröders Selskab fra Hamborg. Men en nagende Kummer laae desuagtet stedse over hendes Aasyn. Kun naar hendes Søster

Arveprindsessen af Brunsvig besøgte hende syntes hun noget opmuntret. Langtfra at afvise Tanken paa Døden beskjæftigede hun sig ofte med samme og allerede Aaret efter hendes Ankomst til Celle besøgte hun den fyrstelige Grav i den daværende Kirke, for at gjøre sig, som hun sagde, bekjendt med det Sted, hvor ogsaa hun engang skulde hvile. Endnu i Foraaret 1775 syntes hun at være i Besiddelse af en blomstrende Sundhed. Men paa engang tog det en anden Vending. Een af hendes Pager døde af en smitsom Sygdom — le pourpre — Hendes Vei faldt forbi den Hvælving, hvor Liget var indsat. Efter nogen Kamp med sig selv traadte hun derind. Med dyb Rystelse, med kjendelig Grue og svømmende i Taarer forlod hun Stedet og ilede bort fra sit Selskab ind i sit Gemak, hvor hun forblev en Time. Dette var den 2den May og den 10de May 1775 døde Caroline Mathilde næppe 24 Aar gl., efterat hun havde anbefalet sin Hofstat til sin Broder Kong Georg den Tredie af England. Hendes Opløsning var saa roelig, blid og sagte som man kan tænke sig Som en Træt og Udmattet sov hun ind. Den Jammer, som efter den første stumme Smerte udbredte sig paa Slottet, var overordentlig. Alle græd lydeligen. Men Jammerstrigene indskrænkede sig ingenlunde til Slottet. For fast hele Staden var Mathildes Dødsdag en Sorgens Dag. Det var som om enhver Indvaaner havde mistet sin bedste Veninde. Det storbritanniske Hof lod det

danske formeligen bekjendtgjøre Dødsfaldet, hvorefter Hoffet i Kjøbenhavn lod anlægge den for kronede Hoveder sædvanlige Sorg i 4 Uger; dog bare den Afdødes Børn dyb Sorg. Landstænderne i Fyrstendømmet Lüneburg udbade sig Tilladelse til paa Ridderskabets Kasses Bekostning i den franske Hauge i Celle, hvor hun saa gjerne foretog Lystanginger, at lade opføre en Æresstøtte, „til et varigt Minde om den almindelige Devotion og Hengivenhed, hvormed Hendes Majestæt blev høiagtet iblandt dem for hendes store og ædle Egenskaber og for at give de fjerneste Efterkommere Leilighed til med stille Rørelse at feire den bedste og elskværdigste Dronnings hellige Eftermæle og Ihukommelse.“ Paa dette Monument benævnes den Afdøde „Danmarks og Norges Dronning“ Ogsaa Gouverneuren i Celle en Prinds af Mecklenborg-Strelitz lod i sin engelske Hauge opreise et Monument til Ære for den høisalige Dronning. Danske Mænd, som senere kom denne Vei, have ikke undladt at hellige hendes Minde en veemodig Betragtning, saaledes Digterne Baggesen og Oehlenschläger.

Saaledes havde nu d. 17de Januars Begivenheder kostet 3 Personer Livet og vistnok forkortet flere Andres. Careline Mathildes Datter Louise Augusta ægtede d. 27de May 1786 Frederik Christian Hertug af Slesvig Holsteen Sønderborg-Augustenborg og blev i dette Ægteskab Moder til den nuværende Hertug og Prinds af samme Huus samt til Kong Christian den Ottendes af

alle Tænkende og Retskafne saa høit agtede Enkedronning.

Efter Struensees Fald blev, som let kunde forudsees, fast alle de af ham trufne Foranstaltninger ophævede og alt, saavidt som muligt, sat tilbage i den Stand, som det var 16 Maaneder iforveien. — Man syntes nu hellere at ville domme een Ulskyldig end at lade ti Skyldige slippe, idet man atter indførte Tampniug ved Inquisitionscommissionen. Den struenseeske Regulering af Hoveriet efter Billighed blev nu ogsaa tilintetgjort og hvorledes Stemningen i denne Anledning nu blev iblandt Landalmuen skildres os af den samme Suhm, som beskrev Stemningen i Kjøbenhavn ved Struensees Fængsling: «Professor, senere Biskop Johannes Egede saae nogle Aar efter Struensees Fald i Jylland en Mand i pjaltede Klæder med et Par nogne Børn ved Siden at arbeide paa Marken. Denne Mand spurgte om Extraskatten ikke snart vilde blive afskaffet. Egede svarede at han vidste det ikke. Ja, vedblev Bonden, paa sligt tænker man ikke i Kjøbenhavn. Det var en brav Mand, der gav os den forrige Forordning om Bestemmelsen af Hoveriet og derfor er det da vel ogsaa, kan jeg tree, at de have hugget Hovedet af ham i Kjøbenhavn. Den nye Forordning er kun gjort til at plage de arme Bønder.» En anden af dem, der oplefte Seiersfrig ved Struensees Fængsling, nemlig Ihyge Rothe, har næppe heller ret længe vedligeholdt sin Glæde

herover; thi han mistede snart sine Embeder i Kjøbenhavn og maatte gaae som Amtmand til Segeberg; men blev ogsaa kun meget kort her, da han i Marts 1773 fik Afskeed og ikke senere traadte i kongelig Tjeneste. Saa lidet nyttede det ham at have paa en høirøstet Maade erklæret sig mod den faldne Minister efter Faldet.

Imellem de Sammensvorne fra 17de Januar varede Enigheden ikke længe. Dette viste sig især imellem sammes militaire Medlemmer. Rantzau-Ascheberg og Eichstedt stode som det syntes i Spidsen for tvende Partier. Førstnævnte maae have trukken det kortere Straae, da han pludselig blev afskediget fra alle sine Embeder, rigtignok, som det heed, efter Ansøgning og med en Pension af 8000 Rdl. Han forlod nu ligesaa pludselig Kjøbenhavn og kort efter — som der menes efter kongelig Paamindelse — Landet, efterladende sig et forhadt Eftermæle og førende med sig en saaret Samvittighed. Han døde i Avignon 1789 i en Alder af 72 Aar.

Beringskjold mistede til samme Tid Kammerherre-Nøglen og blev forviist til Møen, som det syntes paa Grund af hans Forstaaelse med Rantzau. Denne den sandsynlige Ophavsmand til den 17de Januars — vi nedskrive netop dette, besynderligt nok, 77de Aarsdagen efter — Begivenheder hjemsøgte mere end Nogen af de Andre en særsom Nemesis: Tabet af hiin saa dyrekjøbte Nøgle og Deportation til Den Møen var mere end

denne ærgjerrige Mand kunde fordøie. Han forlod derfor ogsaa snart hemmeligen det ham anviste Opholdssted og begav sig til Sverrig. Hvad han der foretog sig hviler der et Mørke over; kun veed man, at det paadrog ham kongelig Unaade, men ved Hans Kones — født Cappeln — Forbøn resolverede Kongen, „at han i Betragtning af Beringskjolds engang udviste Iver vilde for denne Gang tilbagegive ham Nøglen og tillade ham at vende tilbage til Mosen, eller andensteds i Provindserne udenfor Sjælland med et Gehalt af 2000 Rdl. aarlig, dog at han ikke for Fremtiden reiste til Sverrig eller førte nogen hemmelig Brevvexling paa dette Land." — Han fik imidlertid senere Tilladelse til at leve paa samme De som Hoffet og maae have forstaaet at forskaffe sig Penge, da han kjøbte Herregaardene Ronnebeksholm og Sparresholm samt Godset Sortebrødre i Nærheden af Nestved og opholdt sig paa førstnævnte Sted. Han indlod sig imidlertid snart i Correspondencer, som gik ud paa i Forening med en med det kongelige Huus beslægtet høi Herre at gjøre Anslag til Forandring i Statsbestyrelsen. Han blev imidlertid forraadt af een af sine egne Sønner! Der udgik under 4de Juni 1781 en kongelig Ordre om „at bemægtige sig Beringskjolds Person og Papirer paa Grund af stærk Mistanke om forræderisk Brevvexling." Han blev derefter paagreben og ført til Castellet ved Kjøbenhavn. En Commission bestaaende af Justitiarius i Høiesteret Rosenørn, General-

procureur Carstens, Finantsminister Stemann og Prof. J. E. Colbjørnsen blev nu nedsat for at undersøge „om ikke Beringskjold maatte ansees for en uroelig Undersaat, som burde doe i Fængsel.“ Commissionens Undersøgelser førte til den Indstilling til Kongen, „at Beringskjold hørte til de uroelige og for Landet farlige Borgere og som det almindelige Vel og den offentlige Roelighed krævede at de paa Livstid maatte holdes hefstede og forblive under nøie Forvaring.“ Desuagtet stod Kongen atter i Begreb med at benaade ham, da der i Februar 1782 opdagedes en nye forræderisk Brevveksling af ham. En nye Indstilling eller Betænkning af Commissionen gik da ud paa, at han maatte ansees efter Lovens 6—4—13 med Tabet af Ære, Liv og Gods, som den, der havde modsat sig Kongens Befalinger og raadet andre til det samme. Ifølge en kgl. Resol. af 26de Marts 1783 benaadedes han imidlertid til livsvarigt Fængsel — som nu synes at have lignet noget de d. 17de Januar Hefte-des, da han leed Mangel paa Reenlighed, havde en elendig Seng og en utæt Celle — og anden Gang Tabet af den dyrekjøbte Regle; men da han endnu engang begyndte paa utilladelig Brevveksling, blev han fra Kastellet ført til Munkholmen — o! Nemesis, maatte den nu i et lykkeligt Otium i Schweitz levende Falkenskjold vel udraabe. — Efterat have tilbragt nogle Aar her blev han bragt til Fæstningen Bergenhuus og fik omsider 1795 Tilladelse til at begive sig til Stavan-

ger for der at forblive under Opsigt af Amtmanden og Byefogden. Her døde han 1803 i en Alder af nogle og 80 Aar.

Køller-Banner (som havde faaet det sidste Navn ved Optagelse i Adelstanden til Belønning for 17de Januars Bedrifterne) forlod ogsaa snart Landet. En Uenighed med Prinds Carl af Hessen-Cassel, Kongens Svoger, tvang ham til at gaae til Rendsborg som Commandant, hvorfra han i en Ansøgning dat. 17de Januar 1774 søgte at blive entlediget, som blev ham tilstaaet med en Pension af 4400 Rdl., hvoraf de 2600 udtrykkelig bleve ham tilstaaede for hans »roesværdigste Tjeneste d. 17de Januar.« Han begav sig senere til Pommern hvorfra han var kommen; men her fandt han ingen Roe. Sine sidste Leveaar tilbragte han — som der paastaaes, flyet af retskafne Folk — i Altona, hvor han 1811 døde.

Eickstedt blev 1773 udnævnt til Oberhofmester eller Opdrager af Kronprindsen og fik Sæde i det nye Statsraad, blev siden Elephantridder og Oberkammerherre, fik store Penge-Summer og en Pension paa 7000 Rdl. aarlig. Han døde paa sin Gaard Boltinggaard i Fyen i en høi Alder, uden at falde i egentlig Unaade. Paa ham syntes Gellert Ord: »für den Peter bin ich gar nicht bang, er kommt durch seine Dummheit fort« at have været anvendelige, da han skildres som saare eenfoldig; men som en ærlig Mand.

Guldberg var den femte af de foruden de kongelige Personer Sammensværne fra 17de Januar. Men hans Betydning blev større end nogen af hines, saa stor, at man har kaldet den paafølgende Periode det guldbergske Ministerium, som vi nu skulle forsøge paa at beskrive.

VI.

Det guldbergske Ministerium.

Ove — eller som han senere blev kaldet — Ove Høegh Guldberg er født i Horsens den 1ste September 1731. Hans Fader Jørgen Høegh var sammesteds først Kjøbmand og siden Bedemand. Hans Moders Navn var Helene Dorthea Ovesdatter Guldberg, efter hvem han optog Navnet Guldberg, der forøvrigt antages at hidrøre fra Landsbyen Guldbjerg i Skoubye Herred i Odense Amt ved Bogense. Faderen bliver af en Forfatter, som vel kunde vide Besked dermed, kaldet en retskaffen, men fattig Krømmer. Efter ham optog den anden Broder, som siden blev Præst i Gjentofte ved Kjøbenhavn, Navnet Høegh. Paa Grund af Faderens ringe Kaar maatte Ove som Barn spise paa Omgang hos Byens mere velhavende Borgere og han vilde derfor maaskee ingensinde have betraadt den studerende eller videnskabelige Vei, uagtet hans ualmindelige Anlæg dertil, naar ikke hans Morbroder Dines Guldberg Præst i Gylling (Hads Herred, Aarhuus St.) havde taget sig af ham og holdt ham til Bogen.

Han blev nu sat i Horsens Latin-Skole, hvorfra han dimitteredes i Aaret 1749. Hans trange Kaar afbrød imidlertid snart hans Studier, i det han maatte ernære sig ved Undervisning og forlade Kjøbenhavn, for at gaae som Huuslærer til Jylland (navnligen til Horsens hos en af denne Byes rigeste og anseteste Mænd) hvor han i flere Aar læste til sine Examina og opholdt sig kun ved Universitetet saa længe som det var nødvendigt for at tage disse. — Efterat han imidlertid i Aaret 1754 (12te Januar) havde faaet theologisk Attestats med Characteren Haud illaudabilis synes han at have taget et længere Ophold i Kjøbenhavn og snart der betraadt Forfatter-Banen, medens han dog tillige ved jævnlige Prædikener forberedte sig til den geistlige Stand. Den nærmtste ydre Foranledning hertil — det vil sige, til Udbruddet af det indre Kald som Skribent — fortæller han selv at have været, at han kom til at boe hos en Smed paa Christianshavn ved Navn Caspersen. Lyden af dennes Ambolt forstyrrede ham nemlig i at læse, hvorfor han greb Pennen, hvis Brug concentrerede hans Opmærksomhed i en mere anstrengt og udeelt Grad, saa at end ikke Amboltens Bulder kunde gjøre Indgreb i samme. Det synes at have været i denne Periode, at han udarbeidede eller dog paabegyndte sin Verdens Historie, som ikke blev fuldendt, tildeels fordi han ved et forandret Opholdssted ikke atter kunde faae Pennen til at skride, fordi han nu manglede sin gamle, formodentlig flereaarige tilvante Lyd af Ambolten og kastede sig derfor igjen over

Læsning, fornemmelig af de gamle Klassikere, saa og af senere historiske og theologiske Forfattere. Hiin ufuldendte Verdenshistorie er imidlertid blevet kaldet et Apelles-Hoved, som Ingen let skulde vove at male Krop til. Tildeels en Følge af hiint Arbeide turde det imidlertid have været, at han i Aaret 1761 blev kaldet til Professor i Historie og i Veltalenhed i Sorøe, uagtet han havde bestemt sig til den geistlige Stand og allerede gik med Kalds-Brev i Lommen, nemlig som residerende Capellan i Ringsted. Da han var i Tvivl om hvad han burde vælge, raadførte han sig med Oversecretær Grev Holstein, som raadte til at følge Skjæbnens Vink til Professoratet. 3 Aar derefter blev han valgt til Informator for Kongens Halvbroder Arveprinds Frederik (som dengang var i en Alder af 11 Aar) og i Aaret 1772 blev han sammes Cabinets-Secretair og Casserer samt erholdt Titel af Etatsraad. Forinden vi imidlertid gaae over til Beskrivelsen af Guldbergs offentlige Liv skulle vi, efter nogle Skildrere, for hvem han ofte har staaet Ansigt til Ansigt, forsøge at give Læseren et Billede af hans Person og af hans Characteer og politiske Anskuelser. Guldberg var en Mand af Middelstørrelse — dog noget undersætsig — af kraftfuld Legemsbygning. Hans Pande var høi, Næsen krum, Øinene skarpsindige og talende. Paa en veldannet Mund laae Mildhed og Smag. Hoveduddrykket af hans Ansigt var derimod en romersk Alvor. Naar han begyndte at tale skiftzerede hans Ansigt altid nøie hvad der foregik i hans Sjæl.

Hans Aasyn kunde derfor kaldes et Sjælespeil. — Af Temperament var Guldberg alvorlig og det var først i hans ældre Dage, at han blev noget munter. Som Barn og ungt Menneske tyede han til de Gamle for at lytte til deres Samtaler og derved bringe sig selv et aandigt Udbytte. For Guldbergs stærke Legeme var en vedholdende Arbeidsomhed en Nødvendighed. Han arbeidede og studerede ogsaa til sine allersidste Dage og vedligeholdt derved paa selve Sottesengen og under heftige Lidelser baade Aand og Livlighed for nye Undersøgelser og Studier, ligesom hans dybe Religiositet og urokkelige Tree gav ham en Roelighed og Sikkerhed, der, som en electrisk Funke, meddeelte sig i Opmuntring til hele hans Omgivning. Hans Aand havde saavel i politisk som i theologisk Henseende faaet sin første Næring og Retning i en Kreds, hvor gamle Borgere og Geistlige i Samtaler fremlagde deres Meninger og Bekjendelser og som betragtede det absolute Monarchie som Danmarks Frelse fra Aristocratiets trykkende Aag. Han vedkjendte sig derfor ogsaa som politisk Grundsætning det absolute Monarchies Fortrinlighed og den kongelige Enevældes Uantastelighed, den han fordrede overholdt til det Yderste, i Tale, som paa Prent. (Hvad vilde han vel have domt om en sildigere Tids Embedsmænd, som svore Enevælden Troskab, men i Tale og paa Prent — — —!)

Guldbergs Deeltagelse i den struenseeste Kathastrophe have vi allerede omtalt. Det maae for at kunne for-

klare sig denne Deeltagelses Overeensstemmelse med en redelig og retskaffen Character — den upartiske Samtidige, endogsaa Falkenskjold, saa og flere Kjendsgjerninger vidne om at maatte tillægges Guldberg — endnu bemærkes, at han var det kongelige Huus indtil sin sidste Stund hengiven og følte sig det yderst takskyldig. Han fortsatte endogsaa saa at sige denne Hengivenhed og Taknemmelighed i Graven, i det hans Hoved, ifølge hans sidste Villie, skulde i Kisten hvile paa de Breve han havde faaet fra Herskabet, hvormed meentes den kongelige Familie, navnligen Enkedronning Juliane Marie og hendes Søn. Det turde ikke være noget usædvanligt i den menneskelige Character, at det samme Individ nærer Venskab og Godhed mod en Person i samme stærke Grad som det nærer Fjendskab og Had mod en Anden. Dette turde navnligen have været Tilfældet med den nævnte Enkedronning, og Guldberg at have været Gjenstand for hine, Struensee for disse Følelser. Har nu Guldberg troet at Religionen og Enevoldsmagten vare af Struensee truede med Undergang — hvilket sidste vi, som det Foregaaende har viist; forøvrigt ikke kunne ansee for givet — da bliver det ikke vanskeligt at forklare sig den Beredvillighed, hvormed han fulgte Julianes Opfordring til Deeltagelse i hiin Revolution — som nok turde have kostet ham hans eget Hoved, dersom den var mislykket — uden at behøve at tye til slette Bevæggrunde.

Efterat den struenseeske Periode var endt med den 17de Januar blev under 13de Februar 1772 et Stats-

raad oprettet. Dettes Medlemmer findes allerede anførte i „Königlich-Dänischer Hof- und Staats-Calender“ for samme Aar og bestod af følgende 7: Arveprinds Frederik, Grev Otto Thott, Schack Carl Greve af Rantzau-Ascheberg, Geheimeraad Joachim Otto v. Schack-Rathlau, Admiral Hans Henrich Rømeling, General Hans Henrich von Eichstedt samt Greve og Udenrigsminister Adolph Siegfried von der Osten. I det følgende Aar nævnes først Kongen selv som præsiderende i Geheime-Statsraadet, medens Medlem-Antallet dog bliver 7, i det Rantzau findes udeladt. I 1774 findes alene den Forandring at Grev Andreas Petrus Bernstorff har afløst v. d. Osten. I alle disse Aar findes Geheime-Cabinets-Secretairs-Posten anført som vacant; først 1775 findes den beklædt af Guldberg, som blev udnævnt til samme paa Arveprindsens Fødselsdag d. 11te Octbr. 1774; 1776 erholdt han Titel af Stats- og Geheime-Cabinets-Secretair med en Oberfecretairs Rang. 1777 blev han optaget i den danske Adelstand, at regne fra 29de Januar 1773 af. Det hedder i den af Arveprindsen egenhændig skrevne Expedition herom: „at Kongen efter sine Forgjængeres Exempel har optaget den brave Guldberg iblandt hans Rigers Adel, ligesom det ogsaa var Kongens Villie, at Guldberg, efterdi, hans Fader og hans Forfædre fra Horsens i Jylland havde baaret Navnet Høegh, i Fremtiden skulde kaldes **Høegh Guldberg**. — Den 8de May 1778 blev Dannebrogsordenen ham meddeelt og det med Anciennitet fra 29de Janua

— Kongens Fødselsdag — 1777. Under 27de November 1780 udgik der Befaling til det danske Cancellie, at Høegh-Guldberg skulde være Geheimeraad fra sidstafvigte 11te Octbr. af at regne. — Under 1ste Decbr. 1780 blev han af Kongen underrettet om, „at Samme fra samme Dag af at regne havde udseet ham til Medlem i Geheimestatsraadet; dog vilde han nærmere bestemme, naar Høegh-Guldberg havde at tage ordentligt Sæde i Statsraadet, da han fremdeles midlertidig skulde forvalte sin Post som Stats- og Geheime-Cabinets-Secretair.“ Guldbergs virkelige Indtrædelse i Statsraadet — som senere vil blive omtalt — foregik først i Aaret 1784 og varede kun omtrent een Uge; men selv da blev det bestemt, at han skulde beholde Stats-Secretariatet i det Kongen — som det heed — ikke kunde undvære sammes Indsigter, Troesfab og Erfaring i denne Deel af hans hidtil havte Embeder. Som Statssecretair skulde han besørge „de Sager og Ting, som bleve expederede umiddelbar fra Kongen af og foruden de udenrigske Anliggender angik almindelige, det vil sigr: hele Classer af Ting eller Personer omfattende Foranstaltninger.“ — Dette bliver dog formeentligen at forstaae saaledes at det kun var saadanne udenrigske Anliggender, i hvilke Kongen selv maatte resolvere (f. Ex. ved Ratihaberingen af Tractater med fremmede Magter) og som vel bleve forhandlede i Statsraadet, men hvis Expedition med Kongens Underskrift — som Guldberg, naar han var uenig med Stats-

raadet, let kunde bevirke udsat — udgik fra Cabinettet. Naar man har opfattet det Spørgsmaal om Guldberg som Stats-Secretair førte en Protokol i Statsraadet, da maae dette formeentligen besvares benægtende, da en saadan Protokolførsel synes at være noget særegent for de saakaldte constitutionelle Stater og med saakaldte ansvarshavende Ministre og derfor næppe har været kjendt heri Landet før i Aaret 1848. Derimod har der i den guldbergske Periode været ført en saakaldet Cabinets-Protokol, til hvilken iblandt andre Dr. Høst har havt Adgang.

Det sees heraf hvor uegentlig det er, naar man regner det guldbergske Ministerium umiddelbar fra Struensees Fald, da Guldberg i de første 3 Aar derefter indtog den beskedne Stilling af Cabinetssecretair og Casserer hos en Prinds, som ikke engang var nærmeste Thronarving. Heller ikke kan denne Benævnelse tages i Nutidens Betydning, hvorefter Ministeriet benævnes efter Conseilspræsidenten, eller den, som det overdrages at sammensætte Ministeriet thi ingen af disse Roller kom Guldberg nogensinde til at spille. Naar vi desuagtet have beholdt den gængse Benævnelse „det guldbergske Ministerium“ om Perioden fra 1772 til 1784, da er det fordi Talebrugen nu engang er saaledes og heller ikke er uden nogen Grund. Skjøndt det nemlig efter den struensseeske Periode heed sig, at den enevældige Regjering skulde komme tilbage til dens rette Kilde: Kongen, saa var dette dog ikke Tilfældet, og, paa Grund af

Kongens aandelige Tilstand, vel heller ikke mueligt. I al Fald havde nu Juliane Marie (hvis høire Haand Guldberg ansaaes for at være) i Virkeligheden overtaget Struensees Rolle; men heraf maatte det ikke have Udseende, ligesom hun heller ikke, paa Grund af sit Kjøn, kunde tage Sæde i Statsraadet. Hendes egen Søn skulde derimod have Æren og Navnet og indtog saaledes Forsædet i Statsraadet; men den Opinion dannede sig snart iblandt Publikum, at den svage Prinds kun var en Art af Marionet, igjennem hvilken Guldbergs stærke Aand talte. Denne Opinion var nu nøyppe meget afvigende fra Virkeligheden og efter denne Anskuelse var det saaledes egentlig Guldberg, der præsiderede i Statsraadet af 13de Februar og Regjeringen blev derefter kaldet det „guldbergske Ministerium“*). I flere Henseender har man forøvrigt vistnok overdrevet den Indflydelse paa Regjeringen eller i al Fald paa den Eneregjering man har villet tillægge

*) Denne Fremstilling af Forholdene stemmer med hvad et Øienvidne har meddeelt os om Statsraadet af 13 Febr. Frantz Goos havde nemlig, som opvartende Person, været tilstede ved hiint Statsraad og der gjort sine Bemærkninger, ifølge hvilke Arveprindsen i Regelen sov under Forhandlingerne. Senere da Christian den Syvende selv præsiderede, blev der daglig, naar Statsraadet holdtes, leveret Kongen et Ark reent Papiir og en Blyant, med hvilken han under Forhandlingerne tegnede, i Reglen Bataillestykker, som vare ret gode og som forøvrigt siden bleve givne til Priis for den opvartende Lagnai.

Guldberg. Denne overlod i ethvert Tilfælde Detaillen til de forskjellige Departementer, naar ikke særegne Grunde gjorde en Undtagelse nødvendig og han har derfor oftere senere, efterat hans Statsmandsliv var tilende, forundret sig over, at man tillagde ham denne eller hiin Foranstaltning, i hvilken han — som han udtrykte sig, — hverken havde havt Lod eller Del. Imidlertid kandet uden tvivl med Sikkerhed antages, at ikke nogen Foranstaltning af stor og indgribende Vigtighed for Staten, navnligen hvor Kongens egenhændige Underskrift var nødvendig, foretoges uden at Guldberg havde afgivet sin Betænkning og hvor denne ikke blev fulgt, turde ogsaa i Regelen den Dissentierendes Fratrædelse snart efter være paafulgt. Dette turde saaledes have vist sig i Danmarks Forhold til fremmede Magter, som vi derfor skulle give et Omrids af forend vi gaae over til de indenrigske Forhold.

Forinden skulle vi dog med nogle faa Ord først omtale den Forbindelse, der var imellem Guldberg som Theolog og Guldberg som Statsmand. Man har spottviis sagt, at Guldberg maaskee anteg at Kjendskab til Christum var det samme som eller ogsaa indbefattede Kjendskab til Staten, at han var oplært til at være Geistlig, ikke til at være Statsstyrer og deslige. Det er vistnok rigtigt, at Guldberg aldrig har bestemt sig selv til at blive Statsmand eller vel engang stræbt derefter. Det var Omstændighedernes Magt — der allgewaltige Zufall, som Schiller kalder det — som bragte Guldberg

ind i denne Stilling, i hvilken han dog ingenlunde anſaae ſine medbragte Kundſkaber og navnligen de theologiſke for overflødige. „Da det er den høieſte Moralitet — meente han —, ſom er Formaalet for denne Videnſkab, ſaa vil Sindet ved at grunde derpaa, faae Sands for det virkelige Gode, det ſande Rette; uformærkt vænnes til at bedømme enhver Ting efter dens virkelige Værd, uden at lade ſig blænde af det udvortes Skin, hvilket i ethvert Embedes Forelſe er af den nyttigſte og væſentligſte Nytte, ligeſom man og til at foreſtaae det med Redelighed og med Ufortrødenhed at gjennemſtride dets Beſværligheder vil finde ſig ſtyrket af de Grunde, ſom denne Videnſkab giver for det Kloge i at giøre ſine Medmenneſkers Vel til Maalet for ſine Beſtræbelſer. Den virker dertil med en langt inderligere Kraft end ſelve Patriotismen.“ Han paaſtod „at Religion, eller det høieſte moraliſke Væſens Tilbedelſe juſt derfor er Staten ſaavelſom ethvert Menneſte af ſtørſte Vigtighed, fordi det er denne, der ſtyrer Patriotismen til at virke med Klogſkab og giver den ligeſom Vinger til at tage en høiere og ædlere Flugt.“ Navnligen med Hensyn til det nye Teſtamentes Studium meente Guldberg, „at ved at grunde paa ſammes høie Sandheder maatte Sjælen nødvendigviis ſtemmes til hvad der er Ædelt og Høit, dens Idrætter komme til at bære Præget deraf ttl egen og Slægternes Forædling.“ —

Det kunde maaſkee være ønſkeligt at vore Dages politiſke Helte havde ſaadanne Anſkuelſer, navnligen i

Tydskland, hvor Utroeskab mod den besvorne Regjeringsform netop sees at bane Veien til Statsstyrelsen. Guldbergs Vei var den modsatte.

Udenrigsministeriet blev, efter den struenseeske Periode, som forhen viist, i nogen Tid bestyret af den samme Mand, som Struensee betroede samme, nemlig v. der Osten, som endogsaa i hiin Periode førte Titelen af „Minister for de udenlandske Affairer.“ — Efter Østens Afgang bestyredes disse Affairer i en kort Tid af Schack Rathlau; men under 26de April 1773 underrettede Grev Andreas Petrus Bernstorff de udenrigske Ministre om, at Kongen havde anfortroet ham Departementet for de udenlandske Anliggender tilligemed Sæde i Statsraadet og Directionen for det tydske Cancellie. — Den af Bernstorffs Farbroder Hartvig Bernstorff sluttede forelsbige Overeenskomst med Rusland angaaende Mageskiftet af den gottorpske Andeel af Holsteen mod Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst blev nu, efterat Peter den Tredies Søn Poul, som nærmeste Arving af denne Deel af Hertugdømmet — Holsteen-Kiel —, var bleven myndig, i Aaret 1773 stadfæstet og exsequeret. Foruden at Danmark herved kom i Enebesiddelse af Holsteen, frasagde der gottorpske Huus — hvis Chef nu Storfyrsten var — sig alle Fordringer paa sammes forrige Andeel af Hertugdømmet Slesvig.

1779 døde den sidste Hertug af Glücksborg, hvorved de ved de tidligere stedfundne Delinger med de oldenborgske Kongers Brødre adskilte Landsdele atter bleve

forenede med Undtagelse af den af de gottorpske Linier, der blev kaldet den augustenborgske. —

Falkenskjold, som i den struenseeske Periode havde deeltaget i Negociationerne om hiint Mageskifte, udtaler i sine Memoirer sin Forundring over at Keiserinde Catharina den Anden nogensinde gik ind paa samme — som han ogsaa ansaae for Resultatet af en Hof-Intrigue eller en Eftergivenhed mod Hof-Yndlinge (Panin og v. Saldern) — i det Mageskiftet efter hans Anskuelser alene var gavnligt for Danmark og alene skadeligt for Rusland, som nu mistede Kieler-Havnen, der er aaben for Is om Foraaret flere Maaneder før Havnen ved Kronstad og fra hvilken en russisk Armee letteligen kunde trænge ind i Tydskland, paa hvis Rigsdag, Storfyrsten som Hertug af Holsteen havde Stemme og Sæde — noget som Pauls Farmoders Fader den store Czar forgjæves havde eftertragtet —, medens Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst vare Rusland til fast ingen Nytte.

(Hvorledes vilde vel Falkenskjold, kan man her spørge, have dømt om den danske Regjerings Svar af 24de Marts 1848 til den saakaldte slesvig-holsteenske Deputation, naar der i samme tilbydes Holsteen en egen Regjering og Militairforfatning samt særskilte Finantser, som en selvstændig tydsk Forbundsstat? Heldigviis blev dette Tilbud ikke antaget og er saaledes efter alle stats- og folkeretlige Regler heller ikke bindende. Det tydske Forbund — som Frederik den

Sjette i sin Tid tiltraadte — er senere forsvundet eller suspenderet og en Stat „Tydskland“ hidtil en Chimaire, ligesom de tydske Folkeslags Enighed. —)

Der indtraadte imidlertid snart i andre Magters politiske Stilling Forandringer, som ogsaa truede med at ryste Danmarks ydre Roelighed. De britiske Colonier i Nordamerika erklærede sig i Juli 1776 under Benævnelsen de 13 forenede Provindser for uafhængige af Moderlandet, efterat allerede med Slutningen af Aaret 1774 fra nordamericansk og i Begyndelsen af følgende det Aar fra britisk Side al gjensidig Handel var bleven forbudt og derefter blodige Optrin vare paafulgte. Krigen var i fuld Lue, da Frankrig under 6te Februar 1778 sluttede en Handels- og en Alliance-Tractat med Nordamerikanerne, som derpaa under 6te Juli s. A. oprettede en Confoederation, som dog først under 1ste Marts 1780 ved Marylands Tiltrædelse erholdt sin fulde Bekræftelse, men først længe efter blev anerkjendt af den britiske Regjering. Den danske Regjering erklærede sig bestemt og stærkt imod den Maade, paa hvilken Colonierne vilde hævne sig paa den britiske Regjering paa Grund af de af denne tagne Forholdsregler. Det borgerlige Selskabs Roe, Styrke og Lykke beroede, yttrede man, væsentligen paa den anerkjendte Ubrødelighed af den Grundsætning, „at et Folk under ingen Omstændigheder kan være berettiget til at opsige sin retmæssige Regjering Lydighed.“ — Det var derfor langtfra at det danske Hof skulde have begunstiget noget somhelst Skridt, som kunde love

Amerikanerne Understøttelse. (Hvilket Modstykke er ikke denne guldberg-bernstorffske Politik til den preussisk-tydske i 1848, hvor en slesvig-holstensk Rebellion nød en endogsaa directe og meget kraftig Understøttelse udenfra?) Saaledes blev det til Exempel ved en Forordning af 4de Oct. 1775 forbudt de danske Undersaatter at sende Munition til de vestindiske Oer, fordi saadant derfra let kunde blive bragt til Nordamerika og der blive brugt imod Englænderne. Og selv efterat først Frankrig i Aaret 1778, derefter ogsaa Spanien og Holland i det paafølgende Aar havde taget Deel i Krigen, søgte man i Danmark med størst muelig Forsigtighed at undgaae alt hvad der havde kunnet give England Anledning til Besværing med Hensyn til sammes endnu stedse paastaaede Rettigheder over Amerika. Der blev endog, paa den engelske Gesandt i Kjøbenhavn Edens Forestilling, frigivet to engelske af Amerikanerne opbragte og til Bergen indbragte Priser, saa at Amerikanerne først fik Lov til at løbe ud 24 Timer efter Englænderne. — Da disse sidste imidlertid ikke overholdt de ældre Tractater, men gjorde sig skyldige i flere Anmasselser mod de neutrale Magters Skibe, ogsaa naar disse vare convoyerede saa søgte man fra dansk Side at slutte sig til Sverrig og Rusland, for i Forening med disse Magter at beskytte sin Neutralitet. — Dette blev imidlertid modarbeidet fra engelsk Side og den engelske Minister Harris — siden Malmesbury — havde nær naaet sit Maal at faae tilveiebragt en Overeenskomst med den russiske Kei-

ferinde, ifølge hvilken den store Flaade, som blev udrustet i Kronstad, skulde forene sig med den engelske. Men netop i det afgjørende Øieblik gik der ligesom et Lys op for den hidtil bag Lyset førte Minister for de udenrigske Anliggender i St. Petersborg Panin. — Efterat han for sin Monarchinde havde udviklet Følgerne af det befrygtede Skridt, foreslog han hende nu selv den tidligere afslaaede Forbindelse mellem de 3 nordiske Riger i en en endnu større Udstrækning og med nøiere Bestemmelser. Saaledes blev Keiserinden indtaget herfor. Den med Harris paabegyndte Underhandling standsede og Rustningerne i Kronstad erholdt en ganske anden Bestemmelse. — Under 28de Februar 1780 udkom Keiserindens mærkelige Erklæring, ved hvilken hun vilde gjøre Neutralitetens Rettigheder gjældende i sammes hele Omfang og i Marts f. A. lod hun samme ved sine Gesandter bekjendtgjøre for alle krigførende Magter. Tillige bleve de neutrale Magter, navnligen Danmark og Sverrig indbudne til i Forening med Rusland at tage de fornødne Forholdsregler til Skibsfartens Beskyttelse. Fra dansk Side undertegnedes den 9de Juli 1780 Conventionen betræffende den bevæbnede Neutralitet, hvilken i det Hele taget var bygget paa den Grundsætning, at Skibet gjør alting frit, ogsaa det fjendtlige Gods — Le pavillon neutre couvre la cargaison. — Man har i Almindelighed tillagt Bernstorff Fortjenesten for at have bragt denne Convention istand og der er næppe heller nogen Tvivl om at han ogsaa har havt stor

Andeel i samme, ligesom den ogsaa er bleven til under hans Bestyrelse af de udenrigske Anliggender. Ikkedestomindre turde der være Anledning til ogsaa at tillægge Guldberg en væsenlig Deel i samme. Man har bemærket, at Grudtrækkene til den bevæbnede Neutralitet havde Guldberg allerede længe tilforn opgivet i sin phoeniciske Historie. Keiserinde Catharina II. ansaae ham ogsaa, som det synes, for sammes egentlige Ophavsmand; thi i Anledning af samme sendte hun Guldberg en Present af en Guldbaase paa hvilken Telemaque og Mentor vare afbildede ag under hvilke respective Figurer vare indridsede Navnene Catharina og Guldberg, hvem hun saaledes symbolisk kaldte „sin Veileder". Bernstorff har upaatvivlelig i denne vigtige Sag handlet i Overeensstemmelse med Guldberg og ved ham sikret sig det kongelige Samtykke. Da denne Overeensstemmelse ikke længere fandt Sted med Hensyn til de politiske Principer, der burde følges og da navnlig Guldberg arbeidede paa en nærmere Tilslutning mellem Norden og Osten (for med Kraft at kunne afvise Anmasselser saavel fra Syden som fra Vesten) end Bernstorff fandt tilraadelig, da viste det sig, at hiin var den stærkere og Bernstorff indgav under 30te November 1780 sin Ansøgning om Afskeed, som han ogsaa erholdt. — Portefeuillen for de udenrigske Anliggender blev derefter overgivet til Geheimeraad Grev Marcus Gerhard von Rosencrone, som forhen havde været Minister ved flere udenlandske Hoffer

— (Han var ligesom Guldberg af borgerlig Herkomst. Hans Fader var Biskop Londemann i Bergen. Selv døde han 1811). Naar man derimod har antaget at Grunden til Bernstorffs Afgang maatte søges i den Ligegyldighed, som han stedse skal have udviist imod Guldberg, denne Emporkömmling af borgerlig Herkomst, eller i at Guldberg skulde have intrigueret mod Bernstorff eller overhovedet i nogen privat Animositet mellem begge, da ligner saadant ikke nogen af disse Statsmænds Characterer, ligesom det ogsaa er factisk, at de, efter denne Tid, stode i venskabelig Brevveksling, og at Bernstorff navnligen i en sildigere Periode skrev til Guldberg, at det var ham umueligt at komme til ham, men om Guldberg vilde vise ham det Venskab at komme til Godset Bernstorff ved Kjøbenhavn, da en mundtlig Raadførsel mellem begge var af stor Interesse. Guldberg kom og tilbragte flere Uger hos Bernstorff. Et saadant Forhold tyder ikke paa personlig Uvillie, eller privat Animositet. Derimod kunde en divergerende Anskuelse om til hvilken Side Danmarks politiske Forhold burde slutte sig nærmest, meget godt bestaae med gjensidig Agtelse. —

Som et Exempel paa Guldbergs Indflydelse paa og Indblik i Statens Forhold til Udlandet og for at give en Prøve paa hans Politik skulde vi ikke undlade her at meddele et Actstykke, som næppe nogensinde har været trykt og som selv for Nutidens Statsmænd og Diplomater maaskee ikke kunde være uden practisk Nytte og Interesse. Det synes at have været en Slags Instrux

conciperet af Guldberg til Bernstorffs Eftermand Rosenkrone. Det lyder saaledes:

„Danmarks Forhold d. 6te December 1780 til de fremmede Magter. — Hans Majestæt Kongen har i Henseende til andre europæiske Magter et eneste Hovedmiemeed, og det er at bevare sin Fred, en for ham anstændig og for hans Stater nyttig Fred. Herhen sigte alle Kongens Raad, og hver en Anstalt, som gjøres i og udenfor Landet. Det er med Danmark, som med alle Stater: Naboerne ere os de vigtigste.

1. Rusland bliver da den første Magt og den betydeligste. Vi have 1773, da vi fik afgjort med Storfyrsten, som Hoved for det holsteen-gottorpske Huus, de gamle Stridigheder, sluttet med Rusland en defensiv Alliance og i Henseende til Sverrig endnu en offensiv Alliance. Begge Staters Fordele var derved bleven saa nøie forenete, at de begge i mange Henseender maae tænke og handle eens. Et Forbund saa nøie og med saa mægtig en Stat giver os Sikkerhed for en altid lurende Naboe: endog den værste Villie tør ei bryde frem, fordi Rusland paa den ene og Danmark paa den anden Side forfærde lige saa meget som det trøstende Frankrige er langt borte. Freden synes da sikker, og den er det, Kongen ønsker. — Dette Forbund med Rusland er saa meget angenemmere, som Rusland i Henseende til sin Beliggenhed neppe kan angribes af nogen anden

Magt end den tyrkiske, men for sin Vægt i Europa og sin Lyst til at have samme, lettelig kan blive Angriber, da dens Krige ei vedkomme os. Vi tvertimod, som have Freden i vor Grundplan, agte ei at angribe nogen og falder nogen paa os er Rusland forbunden til at vise os den agtbareste Hjelp. Dette store Monarkie, som saa gjerne tager Deel i europæiske Krige, og derfor ofte haver enten Flaade eller Krigshære langt borte fra sine Grændser, ja lettelig kan være i et Partie modsat det Franske, har i saadanne Omstændigheder at frygte et Anfald af Sverrig, hvilket alene kan forebygges ved den Frygt, Sverrig maae have for os: følgelig er Danmarks Alliance vigtig for Rusland. Jo mere dette Rige vil spille Hovedroller med i Europa, jo vigtigere er det for samme at kunne regne paa os i alle de Tilfælde, hvor vores Fordeel kan forenes med Ruslands. En Magt af anden Orden bliver betydelig, naar en Magt af den første trænger dertil. Danmark bør derfor gjerne unde Rusland sin Vægt og sin Anseelse i Europa, fordi Danmark, dueligen regjeret, kan med Ruslands Overmagt give sig en Glands og en Agtelse, som den uden Rusland ei kunde paastaae. Vi har en Flaade, som vi bør søge at holde i Agt; ved den har vi Ruslands, og ved Ruslands Sømagt og vores har vi hele Europas Høiagtelse. Den danske Flaade i den Stand, som samme bør være, spærrer Østersøen for

hver en Nation, og ingen Nation, som har Flaade, kan undvære Østersøen. — Danmark derfor i Forening med Rusland, har Vægt i Europa, og, naar vi forstaae at gjøre os gjældende, Vægt i Rusland selv. — Man hører os der gjerne, naar man troer os; man hører os endog i Alt, deels fordi man elsker os, siden man ingen Aarsag har til at hade os og vi næppe har nogen Fordeel modsat deres, og deels fordi man i Ruslands store Planer ofte behøver, ja end ikke kan undvære os. — Vi have da aldrig, naar vi bruge Forstand og handle smildeligen at frygte for Ruslands Overvægt eller skjælve for en Dependance. En Stat, som ligesaa meget behøver os, som vi den, kan ikke oprette over os nogen bydende Magt, med mindre vi selv indbyder den dertil: og i hele 9 Aar have vi end ikke noget Spoer deraf. Kongen vil være Herre hos sig selv og enhver russisk Minister her eller der, maae, om han turde nærme sig denne Helligdom, strax med en høflig, men fast Mine forstaae det. Erfaring har viist det, at ikke mere behøves, og at dette alene har Virkning. — Rusland er os den bedste Bundsforvandte; thi den er for Sverrig, vores Arvefjende,*) forskrækkelig, siden han der har en overmægtig

*) Man erindre, at dette er skrevet 1780. Naar der nævnes 9 Aar tilbage (1771) indrømmes Struensees Fortjeneste af Emancipation fra Rusland.

Nabee, og for os er denne Ven magelig, ligesaa vel som nyttig, siden den ei er vor Nabee*). Efterat de holsteenske Stridigheder ere afgjorte, trænger Danmark kun til denne ene Allieret. Vore Forfædre, som paa eengang maatte frygte baade Rusland og Sverrig behovede andre Magter. — Danmark ene af lige Vægt med Sverrig og sikker paa Ruslands Hjælp har tabt sin Frygt, eier Sikkerhed, og uden at ville udfordre nogen anden europæisk Magt, behøver og ei at bede om nogen Andens Bistand. — Foruden den Bestræbelse, som vi værdigen for os bør have i Alt, hvad der kan bevare os Ruslands Venskab, kunde det være ønskeligt, om vi ved vor Indflydelse der kunne engang gjøre Kjøbenhavn til et vigtigt Oplagssted for russiske Varer. — Hans Majestæt har denne Hensigt. Rusland synes at ønske noget saadant, og enhver god Kongens Tjener maa arbeide derhen. — Grændserne imellem vores og det russiske Finmark ere ikke fastsatte. Et belejligt Øieblik burde gribes, for at bringe ogsaa dette i Rigtighed. Rusland angribes næppe af nogen, uden af Tyrkerne: her at give dem den i vores Tractat affatte Hjælp ville besvære os. Vi har eengang undgaaet det, og enhver dansk Minister maae, i dette Tilfælde, søge at undgaae det. — Rusland

*) Her synes han at tænke sig Danmark, foran Norge alene.

har garanteret den gamle svenske Statsforfatning, og vi ikke. Vores Tractat med Rusland forbinder os til, naar den vil, at angribe tillige for at bringe tilbage den gamle Regjeringsform. Hidtil har Rusland ei villet; og, da vi ei uden Krig kunde befordre Forandringen, og den nuværende svenske Regjering ei er frygtelig, og vi ved Ruslands Venskab har al menneskelig Sikkerhed, saa synes for os ingen Aarsag at være, hvorfor vi skulde skynde paa en Feide, hvor Nødvendigheden ei er større, men Udfaldet lige saa uvist, som Bekostningerne yderst svækkende for Staten. — Rusland har i afvigte Foraar foreslaaet os en Convention, som kan eftersees. Vi antage den. Sverrig har siden traadt til. Keiserinden har foregivet, at dens Hensigt var at beskytte de forbundne Magters neutrale Handel grundet paa deres Tractater og den af dem gjorte Declaration. Det er bekjendt, at Engelland, som ved sine Capere meest forstyrrer Sviladsen, ogsaa meest ville lide ved denne Convention og endnu allermeest, at Ruslands Producter, hvoriblandt saa mange for Frankeriges og Spaniens Skibsbyggerie umistelige, nu under Conventionens Skjerm kunne gaae til de bourbonske Havne. — Engelland, som ønsker at svække Conventionens Virkning, tilstod os den længe ønskede Explication over den i vor Tractat tvetydige Artikel. Vi kunne med Føie modtage den, siden Conventionen satte os vores Tractat til Lov i alle Stridigheder

med Engelland. Vi modtoge den, og Mistillid af Rusland og vrange Efterretninger gjorde, at dette blev saare ilde optaget. Dog den Memoire, som Kongen nyeligen har sendt til Petersborg og Forandringen her hjemme*) har venteligen udslettet alle ubehagelige Indtryk ved et Hof, som vil os vel, og som behøver os. Ogsaa har den lidrustning, som Hans Majestæt har befalt, viist at hans Venskab er vigtigt. De bourbonske Hoffer har med Glæde anseet Conventionen og modtaget Declarationen. Tilførselen for deres Flaader, deres ubetydelige Caperier, Engellands Tab og de fordeelagtige Hændelser, som deraf kunde komme: alt dette har ladet dem finde i de neutrale Magters Forbindelse en Fordeel, for dem ligesaa vigtig, som hinderlig for deres Fjende. Ogsaa de har studset ved den tvetydige Artikels Forklaring med Engelland, men bedre Indsigt og Ruslands Tilfredsstillelse vil ogsaa beroelige dem. Dette er os vigtigt, for at de ei skal forstyrre vores Skibsfart, især Spanierne ei i Strædet ved Gibraltar. Keiserinden har lovet Europa i den tilkommende Fredsslutning en saakaldet Code maritime, hvis fornemmeste Artikel vedbliver: Neutralt Skib, frit Gods; og Kongen har forbundet sig til at understøtte dette Forslag. Man venter at gjøre denne almindelige Sœret antagelig for alle Magter.

*) Hermed menes udentvivl Bernstorffs Afgang.

De bourbonske Hoffer, som deri finde deres Fordeel, have erklæret sig gunstigen. De neutrale Magter synes at maa ønske den alle. Engelland alene vil krympe sig derfor, og dog næppe kunne undgaae det, naar alles Stemmer og de forbundne Nationers Søemagt, og et klogt Valg af det rette Øieblik tvinge denne kjække og stolte Nation. Æren og Lyst til at give Tonen er vistnok en af Drivfjedrene til dette russiske Forslag; men vore senere Depecher have og tydeligen lært os, at Omhue for de russiske Vahrers Afsætning, hvoriblandt saa mange ere i deres Natur aldeles tvetydige, veier betydeligen med i dette Ønske om en almindeligere og fordeelagtigere Søeret. — Dannmark synes at kunne attraae den samme. Frit Skib frit Gods have Hollænderne hidtil alene havt. Herefter nøde vi det samme og delede da Fordelen med dem. Vi vandt, hvad vi ikke havde og tabte Intet af hvad vi nu kunne besidde. De mange ærgerlige Opbringelses-Sager, som hidtil har plaget os, bleve vi saa meget visere fkilte ved, som vores Nation ikke elsker den vovelige Contrebande-Handel. Hertil kommer endnu, hvad for enhver dansk Statsmand er saa vigtigt, at Landet, som i de følgende Tider kunde under alle neutrale Nationers Garantie see sin Handel betrygget, vilde undvære de betydelige og ødelæggende Søe-Udrustninger. — Men, da Rusland med saadan Heftighed har ønsket at skabe denne Code maritime og vi nu har erfaret, hvormeget den deri sætter sin

Ære og Fordeel, saa kunde maaskee et Øieblik være, hvor Rusland for at vinde og bruge os, hjalp os til at gjøre vore Rettigheder paa Krabben Eiland gjældende. Da fik Danmark et nyt St. Croix og en riig Kilde for de følgende Slægter. — Holland er og af Rusland indbudet til denne Convention. Danmark og Sverrig har paa den sidstes Begjering erklæret sig til at ville medtage Holland, og ingen af dem ønske det fuldbyrdet; endog Rusland selv har yttret sig, at, naar den havde kunnet lide paa os, vilde den ei have befattet sig med Hollands fordærvede Sager. — Denne Republik har ogsaa længe nølet med sin Accession, som nu først i disse sidste Dage af November er kommen istand, at vi kan haabe at Courrieren, som nu er i Rusland, og har bragt Efterretningen om vore Udrustninger og Forandringen i Ministerio og Hans Majestæts Fasthed i sine Forbindelser, kommer længe før den hollandske; og endnu forud maa Rusland have Tidender om Amsterdams Underhandlinger med Amerikanerne og det nær forestaaende Brud med Engellænderne. Der er da Grund til at vente, at Rusland enten ikke antager Hollænderne eller saa binder dem selv til deres egne fordærvede Sager, at de blive os ufadelige. — Endelig synes Rusland, hvor stærke Forbindtligheder den end har til Frankerige for sin Fred med Tyrkerne og Freden til Teschen, dog ei at ville, og mindre at ville befordre

Engellands Undergang. Ofte har Grev Panin erklæret dette, saa at vores Convention ei synes at kunne indvikle os i nogen Krig med Storbritannien. Men det har man vel mærket, at det er Rusland kjert, at Nord-Amerika, idet mindste en vigtig Deel af denne store Strækning river sig los og tilfægter sig Frihed. Under andre Vilkaar paatager vel og næppe Keiserinden sig at mægle Freden, der vel ei heller paa anden Maade bliver at tilveiebringe, siden de krigende Magter holder sig endnu i en Ligevægt, der synes at spaae en omtrent ligelig Fred. —

2. Sverrig, vor nærmeste Naboe, bevarer altid sit gamle Sindelag mod Danmark. Hver en Leilighed, hvor det kan yttre sig, bruges, og vi maatte overlade os til den uforsvarligste Dorskhed, naar vi ikke altid havde Øine fæstede paa denne Naboe. Dette Nag til os er saa meget forunderligere, som det ikke er Sverrig, der har tabt Provindser til Danmark, men Danmark, der seer lige over for sig sine gamle vidtloftige Lande i svenske Hænder; og den danske Statsmand synes at have antaget den Grundsætning, at disse Provindser, der vilde koste en blodig Krig at erobre, og de betydeligste Omkostninger og Krig paa Krig at beholde, neppe (det Bahusiske undtagen) fortjene vor Begjærlighed. Men Sverrig hader os, og dens Konge, som endnu har antaget det gottorpske Fjendskab, hader os selv. Dog med Aarvaagenhed og sund Statsklogskab have vi under

den Høiestes Velsignelse intet at frygte. Uden Stolthed kan vi troe os vor lurende Fjende lige. Vores Landmagt tør ei vige hans; og vores Flaade er bedre. Gjeld, og omtrent lige trykkende, have vi begge. Er Frankerige de Svenskes Ven, saa er Rusland vores; og det nærmere og for os mere virkende. — Gustav, der taler saa vel, handler ikke sammenhængende, ikke statsklogt og synes at elske Fornøielser, og ei at ville Krig. Denne Fredelighed forenet med denne Forfængelighed og Letsindighed gjør os Kronen paa hans Hoved kjærere, end paa hans Broders, der har samme Falskhed, men et mindre godt Hjerte, og større Stivhed. Danmark har derfor glædet sig ved den svenske Kronprinds, der, af sin høie Moder dog ei vil indrikke det danske Had. Sverrig har en ypperlig Udførsel og en vakker Fragthandel; men uden disse Fordele kunde end ikke Sverrig være en Stat, og i Henseende til det første har det i Rusland en Medbeiler, der kan her i Hjertet selv krænke Sverrig. — Fra Frankrig har vor Naboe havt store Subsidier; varer Krigen ved, vil de vel neppe betales, og, da Frankrig troer at Kongen bruger dem ilde, synes det, at man kjedes ved at give dem. Hidtil har man agtet denne Udgift nødvendig, fordi man vilde have de Svenske ved Haanden at hidse mod Russerne, men skulde Frankrig knytte sig til Rusland og Preussen, bliver Sverrig Franskmændene mindre

vigtig, og maae vel da mindre regne paa Subsidierne. — Den Overmagt, som Kongen gav sig 1772, var Danmark ubehagelig; thi de gamle Partier maatte ophøre; Folket blev mere samlet; Kræfterne kunde bedre bruges, og en Krig lettere besluttes og føres. Vi kunde ønske den gamle Rigsdag i sin forrige Kraft, og Rigsraadet med sin daværende Myndighed. Vores Tractat med Rusland forbinder os og til at virke med, naar Rusland*). Imidlertid synes Danmark endnu ei at have Aarsag til at frygte denne kongelige Overvægt. Saalænge hine Rigsdage ei ere, behøve vi ikke at udøse vore Penge til de graadige Svenske; derfor bygge vi langt nyttigere Skibe, og forbedre vort Land, og styrke vor Søe- og Land-Magt. Neppe har fremmede Magter nogensinde omvæltet en Naboestats Regjeringsform. De Svenske ere selv Folk til at gjøre det, og skal, naar deres Konge mangler Penge, taber Crediten udenlands, faaer ei mere eller ei mere rigtigen franske Subsidier, maa tage Tilflugt til Skatter og giver nye og nye Aarsager til Misfornøielse, skabe sig hos sig selv Sammenrottelser og give de blodige og føle Øyeblikket man mere end engang har seet. Jo bedre Danmark sætter sig selv i agtværdig Stand

*) Her synes at være udeladt «forlanger det» eller noget lignende. Vi have benyttet en Gjenpart, som findes i Geheime Archivet og meddele ordret Guldbergs noget gammeldags Stiil.

og jo mindre den, endog med den største og uafladeligste Opmærksomhed paa Sverrigs og dens Konges Foretagender, lader yttre sin Misfornøielse med Regjeringsformen, jo mere dysses Gustav i Søvn, jo mindre sørger han for sin Flaade, Krigshære og Fæstninger, jo koldere bliver Frankrige til at give Subsidier, og jo fuldstændigere naae vi vort Diemeed. Overalt er Sverrig nu 1780 og Sverrig 1662 i et ganske forskjelligt Forhold til Danmark: et Forhold, som vi aldrig maae tabe af Sigte. Rusland er nu vores nøieste Ven: da ogsaa længe tilforn var samme vor farligste Fjende. Krig med Rusland, som vi hvert Øieblik maatte frygte, kunde spaae os, at de Svenske faldt med paa os for at dele Bytte. Da maatte vi, som ingen Fasthed havde, betle allevegne om Venner og fandt ingen: da maatte vi udøse Penge i Sverrig for at have Venner, og ved dem hindre den kongelige Overmagt. Nu har alt forandret sig. Rusland er blevet vores. Sverrig er nu i Henseende til Rusland og Danmark, som vi før i Henseende til Rusland og Sverrig. Mod Sverrig — menneskeligviis at tale — behøve vi kun Rusland, og kan endnu, saalænge Preusens Forbindelse med Rusland varer, regne paa Preusen. Det synes da for os uendelig mere vigtigt at bevare vores nøie Forbindelse med Rusland end at omskifte Regjeringsformen i Sverrig. Ja altid maae den danske Statsmand skye, som

det farligste Skjær, at Rusland skulde faae Anledning at troe, at Sverrig var dem tilforladeligere end Danmark, fortjente bedre deres Tillid, og kunde eller vilde kraftigere understøtte Ruslands Planer. Sverrig er traadt til Conventionen. Rusland har ønsket det, og Kongen har erklæret sig derfor, det er skeet, og Hans Majestæt, der vil opfylde sit Ord, vil vist have Sverrig begegnet som Medlem, og sit Medlem af Conventionen med al den Agtelse, ja endog Fortroelighed og Omhue, som flyder af denne Forbindelse. Derfor glemmer Danmark ikke, at Sverrig i alt andet er Sverrig. Men skulde det skee, at Frankerig herefter skulde slutte sig til Rusland og Preusen ligesom det østerrigske Huus til England, saa vil Sverrig følge med til Rusland, og den sunde danske Statsmand som føler lige stærk, ja stærkere end nogen Tid tilforn, Nødvendigheden af det nøieste Baand med Rusland, har da til sit Diemeed, at forestille ligesom nu i Conventionen, at Danmark er fastere og nyttigere for Rusland end det vaklende og skrydende Sverrig. Medens vi endnu tale om Conventionen kunde erindres, at det var at ønske, at Rusland snart vilde meddele os saavel sin Plan for Flaaderne til kommende Aar, som sit Forslag til dens Code maritime og Maaden at faae samme antagen. Af Frygt for Langsomhed i denne Henseende har Kongen vel befalt allerede Udskrivningen til de bestemte Skibe,

men dog af de vigtigste Aarsager kunde man attraae jo før jo hellere at faae denne omtalte Underretning, thi vi kunde have meget at erindre, og Rusland vil nu uden Mistanke høre os.

3. Preusen skjøndt ikke vor Nabo er os nær nok, og bleven mægtig nok for at ansees som den allerbetydeligste Nabo. Vores Landmagt er Intet imod den preussiske, og vores Grændse imod Elven ere (alle Krige have viist det) Danmarks svageste og ulykkeligste Side*). Preusens Venskab er os derfor høist vigtigt, og aldrig maae Preusen med Sverrig kunne blive vor Fjende. Forsynet har og heri sørget for os. Det preussiske Monarkie har til sin Sikkerhed imod det østerrigske Huus, sin Arvefjende, fundet en Alliance for sig med Rusland ligesaa nødvendig, som samme for Rusland er med os. Der er da imellem Danmark og Preusen et nøie Venskab, grundet paa en stærk Alliance med det samme Rusland: og vor Fordeel og Sikkerhed gjør det til en Pligt for os ikke alene at ønske, men og i Rusland befordre dette Baands Varighed. Ved dette middelbare Venskab med Preusen synes vor Sikkerhed at have naaet al menneskelig Fuldkommenhed. Klogskab vil at vi bør handle derefter uden at lade Preusen forstaae, hvor nødvendigt dette

*) Elven o: Elben. At Eideren ikke er bedre turde Krigen 1848 have viist.

er til vort eget Bedste. Det er vist, at Preusen søger, at afdrage Frankerig fra Keiseren og at slutte samme til sig og Rusland. Neppe kunde vi her ville hindre uden at skade os selv, ligesom vi ei heller have Aarsag til at befordre. Sverrig kom da Rusland nærmere: men, da vi fulgte med, bleve vi dog altid den bedre, den nyttigere Ven for Rusland. Alene bleve vi Bundsforvandt, saalænge Frankerig og Sverrig ei indgik et formeligt Forbund med Rusland og Preusen; thi i dette Tilfælde maatte Danmark vel haste at blive ikke den sidste i saadan Forening. Dog, alt dette synes endnu langt borte, og kan, da det er en Hovedomvæltning i det europæiske System møde uovervindelige Hindringer. — Det er Danmark vigtigt for sit Naboeskab med Tydskland, og sine tydske Provindser, at det østerrigske og det preusiske Huus holde hinanden Ligevægten i Tydskland. Man veed, at den store Frederiks Statsklogskab, Sparsomhed og Arbeidsomhed for sin Krigshær og sin Casse, mere end hans talrige Soldater og hans Staters Styrke gjøre ham frygtelig for hans Naboe, der har en Grundmagt, som er forfærdelig. Danmark, overbeviist om, at personlige Egenskaber ikke ere evige, og det østerrigske Huses sande Vælde er farlig endog for sig (thi og vi have prøvet det) maae derfor baade ville og styrke Preusens Baand med Rusland og med Sachsen paa alle de Maader, hvor vi hemme-

ligen kan gjøre det, og uden at tildrage os for meget Østerriges Opmærksomhed. Det maae ei være Danmark kjært at Preusen bliver Eier af Dantzig, og det var os ønskeligt, at denne Stads Handel var mindre tvungen. Vor Handel paa Polen og vor Told i Øresund vilde vinde derved. Men vi kan ei arbeide uden vaersom derimod, og i Forhold til Ruslands Tænkemaade, som synes at være temmelig nær vores Ønske. — Preusen har ofte attraaet en Forandring i Øresunds-Told for visse pommerske Stæder: heri kan vi ikke føie, og undgaae det vel herefter, som hidtil. Maaskee der i Henseende til den preussiske Commerce over Stettin kunde være Indretninger at gjøre for Kjøbenhavn og i Henseende til Canalen*), som kunde være begge Stater fordeelagtige, og vise Preusen en Gevinst, langt anden end den liden, som med den ansøgte Formildelse var at erholde.

4. Polen. Danmark kunde vel ei uden Frygt see Polen ganske opflugt af sine 3 Naboer, som derved, hver for sig vandt en Overvægt, farlig for det øvrige Europa. Det skeer vel og ikke: thi Enigheden dertil er vel ei tiere at vente. Ei heller er det troeligt, at Rusland skulde vilde have Østerrige til nærmere Naboe. Tvertimod det er at formode,

*) Her menes vel Eider-Canalen, som kom istand i den guldbergske Periode.

at den Tid kommer, da Rusland vil mærke, at den mægtige Keiser er kommen sig for nær, og vil bestræbe sig for at trykke ham tilbage til hans gamle Grændser. Rusland burde og kunde endnu give Polen disse Provindser tilbage. Men aldrig agter Rusland at gjøre Kongen i Polen*) til Enevoldsherre, saadan Naboe var Rusland ubehagelig; som han tvertimod og hans Stat nu er, er alt under Ruslands Formynderskab. Derfor blev Rigsdagen i sin Magt og Kongen fik et Conseil permanent. — Polen er os da allerede vigtigt for Ruslands Skyld, og for den Handel, som vi saa gjerne ville beholde utvungen over Danzig.

5. Sachsen. Sachsen, dette mægtige Churfyrstendømme er os magtpaaliggende, fordi det veier i Tydskland, har præsidium in corpore evangelico, og kan ved at slutte sig enten til Preusen eller til Østerrige lade af at være ligegyldigt. Saa vigtigt det er os, at Keiseren ei faaer Overmagt i Tydskland og der mere ubundne Hænder: saa ønskeligt synes det os, at Sachsen der har valgt det preussiske Forbund, hvorved det baade har forsikret sig mere sine Grændser for Overfald, og tillige gjort

*) Stanislaus August Poniatowsky blev 1763 ved Ruslands Indflydelse valgt til Konge. 1795 ophørte hans Kongedømme ved den sidste Deling af Polen; han gik af med Pension, som han fortærede i Rusland.

os alle tryggere for den Ligevagt i Tydskland, som ikke kan rykkes uden vores og Europas Skade.

6. Østerrig. Det er en Lykke for os, at vi ei ere Østerriges Naboer; en Stat, der har opslugt og vil opsluge alle sine mindre Naboer. Saa langt borte fra en Monark*), der troer, at han har arvet alle den store Carls Rettigheder, og vistnok har Carl den 5tes og Ferdinand den 2dens Begjærlighed, kan vi rolige os ved, at Preusen og Sachsen og Rusland maae falde, førend Naden kan komme til os. Forsynet har brugt Frankerige imod det østerrigske Huses Overvælde, og, da Frankerige ikke kunde, ikke vilde længere, havde Gud beredet et Preusen og et Rusland.

Kongen, som en europæisk Magt, og tillige som tydsk Fyrste, maae derfor ønske den preussiske Stats Vedligeholdelse, som den eneste i Tydskland, der kan dæmme for Keiseren, og Preusens og Ruslands varige Forbindelse, som det sikkreste Middel til at borge for Preusen. Der er og en besynderlig Lykke for Kongen, at begge disse, der skal grundfæste Tilstanden i Tydskland, er for Danmark endnu af andre Aarsager fornødne Venner. Vores Politik er da her rede og utvungen. — Men, da Østerrig er en Magt saa vægtig, og undertiden for vore tydske

*) Joseph II, hvis Arvelande ved Polens første Deling vare forøgede med Østgalicien og Lodomerien.

Sager dens Velvillighed ei ligegyldig: saa fordrer Klogskab, at vi holde det bedste udvortes Venskab, og vi kan saa meget bedre holde det, som vi altid bør skye at indvikles i de preussiske og østerrigske Krige. — Man kunde her anmærke at Østerrige, der har faaet det Indfald at have ostindisk Handel, har taget i Besiddelse de nicobariske Øer, som vi have Ret til. Vi maae have dem igjen; thi en Stat bør haandhæve sine Eiendomme*).

7. Keiseren og Rigsdagen. Keiseren beholder sin Vægt, og ei formerer den i Tydskland; at Stænderne og Rigsdagen beholder deres nuværende Forhold; og at corpus evangelicum bliver ustyrret ved sine Friheder og sin Anseelse; dette attraaer Hans Majestæt, som europæisk Monark, som luthersk Konge og tydsk Fyrste. Kongens Retfærdighed tillader ham aldrig, at ville understøtte paa Rigsdagen ubillige Fordringer; men sand Statsklogskab vil og at vi have Agt for hvad Rusland og Preussen tillige kunne attraae. I det øvrige er Kongen ikke tydsk Fyrste alene, og derfor hverken har nødig at indlade sig med en udmærket Omhue i alle Rigsdagens Smaating, ei heller føler noget Kald til at tilegne sig hver en tydsk Stridighed. Men det fortjener altid den største Opmærksomhed, hvad der kan ophæve Ligevægten, krænke Stændernes Rettigheder og

*) Guldberg vilde næppe have tilraadet Svaret af 24de Marts 1848 angaaende Holsteen.

fornærme den protestantiske Religion. — Vi har talt til det keiserlige Hof om den holsteenske Lehntagelse. Det fortjener en nye Overveielse, om den er nødvendig og nu nødvendig; thi skulde den ei være det, kan dog Kongen ei attraae at underkaste sig en Handling, saa ydmygende, og som Preusen, Sachsen, Hannover undslyver. Ved en anstelig Leilighed burde man søge at skaffe vort Holsteen det Privilegium de non appellando.

8. Eutin og Oldenborg. Da denne yngre Linie af det gottorpske Huus har gjort sin Lykke ved Danmarks lidsoning med Hovedet for denne Stamme: Storfyrsten og Arvingen til Rusland, og maae anseе Danmark for sin Beskytter mod det svenske Huses Prætensioner: saa vil den danske Statsklogskab, at man med Godhed og Venskab holder denne Linie noie forenet med os, og udeholder fra den al svensk Indflydelse, og det bør vi vel saa meget mere som Storfyrsten anseer sig for dens Hoved og tager en personlig Deel i alt hvad der angaaer den.

9. Engelland. Engelland; saa betydelig en Søemagt fortjener Danmarks hele Opmærksomhed. Hidtil ved sine Flaader Naboe til os og hele Verden, og med sin Overmagt frygtelig endog for de største Riger bør altid agtes og vaersom begegnes. Endog Norges stærke Affætning til Engelland, hvori Fordelen skal være fra vores Side, giver dette Rige et Værd for os, vi ikke bør foragte, hvormeget vi

endog kunde tænke, at Nærheden af de Varer, som Norge har at sælge, altid vil skaffe Kjøbere, og at den Tvang, som Engelland holder vor norske Handel i, dog og har sin onde Side. — Altid bliver det en Sandhed, at Danmark maae ønske Engellands Vedligeholdelse, og at vi aldrig bør attraae dets Fald. Det bourbonske Huus kunde ikke faae en afgjørende Overvægt, at jo Europas Ligevægt vilde lide derved, og Ludvig den 14des blomstrende Tider tilbage, bør ingen attraae. Bedst synes det at være for os, naar vi kunde troe, at dette Huus og Engelland havde til Soes lige Styrke; og at vi med Rusland vare ethvert af disse Partier for sig vorne. Uden Tvivl blev dette det skjønneste Middel til at holde dem i Orden: vores Flag allevegne i Ære og Freden engang vedlige i Soen. Det synes, som denne værende Krig kunde bringe det derhen, og skulde Udfaldet blive saadant, hvad skulde da bevæge os, at lægge Hinder for vore egne Fordele og standse selv en mægtig Indflydelse, som vi med Rusland og Rusland ei uden os kunde vinde paa Havet og i Verden. — At ville ønske Engelland sin Overmagt og sit Amerika tilbage, er at ville igjen de Lænker, som denne Stat har lagt paa os, og kunde have lagt paa os. — At ønske Engelland maae beholde sine Oer og de nordlige og vestlige Dele af Nord-Amerika er at unde Engelland Ligevægt med de bourbonske Huse, og at forsikre sig tillige at

Nord-Amerikanerne omfattede af Engelland hverken skal blive nøsviise eller uregjerlige. Saadan Fred synes at maatte blive vores Attraae. — Det kan da ligesaa lidet være Kongens Hensigt at befordre Engellands Fald, som Engellands gamle Overmagt. Kongen*) har en Tractat med Engelland, og i Aar erholdt af denne Stat over en tvetydig Artikel en afgjørende Forklaring. Disse sine indgangne Forbindtligheder vil Kongen holde og aldrig tillade sine Undersaatter at føre for egen Regning en Handel, som herefter skulde være contrebande. Men et andet er om Rusland skulde ville forfægte, at sine Varer vare frie i neutrale Skibe, og gjorde dem frie med deres Varer; thi i dette Tilfælde maatte de Danske ei tabe denne Fragt og en saa betydelig Fart. Conventionen, som vi har sluttet med Rusland og Sverrig har ikke et Ord med Engelland i sig selv, men vel med Engellands voldsomme Capere, hvis Overlast gjør Engelland forhadt, og hvis Mængde berøver denne Stat til sin Flaade baade mange og gode Matroser. Ved at indskrænke og formindske dem, vilde Engelland uden Tvivl langt mere vinde end tabe. Men det har i lang Tid været denne Stats Førere nægtet at handle klogeligen. — Conventionen har havt og vil have denne Indskydelse

*) Ved Kongen menes altid Christian VII.

at Engelland, som frygter de forenede Magter, maa selv lægge Tomme paa sine Capere; men aldrig kan den efter sin Natur forvolde Krig, uden saa er at Engelland vil handle rasende og dette maa vi ikke vente. Under Artiklen om Rusland har man erindret hvad der kan ventes om og af Hollands Accession. Neppe skulde og deri ligge Sæd til nogen Krig for de nordlige Magter; thi ligesaa lidet som Engelland kan undvære Norge og Østersøen: ligesaa god Aarsag har de forenede Magter til ei at bersøge sig selv deres Afsætning til Engelland. — Ogsaa forhen har man talt om Virkningen af Ruslands Forslag til en Code maritime. Denne vil være Engelland uangenem; men passes det rette Øieblik til deres Indførelse maa Engelland vel endog uden Krig modtage denne Lov. Lykkes ogsaa dette for Rusland, saa ophører i Krigstider de gamle Tractater om Commercen: og lykkes det ikke, have vi dog vundet dette, at vi have nu ligesom for vore Stater saa og for vor Handel Ruslands bestandige Garantie. — Tilforn, da Sverrig var os farlig og Rusland truede os, og Frankrige endnu kunde tælles for vor Fjende, maatte vore Statsmænd see hen til Engelland om en Hjælp, de dog aldrig, uden engang, har faaet; thi vi har langt mere nyttet denne Stat end vi deraf har havt Nytte. Tingene har forandret sig: Rusland er vor bedste

Ven. Sverrig har faaet vor Betryk*). — Med Sverrig kan Engelland ei forene sig, uden at blive Ruslands Bundsforvandt. Danmark trænger da ei til Engelland. Denne Stat er synket for os ned imellem de Magter, hvis Venskab bør være os agtbar, men hvorom vi ei have nødig at bekle. Da Engelland gjør og Paastand paa Krabben-Eiland: saa om vi fandt Leilighed til at vinde Spaniens Afstaaelse maatte vi i tilkommende Fredslutning vaage over at erholde Engellands. Endnu een Erindring. Kongen af Engelland har et heftigt, skjønsdt ugrundet Nag til vores bedste Kongelige Familie**). Vi maae aldrig tabe dette af Sigte for at afbøde alle dets Virkninger. — Storbritanniens Monarch har en Stivhed i sine engang tagne Forsætter Dette forvisser os om, at han vil indtil det yderste kjempe for Nord-Amerikas Undertvingelse. Freden er da ikke nær, og det bourbonske Huus maae fornægte den franske Letsindighed for at holde ud mod den engelske Kjækhed og denne Konges Ubevægelighed. Ogsaa er det en Lykke for os, der

*) Meningen med dette nu ubrugelige Udtryk turde være at Sverrig ved den ægteskabelige Forbindelse mellem Gustav III og Fred. V.'s Datter er betrygget mod dansk Side, ligesom vi mod svensk.

**) Her menes vel den oldenborgske, som Georg III. paa Grund af Begivenhederne med hans Søster den danske Dronning Caroline Mathilde formenes at have havt et Nag til.

saa meget længere ved Krigen kan vinde, og som ei har i Sinde ene*) at forurette eller ypirre Engelland.

10. De forenede Nederlande. Republikken Holland har, ved sit valgte fredelige System, hvori den for sin Handel har opoffret Flaade og Ære, berøvet sig selv den Indflydelse, som den fordum har havt i Europa, som paa Norden. Af en Stat har den næsten gjort sig selv til Kjøbmænd og Rentenerere. — For sin Handel er den vores Rival. Vi synes at kunne vinde, om den tabte. Dens Venskab er os af intet Værd, og sjelden har den for sine Venner havt Fasthed nok til at udholde en Krig; allerofteſt har den sluttet besynderlig Fred, og ladet sine Bundsforvandte i Stikken Altid begjærlig efter Gevinst har den forsynet og forsyner Frankerige og Spanien med alt hvad deres Sseudrustninger kan fordre. Engelland blev vred, og vis om, at Nord-Amerikanerne havde samme Tilførsel fra Holland, har det brækket sin Tractat med Holland. — Da blev Republikken indbuden af Rusland at træde til den nordiske Convention; var villig, i Haab under dens Skygge at kunne øve sine Lurendreierier, sendte Ambassadeurer til Petersborg, fik imidlertid endnu den fordærvelige Sag med de amsterdamske Under-

*) Der menes vel at ingen andre gjør det. Maaskee og en Afskriverfeil. Originalen findes ikke i Geheime-Archivet.

handlinger i Nord-Amerika, bliver truet med Krig af Engelland, og nu først, med alt dette onde Tøi, vil den være antaget i Conventionen.

Holland har ingen Tractat med Engelland, som de andre forenede Magter og staaer Fare for en Krig, den selv har paavaltet sig. Aldrig burde den da modtages; og det er at haabe at det kloge Rusland enten afviser den eller forhaler Accessionen. Men skulde denne skee, maatte dog alle de Sager, som ere gangne for Accessionens Dato blive Hollands egne, og neppe kan Danmark, som Tingene nu staae, antage denne Republik, og aldrig uden stærke Subsidier. Det er maaskee at overlægge, om vi ikke jo før jo hellere bør med nøiagtige Erindringer sende en Courier til Rusland. Vi have med denne Republik (hvilket ei er at glemme) en uafgjort Stridighed paa Kysten Guinea. Vel er Roelighed der i 2 Aar ved en Stilstand forsikret, men Sagen bør bringes til Ende; og der kan til dens for os fordeelagtigste Afgjørelse komme Øieblikke, som ere værd at gribe.

11. Frankerige. Frankerige er saa anseelig en Stat i Europa, og har, naar den vaager over sine Kræfter en saa sand Styrke, at den fortjener altid det øvrige Europas Opmærksomhed. — Endogsaa til Norden strækker sig den franske Indflydelse, hvor samme ofte har havt de betydeligste Virkninger. — Den danske Statsmand maae sige sig, at Sverrig, naar den faaer franske Subsidier, sælger sig til hvad Franke-

rige vil. Men Danmark, Bundsforvandt med Rusland, og Ven med Preusen synes ei at have Foie at frygte det franske Sverrig; og jo mindre vi ere Engelske, jo ringere blive og de Aarsager, hvorfor Frankerige skulde hidse de Svenske paa os. Vil Franskmanden derimod styrte de Svenske ind mod Rusland, voves disse, imellem den danske og russiske Ild, næsten med ingen anden Virkning end til at ødelægge dem. Det lader og siden vores og Ruslands Forening, og, efterat man troer os mindre Engelske, som Frankerige finder Sverrig mindre nyttig for sig og sig mindre villig til at koste paa det. — Frankerige er altid beskjæftiget med Rusland enten til at vinde eller skade dette Monarchie. Her er det vi især maae aabne vore Øine for at passe vores Opførsel mod Frankerige til dens Forhold mod Russerne. — I denne Tidspunkt har Frankerige, for at forbinde sig Rusland og afdrage det fra Engelland, mægtet og bevaret Freden med Tyrkerne. Ligeledes tilveiebragt Freden i Teschen, hvorved Rusland blev sparet for Deeltagelse i Preussens Krig med Østerrig og endnu bifaldt og ophøiet Conventionen og Code Maritime. Der er da blevet et Venskab imellem disse 2 Magter, hvilket Danmark maae mærke for derefter at styre sine Planer; samt videre følge, om dette Venskab skulde engang efter Krigen gaae over til et Forbund. Ere vi nagtsomme derpaa kunde Frankrigs Indflydelse i Petersborg

letteligen skaffe Sverrig en Indflydelse, som kunde blive os farlig. — Dersom Preusen kan rive Frankerige fra Keiseren og knytte det til sig og Rusland; er der ingen Tvivl at jo alt forsøges derpaa. Tiden vil vise, om Frankeriges Mistillid til Keiseren, og sammes store Udsigter kan have saa betydelige Følger: thi under Krigen kan man vanskeligen skjønne det rette, siden Franskmanden kan vise Preusen saadant Haab for ved denne Indflydelse i Rusland saa meget vissere at døve alle Engellands Forestillinger. — Disse Aarsager fra den preussiske Side gjør det og nødvendigt for os med et agtsomt Øie at følge Frankerige. — Med dette Rige drive vi den allerufordeelagtigste Commerce. Intet var derfor ønskeligere end at tilveiebringe os nogle nye og klækkelige Fordele i vor Handel med denne Stat. Man har Efterretning, at Frankerige har, for at vinde os villet tilbyde os en nye Commerce-Tractat. Det standsede fordi man troede os Engelske. Nu var maaskee Øieblikket underhaanden at foranledige et nyt Tilbud, og Tiden burde ikke forsømmes. — Ved Frankerige og ved Rusland skal vi have udvirket, hvad Godt vi skal naae i Spanien. Det gjælder da at gjøre os vægtige i Frankerige, endog i Henseende til Krabben-Eiland. — Sagen med Skibet „Enigheden“ burde afgjøres.

12. Spanien. Spaniens Indflydelse paa det nordlige Europa er saa liden, at dette svære Monarkie kunde

i den Henseende være os ligegyldigt: endog den Deel som det med Frankerige deri kan tage, er saa sovnig og saa ustadig, at vi kun sjelden behove at skjænke den vor Agtsomhed. Men Spaniens Venskab er i Middelhavet for vore Varers Afsætning og vor Fragthandel yderst nødvendig, og vi og ingen Aarsag have at bryde med dem, da intet er at vinde men meget at tabe. Vi maae til de barbariske Magter sende Presenter, og de, som Algier faaer, ere Krigsnødvendigheder. Spanien vil ei tillade denne Tilførsel; det høieste, vi kan vente er, at den lukker Øinene. Men dette behøve vi for at undgaae med disse Røvere den bekosteligste og unyttigste Krig. Spanien skylder os store Summer fra forrige Seculo: Gjeld, som vi aldrig faae betalt; med mindre vi derved kunde med Rislands Hjelp og Frankeriges Mægling erholde Afstaaelse af Krabben-Eiland, hvilket endog Frankerige har lovet at garantere os.

Spanien tog og forrige Aar og i Begyndelsen af dette med alle Love en stor Mængde Skibe bort i Strædet. De allerfleste ere komne los, men for dem, som ere tilbage og hvorom man nøie maa underrette sig, bør sørges, og for dem alle er endnu ingen Erstatning skeet. Her er da nok at paadrive, baade selv og ved Rusland og igjennem Frankerige.

13. Portugal. Portugal har saa liden Vægt i Eu-

ropa og saa lidet Forhold til os, at vi kun for vor Handels Skyld bekymre os om dette Riges Venskab. Til Conventionen har det ikke villet træde af Godhed for Engelland, og Engellands Caperier fra Lissabon har det ikke turdet vedblive at haandhæve af Frygt for Spanien. Ofte har vi i Henseende til Handelen paa Madeira ønsket os større Friheder: at arbeide derhen og passe en god Tid er og en Pligt.

14. De italienske Magter. Med alle de italienske Magter kan vi ei have uden Handelsforbindelser. Endog disse alene ere vigtige. Alle Midler til deres Udvidelse og alle Efterretninger derom maa søges. — Kongen af beegge Sicilier har villet kjøbe her Krigsskibe. — Denne Handel var fordeelagtig; men Danmark har ei turdet indlade sig deri, for ikke at faae Uroeligheder med Algier. — Stormesteren paa Maltha har nyeligen begjært det samme; men Hans Majestæt vil af samme Aarsager uden Tvivl tage samme Beslutning. Dog, Skibsmateriale kunne vi levere.

15. De barbariske Magter. Den kostbare Fred vi underholde med disse Barbarer og som kun har een Aarsag: denne at undgaae Krig, og nyde i Middelhavet en uforstyrret Handel, bør vi omhyggeligen vaage over. Midler er til rette Tid nøie at betale og rigtigen at levere der engang fastsatte, samt til

rette Tid, naar et Ulveir trækker op, at bruge Penge og Gaver til de betydeligste Folk*).

16. Tyrkiet. Vores Forhold til Tyrkiet er saare ringe; thi Handelen paa Levanten drives næsten ikke af danske Skibe. Den synes dog at fortjene nogen Agtsomhed; skjønt man vel indseer, at det er ondt at dukke op mod Marseille, som nu eier den, og i rolige Tider mod Engelænder og Hollænder, som dele den med dem. For Ruslands Skyld kan Tyrkiet fortjene vor Agtsomhed; thi Ven, som Danmark nu er mod Russerne kan det ei med Fornoielse anseе, at disse vare bedste Bundsforvandte udtæres og afmattes ved en Krig, hvor hver Seier er et Tab. Det er derfor os nyttigt, at disse Krige ei ere, og at de Magters Bestræbelser, som have Fordeel af Ruslands Svækkelse, strande og gjøres til intet.

Saaledes synes Danmarks Forhold at være til de fremmede Magter denne 6te Decbr. 1780. Dagen nævnes, fordi den Forandring de menneskelige Ting ere underkastede, helst nu der er en Krig, hvis Udfald vi ei kan gjette, kan efter en foie Tids Forløb i nogle Henseender gjøre for os andre Bestemmelser nødvendige. —

---

*) En mere hæderlig Politik synes man senere at have fulgt, da Steen Bille leverede Slaget ved Tripolis.

Vores Tilstand synes ellers at love os den ønskeligste Sikkerhed og en hæderlig Anseelse i Europa. Vore Forbindelser med Rusland betrygge os mod Sverrig, et fælleds Baand med Preusen forvisser os vore Grændser imod Tydskland; Conventionen forsvarer vor Handel og Skibsfart, og ved Siden af Rusland synes vi at kunne virke med større Eftertryk til den almindelige Søeret Antagelse. I alt dette synes for et menneskeligt Die dog Freden at være sikker; thi Rusland kan ikke ville Krig, og ingen af de krigende Magter vover at indvælte sig paa de forenede Nordlige. Imidlertid blomstrer vor Handel og udvides, og kunde maaskee, om Krigen skulde vedvare, endog i nogle Grene bestaae efter Freden.

Men den Høieste maae velsigne, og uden ham er alt menneskeligt Anlæg dog kun opført paa Sand. Vore 2 Skibe, vi saa uheldigen have mistet, vise os hvad vi ikke have forudseet og ikke har kunnet forebygge. — Saaledes har jeg da efter Hans Majestæts allerhøieste Befaling af 3die December sidstleden og til nærmere Undersøgelse i det Kongl. Geheime Statsraad, hvorfra Forestillingen siden steer til Hans Majestæt, herved allerunderdanigst fremlagt mine Tanker om Danmarks nuværende Forhold til fremmede Magter.

Christiansborg d. 6te Decbr. 1780.

D. Høegh-Guldberg.

Efter allernaadigst Befaling have vi igjennemlæst foranførte Grundsætninger og befinde samme aldeles overensstemmende med Hans Kongl. Majestæts høie Interesse efter nuværende Tids Omstændigheder. —

Christiansborg i Geheime Stats-Raadet den 8de Decbr. 1780.

O. Thott. Schack Rathlow Eichstedt.

Forestaaende Poster, efterat vi samme have igjennemlæst og overveiet, finde udi alt vores allernaadigste Bifald. —

Christiansborg den 8de Decbr. 1780.

Christian. Rex.

Det fremgaaer af dette Aktstykke, at Guldberg har beskjæftiget sig med Statens udenrigske Anliggender og maaskee, i det mindste efter A. P. Bernstorffs Afgang, kunnet ansees for sammes egentlige Udenrigsminister. — Forøvrigt ville vi just ikke opstille ham som noget Mynster eller kalde ham nogen Griffenfeld i denne Retning af hans Virksomhed. Iblandt mange lyse Tanker vil

den kritiske Læser udentvivl have bemærket enkelte Spoer af Særhed eller Ensidighed i Anskuelser, f. Ex. den megen Talen om og de store Forhaabninger med Hensyn til Krabben-Eiland eller Bieque-Oen, som er een af de smaa Antiller, der bliver gjort Fordring paa af Spanien og som benyttes af Englænderne og af de Danske til Fiskerie, men som forøvrigt er ubeboet og anseés for ufrugtbar og uberydelig, hvorfor man høiligen maae forundre sig over, at en Mand som Guldberg har kunnet skjænke samme saa megen Opmærksomhed og Omtale.

Forøvrigt tiltraadtes den bevæbnede Neutralitet under 3die Januar 1781 af de forenede Nederlande, under 8de May 1781 af Preusen og under 9de Oct. s. A. af den romerske Keiser. — Allerede tidligere end disse Tiltrædelser af Conventionen indtraf viste sig sammes heldbringende Følger. England, som havde reist de fleste Besværinger imod sig, forandrede tildeels selv sine Caper-Instructioner og viste sig mere eftergivende imod de Neutrale, saa at imod Slutningen af Krigen Caperierne næsten ganske ophørte. I Overeensstemmelse med det guldbergske fredelige System bevaredes ogsaa Freden for Danmark i denne Periode. Med Rusland blev Forholdet mere og mere intimt. Der sluttedes saaledes under 8de Oct. 1782 en for Danmark meget fordeelagtig Commerce-Tractat med Keiserinden. Hidtil havde Rusland havt fast alle Handelsfordele i Danmark, Danmark fast ingen i Rusland. Ved den danske Gesandt i St.

Petersborg Peter Christian Schumacher blev denne fordelagtige Tractat negocieret. — Under Krigen mellem England og de øvrige Søemagter drev de neutrale Danske nu uforstyrret en blomstrende Handel paa Ost- og Vestindien, saa og Fragthandel paa Middelhavet. I 9 Aar udgik 106 Skibe til Ostindien og hjembragte Ladninger til en Værdie af 51 Millioner. I Aaret 1782 førtes for 3 Millioner Courant Varer fra Vestindien til Kjøbenhavn.

I det vi nu gaae over til det guldbergske Ministeriums Bestyrelse af de **indenrigske Anliggender** skulle vi først betragte:

Finantsvæsenet. Efter Struensees Fald blev, som det kunde ventes, dennes Foranstaltninger med Hensyn til Collegiernes Indretning efterhaanden ophævede. En Fdn. 21de Januar 1773 indførte saaledes en nye Fordeling af Statsforretningerne med Hensyn til Finantserne, Kammeralvæsenet og Commercien. Et nyt Finantscollegium og et nyt Rentekammer blev oprettet. Grev A. P. Bernstorff blev ved Begyndelsen af den nye Organisation udnævnt til første Deputeret i Finantscollegiet, Rentekammeret og Oeconomie- og Commerce-Collegiet. Senere oprettedes et saakaldet „Skatkammer“ med 3 Directeurer og 1 Assessor. Directeurerne vare Statsminister Grev Thott, Skatmester, Baron Schimmelmann og Statsminister Schack-Rathlou; Assessoren var Guldberg, som altsaa ogsaa her havde Leilighed til at gjøre sin Indflydelse gjældende, ligesom han allerede tidligere havde faaet Tilsyn med

Kongens Chatolcasse. — Imidlertid frembyder Finants-bestyrelsen ikke noget Glands-Punkt i det guldbergske Ministerium. Guldberg synes at have sat for stor Tillid til Schimmelmanns Indsigter, som vel heller ikke vare ringe i Finantssager, men med hvilke dog ogsaa det Formaal at berige sig selv synes at have været stadigen forbunden. Det antages ikke at have været uden Indvirkning fra Regjeringens Side, at den i Aaret 1736 af et privat Selskab stiftede Assignations-Vexel- og Laane-Bank, ifølge en Beslutning tagen paa en Generalforsamling den 15de Marts 1773 af samtlige tilstedeværende Interessenter, gik over til at blive kongelig. Dette Middel til at reise Penge, som Regjeringen kunde disponere over, gav nu snart Anledning til at Massen af Papirspenge forøgedes i for stort Forhold til de rede Penge eller den klingende Mynt, som gik ud af Landet og Banken var saaledes ikke i Besiddelse af en Seddelmassen tilsvarende Værdie i Sølv eller Eiendomme. — Imidlertid bragte man, ikke uden at opvække Misfornøielse, paa engang nye Kobbermynter til anseelige Summer i Omløb og med hvilke man betalte Soldaterne og Matroserne. At Rentefoden blev nedsat fra den i den struenseeske Periode bestemte 5pCt. til 4 gjorde ogsaa et ubehageligt Indtryk. Ilden ulmede imidlertid under Asken indtil en Forordning af 1ste May 1775, foruden at indkalde de gamle Kobber Halvskillinger nedsatte Toskillingsstykkerne eller Stuverne under Præget af 1761 til deres sande Værd 1⅓ Skilling, under Foregivende af at disse

Styvere siden nogen Tid var forekommen saa hyppig i Betalinger, at selv Udlændinge frygtede for at der skete et eller andet hemmeligt Efterpræg, en Frygt, som imidlertid paa Grund af Omstændighederne maatte anseés for følsom og mindre vel begrundet. Hiin Foranstaltning foraarsagede imidlertid en stor Utilfredshed, i Særdeleshed blandt den simple Mand, som derved led et følelig Tab og man blev saa meget mere forbittret, som Banken endnu en Time før Bekjendtgjørelsen af Forordningen udgav saadanne Styvere til Betaling og ved Indvexlingen af Banknoter. Folk forsamlede sig derfor udenfor Huset af den nogle Dage iforveien til Hamborg afreiste Baron Schimmelmann og foran Børsen med Murren og Truen. De paafølgende Dage blev det dog allerede roligere og Ondet syntes at være gaaet over, da paa engang Gjæringen atter udbrød. Man udspredte i Hovedstaden det Rygte, at Dalersedlerne, hvoraf den overveiende større Deel af den contante Formue bestod, ligeledes skulde nedsættes for 1/5 Deel. Nu vaagnede Misfornøielsen paa nye og steeg indtil en Grad, som truede den offentlige Roelighed. Borgere og Arbeidsfolk, Soldater og Matroser strømmede sammen paa Slotspladsen og den derved liggende Børs. Larmen blev bestandig stærkere. Man vilde trænge ind i Banken for at faae sine Sedler indvexlede mod rede Penge. Vagterne bleve nu fordobblede og Piquetter rykkede ud. Men dette Tegn paa tilsigtet Magts Anvendelse tjente kun til endnu mere at opbringe Folket. Man kunde be-

frygte de værste Optrin, da Kongen, som endnu sov, paa det skyndsomste blev vækket og i sin Nat-Habit viste sig i Vinduet. Næppe saae Folket ham forend deres Murren og Skrigen ophørte. Staldmester Bülow, som var den første, der ved Hoffet strax var ved Haanden, blev sendt ned til det forsamlede Folk for at betyde samme, at han vilde tale i Kongens Navn. Alt blev nu stille. Han erklærede da det udbredte Rygte for falskt og lovede at en kongelig Placat uden Ophold skulde forkynde dette. Nu gik Folk igjen beroligt fra hinanden og den belovede Placat udkom under 13de May 1775. Forøvrigt har man fundet det mærkeligt ved denne Placat, at Arveprinds Frederik havde underskrevet strax efter Kongen og derefter Cabinets-Secretair Guldberg. — Uagtet den blomstrende Handel voxede derfor, ved hine mindre heldige Maneuvrer, Statsgjælden, som i Aarene 1766—1772 var bragt ned til 16 Millioner, under det guldbergske Ministerium fra 16 til 29 Millioner og Seddelgjælden steeg fra 5 til 16 Millioner. —

Handelen have vi tildeels allerede omtalt. De Foranstaltninger, som — med Undtagelse af den bevæbnede Neutralitet — fra Regjeringens Side bleve trufne til Handelens Fremme maae udentvivl ansees for mindre heldige, om ogsaa Øiemedet var godt eller af blandet Beskaffenhed, forsaavidt nemlig, som Privatinteresser blandede sig i nogle Foretagender. Vi have saaledes Grund til at antage at Guldberg selv deeltog i Entrepriser af den rige Kjøbmand Classen — efter hvem

Classens Hauge og det classenske Fideicommis har Navn — og derved forsøgede sin Formue*) eller stabte sig en saadan. Heller ikke ere enkelte Foranstaltninger frie for at bære Spor af den upractiske Stuelærde. Dette gjælder til Exempel udentvivl om Anlæggelsen af den 5 Mile lange Canal mellem Kielerfjorden og Eiderstrømmen, hvorved Østersøen sættes i Forbindelse med Vesterhavet og som fuldførtes i Aarene fra 1777 til 1783 med en Bekostning af omtrent 2¾ Millioner Courant. Een af Fordelene man havde tænkt sig ved samme var, at naar under en Krig Øresundet blev spærret, forblev Rendsborg og Kiel sikkre Forraadskamre. Dette forekommer noget chimærisk da den Magt, som kunde

*) Naar man har kaldet Guldbergs efterladte Formue »middelmaadig«, da er dette vistnok et meget ubestemt Begreb. Det er vist at han efterlod sig mere end een (skjøndt ikke i rede Penge) Sønde Guld; thi saa stor var alene det aldeles lovformelige Gavebrev, som hans Arvinger indsendte til Cassation — en Handling, der med Føie kan kaldes unødvendig, medens dette ikke gjælder om selve Erhvervelsen af Brevet —. Han havde desuden et Bibliothek paa omtrent 40,000 Bind, mange udestaaende Fordringer, m. m. Af hans Gage som Stats-Secretair, der — ifølge velvillig Meddelelse af Herr Archivarius Kammerraad Rosenstand Goiske — kun var 2400 Rdl. kunde han, som det i der nævnte Gave-Brev hedder, ikke lægge noget op, skjøndt det maae bemærkes at han boede frit paa Prindsens Palais og havde kongelige Heste til Disposition. Maaskee har og flere af hans andre Poster — som siden nævnes — været gagerede.

spærre Sundet, sandsynligviis ogsaa kunde og vilde spærre Kieler-Havnen, medens paa den anden Side Guldberg umueligen kunde forudsee at en senere Tids Politik nogensinde kunde falde paa at henregne Rendsborg og Kiel til Udlandet, skjønt Holsteen i alle geographiske Compendier — endogsaa tydske — henføres under den danske Stat og Forholdet til det tydske Forbund ikke var stort anderledes end en Kjøbmands til et Assurance-Selskab, til hvilket han indskyder en mindre Sum, for i Ulykkestilfælde at faae udbetalt en større. Kongen af Danmark stillede saaledes i Egenskab af Hertug af Holsteen et mindre Troppecontingent for, i paakommende Tilfælde, at faae Hjælp af et større.

Den vestindiske Handel, som var frie indtil Aaret 1777 blev ved en Forordning af 7de April s. A. indskrænket saaledes, at fra de danske vestindiske Øer maatte der kun, blandt de europæiske Lande, drives Handel paa Moderlandet, medens Kjøbenhavn gjordes til Oplagsstedet for de vestindiske Producter. Det varede nu ikke længe førend der, i Overeensstemmelse med en Kjøbmands — Conferentsraad Hausers — Plan blev oprettet et Handelsselskab, som udelukkende skulde føre Handelen mellem de danske Besiddelser i Europa og i Vestindien. Flere kjøbenhavnske Kjøbmænd indgave et Andragende herimod; men ikkedestomindre blev Selskabet under 11te May s. A. octroyeret paa 25 Aar. Det oprindelige Fond bestod af ½ Million Rdl. fordeelt paa 5000 Actier. Under Beskyttelse af den bevæbnede Neutraliret steeg

Actierne til en saadan Høide, at de bleve betalte med 900 Rdl. pr. Stk. lydende paa 100 Rdl. — Den uventede Fredslutning til Versailles i Aaret 1783 forandrede imidlertid Sagernes Stilling og Actierne faldt til 150. En lignende Skjæbne havde den dansk-ostindiske Handel i denne Periode. Danmark mistede tildeels ved den indbildte Riigdom, som opsteeg af Seddel-Fabrikken, ligesom af en Pandoras Æske, de varige Fordele, som samme havde kunnet drage af sin Neutralitet. Imidlertid var dog Handelen, navnligen den norske tiltaget under den amerikanske Krig, ligesom Danmark, navnligen Kjøbenhavn, blev Oplagssted for de amerikanske Handelsvarer, som skulde føres til Østersøen. — Med Hensyn til Fabriker og Manufacturer, da blev i den guldbergske Periode Porcellains-Fabriken i Kjøbenhavn og Linned-Manufacturerne i Kjøng anlagte, den første ved F. H Müller, den sidste ved Conferentsraad Ryberg. Garnmanufacturerne i Tondern og Anlægget af Byen Christiansfeldt — som allerede ved Forordningen af 23de December 1771 var tilladt de mæhriske Brødre — høre og til denne Periode.

Landboevæsenet. Denne Green af den indre Bestyrelse har, for den omhandlede Periodes Vedkommende, vistnok tildeels med Føie, været megen Dadel underkastet; men er ogsaa tildeels bleven eensidigen bedømt. — Under 12te Aug. 1773 udkom en Forordning, ifølge hvilken Hoveriet atter saavel med Hensyn til Tid som Udstrækning blev ubestemt og skulde forrettes efter

enhver Egns gamle Skik og Brug. Ved en Landmiliceforordning af 14de September 1774 blev Landmilicen forøget og Fdn. af 1ste Juli 1746 om Bøndergaardes tvungne Antagelse stadfæstet. Strax efter Struensees Fald blev Landvæsenscommissionen ophævet og dens virksomste Medlem Oeder paa en temmelig haanlig Maade dimitteret. Dette var nu Skyggesiden. Til Lysiden hører en i Aaret 1773, for Landboen vigtig, i Kjøbenhavn oprettet Anstalt, nemlig Veterinairskolen, som forestedes af P. C. Abildgaard og under 23de Juli 1777 erholdt kongelig Fundats. En velgjørende Anordning for Landmanden var ogsaa Forordningen af 23de April 1781 om Fællesskabets Ophævelse. Denne Lov udkom igjennem Rentekammeret, hvor imidlertid Joachim Godske Moltke var bleven Præsident og den ansaaes for saa meget mere nødvendig som de tidligere Lovbud i samme Retning havde vist sig temmelig uvirksomme.

Naar man forøvrigt har bebreidet det guldbergske Ministerium, at det ikke foretog flere Reformer i Landhusvæsenet, da er det med Grund blevet bemærket, at det deels er uvist om Guldbergs personlige Indflydelse har været stor nok til at kunne gjennemføre saadanne Reformer imod Mænd som Rentekammerets tidligere Præsident Gregers Juel og som Schack-Rathlau samt overhovedet et stort Partie af den høiere Embedsstand, som tildeels selv vare Herremænd, deels uvist om Guldberg selv har anseet Bondestanden for moden til gjennemgribende Reformer, noget, hvorom endnu 1786 en Re-

ventlou og en Bernstorff tvivlede. Disse Tvivl har Guldberg sandsynligviis deelt med hine Mænd. Desuagtet var Guldberg en Bondeven i Ordets oprindelige, men ikke i politisk Partiegjænger-Betydning. I sin senere Livsstilling tyede Bonden til ham som Børn til en kjærlig Fader for at indhente Raad og Veiledning, som han ogsaa velvilligen ydede. Naar han kjørte ud, stod han ofte af hos Bønder for at erkyndige sig om deres Stilling og Bedrift. Men Guldberg antog at det første der maatte gjøres for Bondestanden var at løse denne af Raahedens og Vankundighedens Lænker ved iblandt samme at fremme Oplysning og Kundskab. Dette fører os over til eet af Glandspunctерne i det guldbergske Ministerium, nemlig til:

Undervisningsvæsenet. Selv en af de første classisk dannede Skribenter gjorde Guldberg alt mueligt for saavel iblandt Folket som ved Skolen at fremme Oplysning og Kundskab, som med Føie anteges at maatte, udgaaende fra sidstnævnte Sted, udbrede sig i en videre Kreds. Det danske Skolevæsen var i Christian den Syvendes 8 første Regjeringsaar forblevet aldeles uforandret; men med Aaret 1775 begyndte en total Forandring. Mænd som Jacob Baden, E. Fleischer og Georg Sporon angrebe de saavel paa den almindelige Skole som paa Høiskolen herskende Fordomme med en Frimodighed, som vilde have været uforenelig med forrige Tiders Censur og Pressetvang. Saadan offentlig Prøvelse og Udtalelse fremskyndede sandsynligviis den paa-

følgende Reform, som hidrørte fra Guldberg, som da-værende Geheime-Cabinets-Secretair, thi under 1ste Decbr. 1775 blev der fra Cabinettet udfærdiget en kongelig, af Kongen, Arveprindsen og de 4 Statsministre underskreven, af Guldberg paraphéret — sandsynligviis ogsaa conciperet. — Ordre til det danske Cancellie af det Indhold, at da det var en almeen bekjendt Ting, hvor aldeles forfalden de latinske Skoler vare og hvor raae og blottede for det nødvendige Grundlag, Ungdommen kom til Universitetet, skulde Cancelliet, før at sætte Grænser for og raade Bod paa et saa farligt Onde, lade Biskopperne Harboe og Hagerup, Etatsraaderne Herrebow, Guldberg og Borch samt Professor — siden Biskop — Balle sammentræde for at overveie blandt andet følgende Poster: Idet en sand og omfattende Religions-Kundskab giver alle Videnskaber deres rette Værd og da de fleste Studerende vælge Theologien og paa Grund af deres Armod nødes strax at prædike og tjene, saa skulde der i Skolerne ufortsvet indføres en mere fuldstændig Lærebog i Religionen end hidtil og det i det danske Sprog (hertil bestemtes senere et Udtog af Guldbergs naturlige og aabenbarede Theologie). Det latinske Sprog, som blev stammeligen forsømt, skulde atter dyrkes med Iver og Kundskaben til det græske Sprog, skulde paa Grund af sammes store Indflydelse paa Videnskaberne i Almindelighed, drives med en ganske anden Kraft end tilforn. Der blev fremdeles bestemt hvad der skulde læres af Hebraisk og hvorlunde Ung-

dommen skulde nyde flittig Veiledning i Modersmaalet, læse nogle af de bedste Forfattere i samme (Hertil valgtes Mallings gode og store Handlinger hvis Indledninger anteges at være af Guldberg) og dannes til offentlig at kunne tale med Anstand og Ynde. I selve Commissionen blev næsten alt hvad Guldberg foreslog, vedtaget. Til Norm for Retskrivning valgtes ogsaa Guldbergs Verdenshistorie, ligesom denne ogsaa senere skulde læses. Med Undtagelse af noget Geographie og Astronomie skulde det øvrige forbeholdes Universitetet. I Overensstemmelse hermed udkom nu Forordningen af 11te May 1775 angaaende Skolevæsenets Forbedring ved de offentlige latinske Skoler og om hvad den studerende Ungdom ved Academiet skulde præstere. I denne Forordning bestemmes ogsaa Lærernes Qvalificationer samt paalægges dem, at de i Skolen tillige skulde undervise Børnene i den Kjerlighed og Opoffrelse, som de skylde Kongen og Fædrenelandet. Enhver Skole skulde have et Skolebibliothek og Præmier bleve bestemte saavel for Disciplene som for Lærerne. (Cfr. Skildring af det danske Undervisningsvæsen af Fred. Høegh Guldberg samt Dr. og Prof. Tauber om den sidste Skoleanordnings uskatteerlige Værd, Odense 1782.) — Den omhandlede Reform strakte sig forøvrigt ogsaa til Island, i hvis latinske Skole paa Skalholt man hidindtil ikke meddeelte nogen Undervisning i Geographie og hvor man derfor endnu antog Jorden for at være flad og ikke rund, me-

dens derimod her den latinske Poesie blomstrede fremfor i Danmark.

Det kjøbenhavnske Universitet havde, efter den struenseeske Periode, at glæde sig ikke blot ved en Patron som Grev Thott, men ogsaa ved en endnu mere formaaende Velynder i Guldberg. Ved en anden Forordning af 11te May 1775 blev Examen Artium og andre Examina ved Universitetet ordnede og en philologisk Examen indført. Under 25de Juni 1777 erholdt Communitetet og Regentsen en nye og forbedret Fundats, ifølge Indstilling af en Commission, i hvilken Guldberg ogsaa havde Sæde. Ved Thomas Bugge skete i Aaret 1778 Begyndelsen til nye Indretninger ved det astronomiske Observatorium. Kjøbenhavns Universitet udmærkede sig ogsaa i den guldbergske Periode ved flere ansete Lærde, saasom A. og N. C. Kall, Jacob Baden, Kratzenstein, Brünnich, Schlegel, Stampe, Kofod Ancher, Treschow og Balle, medens Universitetet i Kiel — som Keiserinde Catharina den anden førend Mageskiftet havde bidraget Sit til at hæve — oprøste Lærde som W. E. Christiani, D. G. Moldenhawer og J. A. Cramer.

Med Hensyn til Trykkefrihedens Tilstand da blev Censurfriheden bibeholdt; men ved Reskript af 20de Octbr. 1773 blev det forbudt at indføre i Aviserne eller Ugebladene noget, som angik Regjeringen og almindelige Foranstatninger eller Stridsskrifter, især saadanne, hvori Personer angrebes, eller Berygter og opdigtede Fortællinger, der indeholdt noget Fornærmeligt eller Uan-

stændigt udbredtes. Overtræderne heraf bemyndigedes Politiemesteren til at straffe med Bøder uden Appel til Domstolene*). Ifølge en efter kongelig Befaling udstedt Cancelliestrivelse af 27de November 1773 udvidedes Trykkefriheds-Bestemmelser ogsaa til Kobberstik og andre Bekjendtgjørelsesmaader og til at gjælde udenfor Kjøbenhavn. Af større Skrifter blev Martfeldts Skrift om den danske Kornhandel, uden at den egentlige Grund dertil vides, undertrykt. Af Trykkefriheds-Processer blev en saadan anlagt mod en Student ved Navn Christian Thura, som befandtes i Trykken at have offentliggjort falske og farlige Sætninger, i Særdeleshed med Hensyn til Kongens Rettigheder over den geistlige Stand, hvorfor den over ham nedsatte Commission ifølge Danske Lov fradømte ham Ære og Gods samt dømte at Exemplarerne skulde ophrændes af Skarpretteren; hvilken Dom dog ved kongl. Resolution af 1ste April 1773 blev forandret til den Domfældtes Hensættelse paa Munkholmen paa Kongens Naade og Exemplarernes Confiskation af Politiemesteren. Domfældte forblev paa Munkholmen i henved 6 Aar og flyttedes da til Bornholm. I Aaret

*) Maaskee havde Guldberg gjort samme Erfaring som en senere Tids Statsmænd, at hine undertiden roge Partie mod Regjeringen og det Fordærvelige kun mere udbredtes ved at aftrykkes i Indlæg m. m. Skade var det imidlertid at Politiemester Fædder i Kjøbenhavn vistnok var Illiteratus, da han tidligere havde været ved Jagten og bedre forstod at tractere Baldhornet end Bogen.

1780 mulcteredes Forfatteren af nogle Vers i Adresse-Avisen paa Grund af Udtryk, „som — hedder det — med Hensyn til de kongelige, vise og nødvendige Forandringer ved Forstvæsenet ikke vare bequemme.“ En i Aaret 1776 annonceret Oversættelse af Göthes „Leiden des jungen Werthes,“ blev undertrykt fordi det theologiske Facultet i en affordret Betænkning havde yttret: „at hiint Skrift spottede Religionen, besmykkede Lasterne og kunde fordærve gode Sæder.“ — Endnu mere Opsigt gjorde den Skjæbne, der rammede en Sprogiærer ved Navn Thomas Christopher Bruun, som i Aaret 1783 udgav en Samling af mere smudsige end vittige poetiske Fortællinger under Navn af „Fritimer“. Ifølge kongelig Befaling skulde Forfatteren, foruden Straf, indfinde sig hos Biskop Balle for i tvende Præsters Nærværelse at lade sig overhøre i sin Religions-Kundskab og, hvis det da, som man formodede, befandtes, at han var uvidende i Religionen, skulde der antages en Skolemester til ham, til hvem han skulde gaae under Trudsel af Hensættelse i Tugt- eller Rasphuset. — Han skal imidlertid have indfunden sig hos Balle med en med rene Blade gjennemtrukken Lærebog, for deri at optegne dennes Svar paa Contraqvæstioner, som han agtede at gjøre. Sagens endelige Udfald vides forøvrigt ikke; men den sidstnævnte Trudsel er næppe bleven opfyldt, da Manden senere fik Titel af Professor og blev Lærer i Engelst hos Medlemmer af den kongelige Familie.

Det maae imidlertid udentvivl indrømmes, at man med Hensyn til videnskabelige Undersøgelser af det Sande og med Hensyn til gode og vigtige Originalskrifter ikke mærkede til nogen Pressetvang i denne Periode, som har at opvise meget friesindede Skrifter, navnligen af Bondefrihedens Venner, som imødegik flere af de danske Godsbesiddere og Statsphilosopher, som havde grebet Pennen for at skildre den danske Bondestands daværende Forfatning som uforbederlig. Det bliver derfor at henregne blandt de ubeføiede Paastande, at man i den omhandlede Periode kun turde skrive Bønnebøger, Lovtaler over Kongehuset og deslige.

Indtil 1778 udkom saaledes Badens „Critiske Journal“, som bidrog meget til Udbredelsen af en bedre Smag og til Sprogets Forbedring. Fra 1779—1784 udkom almindelig dansk Literatur-Journal, som udgaves af flere gode Hoveder og dueligе Litteratorer, saasom Mareus Wøldike og L. Smith. En Kieler-Literatur-Journal og de navnkundige Vandsbecker-Bothen af Claudius høre ogsaa til denne Periode, i hvilken ogsaa Philosophen, Mathematikeren, Linguisten og Kunstdommeren Werner Abrahamson blomstrede. — Af historiske Skrifter udkom i samme Periode 3die Bind — 1ste og 2det Bind var allerede udkommet i Kjøbenhavn 1768 — af Guldbergs egen før omtalte Verdenshistorie. Om dette Værk har man, næppe uden Foie, yttret, at det vidnede ikke blot om Flid i Undersøgelserne, Bedømmelseskraft i Betragtningerne, Dygtighed med Hensyn til Valget og Forbin-

delsen af Begivenhederne, men ogsaa udmærkede sig ved et ædelt, stærkt, undertiden maaskee med poetiske Vendinger for meget opfyldt Sprog og en stedse underholdende, ikke sjelden endogsaa henrivende Veltalenhed. „Vi kjende (sagde til hiin Tid en berettiget Kunstdommer), intet prosaisk Skrift, som i høiere Grad end denne Historie afgiver Vidnesbyrd om det danske Sprogs Rigdom, Styrke og Ynde. (Cfr. Kritisk Journal for 1789, samt Guldbergs Svar — som Prof. F. Høegh Guldberg velvilligen har udlaant os det egenhændige originale Haandskrift af — ved hvilket man faaer et Begreb om Forfatterens udbredte Studier m. m.) Historieforskerne Suhm, Schönning og Langebeck udmærkede sig i den guldbergske Periode i Særdeleshed ved Arbeider i den ældre Historie, medens J. H. Schlegel leverede de danske Kongers Historie af den oldenborgske Stamme indtil Frederik den Fjerde; ligeledes udgav Kofod Ancher 1776 anden Deel af hans danske Lovhistorie fra Harald Blaatand af og indtil Chr. V.

I Aaret 1775 udkom Christian Basthelms „Geistlige Talekonst," som siden, oversat paa Tydsk, af Keiser Joseph den Anden blev indført ved alle offentlige Læreanstalter i hans Lande. Medens samme Forfatter tiltigemed Balle ved deres Skrifter og mundtlige Foredrag havde en væsentlig Indflydelse deels paa den academiske Ungdom, deels paa det store Publicum, herskede Guldberg i de lærde Skoler ved sine Lærebøger i den naturlige og i den aabenbarede Theologie, om hvilke man

imidlertid har bemærket, „at Forfatteren ikke holdt Skridt med Tiden.“ Dersom Meningen deraf skal være, at Guldberg ikke fulgte sin Tids theologiske Anskuelser, da har han vistnok deri gjort ret, saafremt han ansaae samme for vrange og sin Tids Aand for slet.

I den guldbergske Periode blomstrede ogsaa Lægevidenskaben. Mathias Saxtorph bragte som Accoucheur ikke blot Videnskaben til en hidtil uopnaaet Høide i Danmark, men blev selv saa verdensberømt, at man endogsaa fra Europas sydligste Lande kom til det danske Norden for at blive denne sjeldne Mands Discipel. Han leverede ogsaa flere literaire Arbeider, navnligen flere Afhandlinger til det den 11te Oct. — Arveprinds Frederiks Fødsels-Dag — 1772 oprettede medicinske Selskab. Hvad Saxtorph var som Fødselshjælper, det var Heinrich Callisen som Saarlæge. Fra Barbeerspend af og senere Compagniechirurg eller saakaldet Geselle med Underofficiers Rang arbeidede denne Mand sig op til at blive en af Europas berømteste Læger. Hans Værk over Chirurgien gjorde ved sin første Fremtræden Opsigt i Europa og blev som Lærebog brugt paa fremmede Universiteter. Johan Clemens Tode, J. Bang, C. F. Schumacher og J. J. v. Berger høre ogsaa til denne Periode.

Selskabet til Smagens og de skjønne Videnskabers Fremme (som Guldberg var Medstifter af) udgav indtil 1783 sin Samling af kronede Priisskrifter og andre literaire Arbeider. Ove Mallings forhen omtalte store

og gode Handlinger — til hvilket Skrift Guldberg, som allerede bemærket, skal have leveret Introductionerne eller Indledningerne som af Nogle blive ansete for det Bedste af Bogen — udkom 1778 og blev oversat paa Fransk af Mourier, paa Engelsk af Feldborg og paa Tydsk 2 Gange, den ene Gang af Abrahamson. — Digteren Ewald udviklede i denne Periode sit Talent, idet han med dristig Haand stemte sin mægtige Harpe til de forskjelligste Tonearter, som dog alle vare rene og harmoniske. Han havde i sin tidligere Ungdom gjort et Felttog med i 7 Aars Krigen. Det var, efter hans Hjemkomst, især ved Hjælp af Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse, at han hævede sig til en saadan Høide i Poesien. Han døde 1781 og ledsagedes til Graven af et da exempelløst talrigt Følge. Den vittige Johan Herman Wessel udgav sit Mesterværk: „Kjærlighed uden Strømper“ førstegang 1772 og døde 1785, 43 Aar gl. Den saakaldte norske Anakreon Johan de Wibe og den herlige Skjald Nordahl Bruun, som efter Nogles Mening, kunde, som Sørgespil-Forfatter, sættes ved Siden af Ewald, høre ogsaa til denne Periode, ligesom og Edw. Storm, som begrundede sit Rye ved et philosophisk Læredigt kaldet „Indfødsretten“, saa og Pram og Fasting. Knud Lyhne Rahbek udgav allerede 1782: Breve fra en gammel Skuespiller til sin Søn og mod Slutningen af den guldbergske Periode viste der sig paa den danske Digter-himmel de første Glimt af den siden saa navnkundige Jens Immanuel Baggesens Genie.

Nationaliteten. I ingen anden Henseende er det guldbergske Ministerium blevet tillagt saa megen Roes som med Hensyn til sammes Omhue for dansk Nationalitet og dansk Sprog. I Aaret 1773 havde Kongen givet Arveprinds Frederik det sjællandske Gods Jægerspriis, forhen kaldet Abrahamstrup. Her fandtes 3 saakaldte Kjæmpe-Begravelser, paa hvilke der reistes flere Statuer til Erindring om nogle gamle danske Konger, medens der i Haugen og Skoven blev reist Mindesmærker for et stort Antal af fortjente Mænd og Qvinder, saasom for Absalon, Griffenfeld, Tordenskjold, Holberg og Hartvig Bernstorff. Indskrifterne paa disse Mindesmærker maae antages at have været af Guldberg, fra hvem overhovedet Ideen om det Hele turde være udgaaet. —

Indtil Struensees Fald havde man commanderet Landarmeen, den norske saavelsom den danske, paa Tydsk; men allerede i Aaret 1772 blev det af Kongen befalet, at Commando-Ordene ved den danske Armee for Fremtiden skulde være danske og under 20de Juni 1773 blev det paalagt Generalauditøren for Fremtiden at gjøre sig Umage for at foreslaae indfødte Danske, som forstode baade Dansk og Tydsk, til Auditørsposter. Fra Aaret 1772 af blev fremdeles det danske Sprog det ene herskende paa Skuepladsen. —

Som noget der uimodsagt er blevet betragtet som Guldbergs personlige Værk (Dette er ogsaa med Føie; thi i det nuværende Justitsministerii Archiv have vi seet den originale Forordning skreven med Guldbergs egen os

vel bekjendte Haand) maae vi her nævne den saakaldte Indfødsret eller Indigengtsforordning af 15de Januar 1776, af hvilken Arveprinds Frederik ved den store Galla paa Kongens Fødselsdag d. 29de næstefter i Kongens Navn overrakte enhver af Statsministrene og Skatmester Schimmelmann et Exemplar tilligemed en i denne Anledning præget Guldmedaille, paa hvis ene Side Kongens Brystbillede, paa den anden det danske Rige under Skikkelsen af en siddende Person var forestillet, og hvilken optager dens 3 Børn, navnlig Danmark, Norge og Holsteen i dens Skjød. — En lignende Solvskuemynt blev tilstillet Rigets Store og andre udmærkede Personer. — Denne Forordning har Lovgiveren paalagt sine Efterfølgere at betragte som en Grundlov i Statsforfatningen. Efter samme skulle alle Embeder kun besættes af Indfødte eller af dem, som ere at agte lige med hine. Ogsaa blev Adgangen til alle Lauge og Corporationer saavelsom til Cadet-Academierne de Indfødte forbeholdte. Indfødte bleve imidlertid ikke blot de kaldte, som vare fødte i Kongens Stater, men ogsaa saadanne, hvis Forældre vare indfødte Undersaatter eller vare paa Reiser eller i kongeligt Ærinde udenfor Riget, ligesom ogsaa de i den danske Stat fødte Børn af bosatte Fremmede, naar de forbleve der. Lige med Indfødte regnedes: alle daværende kongelige Embedsmænd, ogsaa naar de ikke vare fødte i den danske Stat; alle de af fremmed Fødsel, som eiede sammesteds beliggende Godser til en Værdie af 30,000 Rdl. eller Huse og Gaarde,

Manufacturer eller Fabriker til en Værdie af 10,000 Rdl., eller som i den danske Stat havde nedsat sig med en i den danske Handel anlagt Formue af 20,000 Rdl., de til Kiel, St. Petri Kirke i Kjøbenhavn, den tranquebarske Mission og de reformerede Menigheder indkaldte Lærere samt fremmede Fabrikanter, Konstnere og Mestere, som behøvedes til et eller andet nyt Anlæg. Dog skulde alle disse erhverve sig saakaldte Naturalisations-Breve. Som Motiver til denne Lov anføres „at Billighed vil, at Landets Børn nyde Landets Brød og at Fordelene i Staten falde i dens Borgeres Lod. Alle Tiders Erfaring har og lært (hedder det) at det Land, hvor der sørges for Ungdommens Opdragelse, mangle aldrig duelige Folk, naar Regenten søger dem. Ogsaa kan vi med Fornøielse kalde for Tankerne vort Fædrenelands Historie, fordi den kan af alle Stænder fremvise Mænd, som have tjent, æret og reddet Landet og med den ædleste Beslutning opofret sig for deres Konger.“ —

Om denne Lovgivnings Gavnlighed har forøvrigt Meningerne været deelte. Medens Nogle have anseet samme for skadelig for hele Rigets Industrie og Befolkning navnligen Hovedstadens og meent, at den Grundsætning at foretrække Indfødte for Fremmede burde ikkun være en almindelig Regieringsmaxime, ingen Lov, have Andre meent, at en saadan Lov ikke, efter det Meget, som Danmark gjennem Aarhundreder havde lidt af Fremmede, kunde kaldes overflødig og bemærket, at dens Udstedelse vandt almindeligt Bifald hos Folket, samt er-

klæret den for det varigste og mest velgjørende Minde om det guldbergske Ministerium.

I Løbet af det saakaldte guldbergske Ministerium havde Guldberg ogsaa andre Functioner, som slet ikke kunne henregnes til egentlig ministerielle. Han var saaledes Medlem af den under 6te May 1772 nedsatte Commission til de kongelige, danske, franske og italienske Skuespils bedre Indretning og Bestyrelse (cfr. J. Collin: „For Historie og Statistik II) Hans Virksomhed synes imidlertid at have indskrænket sig til Deeltagelse i Censuren over Stykkerne og til at være den, der meddeeltes Hoffets Ønsker og Forslag samt igjen udvirkede de kongelige Resolutioner Theatervæsenet angaaende. Foruden Guldberg vare tvende andre af Deeltagerne i den 17de Januars Begivenheder Medlemmer af hiin Commission, nemlig Eichstedt og Køller-Banner. Guldbergs mange andre Forretninger gjorde, at han overlod Detaillen til Eichstedt, som imidlertid ogsaa i denne Stilling skildres som en lav og borneret Modsætning til den ædle og intelligente Guldberg. (Falkenskjold fortæller, at han havde først anbefalet Eichstedt som en Person, der forstod sig godt paa Indkjøb af Fourage til Heste. Herr T. Overstous Velvillie fylde vi iøvrigt nogle af de her meddeelte Oplysninger.) Drengen Lindgreen — den nyeligen afdøde store Comiker — skaffede Guldberg i Roeskilde Latinskole, efter Anmodning af Halvsøsteren Jomfrue Walther. Til Conf. Carstens (som ogsaa var

Medlem af hiin Commission) turde især Bedømmelsen af Stykkerne have været overdraget. Til ham skriver saaledes Guldberg under 22de April 1773 iblandt andet: „Forfatterne af Skuespil skulde betales med Indtægten af 1) den tredie Aften; 2) at love Forfatterne til de mindre Stykker, hvad lovet er af Spektakel-Cassen; 3) at erklære paa Kongens Vegne, at Hans Majestæt ogsaa vilde ved en Gave fra sin Kasse betænke disse bifaldte Stykker. Derpaa kunde man indrette Gaven efter Stykket og efter Aftenens Indtægt. See, kjære Herr Conferentsraad, hvad jeg tænker og maae tænke. Fra et høit Sted er og den Mening yttret om man ikke kunde bruge denne Sommer 1) til at bringe gode Stykker efter nærværende Forslag tilveie; 2) til at indrette smukke og for et dansk Hof værdige Operetter med lige saadanne smaa Comoedier af een Act, som kunne et Par Gange om Ugen opføres, ifald man vilde, paa Hof-Theatret; 3) til at samle smukke Stemmer og øve dem, og til at forsyne sig med flere skikkede Acteurer og Actricer og gjøre en Indretning for at øve dem. Allerhøistærede Ven! Vær saa god at overlægge dette og at forestille dette for Directionen Jeg troer ganske vist, at noget saadant maae skee. Da maaskee man undgik alt fremmedt Spectakel og kunde anvende paa vore egne Folk de 8000 Rdl., man nok vilde til disse Forlystelser skjænke."

Som Medlem af Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme synes Guldberg at have havt

en væsentlig Deel i at redde Ewalds „Balders Død“ for en ufortjent Tilsidesættelse. Medens Bolle Willum Lüxdorph — atter een af de struenseeske Dommere — yttrede „at han tvivlede om at det nævnte Stykke kunde forsvare sig endog med en lemfældig Kritik“, skriver Guldberg under 28de Marts 1774: „Næppe har jeg jeg troet, at det var saa godt, som jeg har fundet det, og jeg maae og vil unde det den tilkjendte Priis — — — At redde det fra Tilsidesættelse, er en Pligt: og at bringe det til sin sande Modenhed, en Fortjeneste.“

Af det Kongelige Videnskabernes Selskab var Guldberg et af Æresmedlemmerne — **Membra honoraria** —. Han interesserede sig meget for at samme udgav et „Dansk Lexicon, som kunde blive lige kjært for Lærde og for Ulærde.“ (Om Guldbergs Indflydelse paa Ordbogens Plan m. m., see Videnskabernes Selskabs Historie Side 100. Cfr. Hist. Tidsskr. B. 4 H. 1 Kbhvn. 1843 pag 331.).

Guldberg var fremdeles Medlem af den forordnede bestandige Commission for Øvelserne ved Communitetet. Disse Øvelser bestode i Disputatser og holdtes i Communitetets Sahl, som man derfor har kaldet en almindelig Videnskabs Børs. Af de holdte Conduite-Protocoller benyttede Guldberg sig oftere til at fremme de Flittiges og Dueliges videre Carriere. I denne Commission var og Biskopperne Harboe og Balle m. Fl. I Forening med Thott, Schimmelmann, Stemann og Fl. var Guldberg ogsaa Medlem af Skatkammer-

Directionen og af Overdirectionen for den kongelige octroyerede Banque og i Forening med flere Directør for Brandassurance-Compagniet for Vare og Effecter og for Ridder-Academiet i Sorøe, saa og for flere kgl. octroyerede Handels-Selskaber. —

VII.

Revolutionen af 1784.

I Høsten 1781 spiste Guldberg paa Fredensborg ved den da næsten 14aarige Kronprinds Frederiks Taffel. Ved denne Leilighed spurgte Kronprindsen Guldberg om Aarsagen til at det gik saa langsomt med en vis Foranstaltning, men i en Tone og paa en Maade, som indeholdt en Bebreidelse. Guldberg, som, dersom han havde feilet, ikke havde gjort dette imod bedre Vidende og hvis Hjerte og Samvittighed ifølge deraf ikke bebreidede ham noget, besvarede Kronprindsens Spørgsmaal med mere Heftighed end han maaskee burde og Ærbødigheden for den, som spurgte, tilled. Kronprindsen glemte for et Øieblik sin Klogskab og Tilbageholdenhed og blev heftig, saa at Ordvexlingen imellem dem næsten blev et Skjænderie. — Imidlertid havde det dog vel ingen videre Følger havt dersom Oberhofmester Eickstedts Borneerthed ikke havde været og som kan tjene til et nyt Beviis paa

hvor farlig og skadelig denne Egenskab er hos en Mand, der har Magten i Hænderne*). Denne havde nemlig Eickstedt med Hensyn til den uconfirmerede Prinds ifølge sin Stilling, som dennes Oberhofmester. I hans Hjerte kildrede Kronprindsens yttrede Misfornøielse med Guldberg ham; men han holdt det tillige for nødvendigt at retfærdiggjøre sig med Hensyn til at han ikke havde opvakt denne Misfornøielse i Kronprindsens Barm. Han valgte nu dertil et Middel, som nødvendigviis maatte forbittre Prindsen endnu meget mere med Guldberg; thi istedetfor at lade det blive ved en Irettesættelse for hans Overilelse, tvang han Prindsen til at gjøre Guldberg en skriftlig Afbigt. Omendskjøndt nu denne Ydmygelse for Prindsen var, som anført, alene en Virkning af Eickstedts Bornecrthed, saa var Guldberg dog Aarsagen og Anledningen til den, og ifølge deraf maatte ogsaa Prindsens Forbittrelse nødvendigviis falde tilbage paa ham; thi naar han ikke havde stødt an imod den Thronfølgeren skyldige Ærbødighed, hvorved denne blev opirret, saa havde Eickstedt ikke kunnet lade Prindsen føle Vægten af sin Myndighed paa saa omfindtlig en Maade. —

---

*) Vi følge i denne Fremstilling i Reglen det i Indledningen nævnte bülowske Manuskript, dog ikke uden en kritisk Behandling og Extrahering. Skildringen af Eichstedt stemmer i det Væsentlige med andre Beretninger. En overordentlig Grad af Servilisme synes at have vundet ham Kongehusets Hjerter.

Havde Kammerjunker Bülow, som en stærk Drevine tvang til at blive i sit Kammer, været ved Taffelet, saa var det formodentlig aldrig kommet til denne Trætte; thi et blot Vink af ham havde været nok til, at erindre Prindsen om sit viseligen fattede Forsæt, aldrig at yttre sin Misfornøielse over noget af alt det der gik for sig, navnligen med Hensyn til Statsstyrelsen. Prindsen savnede nu saaledes ikke alene denne forsigtige og aarvaagne Paaminder til at holde hans Heftighed tilbage, men ogsaa den trofaste og hengivne Vens Barm til at udøse sine Klagemaal i. Han var krænket paa den ømfindtligste Maade. Den ham tilføiede Ydmygelse trykkede og omspændte hans Hjerte, saa at han trængte høiligen til at skaffe det Luft; og da han ikke kunde nyde Trøst og Hvalelse hos ham, som han var vant at tage sin Tilflugt til, saa maatte han søge den hos en Anden og troede, under disse Omstændigheder, at den Kjerlighed og Hengivenhed, som hans Kammerpage, Kammerjkr T. G. Schlangebusk syntes at vise ham, fortjente at han gav ham Fortrinnet. Kronprindsen havde ellers ikke, efter sit eget Udsigende, havt nogen Godhed for Schlangebusk. I dette ene Tilfælde — hvoraf den 14de April blev en Følge — skete det heller ikke af Kjerlighed til Schlangebusk; men fordi Prindsen troede at denne kunde være ham behjælpelig og at han kunde lide paa ham.

Havde Schlangebusks Kjerlighed til Prindsen været af den Beskaffenhed, som han foregav, reen og uden al Egennytte, saa havde den lært ham, især da det ikke

manglede ham paa Forstand, at han aldrig kunde give Prindsen større Prøver paa den, end ved at sætte det Ubehagelige i Prindsens Forfatning i et saadant Lys, at det meest Krænkende i den kom til at staae i Skyggen og, ved at lede hans Fortrydelse hen til Oberhofmesterens taabelige Uvidenhed, uformærket svækket hiint. Men da han i det Sted pustede til Ilden, søgte at fremhæve og gjøre større den Skjødesløshed, man behandlede Prindsen med og den liden Opmærksomhed man viste for ham og betjente sig dertil af Foregivender, som han enten i dette Øiemed opdigtede eller som grundede sig paa blotte Formodninger, som han havde samlet i Klubber og Spireselskaber, saa kan man med Vished slutte, at Egenfordeel, Misundelse og Had har avlet de Anslag i hans Hjerte, som han indgav Prindsen, og som uden mellemkommende Begivenheder, i hvilke man har troet at see Forsynets beskjærmende Haand, turde have bibragt Staten blødende Saar og den bedste Prindses Barm nagende Bebreidelse. —

Et Menneske, hvis Tankemaade og Sæder ere i høi Grad fordærvede, kan aldrig elske Dyden for dens egen Skyld; den er meget mere foragtelig i hans Øine, naar Skinnet af den kan bringe ham til sit Maal. — Den, som Hjertets Vidnesbyrd overtyder om, at naar Retfærdigheden uddeelte Lønnen og Straffen, den sidste da nødvendigviis maatte blive ham til Deel, kan umueligen ivres over, at Billigheden sættes til Side, at Uværdige vises Naade og at de Dydige og Fortjente overseés, men

vel over det, at han ikke er med i de Uværdiges Tal, som foretrækkes; og anden Grund kunde i al Fald ikke heller Schlangebusks Forbittrelse imod dem, som styrede Roeret have. Skjødesløshed mod Prindsen og hans Vel havde han maaskee den Lykke at takke at være saa nær om hans Persøn; thi dersom man havde viist den behørige Omhue for Rigernes Haab og Kongehuses Støtte, var det sandsynligviis aldrig bleven Schlangebusk tilladt, at nærme sig ham. — Saa forsømmelig som Schlangebusk var i sine Pligters Udøvelse, saa sjelden som han opfyldte dem, saa faldt dette lidet ham dog høist besværligt. Prindsen havde ikke saa snart udøst sit Hjerte for ham, førend Schlangebusk af alle Kræfter forsøgde Guldbergs formeentlige Brøde og søgte at fremstille den, som den allerstørste Grad af Formastelse, hvorved han tillige anspordede Prindsen til at kaste Aaget af, bemægtige sig den Myndighed, som Gud og Lovene formeentligen gjorde ham berettiget til; „thi naar Kongen ikke selv var istand til at regjere, saa faldt det hverken hans Stifmoder eller Broder, men hans Søn til, og Prindsen kunde forlade sig paa, at Undersaatterne vilde være ligesaa villige som skyldige til at vove Liv og Blod for at haandhæve deres fødte Herre i den ham engang overdragne Ret, og det saa meget kraftigere og stærkere, som de selv vare yderst misfornøiede og allerede længehavde sukket efter en Forandring i Regjeringen.“ En ung Herre, der var fornærmet og i høieste Grad opbragt, og som følte det saa-

meget des heftigere, som det syntes, at man Dag for Dag ansaae ham for at være mere ubetydelig og i ingen Maade at kunne komme i Betragtning, maatte være mere end Menneske og have aflagt Kjød og Blod, for af egen Kraft og uden al anden Hjælp og Understøttelse, end de Indvendinger, som Fornuft og Eftertanke kunde gjøre ham, midt i Sindslidelsernes Oprør at imodstaae Fristelsen til at drage sig ud af sin ubehagelige Forfatning og bemægtige sig den Ret, som man paa saa ubillig en Maade ganske udelukkede ham fra. — Beslutningen blev ogsaa strax tagen, men hele Vanskeligheden var, hvem han (Prindsen) skulde betroe sig til, og hvorledes det bedst kunde sættes i Værk. — Schlangebusk meente, „at det var bedst Prindsen skrev den for afskedigede Greve Bernstorff eller Bernsdorff *) til, yttrede sin Misfornøielse over at han var kommen bort, betroede ham hvad han var sindet at gjøre og at han inderligen ønskede at have ham i Tjenesten igien; og kunde han saa meget tryggere betroe sig til ham, som den første og fornemste Aarsag til hans Afskeed havde været den (yttrede

*) Saaledes bogstaveres A. P. Bernstorffs Navn i det bülowske Manuskript. Det hedder her i Marginen: „Kan det undskyldes hos Bernsdorff at han indlod sig med Schlangebusk, som han kun havde seet?“ Dette er skrevet med samme Haand som Manuskriptet, der forøvrigt af og til med en anden Haandskrift har Blyants Notater, som er Slags Overskrifter.

Schlangebusk) at han paa Prindsens Vegne havde gjort Paastand paa, at Kronprindsen skulde have Sæde i det Geheime Statsraad, det første han havde naaet sit trettende Aar, som den i Kongeloven foreskrevne Tid for en Regents myndige Aar. Hvad enten dette blev opfunden for at bestyrke Prindsen i sit fattede Forsæt, eller om Greve Bernstorff havde ladet sig forstaae med, at han holdt saadant tjenligt, er vanskeligt at bestemme; men Paastand desangaaende kan han næppe have gjort, siden Kongeloven kun bestemmer denne Alder til en Kronprindses Myndighed ved Kongens Død, men ikke under hans Svaghed eller Udygtighed til Regjeringen, som man ikke engang har vovet at forudsætte og ifølge deraf ikke heller talt om. Den sande Høiagtelse som Kronprindsen bar for Greve Bernstorffs Fortjenester, gjorde ham meget villig til at følge hans Raad: han skrev Greven til, viste ham de store Aarsager han havde til Misfornøielse, den slette og fordærvelige Maade Alting formeentligen blev bestyret paa, yttrede det Ønske, at have Greven i Tjenesten og at han vilde staae ham bi med at faae Regjeringen sat paa en anden Fod og i andre Hænder. Dette Brev skulde lægges i et andet fra Schlangebusk til Greven, hvori der skulde gives ham en udførligere Beretning om alle Ting. Brevene vare skrevne og færdige; men Schlangebusk vidste ikke igjennem hvem han skulde faae dem bort, siden det var mueligt og troeligt, at Breve til Greve Bernstorff maatte blive aabnede, og den Bistand han søgte og fik i denne Henseende turde

afgive et nyt Beviis paa, at hans Hensigter vare mindre gode. Dronningen (Juliane Marie var nu den eneste Dronning ved Hoffet) havde en Hovmester og Informator hos sine Pager, der (hedder det i Manuskriptet) var indbildsk, falsk, bagtalende, og ansaae fast alle Midler for lovlige og gode, der kunde tjene til at befordre og fremme hans Lykke. En af hans Maader hertil var den, at tale paa den skammeligste og usømmeligste Maade om Regjeringen hvor han kom. Stats-Secretairen (Guldberg), hans Ukyndighed og Cabinets-Ordrerne maatte ved alle Leiligheder holde for. Enhver forundrede sig over hans Dristighed; men han havde været underfundig nok til at forskaffe sig Sikkerhed iforveien for alt hvad der kunde flyde af. Han havde nemlig indsneget sig i Statssecretairens Gunst og Bevaagenhed ved det utilgiveligste Hyklerie; han gjorde denne til en sand Gamaliel, ved hvis Fødder man alene kunde lære Viisdom og indsamle nyttige og grundige Kundskaber og for at give ham det største Beviis paa sin Hengivenhed tilbød han sig at være hans Spion og troeligen at indberette ham alt hvad man sagde og tænkte; men for ikke at blive mistænkt og paa det ingen skulde skjule sit Hjertes Mening i hans Paahør, som et Menneske man vidste, at Hendes Majestæt værdigede sin Naade og Beskyttelse, saa var det nødvendigt, at han maatte forstille sig og selv være den første ved alle Leiligheder til at igjennemhegle og tale foragteligt om de Personer og Foranstaltninger, som han vilde udlokke An-

dres Tanker om. Dette Forslag fandt, som det synes, Julianes Bifald; det blev iværksat og udført, hvorved hiin fandt sin Regning paa mange Maader. Blev Regjeringen i deres Hænder og paa samme Fod, som den var, saa havde han vist sig som en troe Tjener af den og hans Nidkjærhed og Flid fortjente at belønnes; foregik der en Forandring i den, som der efter al Formodning maatte, saa kunde den patriotiske Iver, hvormed han havde vovet at dadle deres Forhold og Foretagender, som havde Magten i Hænderne, umueligen blive ubemærket og upaaskjønnet; saa at han var i Sikkerhed, hvorledes Udfaldet end blev, og foruden det havde han mange Leiligheder til at smage den for et ondt og hadefuldt Hjerte saa uimodstaaelige Vellyst at sværte og gjøre dem forhadte med sine sande og usande Beretninger, som enten havde tildraget sig hans Mishag eller hvis redelige og ustraffelige Forhold oprakte Bebreidelser over hans lumske og strafværdige Opførsel. Havde nu sand Kjerlighed og Iver for Prindsens Vel været Drivefjederen til Schlangebusks Foretagende, saa havde han umueligen faldet paa, at betroe en Hemmelighed, der var saa vigtig for Prindsen i alle Henseender, til et saadant Menneske. Der kunde altsaa inter andet end Kundskaben om Overensstemmelsen i begges Tankemaade og Hensigter bevæge Schlangebusk til at sætte Liid til Hovmesteren ved denne Begivenhed; thi naar det ikke havde været, saa var just denne den, som han af alle Mennesker mest burde søge at skjule Prindsens Følelser og

Hensigter for, i hvor stor Fortroelighed der end isvrigt maatte være imellem dem. Hovmesteren stod ikke alene paa en meget god Fod i Dronningens Tjeneste; men hun var endog en Beskytterinde og Velgjørerinde af hans hele Slægt. Hun havde paalagt ham det stærkeste Taknemmeligheds og Forbindtligheds Baand, da hun (efterat hans rasende og utømmede Sindslidelser havde i en Deel Aar berøvet ham Forstandens Brug, og derved udelukket ham fra alt menneskeligt Samfund) kaldte ham tilbage paa saa fordeelagtige Vilkaar, som om al hans Tid havde været anvendt til Nytte for det menneskelige Samfund og til at give Prøver paa sin Flid og Dueligbed. — Men uagtet disse og flere Betragtninger burde have afholdt Schlangebuff for at fortroe sig i mindste Maade til denne Hovmester saa blev han dog den, der bekom Fortrinnet og skaffede Brevene ved Dr. Cramer i Kiel til Greve Bernstorff, der strax besvarede dem, forsikrede Prindsen i de stærkeste Udtryk om at ville offre Liv og Blod til hans Tjeneste, og med Glæde at adlyde hans mindste Vink og Befaling. Svaret til Schlangebuff indeholdt adskillige Høiagtelses og Venskabs Forsikkringer; begge bleve igjen besvarede. Medens alt dette gik for sig havde Kammerjunker Bülow*) været syg og bestandig paa sit Kammer; han havde vel hørt noget om det, der var forefaldet ved Taffelet

*) Johan v. Bülow (til Sanderumgaard) døde d. 21de Januar 1828 som Geh. Conf. og Elephantridder.

imellem Prindsen og Stats-Secretairen; men var sig intet mindre vendende end Følgerne det havde havt. — Prindsen havde engang ladet sig forstaae med for Schlangebusk at han ønskede Bülow var frisk for at faae Raad og Bistand af ham i denne Sag, hvorpaa Schlangebusk saa indstændig og med det Tillæg i at naar Bülow fik det at vide, taalte han ham (Schlangebusk) aldrig mere for sine Øine, bad Prindsen, ikke at lade Bülow vide det mindste derom, at Prindsen lod sig bevæge til at love ham det; og da han havde givet ham Løftet holdt han sig pligtig at opfylde det, som han ogsaa gjorde. Dette var et nyt Beviis paa, at Schlangebusk havde andre Hensigter end Prindsens Vel, og at hans Hjerte vidnede imod ham, at han havde forledet Prindsen til et Skridt, der kunde have overmaade slemme Følger; thi naar dette ikke havde været, saa var Bülows Hengivenhed til Prindsens Person, og hans Iver og Nidkjerhed for at fremme hans sande Vel saa bekjendt, at der ikke var mindste Aarsag til at dølge en Sag for ham, hvorved dette kunde fremmes.

Førend Svaret fra Greve Bernstorff paa Prindsens andet Brev kom, var Kammerjunker Bülow frisk igjen og saa idelig og altid om Prindsen naar Liv-Chirurgen eller Informatoren B.H. Sporen ikke var hos ham, at Schlangebusk aldrig kunde være et Øieblik alene med ham. Nødvendigheden udkrævede altsaa, at gjøre en tredie Person deelagtig i Anslaget, for i hans Nærværelse at kunne tale frit med Prindsen derom, og da Schlangebusk havde saa gode og

gyldige Aarsager til ikke at vælge Bülow dertil, saa faldt hans Valg paa Prindsens Liv-Chirurgus Bodendieck*), og i de faa Øieblikke om Aftenen, hvori Bülow klædte sig af i sit eget Kammer, for at komme ind og lægge sig i Prindsens Sovegemak, flyede man Bodendieck Grevе Bernstorffs Breve og traf Aftale om hvad der skulde skrives ham til igjen. — Prindsens faste og urvggelige Forsæt var at gjøre en Forandring i Regjeringen og Ministeriet. Grev Bernstorff havde lovet og var villig og beredt til at understøtte dette Foretagende af alle Kræfter; men der var endnu ingen Plan lagt, hvorledes og ved hvem det skulde sættes i Værk og udføres, siden det ikke vel lod sig gjøre ved Breve; men udkrævede en mundtlig Samtale. Da nu Kammerherre Eiben sidst i Aaret 1781 reiste bort, blev det ham af Schlangebusk overdraget at reise til Grev Bernstorff og gjøre fuldstændig Aftale med ham om alle Ting; men om Eiben enten ikke har anseet Schlangebusk for gyldig nok til at indlade sig i Sligt efter hans Forlangende, eller om han har anseet Sagen for alt for farlig til at ville blande sig i den, kan man ikke med Visshed sige; men vel, at man aldrig hørte et eneste Ord fra ham desangaaende. Efterat alt Haab var ude om at faae noget udrettet ved Eiben, begjerte Schlangebusk i Forgaaret 1782, under

*) Her hedder det i Marginen af Manuskriptet: »Det skete strax tilligemed Riegels.« Det Følgende synes at vise, at Bülow eller Bodendieck maae have tilføiet dette.

Forevending af hans svagelige Helbred, Tilladelse til at gaae til Pyrmont, som han ogsaa bekom. Underveis havde han et Par Timers Samtale med Grev Bernstorff, hvori den hele Plan blev lagt og aftalt. (Under Samtalen mellem Bernstorff og Schlangebusk forelagde denne sin tilsnegne Fuldmagt, skreven af Kronprindsen, hvorefter alt hvad han foretog sig i den Sag blev authoriseret, Schlangebusk vilde afgjøre alleting i det franske Sprog, men Bernstorff, som ei kunde forstaae ham, bad ham tale Dansk). — Hvor stor Selvbeherskelse Kronprindsen besad kan man slutte sig til af det, at uagtet han elskede Kammerjunker Bülow meget høit, uagtet denne gav ham alle de Beviser paa en sand og uforfalsket Hengivenhed, som stod i hans Magt og uagtet Bodendieck, som Prindsens anden Fortroelige, var af den Mening, at Bülow burde og maatte vide det, saa vedligeholdt Prindsen dog i al den Tid en paa hans Alder næsten utroelig Taushed, deels fordi han havde lovet Schlangebusk det, og deels maaskee ogsaa fordi denne idelig paastod, at Bülow aldrig samtykkede deri, men vilde gjøre alt sit til at afværge det. — (Prindsen sagde ham — Bülow — siden efter, at Aarsagen, der havde bragt ham til at fortie det for ham, var den, at ifald man opdagede Hemmeligheden, saa vilde man vist jage alle Medviderne bort, hvilket da ikke stod i hans Magt at forhindre; men i saa Fald var han dog vis paa at beholde ham, paa hvis Hengivenhed han var sikker, og saa udføre Tingen ved en bequemmere Leilighed.) Da

Schlangebusk var kommen tilbage fra Badet, og havde berettet Kronprindsen hvad der var bleven aftalt imellem Greve Bernstorff og ham, begyndte han at arbeide paa, at drage Personer i Forbundet, der kunde hjælpe til at udføre Anslaget, der bestod i en formelig Revolution. Kongens Tilstand skulde offentlig bekjendtgjøres, Prindsen viste, at Regjeringen, ved hans Faders Udygtighed dertil, ene og alene tilkom ham, grunde sin Ret til denne Paastand paa Kongeloven og understøtte den ved Magten, hvorved Riget maaskee var blevet hjemsøgt af en Borger-Krig, et Onde, der vel kunde have forsøget, men næppe vilde have hæmmet eller raadet Bod paa de Ulemper det hidindtil maatte have været udsat for. (Efter Greve Chr. Reventlaus eget senere Sigende var Schlangebusks første Forslag til Reventlau og Schimmelmann dette: at Kronprindsen skulde gaae ned til General Huth, som, underrettet derom, skulde iforveien have forsamlet Artilleristerne paa Tøihuset, hænge ham det blaa Baand om, og i Kongens Navn befale ham at besætte Slottet uden og inden, tage Dronningen og sende hende til Colding, Prinds Friderich og Gemalinde til Jægersborg, Guldberg til Jylland, arrestere Sporon ɔc. ɔc. Men dette blev saa kastet af de Andre, hvorpaa Schlangebusk med Hidsighed udlod sig med at dersom de ei vilde være behjælpelige, da kunde han gjøre det alene, hvilket opvakte nogen Uenighed imellem dem; men Schlangebusk maatte til Slutning give efter.) — Efterat en Plan imidlertid var aftalt og overlagt imellem Greve Bernstorff

og Kammerpage Schlangebusk, blev den skriftlig opsat af Bernstorff. Greve Ernst Schimmelmann, Greve Ludvig Reventlau, Bodendieck, Riegelsen og en Deel Andre bleve gjorte deelagtige i den og som alle vare villige at forpligte dem til af alle Kræfter at hjælpe til dens Udførelse, som blev fastsat til Januar Maaned 1783. Da de alle ansaaes for unge (Bernstorff var dog dengang 48 Aar), saa fandt de det nødvendigt, at drage ind i dette Foretagende Mænd, hvis Ærværdighed, Kyndighed og bekjendte Redelighed og Retskaffenhed kunde gjøre det agtbart i Andres Øine, og saa at sige blive Borgen for dets Lovmæssighed og Valget faldt paa Geheimeraad Stampe og General Huth. Man forelagde dem ikke strax hele Planen, men talede kun om hvor nødvendigt det var, eftertrykkelig at drive paa Kronprindsens Indtrædelse i det Geheime-Statsraad, hans Confirmation og deslige. Huths Ivrighed fængede strax, og han tog Deel i alle Ting med al sin militairiske Fyrighed; men Stampe iagttog mere juristisk Vaersomhed. Greve Bernstorff bekom Efterretning om alle Ting, og hans Betænkninger derover bleve snart den Ene efter den Anden meddeelte. — Midt i denne Gjæring bekom Overhofmestereu (Eichstedt) et egenhændigt Brev fra Kongen, hvori han bekjendtgjorde ham, at da Prindsen nu nærmede sig den Alder, hvori han selv var bleven confirmeret, saa havde han besluttet, at denne vigtige Act for hans elskelige Søn skulde gaae for sig Palme-Søndag 1784, og saasnart han havde været til Herrens

Bord skulde han tiltræde det Geheime Statsraad. — Indholdet af Brevet skulde strax bekjendtgjøres Kronprindsen, og paa det hans faderlige Formaninger maatte trænge des dybere ind i hans unge Bryst, skulde Prindsen tage en Afskrift for sig af Brevet. Men i et Postskriptum befalede Kongen Generalen, at give Prindsen Originalen og beholde Afskriften til en glædelig Erindring. — Endnu samme Dag viste Kronprindsen Kammerjunker Bülow dette Brev; men forbød ham tillige at lade Nogen vide, at han havde seet det, fordi Sporon havde bedet ham om at vise Bülow det, og han havde svaret: Nei, det vilde han ikke. Bülow spurgte ham af hvad Aarsag han havde gjort det? hvorpaa Prindsen svarede: Fordi han skulde troe, at der slet ingen Fortroelighed var imellem os.

Endskjøndt dette Brev fra Kongen, der bestemte Tiden til det betydeligste af de Ting, som man ophidsede Prindsen til at begjære og forvisse sig med Magt, burde have standset det hele Foretagende, saa tilskyndte det dem, der havde paataget sig Udførelsen deraf, meget mere til at ile med at faae det sat i Værk, hvad enten de nu ikke satte Liid til det, men troede, at naar den bestemte Tid kom, man da vilde vide at finde Middel og Udvei til at faae det længere udsat, eller og man frygtede for, at man allerede var gaaet for vidt til at der ikke skulde oydages noget af det i mere end et Aar, og Vedkommende faae stor Uleilighed deraf. Maaskee har man ogsaa frygtet for at tabe Lønnen for sin Møie og ikke villet

miste Leiligheden til at lægge sin Iver og Hengivenhed for Kronprindsen for Dagen; men hvilken af Delene det end var, saa blev de mere og mere begjærlige efter at faae den anlagte Plan udført. — Formodentlig har man enten troet, at Kronprindsens ædle og fortræffelige Hjerte ikke vilde tillade ham, at kræve det med Trodsighed og paa en krænkende Maade for Kongen, hans Herr Fader, som om en saa føie Tid efter hans egen Villie og Velbehag blev forundt ham, eller og Prindsen maae have ladet sig forstaae med noget sligt, siden man holdt det nødvendigt at forsyne sig med noget, der kunde betage Prindsen al Tanke om det Uretmæssige i sligt et Foretagende og forvisse ham om alle Retsindiges Bifald. For at opnaae dette begav Greve Ludvig Reventlou sig til Geheimeraad Stampe og forelagde ham følgende Spørgsmaal til skriftlig Besvarelse: „Ifte Qvæstion Om det maatte eragtes rimeligt og anstændigt, at Hs. Kongelige Høihed Kronprindsen, som nu gaaer i sit sextende Aar, jo før jo hellere blev confirmeret? Svar. Da de specielle Omstændigheder, som her mueligt maatte være forhaanden, ere mig aldeles ubekjendte, saa maae jeg abstrahere derfra, og alene overveie Qvæstionen i Almindelighed; og naar jeg da betragter: a) At hos os tilforn ikke er fastsat nogen vis Tid til Ungdommens Confirmation, men at det dependerer af Vedkommende dertil at præsentere sig, naar de formene sig tilstrækkelig præparerede. — b) At det ved Forordningen af 22de May 1759 er fastsat, at Ungdommen i Almindelighed

ikke skal confirmeres førend de ere 14 til 15 Aar gammel — c) At den nævnte Alder derved er bleven den, i hvilken de Fleste confirmeres, naar der ikke er spirituelle Omstændigheder, som ofte gjøre, at Confirmationen udsættes. — d) At det i nærværende Tilfælde ikke kan fattes paa grundige og tilstrækkelige Underviisninger, ligesom man og (Gud skee Lov) er forvisset om, at det ikke fattes paa Genie og Lærvillighed — Saa kan jeg ei skjønne rettere, end at det under de fleste forhen omtalte Vilkaar vilde være rimeligt og anstændigt, at Hs. Kongelige Høihed, som nu har fyldt sit femtende Aar, blev confirmeret. —

Anden Qv. Om det ikke var rimeligt og nyttigt, at Hs. Kongelige Høihed, jo før jo hellere tog Deel i alle Affairer af Vigtighed og Sæde i det Geheime-Conseil? — Svar. Efter mine Tanker staaer denne Qvæstion just ikke i nogen nøie Connexion med den foregaaende, men beroer fast alene paa de specielle Omstændigheder, i hvilke vi befinde os og som ikke ere mig videre bekjendte, end af de almindelige Rygter; og naar jeg da ifølge deraf skal sige min Mening (hvorved jeg atter maae igjentage at de specielle Omstændigheder ere mig ubekjendte) kan jeg ikke skjønne rettere, end at det vilde være baade nyttigt og billigt, at Hans Kongelige Høihed jo før jo hellere tog Deel i (sit Kundskab om) alle Sager af Vigtighed, saa at samme bleve ventilerede i hans Overværelse og at Vedkommende for ham forklarede, saavel de Grunde de havde for deres Mening,

som hvad de havde imod, og de Ulejligheder, som de skjønnede at kunne flyde af eet eller andet, da det forstaaer sig selv, at enhver vilde gjøre sig en Fornøielse af at forklare Hs. Kongelige Høihed Grunden til alt, som blev foretaget og den Nytte man deraf kunde vente.

Kjøbenhavn den 30te Januarii 1783.

Stampe."

Stampe havde dicteret Greve Ludvig Reventlau: „fik Kundskab om," men maatte noget derefter paa Grevens indstændige Begjæring forandre det til „tog Deel i," som han ogsaa gjorde, paa Vilkaar at Greven skulde vise Kammerjunker Bülow begge Originalerne, for at han kunde udvælge hvilken af dem, han vilde vise Prindsen; men Greven viste ham kun den sidste og den anden saae han først hos Geheimeraaden selv den 18de April 1783. (Forf. af Manuskriptet synes altsaa at have havt fortroelige Meddelelser af Bülow.)

Paa Kongens Fødselsdag var Riegelsen i Kongens Gemakker for at besee Laasene paa Dørene; om der var Skaader for dem, hvad Nøgler de kunde oplukkes med o. s. v. og da han havde aflagt behørig Rapport derom til de andre, besluttede man ikke at tove længer, men saasnart som mueligt, at lægge Haanden paa Værket; men førend det kom dertil, syntes Kronprindsen, at Bülows med ham i saa mange Aar udviste Troeskab og Kjerlighed fortjente, at han maatte underrettes om hvad man havde for. Maaskee ogsaa vel en lonlig Uroe i Prindsens Hjerte ved et saa voveligt Foretagende har

skyndet ham til at aabenbare ham det i den Tanke at blive mere roelig, naar Bülow, hvis Retskaffenhed han havde saa mange Prøver paa, bifaldt og samtykkede i hvad der var overlagt og besluttet. I hvor stor og umaadelig end Bülows Forskrækkelse blev, saa viste han dog den mueligste Koldsindighed ved hans Herres Tale, der gav ham en udførlig Beretning om alle Ting, med det Tillæg, at da hans mod ham stedse udviste Kjærlighed havde gjort ham forvisset om, at han ikke kunde andet end bifalde alt det, der kunde være Prindsen og Landet gavnligt, saa havde han ikke villet sige ham noget derom, førend alting var færdigt, deels for at betage ham den Kummer og Frygt, han vilde have svævet i for at det kunde blive robet, deels og for, ifald dette var skeet, at han (Prindsen) da med Sandhed kunde bekræfte hans (Bülows) Uskyldighed og Uvidenhed. Da nu Prindsen havde udtalt, svarede Bülow intet videre end: „det er et voveligt Skridt; maae jeg see Greve Bernstorffs Breve?“ Intet uden en usynlig Magt kunde i dette Øieblik af Forvirring og Raadsel give et ungt (Bülow var født den 29de Juli 1751, altsaa nu omtrent 32 Aar) og i visse Maader uerfarent Menneske den Kraft, Kjækhed og Veltalenhed, som der udkrævedes til at vise den unge Herre den farlige Afgrund han stod paa Bredden af og alle de Følger sligt et Foretagende kunde have for ham selv, hele Landet og de betrængte Undersaatter, der vel endog kunde strække sig til de Ufødte. Han opregnede alle de Egenskaber og Kundskaber, som der kræves af en

Regent. Han forelholdt Prindsen, om han havde disse Evner i den behørige Grad til at paatage sig Regjerings-Byrden, og om han troede det, saa maatte han overveie, hvad Troeskab han kunde vente sig af sine Undersaatter, naar han selv lærte dem, at han ansaae deres til Kongen aflagte Troeskabs-Ed for at være af saa liden Betydenhed, at han efter Behag kunde løse dem af den. Dersom Naturen og Æren vare døvede i hans Hjerte, saa maatte han dog betænke Gjengjældelsens Net, og at han ved sit Forhold gav slette Mennesker, naar han engang i sin Tid kom til at bære det ærværdige Navn Fader, Anledning til at forlede hans Kronprinds til at gjøre det samme mod ham, uden at han kunde have Foie til at beklage sig, siden det var en Regel for alle fra den største til den mindste. Alt hvad Du vil at Andre skal gjøre mod Dig, det gior mod dem." Prindsen søgte vel at forsvare sig med, at det ikke var Kongen, men de, som misbrugte hans Navn til Landets Skade, at han vilde rive Myndigheden af Hænderne og at det var en hellig Pligt, som ved Fødselen var paalagt ham, at vaage og sørge for Undersaatternes Bedste. Kort, Prindsen anførte alle de Grunde, som man dagligen havde søgt at bestyrke ham i sit fattede Forsæt med, og betage ham al Tvivl angaaende alt det, som kunde siges derimod. — Bülow forestillede ham: „at dette hverken var eller kunde ansees for at være hans Pligt, førend denne Omsorg for Staten blev ham overdraget af den, som nu burde bære

den, og da Kongen havde bestemt Tiden dertil, saa maatte han opvebie den, og da ikke alene kalde Grev Bernstorff, som en dydig, værdig, fortjent og stor Mand ind til at være sin Raadgiver og Ledsager, men endog efter hans og andre vise Mænds Godtbefindende foretage sig alt, hvad der kunde raade Bod paa Landets Brøst, da han saa kunde vente sig den Høiestes Velsignelse dertil, naar han indtil den Tid holdt sig stille og roelig."

Disse Grundes Rigtighed vare altfor stærke og overtydende til at de ikke skulde have gjort Indtryk paa Prindsens ædle Hjerte. Han syntes at give efter for dem, hvorpaa Bülow lagde til: „Jeg kan endnu mangle den Kundskab og Erfaring, som udkræves til at domme rigtig i saa vigtig en Begivenhed, saa at jeg med den bedste Villie til at raade Dem det Bedste kan feile; men da inter uden min inderligste Kjerlighed til Dem og min varme Nidkjerhed for Deres Vel og Ære bevæger mig til at gjøre Dem disse Forestillinger, saa beviis mig den eneste Raade, at tillade mig, at indhente Geheimeraad Schack-Rathlaus Betænkninger herom. De agter og ærer ham, hans Indsigter og Kundskaber kan ligesaalidt drages i Tvivl, som hans Hensigters Redelighed og Ustraffelighed. Bifalder han det, saa har De den Fordeel at have hans Bistand i Udførelsen; men derimod maae De ogsaa give mig Deres Ord paa, at der ikke skal blive gjort et Skridt videre i denne Sag førend De har hørt hans Mening." —

Prindsen tillod og lovede ham det, og Dagen derpaa, som var den 1ste Febr., begav Bülow sig til Schack Rathlou og gav ham en fuldstændig Beretning om alle Ting. Denne værdige Mands Forundring og Forskrækkelse var overmaade stor. Han billigede i høieste Grad alt hvad Bülow havde forestillet Prindsen, formanede ham til fremdeles at blive Dyden og sine Pligter tro og lovede ham at fremlægge sine Meninger om den Sag for Prindsens Øine, med al den Frimodighed, som en god Samvittighed indskyder, og med al den Varme, som Nidkjerheden for Kronprindsens og Landets Vel udkrævede af en tro Tjener og Medborger. Han holdt ogsaa sit Løfte troeligen, thi Dagen derpaa overleverede han Kammerjunker Bülow et Brev til Kronprindsen, hvoraf hver en Linie viste hans Kjerlighed for Religionen, Kongehuset og Fædrenelandet, udtrykt med saa megen Fyndighed og mandig Veltalenhed, at det viste saa vel den kloge, indsigtsfulde og statskyndige Mand, som den redelige og retskafne.

Kronprindsens Hjerte var alt for ypperligt og hans Forstand alt for gjennemtrængende til at det ikke skulde have gjort en god og ønskelig Virkning; men derved kom man dog ikke i fuldkommen Sikkerhed for at de, der vare af det modsatte Partie ikke ved deres sophistiske Grunde kunde bringe Prindsen paa andre Tanker igjen. De havde strax faaet at vide at Bülow var dem imod og at han af alle Kræfter arbeidede paa at gjøre deres Anslag til intet, hvorfor det var dem høist nødvendigt

at overtyde denne om, at Ret og Billighed var paa deres Side og at han følgeligen skadede baade Prindsen og Landet ved at arbeide dem imod. Bülow paa sin Side drog Beviser med dem deraf, at de havde gjort en Hemmelighed for ham deraf, hvilket de søgte at fralægge sig dermed, at ingen af dem havde tordet tale til ham derom, siden Prindsen endelig vilde være den, der gav ham den første Underretning. Men alt dette og alt hvad de søgte at overtyde Bülow frugtede saa lidet, at han meget mere svarede dem: „For at de kan vide hvorledes jeg er sindet og tænker i denne Sag, vil jeg reent ud sige dem, at jeg ikke alene paa ingen Maade vil være behjælpelig til at udføre dette Foretagende, men at jeg endog af alle Kræfter vil søge at fraraade Prindsen det og kan jeg ikke udvirke det hos ham, saa forlanger jeg samme Dag min Afskeed uden Vilkaar og skal være tilfreds med hundrede Rigsdaler om Aaret, naar jeg fortærer dem med en god Samvittighed." Han igjentog dette for Prindsen i Schlangebusks Paahør. „Min naadige Herre — sagde Bülow til Prindsen — De kan altid stole paa, at mit Liv og Gods er til Deres Tjeneste, naar det er for en retfærdig Sag; men i modsat Tilfælde skal De aldrig faae mig et Skridt. Dette gjælder endog om De var min Konge; De kunde da vel tage mit Hoved, om De var en Tyran, men det vilde jeg tusinde Gange hellere give Dem hen, end De skulde faae mig til at handle imod Pligt og Samvittighed." (Fortællerens Kilde maae her vel atter være Bülow selv.) Da

man mærkede at Prindsen blev alt mere og mere overtydet om Geheimeraad Schack-Rathlous Grunde og om hvor mange og store Fordele han kunde høste af at tilbringe dette Aar endnu til at indhente og forsøge de ham ved Bestyrelsens Tiltrædelse saa høist fornødne Indsigter og Kundskaber, saa mærkede man tillige at der ingen anden Mueligbed var til at faae Anslaget sat i Værk, end at faae Bülow overtydet om dets Nødvendighed og de store Fordele det vilde forskaffe Land og Riger. Man satte til den Ende forskjellige Gange an paa ham, men forgjæves. Derpaa foreslog man ham at møde med dem paa et tredie Sted, for at blive ret bekjendt med Sagen og dens Sammenhæng og høre og besvare Enhvers Grunde og Indvendinger. Men dette afslog Bülow dem. Han svarede, »at han paa ingen Maade tiltroede sig Kræfter til at tale for en heel Forsamling, som om han stod i Skrankerne for en Ret, og at om han ved saadan Leilighed ikke blev overtydet, vilde han dog vist af saa Mange blive overdøvet. De kunde komme til ham Een for Een, saa var han villig til at besvare Enhver alle de Aarsager og Grunde de vilde og kunde forelægge ham.« — Forsynet, hvis vise Veie sees og kjendes tydeligen i den hele Sag, sørgede imidlertid selv for, at beskjærme Prindsen for at forblindes paa nye af et falsk Skyggeværk, efterat Sandhedens klare Straale havde trængt sig til hans Øie, ved at fjerne fra ham Schlangebusk, der ikke alene ved sin forstilte Kjerlighed til Prindsen, havde opvakt dennes Erkjendtlighed, men

hvis Opvartning, som Kammerpage, gav ham den bedste Leilighed til at forebringe mange Ting for Prindsen. — Slangebusk (saaledes, saa og Schlangenbush og Schlangbusch findes Navnet bogstaveret — et ominøst Navn, da hans Rolle synes at ligne Slangens i det gl. Testament) havde Herskabet i lang Tid været misfornøiet med, hans Hengivenhed til Drik var ikke alene bleven mærket tilligemed den Forsømmelse i hvad han havde at gjøre, som samme Last drog efter sig; men man havde endog Aarsag til at mistænke ham for, at han forebragte og lærte Prindsen Ting, som kunde have den skadeligste Indflydelse. Hertil kom endnu det, at han havde besvangret en gemeen og berygtet Pige, som tjente den Gang for Kammer-Jomfrue-Pige paa Slottet, og, som hun foregav, under Egteskabs Løvte, og til hvis Fuldbyrdelse hun truede med at tvinge ham ved Lands Lov og Ret. Hun gik endog saa vidt, at hun anholdt hos Statssecretairen (Guldberg) om at blive adlet for at hæve Vanskelighederne ved denne Forbindelse, saa at han maatte kjøbe sig løs mod en Deel Penge. — Alt dette virkede saa meget, at hans Afskeed blev besluttet og Overhofmesteren (Eichstedt) som var den, der havde sat ham hos Prindsen, blev selv den, der paatog sig at rødde ham af Veien, hvortil Prindsen gav sit endelige Bifald ved Sperons Forestilling og Mellemhandling og ved denne sidstes Recommandation blev Harboe eller Harbou Kammerpage i hans Sted. — Slangebusk blev ved sin Afskeed udnævnt til Assessor i Oberhofretten i Norge

med 800 Rdlr. aarligen, en ganske god Begyndelse for ethvert ungt Menneske, men en overmaade stor Naade for Een, hvis Forhold var af en Beskaffenhed, der kunde gjøre ham mere berettiget til en skarp Revselse end til en anseelig Befordring. Men Slangebusk ansaae den saa langt under det han ventede og det bragte ham, som han sagde, saa langt fra sin Vei, at han ikke kunde bequemme sig til at tiltræde den ham anbetroede Post; dog vovede han ikke at vægre sig derved.

Imedens dette gik for sig, søgte de, som Slangebusk havde draget ind i det gjorte Anslag, snart ved Overtalelser, snart ved Bebreidelser at bringe Bülow til at blive af een Mening med dem og foreholdt ham idelig, at alt det Onde, som han befrygtede, kunde alene have Sted i hans Hjerne; thi naar det kunde drage slige Følger efter sig, og var saa stridende imod Landets Grundlove, som han foregav, saa kunde umuelig tvende saa vise, kyndige og retskafne Mænd, som Grev Bernstorff og Geheimeraad Stampe af alle Kræfter understøtte og bifalde det. Da dette var den eneste Indvending, som han ikke tilfulde kunde besvare, siden han havde for megen Fornuft til at tænke, end sige at udlade sig med, at han indsaae Tingen bedre og nøiere end disse Mænd og tillige var bange for at Vægten af disse store Mænds Navne maatte bringe Prindsen til at vakle paa nye, saa fattede han det Forsæt, at gaae selv til Stampe, for at høre hans Tanker derom af hans egen

Mund og som han og ved første dertil givne Leilighed udførte.

Han (Bülow) havde næppe udøst sit Hjerte for denne værdige Mand, førend denne med den ham egne Redelighed og Oprigtighed svarede ham: At han havde holdt alt det, man havde sagt ham derom for Narrerie og troet, at det vilde falde bort af sig selv. Man havde aldrig sagt et Ord angaaende det Brev, som Kongen havde skrevet til Eichstedt og fra den Tid, at Greve Ludvig Reventlou havde sagt ham, at General Huth meente man kunde befrygte, at Dronningen vilde forgive Kronprindsen, saa havde han ei villet havt mere med dem at bestille og siden den Tid ei talt oprigtig med dem, uden i det, at han havde bedet Sl. B. (Saaledes staaer der i Manuskriptet Pag. 39. Om det er en Forkortelse af Slange-Busk, som er rimeligt, eller hvad ellers kan ikke sees. Der er vistnok en Deel Formodning for at Bülow har havt større Andeel i Manuskriptet end det blotte Gjennemsyn. Opfattelsen synes saaledes ofte at være subjectiv fra hans Standpunct) ei at komme til ham (Stampe) uden meget sjelden. Bülow forlangte derpaa at vide hans Mening om, at Prindsen strax skulde træde ind i Statsraadet; og Stampe svarede ham derpaa, at han aldrig havde sagt eller meent andet, end at Prindsen endnu alene skulde sidde der, som Auskultant og uden at sige sin Mening og at han selv maatte begjære det. Bülow sagde ham derpaa, at man idelig og altid beraabte sig paa, at der ingen Konge var uden

Kronprindsen og at ingen Anden burde erkjendes derfor. Dette har Ludvig Reventlow og sagt engang til mig, sagde Stampe; men jeg svarede ham: Deri gaaer De meget for vidt; men hvad skal man sige derom, det er kun unge Mennesker og de sværme almindeligviis. — Da man ved alle Leiligheder ideligen beraabte sig paa ham, saa bad Bülow ham at sige ham med faa Ord: Om Kronprindsen alene var at ansee for Konge? Hvorpaa han med Ivrighed svarede: „Nei; det maae De sikkert ikke; thi der kan ingen underskrive. Man kan ikke saa let bevise, at Kongen ikke har sin Samling; i Kongeloven staaer intet og Følgerne kunde blive skrækkelige for Prindsen.“ — Da Bülow nu havde faaet den Oplysning af ham, som han ønskede og haabede, bad han ham, at give ham sin Betænkning paa følgende Spørgsmaal skriftlig, som han ogsaa gjorde:

Spørgsmaal. Var det anstændigt og antageligt om H. K. Høihed Kronprindsen efter den kongelige skriftlige Forsikkring om at blive confirmeret og at tage Deel i Statsraadets Forsamling vilde med Magt afkorte den Tid? — Svar. Alt hvad der har mindste Anseelse af Magt er alletider odieus og her vilde det være endnu mere, da man seer, at det, som intenderes derved omtrent vil falde og komme af sig selv, da det vil være baade behageligere, ligesom det og er uden for al Contradiction at det i sig er høist lovlig.

Den 16de April 1783. Stampe.

Den Overbeviisning, som Bülow herved havde faaet, at man havde givet Stampes Ord den Mening, som man vilde at de skulde have, gjorde ham temmelig vis paa at man havde gjort det samme med Grev Bernstorff og et Brev, som Greven havde skrevet i August 1782, overtydede ham fuldkommen derom; thi i det forudsætter Greven ikke alene, at Kronprindsens Confirmation kunde blive udsat til 1784, men raader ham endog, om det skulde skee, at oppebie det med Taalmodighed og ikke skade sig og sine priisværdige Forsætter ved frugtesløse Forsøg paa at komme for til Maalet.

Bülow forsømte ikke at drage alle muelige Fordele deraf og disse Ædes Meninger, som Prindsen agtede og ærede i samme Grad, som Schack-Rathlous, gjorde det Forsæt, som dennes grundige Forestillinger havde opvakt i Prindsens Hjerte, ganske urokkeligt. Han havde ved Bülow ladet sige til Schack-Rathlou hvad Virkning hans Forestillinger havde gjort. Denne takkede Prindsen derfor i et Brev, som Bülow overleverede Prindsen d. 17de Febr. Nogle Dage derefter skrev Prindsen ham egenhændig til og Schack-Rathlous Taksigelse for denne Maade gjør denne værdige Mands Hjerte og Forstand lige stor Ære.

En af Prindsens Hovedaarsager til at hige efter at afkaste det ham formeentligen trykkende Aag, var forøvrigt hans Afskye for den paa hans Vegne indgangne eller dog projecterede ægteskabelige Forbindelse (med en preussisk Prindsesse) som han da, allerhelst da Forslaget ikke

var overveiet i Statsraadet, ved Greve Bernstorffs Bistand haabede at blive befriet for. Han havde i nogen Tid ikke hørt tale derom; men da han den første Marts (1783) kom fra Taffelet var han saa fortreden og ilde tilmode, at det gav Bülow Anledning til at spørge, hvad der var mødt ham? Han svarede: Nu har Dronningen sagt mig, at Kongen har skrevet til Kongen af Preusen (dette har været Frederik den Anden eller den Store, som regjerede fra 1740 til 1786 og fulgtes af sin Brodersøn Fred. Wilhelm den Anden. Da han selv ingen Børn havde, maae det have været en Slægtning af ham i en Sidelinie), at Formælingen skulde declareres imellem Prindsessen og mig; og hun vilde dog sige mig det og vide hvorledes jeg var fornøiet dermed; men jeg maatte ikke sige det til noget Menneske. Jeg sagde, at naar det var Kongens Villie, saa maatte jeg vel tie; hvorpaa jeg spurgte, hvori Declarationen skulde bestaae? og hun sagde: at det blev skreven til alle Hoffer og saa blev jeg gratuleret dertil. Hvordan skal jeg nu forekomme denne Ulykke, thi dertil begvemmer jeg mig aldrig; hjælp mig nu ud deraf! Bülow svarede ham, at det egentlige Spørgsmaal var alene om han vilde have hende eller ei; i første Tilfælde behøvede han kun at tie; men i det sidste var det nødvendigt at forebygge Brevets Bortsendelse med Posten, som formodentlig ikke var skeet endnu, men der manglede endnu kun en Tid af tre Qvarteer dertil. Da han (Bülow) hverken havde til- eller fraraadet Prindsen at tage hende til Gemalinde,

men han selv havde yttret en Slags Modbydelighed for hende; saa var alt hvad han for sin Part ønskede, det, at der i dette Øieblik ikke maatte foretages noget, som man siden kunde komme til at fortryde. — Jeg vil absolut ikke, sagde Prindsen derpaa med Heftighed; og hvorledes komme vi nu ud deraf? Saa maae De, svarede Bülow, strax sende Bud til Oberhofmesteren, betroe ham Sagen og med Venlighed søge at faae ham til at forebygge Brevets Afgang, og begvemmer han sig da ikke dertil, saa maae De i en from Tone erklære, at De ei tillader, at der skeer mindste Skridt i denne Sag førend efter Deres Confirmation; at De strax vil gaae op til Dronningen og sige det samme; og om han ikke vil følge med Dem, saa gaae alene. — Dette Raad bifaldt Prindsen. Der blev strax sendt Bud efter Oberhofmesteren. Han raadede Prindsen selv at tale med Dronningen, som han ogsaa strax gjorde. Dette gav Gen. (saaledes staaer der i Manuskriptet; formodentlig skal det være Generalen [Eichstedt]) Leilighed til at roese sig af Prindsens Fortroelighed, ja endog at true med den. — Regenter ere Mennesker. De kan derfor lade sig føre bag Lyset ved et falsk Skin, ligesaa vel som andre, og det saa meget snarere, som Egennytten gjør, at de, som søger at vise sig for dem i et falskt Lys, giver meget noiere Agt paa sig selv i hines Nærværelse end i alle Andres, hvorved det bliver endnu vanskeligere at opdage deres rette Skikkelse. Men det, som gjør Forblindelsen hos dem, der have Magten i Hænderne, saa

farlig, er, at den Skam, som de bilde sig ind at det er for dem at lade sig bedrage, gjør dem uvillige til at lade sig oplyse, og blive tusinde Gange hellere ved at lade sig forblinde, end at tilstaae, at de have taget Feil. Denne farlige Skrøbelighed viste Kronprindsen sig nu at være frie for. Han blev ikke saasnart overtydet om, at det ikke var Had, Misundelse og Efterstræbelse, men Sandheden, der anklagede Schlangebusk for adskillige Laster, førend hans Agtelse for ham forsvandt og med den al hans Tillid og Fortrolighed. — Schlangebusk, som kjendte Prindsens fortræffelige Hjerte, troede ogsaa deri at finde sin Dom og fik derfor Bodendieck til at spørge hiin hemmelig paa hans Vegne, om Prindsen var vred paa ham? hvorpaa denne gav dette Svar: „Spørg ham, om hans Samvittighed anklager ham for, at jeg har Aarsag dertil; og naar den ikke vidner imod ham, saa er jeg heller ikke vred.“ At den (Samvittigheden) har gjort det er der heller næppe nogen Tvivl om; men det er meget troeligt, at Schlangebusk ikke har fattet alt det, der laae i Svaret. —

I Sommeren 1783 vilde Grev Ludvig Reventlow gjøre en Reise til Hannover og ved samme Leilighed besøge Grev Bernstorff paa Bostel eller Borstel. Han (Reventlow) blev befalet at Kronprindsen at gjøre Aftale med Greve Bernstorff om adskillige Ting og Prindsen gav ham til den Ende følgende Brev med:

»Min kjere Greve Bernstorff!

Grev Reventlow, som snart faaer den Fornøielse at tale med Dem, vil mundtlig kunne berette Dem det, som De her kunde have ventet skriftlig af mig. Jeg har talt med ham og han veed mine Tanker. Jeg har altsaa kun tilbage at forsikre Dem, min kjere Grev Bernstorff, at jeg er saa overtydet om Deres Dyd og Retskaffenhed, at De altid i mig skal finde en bestandig Ven.

Kjøbenhavn den 29de April 1783.

Friderich.«

Samme Leilighed betjente Kammerjunker Bülow sig ogsaa af til at skrive Greve Bernstorff til og berette ham Sagernes nærværende Stilling, den Deel han havde i at det overlagte Anslag ikke var blevet sat i Værk og de Grunde, der havde bevæget ham til at handle saaledes; og hvor stærkt han var overbeviist om hans Forholds Rigtighed og Ustraffelighed sees deraf, at han i Brevet overdrager til Grev Reventlow at forklare Grev Bernstorff det noiere som han ikke havde udført omstændeligen nok, endskjøndt Grev Reventlow havde i den Sag været en af hans heftigste Modstandere og følgeligen betragtede Tingene fra en ganske anden Side end han. — Kort derefter tog Hoffet til Fredensborg og det syntes at Formynderne (hermed menes nok især Juliane Marie og hendes Søn samt Guldberg), som Greve Bernstorff kaldte dem, enten troede, at deres Formynder-

skab skulde vare evigt, eller og at de havde foresat sig at smage Sødheden af en uindskrænket Magt og Myndighed i al sin Kraft til Enden. Man bemærkede at Cabinets-Ordrerne bleve mere og mere hyppige og næppe nogensinde havde nærmet sig en despotisk Magt mere end netop nu. Der paastodes, at man under Forevending af Medynk over Elendige og Undertrykte, udstedede Befalinger, som vare ganske lovstridige og som, til Fordeel for en Landstryger (?) angreb en Undersaats Eiendom. Til at opnaae saadant, behøvedes (efter Opinionen) intet mere end at vende sig med sine Klagemaal til Dronningen, smigre for hende med Navnet af Landets og de Betrængtes Frelserinde og saa var Love, Forordninger, Ret og Billighed kastede i Forglemmelsens Skjød og den falske Raade og Mildhed traadte frem i sin bedragelige Glands.

Dronningen var (saaledes heed det) Rigets uindskrænkede Beherskerinde, Stats- og Cabinets-Secretairen kun et blot Redskab i hendes Haand og det Organ, som forkyndte hendes Villie. Enhver Regjering udmærker sig almindeligviis ved en besynderlig Omhue for en enkelt Green af de mange frugtbringende Grene, en Stat blomstrer ved, og den omhandlede Regjering beskyttede især og vilde udbrede Handelen. (Guldberg var ogsaa tilligemed Schimmelmann og Stemann med flere Medlem af Directionen for det kongelige octroyerede danske, norske, slesvigske og holstenske forenede Handels- og Canal-Compagnie, ligesom og Directeur for den kongelige grønlandske, islandske, finmarske og færøiske samt for den kgl. vestindiske Handel.) —

Havde man forstaaet den Kunst, ved Friheder og Belønninger af Værestegn, eller visse Fortrin for dem, som beviste, at have været de gavnligste og nyttigste for Staten, at sætte de Handlende i Drift og Virksomhed og ved Haabet om Vinding at formaae de formuende Borgere til at træde i Compagnie med dem, saa havde det sikkert været et nyttigt og priseligt Foretagende; men til de Handlendes Vel at bekoste Canaler, oprette Handels-Compagnier ved Hjælp af Kongens Casse og derved at udtomme den, var et uheldigt System, som drog mindre gode Følger efter sig; thi alle syntes at ville have Deel i de store Summer Kongen anvendte paa alle disse Indretninger. De, som intet havde, laante Penge til at kjøbe Actier for; den Ene overbød den Anden; Actierne steg dagligen og langt over deres intrisique Valeur, kort sagt, det mississippiske Handels-Raserie syntes at være kommen til det kolde Norden. (Denne Deel af Handels-Historien meddeles her som Motiver til Revolutionen af 1784.) Imedens Directeurerne for det asiatiske Compagnie i Aaret 1782 vare blevne af Regjeringen hjulpne ud af en Pengecrisis, reddedes ogsaa andre Handlende ved Udlaan af store Summer. — „At de, — hedder det i det bül. Mskt. — der kunde stille sikkert Hypotheque for de Summer de begjærede, bekom dem, var den største Billighed; men da Pengemangelen gjorde det nødvendigt at gjøre flere Banco-Sedler, saa svækkede deres store Overflødighed Crediten mere end den vedligeholdt samme; og da Varel-Coursen tillige derved steeg til en umaadelig Høide, saa

var der ingen Postdag, at jo nogle Kjøbmænd vare paa Veien til at fallere; og de, som ingen Laan kunde faae fallerede ogsaa virkelig. Dette Laane-Væsen strakte sig nu ikke alene til Kjøbmænd, men til mange Andre, som enten af Begjerlighed efter at blive rige, havde vovet for meget i Actier, eller og skjulte deres Odselhed og slette Huusholdning under denne Kaabe, for derved at blive satte istand til at fortsætte deres vedtagne Levemaade; thi en Abildgaard, Colbjørnsen, Westermann, Wexelsen og flere, som alle have (Manuskriptets Forfatter har nemlig været en Samtidig) meget store Lønninger, bekom nogle Tønder Guld; og da Ingen kunde indsee hvad Sikkerhed disse havde kunnet stille for de store Summer, de havde faaet, saa vovede Andre at begjære dem endnu større paa samme Maade. — Generalkrigscommissair Brown og Etatsraad von Hemmert, som begge allerede havde erholdet meget anseelige Laan, kom paa 'ny ind igjen, den første om 80,000 Rd. og den anden om 200,000 Rd., uden at kunne byde noget andet Hypotheque end Løftet at betale dem igjen, naar disse Summer løb ind fra deres vestindiske Creditorer". — Det bedder fremdeles i det Bülowske Manuskript: "Man havde allerede grebet saavidt om sig med at gjøre Banco-Seddeler af egen Myndighed og Raadighed, at man for denne Gang ønskede at have Andres Tilskyndelse til at besmykke dette uforsvarlige Foretagende med. Til den Ende begjerede Kongen i en Skrivelse til Over-Banque-Directionen, at den skulde give sin Betænkning over Browns og v. Hemmerts med-

følgende Memorialer. Da dette Laan, om han end vilde hjælpe dem, ikke kunde ſtee i Banquen, imod hvis Octroy det var ſnorlige, ſaa var det ikke heller ſom Directeurer for Banquen; thi ſom ſaadanne maatte de ſætte ſig derimod; men ſom Kongens betroede Mænd og ſom de, der kjendte og burde kjende det hele Creditvæſen, at han forlangte at vide deres Tanker; men da Tiden var kort, ſaa maatte de om fem Dage indſende Betænkningen med en Eſtafette og det enten ſamlede, eller enhvers for ſig; hvorved de tillige maatte iagttage den yderſte Taushed. Men paa det de deſto haſtigere kunde beſtemme ſig, vilde han vise dem, hvorledes han anſaae Sagen fra begge Sider og hvad han troede, der var for og imod den, ſaa at de alene i deres Svar behøvede at referere ſig til en af Delene. — Men uagtet (vedbliver Manuſkriptet) det tydeligen ſaaes, at man ønſkede at de vilde referere ſig til det, ſom var for Laanet, ſaa forbandt dog Ære og Samvittighed Geheimeraaderne Stampe og Rumſen, Greverne Ernſt Hinr. Schimmelmann og Chriſtian Reventlow til udtrykkeligen at erklære ſig derimod. Hvor unaadig dette Forhold var blevet dem optaget, fik de ſnart et eftertrykkeligt Beviis paa; Kongens Skrivelſe til dem var af 1ſte Auguſt; den 5te fuldte deres Betænkninger indløbe og den 19de bekom de alle Fire deres Afſtand fra Ober-Banque-Directionen, ved Cabinets-Ordrer, og Aarſagen dertil ſaaes tydeligen af Ordren til Grev Reventlow, ſom lød ſaaledes: „Min kjære Greve Reventlau! De høiſtvigtige Deliberationer, ſom angaaende Banquen og

det dermed forbundne Credit- og Finants-Væsen hyppigen i nogle Maaneder ere forekomne, have viist mig, at Du med nogle Flere af Over-Directionen have visse Grundsætninger, som ikke alene bestrides af andre Medlemmer; men som, hvad mere er, paa ingen Maade kan forenes med den Plan, Vi selv have foresat Os og de Hensigter, som Vi have og som Konge bør have. Skjøndt jeg da nu er forvisset om, at Du tilligemed dem, som høre til Din Mening, have fulgt Eders bedste Overbeviisning, indseer jeg dog fuldkommen, at det store Finants-Væsen ikke kan bestyres af Mænd, der have de meest stridige Grundsætninger, og at Vi nødvendigen maae betroe det til saadanne, der ere overtydede om Vore egne Grundsætningers Rigtighed*). — Derfor er det, at Vi herved løslader Dig, kjære Greve, fra den Forretning, som Vi hidtil i Vores Over-Banque-Direction haver givet Dig; og det gjøre Vi ikke af nogen Unaade; men alene (det Du selv ogsaa begriber) fordi Tingenes ovenanførte Natur saaledes fordrer. I alt øvrigt er Jeg, som Jeg altid har været, Din naadige Konge.

Fredensborg, d. 19de Aug. 1783.

Christian Rex.

H. Guldberg.

*) Vi see her vore Dages saakaldte constitutionelle Anskuelser udtalte, hvorefter Conseils-Præsidenter eller Ministre rense — som det hedder — Ministerierne for saadanne Elementer, som ikke harmonere med dem selv.

Man havde hidtil antaget, at den største Nytte Staten høstede af at lønne mange i et Collegio, var den, at Regenten ved at overveie troe og redelige Mænds forskjellige Meninger kunde af disse uddrage og bestemme det Bedste og Gavnligste for Riget; men alle disse Betragtninger blive ganske unyttige, naar alle i et Collegio ikke alene skal være af een Mening, men, det som er mere, af Kongens; thi saa falder alle Beraadslagninger om Tingene bort af sig selv og man kan stedse, uden at vide hvorledes og af hvad Beskaffenhed de ere, give den Erklæring: „Vi ere samtlige af deres Majestæts Mening".

Greven takkede imidlertid for de høie Forsikkringer om Kongens vedvarende Naade i et meget underdanigt Brev til ham. Det blev lagt i et til Guldberg, hvori han overlod det til dennes Indsigt og Skjønsomhed at overlevere det indlagte eller ei. Denne Fremgangsmaade paa eengang at afskedige fire Mænd af et Collegio, fordi de efter Pligt og Samvittighed havde lagt deres Meninger for Dagen i en for Landet meget vigtig Sag, og efterat man havde opfordret dem dertil, havde noget saa voldsomt og despotisk i sig, at det gjorde Cabinets-Ordrerne endnu mere forhadte end de vare. En Ven af Guldberg gjorde ham Forestilling desangaaende med det Tillæg, at denne almindelige Misfornøielse endelig maatte komme Kronprindsen for Ørene og de store Klagemaal de gave Anledning til, gjøre et Indtryk paa ham, der i sin Tid kunde have meget ubehagelige Følger for Guldberg selv. — Man har neppe et stærkere Beviis paa at

Guldberg havde de bedste Hensigter, end det Svar, som han gav paa denne velmeente Advarsel og som bestod deri: „at Kronprindsen vilde meget mere takke ham derfor, siden Cabinets Ordrerne*) ikke alene vare et Beviis for den souveraine Myndighed; man endeg næsten den eneste Levning heraf; fordi saa snart alting skulde gaae igjennem Collegierne, saa havde Danmark ligesaa mange Konger, som der vare Collegier". (Dette var netop Struensees Raisonnement og det klinger unægtelig noget falsomt nu at høre det gjentage i een af hans Dommeres Mund). — Nogle have meent at Guldberg havde adopteret denne Mening efter Sporon, siden hans Villighed til at lade sig lede af dem, som han tiltroede Indsigter, formeentligen var stor nok dertil, medens Sporons Egenkjerlighed ikke tillod ham at gjore Andres Meninger til sine, og at dette var hans, kan der næppe givet et stærkere Beviis paa, end at han engang, da Kronprindsen lod sig forstaae med noget om Cabinets-Ordrernes Unødvendighed, svarede ham: „at naar de bleve afskaffede, saa betydede Prindsen ikke mere end lille Mons i Slangerup.

Geheimeraad Numsen havde saaledes som Banque-Directeur paadraget sig det herskende Parties Misfornøielse, hvilket Partie i Kongens Navn formeentes at udøve den meest indskrænkede Magt. (Dette var altsaa atter ganske som Struensee, under hvis Cabinets-Ordrer det ogsaa

*) Bestemmelsen af 1772 om at Kongens Underskrift kun skulde gjælde i Forening med Statsraadets Underskrift, var nemlig snart gaaet af Brug.

stedse heed: „Auf Befehl des Königs“) Den Beslut-
ning, der dengang blev tagen, kunde lære ham, hvad
han ved en anden given Leilighed kunde vente sig, lige-
som og de store Fordele, den hastige Forfremmelse til de
vigtigste Poster og de Æres-Tegn, som de bekom, der
stedse rettede sig efter det mindste Vink, tillige burde have
underrettet ham om, at om man var hævngjerrig paa
den ene Side, saa var man dog ikke usiksomsom paa den
anden; men ligesaa redebon til at belønne, som hurtig i
at straffe. Men uden at agte paa noget andet, end hvad
Ære og Troeskab krævede af ham, blev han, som første
Deputeret i Rentekammeret, ved at handle efter de samme
Grundsætninger, som han havde fulgt som Banque-
Directeur; men det frembragte og snart en lige Virkning.
Ved hver en Leilighed, hvori han handlede efter den hans
Embede tillagte Myndighed, uden at forespørge sig, om
det havde Cabinettets naadige Bifald, bekom han fra det
en skarp Irretesættelse og Forholdsregler. Han var ble-
ven angreben af en slem og haardnakket Feber, som stedse
indfandt sig igjen og hvortil maaskee den billige Ær-
grelse over den Maade han behandledes paa, ikke bidrog
lidet. — Een af disse sædvanlige Cabinets-Ordrer eller
Breve endte saaledes: „Endnu have vi denne Sommer
hørt, at naar en første Deputeret er borte eller ikke ved
Helbred, skal der være en Tilladelse, at intet vigtigt i
hans Fraværelse maae foretilles. Denne Ordre fra Os
vil Vi have Os in originali meddeelt“. Dette Brev
yttrede allerede Vedkommendes Mishag over Rumsens

Forhold i adskillige Ting; men det, som bragte Cabinettets Forbittrelse imod ham til den høieste Spidse, var noget, som forefaldt med en Bondekarl fra Kronborg Amt, der havde taget Tjeneste ved Prinds Friderichs Regiment og hvorover der kom denne Ordre fra Cabinettet til Rentekommeret af 3. Nov. 1783: „Hvad Karlen Lars Willumsen fra Ordby af det Kronborgske District angaaer, som har villet lade sig engagere ved Hs. K. Høiheds, Vores kjære Herr Broders Regiment, saa skal Kammeret strax igjenkalde sit Brev af 25de Oct. 1783 til Oberst Harthausen, Commandeur af bemeldte Regiment, ved at lade Karlen strax ved Sigte af denne Vores Ordre til bemeldte Regiment udlevere; og spørge Vi videre, hvorledes Collegium har kunnet (da det mærkede, at Vores kjære Herr Broder, som Collegium fra alle Sider skylder den dybeste Ærbødighed, havde vendt sig til Os og ei villet, at hans Oberst skulde gaae til Kammeret) svare ved et Brev, som dette Collegium har ladet afgaae til bemeldte Oberst, uden at erindre sig, at Vores kjære Herr Broder var der imellem, da Collegii dybe Skyldighed var, i Forveien at indhente hvad Vores saa dyrebare Broder i saa ringe en Sag kunde ønske*) og derpaa at andrage Os Sagen; thi Colle-

*) Man seer her tydeligt nok Juliane Maries Omhue for den paa Sjæl og Legeme svage og vanføre Søn, hvilket forøvrigt kunde være saare naturligt, da hans Livs Glæder, paa lidt Militairvæsen nær, maaske vare meget faa. (F. Blücher af Hesigarden var hans Kammerjunker.)

gium har her vovet at dicidere, hvor det ikke, men Vi alene havde at sige hvad der burde følges. Herefter maae man vogte sig for at forfalde i saadan uærbødig Uagtsomhed."

Samme Dag var Geheimeraad Numsen hos Prinds Friderich, og da han iblandt andet berettede ham, at en Sag, som hans Kammertjener Lüders havde gjort Ansøgning om, angaaende en Mølle til hans Broder-Søn, var nu kommen til Endelighed, svarede Prindsen ham: „saa har da Kammeret dennegang været saa naadig:" Numsen følede meget godt hvad det skulde sige, og da hans Rapport om hvad der skulde foretages i Statsraadet var til Ende, saa sagde Prindsen: „De har jo igjen været syg." Numsen svarede derpaa, at hans Feber havde meldt sig igjen og at alle de, som dette Efteraar havde havt den, klagede over det samme; dog havde han været saa lykkelig, at den Dagen forhen var udebleven. Hvorfor er De kommen op i Dag? spurgte Prindsen videre; og da han fik til Svar, at det var skeet paa det man ikke skulde troe om ham, at han forsømte noget, saa sagde Prindsen:" Man vil dog ikke have, at Folk skal myrde sig; men overalt saa bliver nok denne Post Dem for besværlig, da De er saa sygelig." — Saa tydelig som end dette Udtryk lagde Hensigten for Dagen, saa stillede Numsen sig dog an, som om han ikke forstod det; og istedetfor at Prindsen maaskee ventede paa, at han selv skulde begjere sin Afskeed, svarede han: at han arbeidede saa godt og saa længe, som det stod i

hans Magt, hvorpaa han bukkede og nærmede sig Døren for at ophæve en Samtale, han ikke længere var istand til at udholde, da hans hele Legeme skjælvede. (Man seer altsaa at den godmodige Arveprinds Frederik, eller, som man dengang skrev sig: Friderich nok kunde bringe Folk til at skjælve). Numsen havde nu største Aarsag til dagligen at vente at faae sin Afskeed for Sygdom og Skrøbelighed i hans Alders 42de Aar. — Han fattede og det Forsæt at tage imod den uden at sige et Ord, saafremt man lod ham beholde sin Post ved Øresunds Told; men tog man ham den med, saa vilde han forlange en Commission over hans Opførsel. Man lod ham ikke blive længe i en qvælende Uvished; thi Dagen efter bekom han følgende Brev fra Kongen, skreven fra først til sidst med H. Majestæts egen Haand:

„Min kjære Geheimeraad Numsen!

Det har gjort Os ondt, at mærke, at Dit svagelige Helbred og de igjentagne Anstød hindrer Dig fra at følge, som Du gjerne vilde, Rentekammerets Sager, og at deraf naturlig opkommer en Ulyst til at føie Dig efter Tingene og den Orden, som Vi vil, at de skal staae i. Derover frietage Vi Dig herved fra Rentekammeret, men med Hensigt paa den gode Os forhen viste Tjeneste, ville Vi, at Du beholder Directeur-Embedet ved Øresunds Toldkammer og dertil et aarligt Tillæg uden Afkortning af 500 Rdl. — Jovrigt er Vi Din naadige Konge — Christian R.“

Statssecretairen havde begaaet en Feiltagelse i Udskriften af et Brev, som Rumsen havde sendt ham tilbage for at ændre det. Hvor liden Underfundighed, der laae i Guldbergs Sjæl og hvor ilde skikket han var til at forstille sig, viser et Brev af 5te Novbr. 1783 til Geheimeraad Rumsen, hvori han takker denne for Brevets Tilbagesendelse, bevidner, hvor nær det gaaer ham, „at de To nu ikke i Sager skal have mere at gjøre med hinanden og lykønsker ham af sit Hjerte til at have naaet Havnen og at kunne nyde sig selv, hvorhos han beder ham erindre sig de Øieblikke, hvori Venskabet imellem dem havde gjort ham megen Fornøielse;“ Brevets Stiil syntes forøvrigt at røbe nogen Forlegenhed, medens Rumsen besvarede det, som en Mand, der føler sit eget Værd og ifølge deraf den ham tilføiede Forurettelse, uden at nedlade sig til at klage derover.

Hvad Kronprindsen tænkte ved alt dette og hvor høiligen det forsøgede hans Længsel efter Øieblikket, hvor han blev berettiget til at gjøre Ende paa dette formeentligen uretfærdige og for Landet skadelige Herredømme, kan Enhver let slutte, ifølge hans forhen anførte engang fattede Begreber og Anskuelser. — Correspondencen imellem ham og Grev Bernstorff var bleven vedligeholdt den hele Sommer. Prindsens Breve udtrykkede den tiltagende Agtelse og Tillid for Greven og Grevens dennes Kjærlighed og Hengivenhed for Prindsen og Nidkjærhed for Landets Vel. — De Breve Bernstorff skrev Kammerjunker Bülow til viste hvor fornøiet han var med

Prindsens tagne Beslutning, at oppebie den af Kongen bestemte Tid, og hvor nødvendigt det var, at Prindsen forinden ikke i ringeste Maade enten yttrede Behag eller Mishag over alt hvad man foretog.

Bülows Breve til Bernstorff indeholdt en fuldstændig Beretning om alt hvad der angik Prindsen, saavel i Henseende til hans daglig voxende Forstand, som den Undervisning han fik. Prindsen vidste ogsaa saa vel at skjule de Bevægelser, som alle hine efter hans Mening for Staten skadelige Foretagender opvakte i hans Hjerte, at man enten ikke holdt det Umagen værd, at give nøie Agt paa ham, eller og troede, at han hverken saae eller hørte noget af Alt, hvad man foretog sig; og om saa var, at det da var ham saa ligegyldigt, at han ikke lagde videre Mærke dertil.

Den 29de October 1783 forlod Hoffet Fredensborg og den 30te blev Kammerjunker Bülow tilsagt til at være om Aftenen i Stats-Secretairens Cabinet. — Da han havde hilset Guldberg, sagde denne: Jeg har vigtige Ting at sige Dem, bedste Ven; men jeg taler paa Herskabets Vegne, og af Samme har jeg Ordre, at tage det Løfte af Dem, at De, som Cavalier, giver mig Deres Æres-Ord paa og for Guds Ansigt (Guldbergs dybe Religiositet udprægede sig ved fast alle Leiligheder. Falkenskjold siger saaledes at i dennes Losladelses-Ordre nævner Guldberg: „Jesu Christi Blod,") ei at aabenbare for Andre end De, som jeg tillader Dem, hvad jeg un

har at sige Dem. De har i lang Tid ei vidst hvorledes det var med mig, og en Hob Omstændigheder har gjort, at jeg ei har kunnet være det, som jeg vilde; men jeg har i lang Tid præpareret det, som jeg nu har at sige Dem; men glem ikke det Løfte, som De har gjort om Tavshed. De skal være Marschal hos Kronprindsen og jeg gratulerer Dem af mit ganske Hjerte og ønsker Dem Guds Velsignelse dertil. Herskabet vil selv sige Dem det. Geheimeraad Schack og Etatsraad Sporon har arbeidet paa det samme som jeg, og disse To kan De tale reent ud med i denne Materie; de har begge ønsket det og fornøie Dem derover. Jeg anbefaler Dem, som et Mønster at følge i den Forfatning De kommer: Geheimeraad Schack. Ham saae jeg og kjendte, og han har aldrig svigtet mig, ligesom jeg igjen er hans bedste Ven. Hans Exempel maae De i eet og alt følge, forstaaer De mig? og da vil De blive roelig og lykkelig som han. En Hofmand bør ei blande sig i Affairer; thi han kan ei følge dem; Lad De, som kan følge dem blive derved og beklag Dem for Deres Aag; (Saaledes betegner altsaa Guldberg det saakaldte guldbergske Ministerium. Vi skulle siden faae at see, at han i en senere Livsstilling ikke forandrede disse Anskuelser.) Altsaa det Schack har været mig, det maae De være Sporon; jeg kan nu og sige Dem, at han (Sporon) skal være Cabinets-Secretair hos Kronprindsen, og man er ret lykkelig i ham at have truffet den Mand, som man kunde betroe det til. Herskabet ønsker tillige, at De ei siger noget om vor

Samtale til Kronprindsen og ikke betroer noget deraf til nogen Ven.

Bülow, som var en Søn af en fattig Vicecommandant i Nyborg og som i sit Hjerte var inderlig rørt over Forsynets vise Styrelse, der, for at skaane hans erkjendtlige Barm for den Bebreidelse at omgaaes sin Befordrer og Velgjører (Guldberg) med Falskhed, havde maget det saa, at i samme Øieblik som man bekjendtgjorde ham hans Lykke, man tillige viste ham (saa forekom det ham) at Hensigten dermed var mindre at gjøre vel imod ham, end at have i ham et Redskab til at overtale Prindsen til at handle, som De fandt for godt, var ved disse Betragtninger kommen i en Sindsbevægelse, der næppe tillod ham at svare, men Guldberg, uden at give Agt derpaa vedblev: „Jeg gratulerer Dem, lille Kjære; Hans Kongelige Høihed er endnu ung, og nu haaber jeg at have givet Dem Beviis paa, at jeg er Deres Ven. Nu kan De og tænke paa, at tage Dem en lille Kone (Bülow ægtede en Frøken Hoppe, Arving af den rige Abraham Pelt). Jeg har før talt med Dem derom, og jeg skal gjøre alt dertil, som jeg kan. Jeg seer, at vor Samtale gjør Indtryk paa Dem; afficerer den Dem kun ikke for meget; maae jeg give Dem et Glas Vand?“ Bülow frabad sig det, hvorpaa Guldberg sagde: „Jeg kan ikke sige Dem hvor glad jeg har været siden i Tirsdags, da jeg fik Tilladelse til at sige Dem dette; jeg bad mig det ud som en Naade, og at jeg siger Dem det nu strax i Dag vil De finde er det stærkeste Beviis paa

mit Venskab for Dem; thi det er skeet for at De deste bedre kunde vegte Dem for at føde en Mistanke, som visse Liaisons har vaadraget Dem. De er iblandt andet meget lieret med Rumsen, tildeels med Schimmelmann, og mindre med Reventlow; Angaaende den Første . . . .

Ved et blot Løfte om en Befordring, der var tilkommen Bülow for længe siden, strax at lade sig mærke med, at man troede derved at have tilkjøbt sig en Rettighed over ham, der skulde strække sig lige indtil hans Følelser af Venskab og Høiagtelse, syntes ham at gaae noget for vidt, og paa det man ikke skulde udtolke hans Taushed som et Samtykke til alle disse Fordringer, sagde han (afbrydende Guldberg) „Nu maae Deres Excellence tillade mig, at jeg falder Dem ind i Talen, for det er ikke mig ligegyldigt, om jeg giver Dem Oplysning herom nu strax eller siden. Rumsen var i Garden som Major, da jeg blev sat derind som Lieutenant; jeg var ung og havde ingen Bekjendtskab. Rumsen tog sig af mig og har siden den Tid altid været artig og venskabelig imod mig, og jeg kan tillige bevidne, at jeg altid har mærket den bedste Tankemaade hos ham. Om Deres Excellence har han og altid talt med megen Hengivenhed.“ (Dette er vist et meget upartiist Vidnesbyrd for Guldberg). „Jeg veed vel, at Herskaber ikke er fornøiet med ham; Nu seer De Grunden til mit Venskab for ham; men det er mig jo en ganske uvedkommende Sag, og om han var nok saa ulykkelig, kunde det ei formindske mit Venskab; og deri troer jeg, at Deres Excellence ei vil

finde, at jeg har Uret." — Jeg har nok troet, svarede Guldberg, „at der har været noget Anterieur i Deres Venskab, men De maae vel vogte Dem; Herskabet er ikke fornøiet med ham og De har ikke heller Aarsag til at være fornøiet med ham. Jeg har og altid holdt meget af ham og jeg har givet ham de største Prøver derpaa; men siden Januar Maaned i dette Aar kjender jeg ham ikke mere; men det er ikke ham selv, men en Søster, der er Aarsag dertil, og der kunde jeg da sige mere om. Søg nu Leilighed, lille Kjære, at tale med Sporon og Geheimeraad Schack, og med dem kan De tale reent ud. Naar De vil tale med mig, saa kan De komme herop, og saa skal De altid finde deres Ven. Lad os nu sidde et Øieblik. Men nu maae De vel vogte Dem for General Eichstedt. De veed, at denne Gamle har Spioner overalt; Jeg veed, hvorledes De tænker i Henseende til ham; jeg har og undertiden sagt Herskabet noget af vore Samtaler paa hans chapitre, da vi boede lige over for hinanden paa Fredensborg. Nu kjender man ham nøie."

Bülow, der havde meget gode Grunde til ikke at indlade sig i den Materie, sagde, uden at svare det ringeste dertil: „Rumsen skal være heftig syg." Ja; det gjør mig meget ondt, svarede Guldberg; han tilligemed nogle andre, deres Opførsel er mig ubegribelig. Jeg kan ikke faae Dem til noget; alt hvad jeg har gjort siden Nytaar har været blot Nødværge. Vær De for alting forsigtig, kjære Ven, vogt Dem for Venner; jeg har prøvet mange,

og kan sige, hvad der er ved Dem at gjøre. Jeg kan isvrigt sige Dem, at jeg har ret meget gode Tanker om Deres Prinds. Dronningen er og særdeles fornøiet med ham; jeg har nylig talt med ham; han var lykkeligere end mangen en Kronprinds i at komme saa tidlig til Affairerne, og dem skal han faae nok af, ja lige op til begge Ørerne Nu, jeg kan ikke sige Dem, hvor det fornøier mig, at Herskabet har bifaldet denne Sag med Dem, da jeg har været den, som har skaffet Dem til Prindsen." At gjøre det, som man ikke uden en aabenbar Uretfærdighed kunde betage ham (Bülow) til en Velgjerning, som det havde kostet Møie at erholde for ham, og som han maatte stræbe at fortjene ved at være en blot Maskine og Redskab i en stolt og opblæst Mands Hænder (Saaledes er Sporon tidligere i Manuskriptet bleven skildret. At der her skulde menes Guldberg selv er næppe sandsynligt, da Bülow som før bemærket maae antages i det mindste at have gjennemseet Manuskriptet og gjort Notater ved samme og han endnu 1803 underholdt en venskabeligBrevvexling medGuldberg og som opbevares i Geheime-Archivet) det var at dæmpe den Erkjendtligheds Gnist, der kunde fænge i et ædelt Hjerte, der med den allerstørste Beskedenhed, dog nødvendig maatte foragte sig selv, dersom det ikke havde følt sig ydmyget ved slig en Anmodning og stigt et fremsat Mønster. Desforuden vidste Bülow meget vel, at man sikkert ikke havde valgt ham, dersom man havde vovet at gjøre Prindsen imod i denne Post; thi Kronprindsen havde tre Dage førend

de reiste fra Fredensborg under Tausheds Løfte betroet ham, at Sporon om Morgenen havde sagt til ham, at han vilde spørge Prindsen om noget, men han maatte give ham et cathegorisk Svar, nemlig: om han var fornøiet med Kammerjunker Bülow, og ønskede at beholde ham hos sig? Hvorpaa Prindsen svarede: „at han var meget vel fornøiet med Bülow, og ønskede inderlig at beholde ham.“ — Man viste for liden Opmærksomhed for Prindsen til at dette Spørgsmaal kunde være gjort ham, fordi man søgte at indrette alle Ting efter hans Behag, og kunde altsaa ingen anden Hensigt have end at faae udfrittet af Prindsen, om Bülow var ham saa ligegyldig, at man kunde give ham en anden Marschal uden at opvække nogen stor Misfornøielse hos ham.

Da man under den Titel Herskabet forstod Enke-Dronningen og Arveprindsen, saa kunde Bülow nu vente, at det ikke vilde vare længe, førend de selv vilde forkynde ham den store Naade, de havde ladet ham vederfare; og to Dage efter at han havde talt med Guldberg, blev han ogsaa tilsagt at komme til Prinds Friderich. Efter en kort Samtale om ligegyldige Ting, sagde Prindsen: „De har talt med Geheimeraad Guldberg og det fornøier mig at kunne gratulere. Jeg mærkede, at Kronprindsen ikke var imod Dem, at han endog kunde vel lide Dem, og havde Fortroelighed til Dem.“ Bülow svarede, at han havde Aarsag at være tilfreds; Hans Kongelige Høihed viiste megen Naade imod ham, og han torde haabe, at han ikke skulde fortryde paa, at

han skulde blive. Paa nogle Aar havde han ikke tordet vove at ønske det, da han indsaae hvor vanskeligt det var at være hos saa ung en Herre, der var saa mange Forførelser underkastet. Prindsen svarede dertil: „De har nu saa længe været hos Prindsen, og jeg har mærket, at De altid har været saa meget forsigtig, og at De har søgt at bringe Prindsen til at elske sin Familie, i det mindste troer jeg at vi for en stor Deel have Dem at takke herfor. Dronningen er og meget fornøiet med Prindsen. General Eichsted kjender man nu ret godt; han har engang forrige Vinter talt med Dronningen om Forandringer ved Kronprindsens Hof, og da talte han og om Dem, og svarede Dronningen da: aah Ja! som i Tanker, men saa har han nok sagt Dem det for at han vilde have Takken." — Bülow sagde, at han for sin Person ikke havde at klage over Generalen; at der kun havde været een Trætte af Vigtighed imellem Dem, og at han i den havde givet ham doppelt saa megen Reparation, som han kunde forlange, at han paa ellevte Aar vel havde proberet en Deel, men Gud havde hidtil været saa naadig at give ham Kræfter og Mod, og paa hans Bistand forlod han sig ogsaa for Fremtiden; hvorpaa Prindsen svarede: „Da De har været saalænge hos Kronprindsen og han saa godt kan lide Dem, saa kunde De altid vente Dem, at blive vel aflagt. Vi troer at kunne forlade os paa Dem og at De ikke melerer Dem med noget, for det er det Bedste; jeg troer ikke heller De skjøtter derom. Dronningen vil nok selv sige Dem

det.“ — Prinds Friderich havde fuldkommen Ret i, at det var Bülow, der søgte at bringe Kronprindsen til at overse alt hvad der kunde være at udsætte paa Dronningens og Arveprindsens Forhold, og alene at betragte Dem og omgaaes Dem, endog i Fremtiden, som sine nærmeste Paarørende og aldrig vise Fortørnelse eller Nag imod Dem, men tvertimod gjøre Dem Livet saa behageligt som mueligt. Da han ofte gjentog saadant, saa svarede Kronprindsen ham en Dag, da han var i ondt Lune: „Men De taler altid saa meget om, at jeg skal være god imod Dem, det er nok for Deres egen Sikkerheds Skyld.“ Bülow svarede: „Jeg haaber, at De ikke kan troe, at jeg i dette Tilfælde tænker paa min Person. De veed mine Grunde dertil. Det er for Deres egen Roeligheds Skyld, for at forskaffe Dem den herlige Triumph at belønne Ondt med Godt, og for det, som Folk vil dømme derom, da Publicum, hvor lemfældig Deres (Prindsens) udøvede Retfærdighed end var, dog vilde slaae sig paa de Lidendes Side, og alene i disse see en høilig elsket Konges Enke og Søn. Jeg har sagt Dem, og saalænge jeg har den Lykke og Naade at være om Dem, skal jeg uafladelig sige og bede Dem, at vise Overbærelse for det Forbigangne, Aarvaagenhed i det Nærværende og en afskrækkende Strenghed mod alle tilkommende Laster og Forbrydelser; thi derved viser De sig, som Folkets sande Fader og gjør Deres Undersaatter til lydige og tillidsfulde Børn. Imidlertid, min naadige Herre, maae jeg tilstaae Dem,

at jeg er i den allerubehageligste Forfatning og som ikke volder mig liden Bekymring. Herskabet vil vistnok herefter vise mig megen Fortroelighed, og naar De saa herefter seer, hvorledes det gaaer, hvad vil De ei da forekaste mig? Hvorledes skal jeg bære mig ad dermed? De skal, svarede Prindsen, vise megen Fortroelighed med dem igjen. Det er jo for en god Sag, og De bør gjøre det, om De holder af mig. Jeg seer, sagde Bülow, at Skinnet vist vil blive imod mig; men jeg haaber at handle saaledes, at jeg skal kunne forsvare det for Gud, mig selv og Dem, min naadige Herre. —

Tredie Dagen efter at Bülow havde været hos Prinds Friderich blev han ved en Seddel fra Oberhofmarschallen tilsagt til Audience hos Dronningen. Da han kom ind til hende, sagde hun: „at han vel vidste hvorfor han var kaldet?“ Bülow kyssede hendes Kjole (endnu rygende af Enevold Brandts Blod?) og takkede, hvorpaa Dronningen sagde, „at han maatte tage Geheimeraad Schack til Monster, og føre sig op som ham og ei melere sig med noget.“ Da han havde lovet det, sagde Dronningen: „Jeg veed ikke hvorledes det gaaer til mere hos Dem?“ Han svarede, at han haabede, at Hendes Majestæt var fornøiet med Prindsen? Hun svarede: Ja, og spurgte videre om Prindsen aldrig havde sagt ham noget om at blive hos ham? Bülow forsikkrede Nei, og tilføiede at han altid havde søgt at undvige alt, hvad som kunde give Anledning dertil. Dronningen sagde: Deri har De gjort meget ret; men

det undrer mig dog, at Prindsen ikke har sagt noget derom. Der findes vel ogsaa dem, som tænkte paa at blive, saa besynderligt, som det ogsaa er. Han svarede, at for et Aar siden havde vel General Eichsted talt om at gaae bort, men nu gik det Rygte, at han tænkte paa at blive. Da er dog, sagde Dronningen, Kongens Brev tydeligt nok, og jeg veed ikke, hvad han vilde være; thi han kan dog ikke som Statsminister blive hos Prindsen. — I hvorlænge end Bülow havde været til Hove, var han dog ikke bleven Hofmand nok til at foregive den samme Uvidenhed, som Dronningen foregav; men sagde reent ud, at han ikke ret vidste Eichsteds Hensigt; men han skulde egentlig grunde sit Haab derpaa, at Hendes Majestæt havde sagt ham, at han ikke skulde komme ud af Slottet, forend man bar ham ud; og det i den Anledning, at han i Begyndelsen af dette Aar havde spurgt om han skulde blive eller ei, for derefter at bestemme Tiden Bygningen paa Liselund skulde være færdig i. — „Det veed jeg aldrig at have sagt, svarede Dronningen; thi det kunde jeg ikke, fordi Kongen maatte sige det, og har jeg sagt det, saa, om jeg maae sige det, har jeg ikke selv vidst, hvad jeg sagde.“ (Denne Yttring kunde synes at bestyrke det falske Rygte om at denne Dronning nød for meget af de spendrupske Spirituosa. Hun har vel meent, at hun i et Øieblik har glemt at stille sig i Skyggen af den imbecile Konge). „Men, naar jeg besinder mig, saa troer jeg dog, at han har talt derom engang, da han var misfornøiet over noget og var saa

meget syg. Vi veed vel, at De (Bülow) har ret gode Venner, men de maae ikke have noget hermed at bestille. Det var heller ikke smukt om De vilde forlade dem nu; men de maae dog ikke vide noget om nogen Ting. Faaer de (Bülows Venner) noget at vide, saa vil det ikke feile, at de jo vil gjøre meget for mange Ting." — Bülow forsikkrede at ville opføre sig saaledes, at han stedse kunde vedligeholde en god Samvittighed. Dronningen svarede, at de forlode dem derpaa, og spurgte om Prindsen vidste at han var her? Han svarede: Nei; men at han ønskede hendes Majestat vilde have den Naade og sige ham det. Hun svarede: „Ja; men endnu kan det ikke skee; og De maae for alting ikke sige ham, at De har været her." Bülow bukkede og havde ikke heller sagt det, dersom Kammerjunker, forhen Page hos Kronprindsen, Gedde eller Giedde ikke ved en Hændelse havde faaet at vide, at han var hos Dronningen, og da dette maatte komme Giedde besynderligt og fremmed for, saa var det at formode, at han talede derom, og gjorde han det, og Bülow tang dermed, saa maatte han befrygte, at det kunde opvække Mistanke hos Prindsen. Han sagde ham det altsaa, at Dronningen havde bekræftet det, som Guldberg havde sagt og at hun havde talt med megen Kjerlighed om Prindsen.

Med ulige Sindsbevægelser og ganske forskjellige Forventninger bleve Øinene nu henvendte paa den 4de April, som var den til Kronprindsens Confirmation bestemte Dag og man overlagde paa begge Sider de bedste

og tjenligste Midler til at høste Frugt af den. Dronningen, som stræd for at beholde Herredømmet, snoede og viklede sig om Kronprindsen, som om en Konge og syntes ligesom at ville læse hans Ønsker i hans Øine, for at kunne forekomme dem; men da Indflydelsen der kunde give hende over ham var meget uvis, saa holdt hun det fornødent at føie saadanne Foranstaltninger at, om hun ikke kunde bemestre sig hans Villie, da at sætte den saa snevre Grændser, at Prindsen aldrig kunde faae noget udført, uden hvad hun vilde; og saaledes at han risquerede i de bedste og nyttigste Forslag at blive overstemmet, dersom hun ikke fandt sin Regning ved at det gik igjennem.

Til hiint Øiemed gaves nu intet tryggere og bequemmere Middel end at besætte det Geheime-Statsraad med Folk, som hun kunde dreie og lede, som hun vilde, og Omstændighederne understøttede hendes Forehavende saa vel, at det syntes at være en Nødvendighed at gjøre nye Statsministre. Siden Bernstorffs Afgang havde der egentlig kun været fire, nemlig. Thott, Schack-Rathlau, Eichsted og Joachim Godske Moltke. (I en Udfærdigelse af 8. Decbr. 1780 nævnes kun tre, nemlig: O. Thott, Schack-Rathlau og Eichsted. I Statsraadet sad og Kongen og Arveprindsen, samt Rosenkrone uden Stemme). Men Thotts svagelige Helbred havde næsten et heelt Aar holdt ham fra at møde i Statsraadet, og Eichstedt skulde gaae ud af det, saa der blev kun to, hvoraf hun vidste, at den ene, nemlig Schack-Rathlau

var paa Prindsens og den anden paa hendes Partie; „men da det ansaaes for gjørligt (hedder det i det bülowske Manuskript) at ventende Fordele kunde bevæge Grev Moltke til at sadle om," saa var det fornødent, at indrette det saaledes, at hun i saa Fald dog beholdt de fleste Stemmer. „Geheimeraad Rosenkrone, der ved Kongen af Preusen var bleven Minister for de udenlandske Sager og til Ære for hans høie Befordrer lod Ministrene (nemlig vel de Danske ved de fremmede Hoffer) skrive 8 til 9 Breve i Rad og begjere Forholds-Ordrer ved vigtige Begivenheder, uden at besvare dem eet, havde vel havt Sæde, men ingen Stemme i Statsraadet, og da man alletider kunde være vis paa hans, saa var det en Selvfølge, at han maatte have den ene; og hvilken nyttigere, hvilken brugbarere Mand kunde der findes end Statssecretairen, der i saa lang en Række af Aar havde havt alle Ting under sine Hænder?" Men disse to kunde endnu ikke gjøre Udslaget, dersom Grev Moltke svigtede. Der maatte altsaa være een endnu, og dertil blev Geheimeraad Stemann valgt, hvorved man tillige vandt det, at Grev Schimmelmann, som man i Grunden ikke kunde lide, blev tvungen til at begjere sin Afskeed. (I Hof- og Stats-Calender for 1783 kaldes Schimmelmann Commerce-Minister og Stemann Finants-Minister; men ingen af dem vare Medlemmer af det Geheime-Statsraad.) Statsraadet, saaledes besat, antoges at ville give Dronningen hele Regjerings-Tommen i Hænderne, uden at det engang havde Udseende af,

at hun rørte ved den; og for at gjøre dette endnu sandsynligere, skulde Cabinetter forsiøttes fra Arveprindsen til Kronprindsen, Sporen som Cabinets-Secretair gjøre Forestillinger efter Stats-Secretairens Godtbefindende, og denne igjen indhente Dronningens Samtykke dertil og den mueligе Misfornøielse hos Publikum, som maatte opstaae over hvad der maatte blive foretaget, falde paa Kronprindsen."

Kronprindsen paa sin Side forsømte nu ikke heller at lægge Planen til det, som han, naar Tiden kom, vilde have sat i Værk, hvorved han havde den Fordeel, at da ingen ventede det, saa fattede heller ingen mindste Mistanke derom, eller skjulede hvad de havde ifinde, enten i den Tanke, at han ikke kunde indsee hvad det sigtede til, eller og, at hans Ærgjerrighed vilde finde sig nokſom tilfredsstillet ved at blive adspurgt, om han ikke fandt det og det saa for godt, eller havde noget derimod. Han vidste altsaa ikke saa snart, hvem det nye Statsraad skulde bestaae af, førend han ogsaa fattede Hensigten deraf, og foresatte sig at skaffe dem alle ud af det igjen, naar han havde tiltraadt det. Den gamle Thott, Grev Bernstorff og Schack-Rathlau ansaae han for de Mænd, som han sikkrest og tryggest kunde vælge til sine Ledsagere og Understøttere paa den besværlige Bane han skulde betræde: men da Thott var lidet eller intet mere at gjøre Regning paa, og Statsraadet nødvendigen maatte bestaae af mere end to, saa maatte der udvælges nogle til at besætte deres Pladser med, som

han vilde give Afskeed. Geheimeraad Schack-Rathlau holdt det for bedst og raadeligst, at Prindsen indsatte det gamle i Aaret 1770 afskedigede Conseil igjen, siden det var Mænd, som havde megen Kundskab og Erfarenhed ved den lange Tid, de havde havt Tingene under Hænder, og kunde følgelig blive Prindsen til stor Gavn og Nytte. — Geheimeraad Stampe og nogle Flere vare af samme Mening og Grev Bernstorff havde intet derimod. Men Kronprindsen selv stod dette Forslag ikke an. Foruden de særegne Grunde, som han havde at anføre imod Enhver især, var det ham nok, at de formeentligen havde været mere ilde lidt end elskede af Folket, at man næppe nogensinde vilde eller kunde fatte Fortrolighed til dem, og derfor med Frygt og Misfornøielse saae Tingenes Bestyrelse i deres Hænder og deri var General Huth og Kammerjunker Bülow enig med ham, og denne sidste blev det overdraget at opsætte de Indvendinger, som Prindsen havde imod dem, skriftlig. Saa nødig, som han end vilde, saa maatte han dog, og den gamle Moltkes formeentlige Egennytte og Lyst til at berige sig, Rosenkrandses rænkefulde Hjerte og Reventlaus ublide, fast grumme Forhold imod Kongen og den skadelige Virkning det vilde have paa denne, at see Reventlau saa ofte og nær ved sig, blev sat i saa klart et Lys imod deres Forstand, Indsigter og Fortjenester, at disse ikke kunde veie op derimod. Schack-Rathlau tilstød ogsaa, at hans Forstand var overtydet, endskjøndt hans Ønske ikke dermed var ganske fjernet og

bad derfor Bülow, da det var en Nødvendighed at have flere (Meningen er dog vel at det ansaaes dengang for en Nødvendighed, thi at et Statsraad eller Ministerium kunde være overflødig viser jo netop Benævnelsen: „Det guldbergske Ministerium"), at foreslaae Geheimeraad Blohme, Geheimeraad Rosenørn og Grev Harthausen for Prindsen. —

Da det var høist nødvendigt, at bruge den yderste Forsigtighed for ei at opvække Mistanke om, at Prindsen tænkte paa at foretage nogen Forandring, saa maatte Bülow ogsaa opfylde Guldbergs Begjering om at gaae til Oberhofmarschallen (Schack) og Sporen. Den første overlede en Hoben Complimenter med ham og den anden viste sig saaledes som han var og yttrede iblandt andet: „at han havde mærket at Kronprindsen talte saa gjerne om Kobberstykker og Malerier; men det maatte Bülow vare ham for; thi det gav kun Anledning til, at han gav sig i Snak med disse Kunstnere, som der ikke i Almindelighed var noget ved; og det var ham ei heller til nogen Nytte. Han holdt ogsaa vel meget af Militairen; men det forbød sig selv, at han førte Krig; thi der var intet at føre den for." (Den første Paastand turde Erfaringen have stadfæstet, ingenlunde den sidste, med mindre der menes offensiv Krig.) „Endnu var det intet Under; thi de fleste unge Herrer vilde gjerne agere Parade Majorer, men det vilde nok falde bort naar han fik Øinene op om Prindsen af Würtemberg."

Den Angel Dronningen lagde for Kronprindsen var hin, og der behovedes megen Forsigtighed og Vaersomhed til ikke at lade sig fange. Han skulde nu vide alting og sporges om alleting, og hun syntes ligesom at udse sit ganske Hjerte for ham, og at meddele ham sine Isnligste Tanker. Da han en Dag var hos hende bragte hun Talen hen paa Geheimeraad Schack-Rathlau, roeste ham meget for hans Forstand og Duelighed, men sagde tillige, at han var saa vankelmodig; foreslog ham Kammerjunker Bülow som Marschal, Ludvig Brokkenhuus og von Kreghen til Kammerjunkere og Gjedde til at gaae af som Kammerherre og beholde sin Gage i Pension indtil der blev et Amt ledigt, hvilket Prindsen altsammen vifaldt, men foreslog 1000 Rdl. til Gjedde. (Denne er tidligere i Manuskriptet skildret som en Mand man var yderst forlegen med, „da han ikke forstod andet end at spille paa Floite og var for stolt til at tage imod en Legations-Secretairs Post og overhovedet duelig til intet andet end at vaere Fode-Nod og . . . . Amtmand!“). Hun foreslog ham og at gjore Eichsted til Ober-Kammerherre, lade ham beholde sin hele Gage som Pension og sine Vaerelser paa Slottet, men gaae ud af Conseillet. Da Prindsen intet havde at indvende derimod, sagde hun, at der var endnu noget at tale med ham om, men som hun vilde bie med. Prindsen spurgte hvad det var? og Dronningen svarede: om den preussiske Prindsesse, hvorpaa Prindsen svarede: „Det har min naadige Grand Mama jo lovet mig ei at tale om, forend jeg er confir-

meret.“ To Dage derefter talte hun om Nødvendigheden af at der kom nogle Nye i Statsraadet, naar Eichstedt gik af: thi da der ikke var nogen Regning mere at gjøre paa Thott; saa var der ingen uden Schack-Rathlau og Moltke; og spurgte ham derpaa, hvad han syntes om Guldberg og Stemann, og om man ikke kunde sætte dem deri? Prindsen svarede: ‘Ja; meget gjerne. De kan være ret gode.“ —

Bülow forestillede imidlertid Prindsen at han udsatte sig for, at man foreslog ham at afskaffe Commerce-Collegium og at han da maatte fortryde i at Schimmelmann fik sin Afskeed (Schimmelmann var da første Deputeret i Gen Landets Oeconomie- og Com. Coll.), hvilket han (Prindsen) dog ei gjerne vilde, og naar Stemann skulde være i Conseillet, saa vilde maaskee Bernstorff afstaae en Plads deri og Schimmelmann (som var Stemanns Formand i Finants-Collegiet) gaae til sine Godser. Han udtrede fremdeles til Prindsen: “Det er Dem uværdigt min naadige Herre, at i det Dronningen foreslaaer Dem noget, og De bifalder det, at De da tænker: saasnart jeg kan skal det gjøres om igjen; det er ikke redeligt, og man bør handle saaledes, at man kan agte sig selv. Det er kun for at undgaae et meget større Onde, at man har Lov til at vælge det mindre . . . Jeg troer altsaa, at De gjorde vel i imorgen Aften i Comoedien at sige til Arveprinds Frederich, at Dronningen havde sat Dem i stor Forlegenhed og saa videre. Han vil strax sige Guldberg det; han det igjen til Dronningen og saa

faaer De Leilighed til at sige Deres Tanker.“ Prindsen takkede Bülow kjerligen for dette givne Raad og lovede at følge det. — Da han første Gang derefter var hos Dronningen, og hun ingen Anledning gav ham til at komme frem med hvad der laae ham paa Hjertet, saa begyndte han af sig selv derpaa og sagde: „Min naadige Grand Mama; Jeg har iforgaars sagt noget, som gjør mig ondt, fordi jeg ikke burde sige det, da jeg aldrig har eller endnu vil melere mig med noget af Statssager Det vilde være ligesaa slet om jeg nu bekymrede mig om Regjeringen, som om jeg ikke vilde gjøre det, naar jeg er kommem i Statsraadet, og derfor veed jeg ikke heller at sige, om det er godt at Guldberg eller Stemann kommer i Statsraadet.“ — Dronningen sagde, at det var et Tegn paa hans Godhed og at han vilde haandhæve Souveraineteten, og grad meget, som skete ved alle slige Leiligheder, men til hende kunde han derfor alletider i Fortroelighed sige sine Tanker Prindsen svarede dertil: „Nei, det kan jeg slet ikke, fordi jeg aldeles ingen Tanker har i denne Sag; jeg kan ikke domme derom, og jeg siger hverken at jeg er fornøiet eller misfornøiet om Stemann eller Guldberg komme i Conseillet.“ Rumsen, Schimmelmann og Reventlau, sagde Dronningen, er det dog umueligt at sætte i Conseillet. „Det veed jeg ikke heller,“ svarede Kronprindsen. —

Imidlertid vare de Fleste af Kronprindsens Raadgivere endnu af den Mening, at det vilde være til megen Fordeel for Prindsen, at det gamle Conseil blev indsat

igjen, især da Oberkammerherre Reventlau døde og derved den vigtige Indvending om Kongens Nødsel og Forstrækkelse for ham, faldt bort, og fornyede Attraaen efter at drage Fordele af Rosenkrandses Kundskaber og store Evner, der fra hans Skygge-Side betragtet kunde blive farligere og skadeligere udenfor Conseillet, end i det. Desforuden havde han i mange Aar været Obersecretair for Søe-Etaten; den elskede ham endnu, den trængte til en Mand, der kunde sætte den i Stand igjen og raade Bod paa den Fordærvelse, som dagligen tog til; og at denne Mand fandtes i Rosenkrands var der ingen Tvivl om; men hans formeentligen bekjendte rænkefulde Sjæl forvoldte, at Prindsen paa ingen Maade kunde fatte Tillid til ham. De, som Geheimeraad Schack-Rathlau ved Kammerjunker Bülow havde ladet bringe i Forslag, stode ham (Prindsen) heller ikke an, venteligen fordi han ikke kjendte dem noie nok til at være fuldkommen overbeviist om deres Tankemaade og Retsindighed, for at kunne skjænke dem al sin Fortroelighed; og da Kundskab, Erfarenhed og Retsindighed vare de Egenskaber, der skulde bestemme hans Valg, saa var det en formeentlig Selvfølge, at det faldt paa Geheimeraad Stampe og General Huth; men den første vægrede sig derved paa Grund af hans meget svagelige Helbred, og den Anden frygtede for, at hans Ukyndighed i Landets Sprog vilde være ham til Hinder for at blive Prindsen og Landet der saa nyttig og gavnlig, som han ønskede og attraaede; men omsider lode de sig dog overtale. —

Alt som nu hiint vigtige og forhaabentlig lykſalige Tidspunkt for Danmark nærmede ſig mere og mere, maatte man ogſaa være betænkt paa at drage alle de forønſkede Fordele af det. Den 4de April var den af Underſaatterne saa længe attraaede Confirmations-Dag, og den 14de April ſkulde Prindſen træde ind i Statsraadet. Cabinettets Ophævelſe, Grev Bernſtorffs Indkaldelſe og et næſten ganſke nyt Statsraad, var det første, ſom ſkulde foretages og var den Grundvold, hvorpaa en bedre Fremtid ſkulde opreiſes; men dette maatte og ſkulde ſkee med Kongens Villie og Velbehag og paa en ſaadan Maade, at ingen Ulykkeliges Taarer ſkulde formørke Glandſen af denne herlige Dag. Hertil udkrævedes en ordentlig, overveiet Plan til at handle efter. Geheimeraad Schack-Rathlau vægrede ſig ved at gjøre Udkaſtet til den, men overdrog det til de andre, og naar de havde den færdig, vilde han afgive ſin Betænkning over den. General Huth og Grev Ludvig Reventlau indgav hver et Forſlag, ſaavel til den Foreſtilling, ſom Prindſen ſkulde gjøre Kongen, ſom til Ordrerne til Cancelliet og alle Vedkommende angaaende Cabinettets Afſkaffelſe, og ſaa videre; men om dette ſkulde ſkee den første Gang Prindſen bivaanede Statsraadet, eller om det ſkulde bie til han fandt en bequem Leilighed dertil, blev ikke faſtſat og ligeſaa lidet om Forandringen i Statsraadet ſkulde ſkee ſamme Dag, ſom Cabinettet blev ophævet. — De Fleſtes Mening var at det ikke alene burde ſkee paa engang, men endog den første Dag. Schack-

Rathlau derimod troede, at det var bedre at bie noget, paa det Kongen kunde blive vant til at see Kronprindsen der; thi da det mindste Usædvanlige satte Kongen i en heftig Bevægelse, saa var det at befrygte at denne, som maaskee allerede ved Prindsens Nærværelse, der var fremmed for ham, blev bragt ud af Fatning, vilde løbe sin Vei (saadant havde man nok oftere havt Exempel paa) naar Prindsens Forslag, som man vist maatte formode, fandt Modsigelse der, og skete det, saa var Prindsens Hensigter, til mere Skade end Nytte, blevne bekjendte, siden de, som ikke fandt deres Regning ved Forandringen, vilde vove alt for at hindre den, hvoraf der kunde flyde store Ulejligheder, saavel for Prindsen selv, som for hele Landet. —

Alle disse Betænkeligheder bleve ved Bülow forelagte Prindsen, der af dem selv vilde uddrage sig en Plan at handle efter, i det Haab at den Høieste, som kjendte hans Hjerte og Hensigter, ogsaa vilde give ham Kraft til at udføre sit Forsæt med Held og Lykke. — Den eneste visse Beslutning, som der altsaa blev tagen, var den, at Prindsen fra den 4de indtil den 14de maatte blive ved det samme Forhold, som han hidindtil havde viist, og da man venteligen det første Confirmationen var forbi vilde flytte Cabinettet fra Arveprindsen ned til ham, og Papirerne overgives Sporon, saa maatte han først og fremmest ingen Resolution give paa de Forestillinger Sporon kunde falde paa at gjøre ham; men vise ham af med, at den vigtige Handling, som foresto

udkrævede og indtog hans Sjæls ganske Opmærksomhed, og naar den var forbi, da med, at han maatte indhente noiere Kundskab om Sagen forend han kunde beslutte noget i den. (Dette Sted i Manuskriptet er noget uklart da man ikke kan see hvilke Forestillinger af Sporon, der kunde befrygtes). Alt dette blev Grev Bernstorff berettet, hvis Brev af 23de Marts 1784 viser hans Forsnielse over Prindsens Valg af Stampe og Huth til Statsministre. Han raader ogsaa fra at gjøre flere Forestillinger angaaende det gamle Conseil, dersom Prindsens Modbydelighed for det ikke faldt bort af sig selv, og troer, saavidt han i Fraværelsen kan bedømme, „at det var bedst at Forandringen skete paa engang, siden Guldbergs Indflydelse og Magt over Arveprinds Friderichs Hjerte var den eneste (Magt nemlig), der kunde være betydelig for Kronprindsen, og derfor maatte Guldberg og Stemann ikke forundes Tid til at samle sig igjen af den første Forskrækkelse. — Sporons Magt og Anseelse vilde derimod svinde bort, som en Røg, naar han ingen Støtte havde i Kronprindsens Hjerte.“ Greve Bernstorffs Bifald til de af Prindsen valgte Statsministre fornøiede denne meget; men da Stampe endnu syntes tvivlraadig og Prindsen, overbeviist om sin priisværdige Hensigt, ønskede den understøttet af saa mange værdige og redelige Mænd, som mueligt, saa skrev han Stampe følgende Brev til:

„Min kjære Geheimeraad Stampe!

Tiden nærmer sig nu, da jeg skal indtræde i Statsraadet; jeg har derfor villet skriftlig gjentage min Begjæring, at De vilde indtræde i samme tilligemed Grev Bernsdorff og General Hutt. Jeg er forvisset om, at jeg med disse Mænd kan udrette det, som jeg ønsker og Landet haaber. De vil gjøre mig en Fornøielse med at underrette den brave Grev Thott om mit Forehavende og bede ham fra mig at være, om hans Helbred tillader det, tilstede i Statsraadet i de vigtige Øieblikke, da jeg agter at udføre det. Jeg haaber at den gode Gud vil give sin Velsignelse dertil, da Landets Vel er mit eneste Formaal. Derom ønsker jeg, at De vil være forvisset; vær det tillige om den Agtelse og Fortrolighed, hvormed jeg forbliver Deres bestandige Ven

Christiansborg d. 2den April 1784. Frederich.

At lægge Planen til Udførelsen saaledes, som Kronprindsen troede bedst at kunne sætte dette vigtige Foretagende i Værk, havde han selv paataget sig; men hvad de Andre i den Tid skulde foretage sig og komme ham til Hjælp med, derom blev ham gjort følgende Forslag, og af ham selv besvarede:

1. „Om Hans Kongelige Høihed ikke vil foredrage Hans Majestæt Sagen før det sædvanlige Referat?" — Svar. Ja, og da befales, at Ingen kommer ind førend nærmere Ordre.

2. Om, naar de Hans Majestæt forelæggende Foreſtillinger og Befalinger ere underſtrevne, Herr Geheimeraad Schack-Rathlau ikke ſtrax maatte overlevere Befalingerne til Een, ſom dertil maatte være tilſtede i Hans Majeſtæts Forgemak, for ſamme at henbringe til Herr Geheimeraad Luxdorff til haſtigſte Expedition? — Og om ikke ſtrax en Perſon, ſom dertil maatte findes bequem. med en Skrivelſe fra Deres Kongelige Høihed ſkulde ſendes til Grev Bernsdorff for at tilkjendegive ham Hans Majeſtæts Villie om at indtræde udi Statsraadet? — Svar. Ja. Leveres til Kammerjunker Bülow til videre Befordring.

3. Om, naar Hans Majeſtæt ſkulde forlade Statsraadet, medens diſſe Sager bleve Allerhøiſtſamme forelagte til Underſkrift, Deres Kongelige Høihed ikke maatte finde for godt at følge Hans Majeſtæt, og dertil*) anmode Hans Kongelige Høihed Prinds Friderich og Herr Geheimeraad Schack-Rathlau?

Svar: Nei, at følge alene med Kongen, og ifald Prinds Friderich ei var at bevæge tilbage, da ei at gjøre videre Paaſtand.

4. Om de øvrige Medlemmer af Statsraadet ikke ſkulde anvises at blive tilſtede, indtil Deres Kongelige Høiheds Tilbagekomſt, for at tilkjendegive Dem, at Hans

---

*) Nemlig — ſom Svaret ſynes at udvise — til ogſaa at følge med. Vi følge forøvrigt her Prindſens og Manuſkriptets Orthographie og Stiil.

Majestæt havde underskreven de Allerhöistsamme forelagte Befalninger? — Svar Ja.

5. Ifald Hendes Majestæt Dronningen skulde være tilstede i Kongens indre Gemak? Svar. At søge at overtale Kongen til at gaae tilbage til Statsraadet, og ifald han ei vilde, Selv at gaae tilbage og i Hans Majestæts Navn at give de fornødne Befalninger.

6. Om, med Formodning, Hans Majestæt skulde nægte at underskrive og dog forblive i Statsraadet, Deres Kongelige Høihed ikke vilde anmode dets Lemmer, at formaae Hans Majestæt dertil, med Betydning til Enhver især, som maatte undslaae sig derfor, at ansee og offentlig erkjende dem, som de, der satte sig derimod, og i saa Fald, efterat Statsraadet er til Ende, om Aftenen at lade arrestere alle dem, der i det Øieblik torde vove at gjøre Modstand eller Modsigelse? Svar. Ifald Kongen vægrede at underskrive, da at foreslaae at Statsraadet kunde afgive sin Betænkning, og blev han da endnu ved at nægte det, da overtale ham dertil ved mig selv.

7. Om Kammerjunker Bülow ikke imidlertid ved Deres Kgl. Høiheds Laquaier eller Løber maatte lade tilsige: Overhofmesteren, Chefferne af de tvende Garder, Commandanten, Over-Præsidenten, Politimesteren, Stiftamtmanden, de første Deputerede i Departementerne og Bispen til Audience i Deres Kongelige Høiheds Forgemak, og om Deres Kongelige Høihed ikke strax der mundtlig vilde declarere dem, i Hans Majestæts Navn,

den Forandring, som var foregaaet med Allerhøistsammes Cabinet? Svar. Ja.

8. Om de Ministre, som Deres Kongelige Høihed maatte finde for godt at tilkjendegive, at de havde at søge om Deres Entledigelse, ligeledes, men en halv Time sildigere, maatte tilsiges at møde i Deres Kongelige Høiheds Forgemak for der at have Audients, efterat Deres Kongelige Høihed var kommen tilbage fra Hendes Majestæt Dronningen? — Svar. Paa samme Tid; men faaer først Audience og alle de andre paa engang for Tidens Skyld.

9. Om Geheimeraad Schack-Rathlou ikke, ifald Grev Rosenerone blev forafskediget, imidlertid skulde anbefales det udenlandske Departement. Svar. Ja; indtil Grev Bernsdorffs Ankomst, og tillige for det første at have Finantsernes Bestyrelse.

10. Om alle De, som Deres Kongelige Høihed har behaget at lade underrette om Deres Hensigter, ikke skulde samles paa et vist bestemmende Sted i Nærheden, saasom hos Kammerjunker Bülow og Bodendieck, og siden, medens Sagens Udførelse, nogle begive sig i Eremitagen (Navnet paa et Gemak) for der at være ved Haanden, for ved forekommende Omstændigheder at iværksætte Deres Kongelige Høiheds Befalninger? Svar. Ja, tilligemed Geheimeraad Rumsen. —

11. Om ikke alle Befalinger, Sagens Udførelse angaaende, skulde udstedes af Deres Kongelige Høihed, efter Hans Majestæts Befaling; og alle fornødne Ordres

til Generalitetet, Admiralitetet, General Huth, Commandanten m. Fl. allerede maatte være udstedet; at Deres Kongelige Høihed strax kunde betjene sig deraf i paakommende Tilfælde? — Svar. Ja! ifald Kongen ei selv underskriver dem, og ei udleveres uden Nødvendighed. —

12. Om i Tilfælde, at Nogen skulde arresteres, til hvem saadan Ordre skulde udstedes, og hvor de skulde blive arresteret, i deres Huse eller andensteds, og disse Ordrer ikke ligeledes maatte være udfærdigede? Svar. Af den vagthavende Officier og bringes indtil videre mellem Kongens Spise-Gemak og Reserve-Sahlen. —

13. Om den forehavende Forandring ved Hans Majestæts Hofstat ikke strax skulde have Sted og de Nye samme Aften endnu tiltræde deres Function? — Svar. Ja! efter Statsraadet. —

14. Hvorledes til den Forandring Hans Majestæts Samtykke bedst skulde erholdes, at han derover ikke skulde forurolliges og bedrøves? Svar. Ved min Forestilling. —

15 Om Grev Thott ikke iforveien var at avertere og formaae, om muligt, at være tilstede ved dette første Statsraads Holdelse? Svar. Derom har jeg allerede tilskrevet Stampe. —

16 Om ikke alle Befalninger, som betræffer Hof-Etatens indvortes Indretninger, og som nu besørges af Hans Kongelige Høihed Arveprindsen, i Fremtiden skulde gives af Deres Kongelige Høihed, og ifald Hans Kongelige Høihed Arveprindsen havde forbeholdt sig samme,

han da, ved at forestilles de Irringer derved let kunde foraarsages, paa det venskabeligste var at formaae til at afstræde denne Bestyrelse til Deres Kongelige Høihed? Svar. Ja. Den 2den April 1784."

Det er næppe usandsynligt, at det har været Bülow, som har opsat disse Spørgsmaal og som overhovedet nu var Kronprindsens vigtigste og virksomste Raadgiver.

Endelig brød den for Landet saa vigtige og længe attraaede fjerde April frem, saa reen, saa klar og saa behagelig, at Firmamentet syntes at indbyde alt det, der aandede Liv, til Fryd og til Henrykkelse. — Undersaatternes Higen og Stræben efter at være Vidne til denne høitidelige Act, burde have lært Vedkommende hvad Folket ventede sig af den. Ved Kongens Confirmation havde man været tvungen til at kalde Folk ind, for nogenlunde at besætte Kirken; og om den nu havde været tre Gange saa stor, havde den dog ikke kunnet rumme alle dem, der ønskede sig Plads i den; man var reist mere end 20 Mile for at dele Hovedstadens Glæde paa denne herlige Dag, og de, som ikke kunde komme i Kirken, strømmede til Slottet, for i Gangene at faae et Glimt af Deres Haab og Lyst at see.

Da nu Prindsen havde aflagt det store Løfte, paa hvis Holdelse hans egen, tvende Rigers, ja endog de Ufødtes Lykke beroede, og var kommen af Kirken i Gemakkerne, foregik Forandringen med hans Hofstat. Overhofmesteren, som havde været syg, men dog var fulgt med Prindsen i Kirken, bekom Over-Kammerherre-Nøglen

og et forseglet Brev fra Kongen, som han puttede i sin Lomme i den Tanke, at det var en Taksigelse og en Entledigelse fra hans Oberhovmester-Charge; men da Kammerherre Castenskiold, som ved et egenhændigt Brev fra Kongen var udnævnt til Commandeur af Garden til Hest, kom til Eichstedt og takkede ham for den Deel han var vis paa, at Generalen havde i den ham beviste Kongelige Naade, saa studsede han, fik sit Brev op af Lommen og fandt at det indeholdt en Entledigelse fra alle hans Charger, for at han, efter et saa besværligt Embede, kunde nyde den fornødne Roelighed; og for tillige at give ham at forstaae, at man ikke vilde have ham paa Slottet, saa sluttede Kongen Brevet med, at han stedse skulde være velkommen til Besøg. — Hans Forstrækkelse over at finde sin Afskeed istedenfor Taksigelser var saa stor og stærk, at han blev tvungen til paa nye at holde Sengen. — Alle de, ved denne Leilighed, Beforderede bekom et egenhandigt Brev fra Kongen desangaaende, og Prindsen et med, hvori han, efterat have formaaet ham til at holde sin aflagte Befjendelse ubrodelig, lader ham vide, at han, efter hans Moders og Broders indstændige Begjering, ikke alene udnævner ham til, efterat han Skjærtorsdag har nydt Sacramentet, strax at indtræde i Statsraadet; men endog tillige med Kongens Broder at tage Deel i alle Cabinets-Sager, og, for at være forvisset om, at han om alt kan vorde fuldt underrettet, saa beskikker han Prindsens hidtilværende Informator Conferentsraad Sporon, til Prindsens og

hans egen Cabinets-Secretair; — Statssecretair Guldberg havde han tillige befalet at gjøre ham dagligen Reede for alt hvad ham tilkommer at vide og hvad Kongen beslutter. Han beraaber sig paa at aldrig nogen Konge har vist slig en Tiltroe til sin Søn; *men jeg kjender Dig*, siger han, *Du skal danne Dig til at være min Trøst, min gode Moders Fryd, min troefaste Broders Ven og hele Landets Haab.* Han veed, at Prindsens Sjæl gyste ved den forestaaende Byrde; men for at styrke hans Troe og afskrække de Onde, saa skal han i alle Ting holde sig til Dronningen og Arveprindsen; Hidindtil har de tre været som eet; men nu skal de fire blive som eet. Dernæst maae han (vedbliver Kongen) de første Aar være langsom, og alene søge at lære at kjende Tingene, vogte sig for nye og uprøvede og alene troe de gamle Folk, som man saa længe havde forsøgt.« Den første April havde Kronprindsen bekommet Forholdsregler af Dronningen i Henseende til den ham forestaaende vigtige Deeltagelse i Regjerings-Sagerne. I dem tilbyder hun ham ikke hendes og Arveprindsens Bistand og venskabelige Raad; men at han herefter skal *hjælpe dem*; at han ikke maae aabne sit Øre for nogen, uden de, der arbeide med dem; at han for alle Ting ikke maae begynde med at være Militair (Dette Raad turde røbe Dronningens skarpseende Blik i Fred. VI.'s Sjæl og naturlige Tilbøieligheder i denne Retning og som bleve nærede af Huth-

Militairvæsenet blev udentvivl netop denne saa elskelige Landsfaders svagere Side), ingen Casserner anlægge i Kjøbenhavn, ingen Forandringer gjøre, men lade alting blive som han finder det; ingen Indretninger tænke paa, som der koster Penge, og saa videre — Man vovede endog at sige Kronprindsen, at Statssecretairen skulde underrette ham om hvad Kongen beslutter, medens Tingenes Natur udkrævede, at Statssecretairen skulde tage Kongens Beslutninger igjennem Kronprindsens Mund. —

For at udmærke denne vigtige Dag blev forøvrigt ikke alene alle 9 Classerne i Rang-Forordningen anseligen forsøgede; men man syntes endog at have været betænkt paa at forsøde sig den Ubehagelighed ikke at have kunnet forhale den længere, paa kraftigste Maade. Dronningen og Arveprinds Friderich fandt for godt i Kongens Navn at forære sig selv de to største og herligste Godser, som Kongen eiede i Holsteen, og det med en Selvraadighed og Eiendoms-Rettighed, som ingen Kongelige Personer før dem havde bekommet Godser paa. Befalingen til Rentekammeret desangaaende lyder saaledes: „Vi have paa denne glædelige Dag, for at bevidne Vores Kjærlighed og Erkjendtlighed skjænket og givet til Hendes Majestæt Vores elskeligste Frue Moder: Friderichsruhe i Holsteen med alt sit Tilliggende, Rørligt og Urørligt til fuld frie Raadighed i alle Maader, at beholde, bortsælge eller bortskjænke, som Hendes Maje-

stæt selv vil og lyster*). Ligesaa have Vi til Vores Herr Broder Arveprindsen skjænket og givet Godset Haurau i Holsteen med alt sit Beliggende, Nørligt og Ursrligt, tillige den samme fulde frie Raadighed i alle Maader. Og ville Vi, at Kammeret strax derpaa haver Vores dobbelte Skjøde herpaa, i Overeensstemmelse hermed at udstede til begge Herskaber, hver sit; og siden sig hos dem underdanigst at erkyndige, om de maaskee vil, at Kammeret for det første, som hidtil, bestyrer disse Godser og dem Indtægterne beregner og udleverer.

Christiansborg d. 4de April 1784.

Christian R.

For at vise deres kjerlige Omhue for Kronprindsen og at man ikke glemte ham naar man tænkte paa sig selv, skjøndt i et temmelig ulige Forhold, bekom han følgende Brev fra Kongen:

„Min allerkjereste Søn!

Ligesom min General Eichstedt, hvilket Du forud veed, i Dag træder fra Din Hofstat, og ganske retirerer sig, saa udnævner jeg til Marschal hos Dig nu Kammer-

*) Maaskee er det dette Gods, som var tiltænkt Guldberg; men som han frabad sig, da han i saa lang Afstand ikke kunde bestyre det, og hvorfor han istedet derfor erholdt den Forskrivning paa en Tønde Guld, som hans Arvinger siden tilbagegav og hvorfor de bleve offentligen takkede. (Cfr. Collegial-Tidende for 1808).

herre Bülow, hvis Troeſtab i Din Tjeneſte Du kjender, og Vi har erfaret. Kammerherre Gjedde ſørger Vi for, og de Kammerjunkere, ſom Du faaer, veed Vi, at Du er fornøiet med. Da Vi kjender, at Du behøver for den Situation, hvori Vi ſætter Dig, en overordentlig Indtægt, ſkjænke Vi Dig herved det Odsherret-Gods, ſom Vi har anbefalt Rentekammeret at adminiſtrere for Dig, og den første Deputeret at gjøre Dig Selv Regnſkab for, ligeſom og hos Dig Selv at indhente Ordres i alt, hvad vigtigt kan være angaaende Godſet, da Vor Hensigt er tillige, at Du paa den Maade kan lære i Grunden at kjende et Jordegodſes Beſkaffenhed. Dette glæder Vi Os Selv ved at ſige Dig, for i alt at viſe Dig, hvor inderligt Du elſkes af Din troefaſte Fader.

Chriſtiansberg, d. 4de April 1784.

Chriſtian R."

Den 7de April fandt man (Julianes Partie) derpaa for godt at udføre ſit fattede Forſæt angaaende Stats-Raadet. Geheimeraaderne Guldberg og Stemann bleve udnævnte til Statsminiſtre og Grev Roſencrone bekom Stemme i Statsraadet. — Den Vished Arveprindſen derved troede at have faaet, om ſtedſe at have de fleſte Stemmer paa ſin Side, ſyntes dog ikke endnu tilſtrækkelig at forviſſe ham om at beholde Magten i Hænderne, dersom man ikke iforveien kunde overlægge og aftale med hinanden, hvad der i Statsraadet ſkulde beſluttes, og til den Ende fik alle

Collegier en mundtlig Ordre til at sende Arveprinds Friderich en Gjenpart af alt det, der skulde refereres i Statsraadet, tre Dage iforveien, paa det man i Sagerne kunde tage sine Beslutninger. — Kronprindsen tilbragte forøvrigt hele denne Formiddag paa sin sædvanlige Maade, hvorken mere eller mindre munter end han pleiede at være og i den allerstørste Sindsroelighed. (Efter Beretning af Frantz Goos var Frederik VI. — som han havde vugget — som ungt Menneske meget stille og indesluttet i sig selv. De ulykkelige Familieforhold, som fandt Sted i hans tidlige Ungdom mellem Forældrene gjøre en saadan Stemning let forklarlig). Imidlertid vare alle de anførte og af Kronprindsen for godt befundne Foranstaltninger blevne føiede, alle de fornødne Ordrer laae færdige i hans Kammer og Geheimeraad Stampe, hvem Prindsens Forehavende var bekjendt, havde alting i Beredskab til at faae dem strax udstedede fra Cancelliet. — Da Prindsen kom fra Taffelet tog han Cabinets-Seglet og flyede Marschal Bülow det til at forvare. Noget derefter kom Conferentsraad Sporon og vilde tage det til sig, og syntes høiligen forundret over, at han ikke kunde finde det; men det første han var ude af Gemakket blev Døren slaget i Laas for at forhindre, at han ikke skulde kunne søge efter det nøiere, og derved blive vis paa, at det var taget bort. Naar Kongen var kommen i Conseillet skulde Kammerjunkerne Høeg og Møsting (Dette var udentvivl den i 1843 afdøde Finantsminister, som dengang var yngste Kammerjunker hos Juliane

Marie og omtrent 24 Aar gl. Hans Conduite ved denne Leilighed skal have lagt Grunden til Frederik VI.'s senere saa store Tillid til ham) begive sig hver til sin Ende af Kongens Værelser, og Kammerherre Brackel og Gjedde til Eremitagen for at forhindre, at ingen og især Oberhofmarschallen ikke kom ind til Kongen.

Da Kongen d. 14de April havde taget sit Sæde i Statsraadet vilde de tre nye Indkomne: Guldberg, Stemann og Rosenerone til at overlevere Kongen deres Eed; men Kronprindsen bad dem i en meget sat Tone at bie dermed indtil Hans Majestæt naadigst vilde tillade ham at forebringe ham hvad han havde at foreslaae og udbede sig hans Herr. Faders naadigste Approbation paa. Enhver taug og lyttede med den største Opmærksomhed efter hvad Kronprindsen vilde sige; han lod Dem ikke heller længe blive i Uvished, men tog sit Papiir op og talede saaledes til Kongen:

„Min naadigste Konge, Fader og Herre! Da min naadigste Herr Fader har havt den Naade og Kjerlighed for mig nu at sætte mig i sit Geheime-Statsraad, saa erkjender jeg, som jeg bør, denne Deres naadige Fortroelighed med den dybeste Ærbødighed og største Taknemmelighed. Men, som jeg er overbeviist om, at Tingene meget bedre bestyres uden et Cabinet, saa maae jeg underdanigst bede min naadigste Herr Fader at ophæve Cabinettet, hvorved Statens publique Affairer kom igjen paa den Fod, de altid have været indtil nu paa 14 à 15

Aar, og hvorved ogsaa Hensigten af Forordningen af den 13de Febr. 1772*) blev opnaaet".

„Ligeledes troer jeg mig forbunden i min Samvittighed underdanigst at foreslaae igjen udi Deres Statsraad at indsætte 2 brave Mænd, som før have været udi samme og som nu staae paa Pension, istedenfor efter deres Ønske at opoffre sig til Deres Majestæts og Landets Tjeneste, nemlig Geheimeraad Rosencrantz**) og Geheimeraad Grev Bernsdorff, samt tillige at indkalde i Statsraadet General Huth og Geheimeraad Stampe, da alle disse 4 Mænd forene for sig, enhver især, de til en god og duelig Raadgiver fornødne Egenskaber, og derfor saavel inden- som udenlands ere bekjendte og agtede."

„Skulde nu, som jeg ønsker og haaber, min naadigste Herre og Fader i Naade bifalde disse mine velmeente Forslag, saa beder jeg underdanigst at Deres Resolution herpaa naadigst maae meddeles, og at den herhos føiede Ordre til det danske Cancellie maae blive af Deres Majestæt underskreven, samt at det maae være mig tilladt strax i Deres Majestæts Navn at lade bemeldte fire brave og troe Mænd vide, at de skal indfinde sig i Høistsam-

---

*) I denne Forordnings § 3 hedder det: „Alle Collegiernes Forestillinger skal i og igjennem Statsraadet foredrages Kongen og Hans Resolution derpaa tages. Ligeledes skal der alle anbefalede Expeditioner af Kongen underskrives.

**) Prindsen havde nemlig, paa Grund af Søe-Etatens Tarv, overvundet sine Betænkeligheder mod Rosencrantz, hvis gode Egenskaber fandtes overveiende.

mes Geheime-Statsraad. Jeg forbliver til min Død med den dybeste sønlige Respect og Ærbødighed, min naadigste Konge, Fader og Herre, Deres Majestæts underdanigste Tjener, Undersaat og Søn Frederik C. P. — Approberet Christian R. "— (Dato findes ikke; men maae have været den 14de April 1784).

Da Kronprindsen havde holdt op at læse forelagde han dette Document tilligemed Ordren desangaaende til det danske Cancellie, paa det ærbødigste for Kongen til Underskrift, hvorpaa Kongen tog Pennen for at fyldestgjøre sin Søns Begjering; men Arveprindsen vilde afværge det, sagde med megen Heftighed: at Kongen ikke maatte surpreneres, at det var Brug at han overveiede hvad der blev foreslaget i Statsraadet til næste Samling (maaskee især for at Juliane M. imidlertid kunde instruere ham); at det maatte skee ligesaa her, og at slige Forslag vare af for stor Vigtighed til at resolvere paa dem i samme Øieblik. Uagtet alt dette havde Kongen begyndt at skrive sit Navn paa det forelagte Document; men førend han kom til Ende dermed tabte han Pennen. Kronprindsen rakte ham den paa ny, uden i mindste Maade at forurolige eller opirres ved Arve-Prindsens Indvendinger, og, da Kongen havde skrevet sit Navn, sagde Kronprindsen i den roligste og koldeste Tone: Vil min naadigste Herr Fader ikke vise mig den Naade og Kjerlighed at skrive "approberet" her, hvori Kongen ogsaa strax føiede ham; men da Prinds Friderich derpaa gjorde Mine til at ville bemægtige sig Docu-

mentet, som Kronprindsen tog til sig, saa reiste Kongen sig og skyndte sig ind i sine Gemakker, hvorpaa Arveprinds Fridrich fulgte med ham og slog strax Skaadden for Døren og hindrede derved Kronprindsen i at komme ind til dem, som hans Hensigt var. Dette opirrede Kronprindsen; han sagde til de fire Geheimeraader: Moltke, Guldberg, Stemann og Rosencrone, „at Kongen ikke mere behøvede Deres Tjeneste;“ lod Oberhofmarschal Schack og Conferentsraad Jacobi forkynde deres Afskeed, den første med det Forbud, ikke mere at komme Kongen nær, og skyndte sig derpaa hen for at komme fra den anden Side ind til Kongen; men denne Indgang var iligemaade lukket, hvilket nær havde bragt Kronprindsen til at aabne den med Magt, men han afstod dog strax derfra ved den første Forestilling af Marschal Bülow, om at tøve dermed til det allerydeste.

Arveprindsen havde imidlertid været i Eremitagen hos Kammerherre Brackel og Giedde og vilde have havt Nogen (Dronningen?) kaldt ind, som de efter Deres bekomne Ordre ikke kunde tillade. Han blev meget forbittret derover og spurgte dem, om de vidste at det var Crimen læsæ Majestatis at holde sin Enevolds-Herre og Konge indespærret? De forsvarede dem med, at de hverken gjorde saadant eller havde Befaling til at gjøre det, at det stod Hans Majestæt frit for at begive sig hvorhen han lystede; men visse Personer (Juliane Marie og Schack?) maatte det ikke være forundt at komme til

ham. — Strax efterat Kronprindsen havde afstaaet fra det Forsæt at bane sig Vei til sin Fader ved Magten, kom Arveprindsen ud i Eremitagen med Kongen ved Haanden for at føre ham op til Dronningen, og som det syntes, ikke med Kongens gode Villie; Kronprindsen sprang da til, greb Kongen ved den anden Haand og bad ham paa det kjerligste og ærbødigste at gaae ind i sine Værelser og være forvisset om, at der intet skulde blive eller blev foretaget uden med hans allerhøieste Bifald og til Undersaatternes Gavn og Bedste. Da Kongens Mine syntes at forkynde mere Lyst til at gaae tilbage, efter sin Søns Begjæring, end fremad efter sin Broders, saa kom denne saa ganske ud af sig selv, „at han greb Kronprindsen oppe ved Hals-Kragen og vildemed Magt rive ham løs fra Kongen; men Kronprindsen holdt saa fast, og brugte sin ene Arm saa vel, at Prinds Friderich maatte slippe ham. (Her hedder det i Marginen af det bülowske Manuskript: „Døren til Longangen, som gaaer op til Dronningen, blev lukket i af B.“ — Denne B. turde være enten Bodendieck eller Bülow, som sandsynligviis begge have været Tienvidner. Vi følge forøvrigt her — som Læseren vel kan tænke sig — Manuskriptet ordret, da næppe Nogen nu kan vide bedre Besked.)

Hvor megen Besindelse den unge Prinds vedligeholdt ved alt dette, og hvor meget Overlæg og Eftertanke der styrede hans Handlinger, kan tydeligen sees

deraf, at i samme Øieblik som Arveprindsen blev nødt til at slippe ham, greb han i sin Lomme, tog de underskrevne Ordrer op af den og flyede dem til Bülow at tage vare paa, at ikke Prinds Friderich i sin Forbittrelse skulde see sit Snit til at tage dem fra ham, da han kun havde een Haand at forsvare sig med, siden han maatte holde Kongen fast med den anden. Han havde ikke heller saa snart faaet sine Papirer i Sikkerhed, førend Arveprindsen angreb ham paa nye igjen; men enten har Forbittrelsen givet Kronprindsen overnaturlig Styrke, eller og Een (Hvem denne Een har været er ikke antydet i det bülowske Manuskript, men det er ikke usandsynligt at det har været Johan Sigismund Møsting, hvis Post ved den ene Ende af Kongens Værelser, nu, da Kongen kom tilsyne i Erimitagen, maatte forandres), som har været tilstede og af Kronprindsens Bevægelse ved at gribe til Kaarden, har frygtet for Følgerne, om man drev ham til det Yderste og af den Aarsag holdt det raadeligt at komme ham uformærket til Hjælp, har passet Øieblikket dertil saa vel, at Ingen er bleven det vaer; thi med Eet var Arveprindsen borte fra sin Brodersøn og henne i den anden Ende af Gemakket, uden selv at vide hvorledes han var kommen der. Denne Leilighed benyttede Kongen sig af til at gaae ind i sine Værelser; men ingen Forestillinger kunde bringe Arveprindsen til Overbeviisning om at den gjorte Forandring var af den høieste Nødvendighed og ikke havde mindste Indflydelse paa den Fjerlighed og gode Forstaaelse, som Kronprind-

sen af yderste Magt vilde stræbe at vedligeholde i den Kongelige Familie. Intet syntes imidlertid at være Arveprindsen smerteligere og at gaae ham nærmere til Hjerte end Geheimeraad Schacks Afskeed. I hvor tydelig end Kronprindsen viste ham, at Pligten saavelsom andre og gyldige Aarsager gjorde det nødvendigt, at der kom Andre om Kongens Person, saa blev han dog ved, at Schacks Afgang var en hvæsset Dolk igjennem hans Bryst og at han selv vilde og maatte forlade Hoffet med.

Grev Christian Reventlau fandt for godt at gjøre Dronningen den skete Forandring bekjendt, men om han enten ikke gav hende et rigtigt Begreb om den, eller og om denne Tidende kom hende saa ganske uventende, at den fortumlede baade Fornuft og Eftertanke og gjorde hende næsten rasende, nok er det, at hun var aldeles ude af sig selv, saa at Grev Reventlau tilsidst kastede sig paa Knæ for hende, besvoer hende ved alt, hvad der var hende helligt og kjært at fatte sig, og at overveie, at der i alt hvad der var skeet, ikke var noget, som kunde give Hendes Majestæt Anledning til Klagemaal, men at Kabinettets Affskaffelse var det tryggeste og bedste Middel til at forebygge al Overrumpling og hæmme Misbrugen af Kongens Navn og Myndighed. Men herved øgede han kun mere Olie i Ilden. Hun antog det for Bebreidelser og istedenfor at høre Fornuftens Stemme og i det mindste paa en god Maade give efter for Nødvendigheden, nu da Udfaldet viste at Magten ikke mere var i de Hænder, som man troede at have

sikkret samme for en lang Tid, saa blev hun mere og mere rasende, fornedrede sig til Skjælds-Ord imod Greven og vilde til Kongen, i hvad det end skulde koste.

Da Ordren om Cabinettets Afskedigelse alt var sendt til Udstedelse i Cancelliet, samt Meddelelse skeet om de nye Statsministres Udnævnelser, saa kunde Kronprindsen maaskee uden Fare have ladet hende komme ind til Kongen, men han søgte alene at skaane hende og hans Fader for den Sindsbevægelse slig en Samtale maatte volde hos dem begge. Dronningen sik ikke saasnart Øie paa Kronprindsen forend hun overøsede ham med de bitreste Bebreidelser. Hun kaldte ham falsk og underfundig, beskyldte ham for at have Honning paa Læberne og Galde i Hjertet (denne Lignelse havde hun maaskee laant af sin egen Character, Fred. VI. passede den kun daarlig paa) og spurgte ham, om han vilde dræbe sin Fader? — Han forsikkrede hende, at han stedse skulde søge sin Ære i at give Kongen de meest overtydende Prøver paa, at han vidste at han ved at være hans Søn var hans første Undersaat. — Dronningen svarede ham, at han havde altid meget godt i Munden, men at det ikke var gjort dermed; at det var Gjerningen, der skulde tale, og at, naar han vilde vise Kongen den Kjerlighed og Lydighed, han skyldte ham, hvorfor han da vilde berøve ham alle sine tree Folk, og hvorlænge han vilde blive ved at jage bort? Prindsen forsikkrede hende, at han ikke jagede Nogen bort; men alene gjorde nogle Forandringer. At ved Cabinettets

Ophævelse blev Cabinets-Secretairen unødvendig og følgelig kunde Speron ikke være det; at hele Landet havde en ulige større Tillid til de Mænd, som Hans Majestæt efter hans indstændige Bøn havde sat i Statsraadet, end til dem, der vare gaaede ud af det, og da ikke hans egen Erfarenhed endnu kunde bestemme hans Tillid, saa maatte det Almindeliges Mening bestemme ham. Og da det var nødvendigt, at der beordredes mere end Een til at være altid om Kongen, til at udrette hans Befalinger, saa var det bedre, at Geheimeraad Schack med et forlod Hoffet, end at blive ved det, efterat han ikke mere var om Kongens Person; og at han ikke mere burde være om den, maatte Enhver, som Sagens Sammenhæng var bekjendt, strax tilstaae*)

Men alle de Grunde, alle de Forsikkringer, som man søgte at overtyde Dronningen og Arveprindsen ved, gjorde ikke ringeste Virkning. De gjentog idelig hvad de havde sagt næsten hundrede Gange, og hver Gang man var kommen til Enden, blev man nødt til at begynde forfra igjen. — I dette Tidsrum, hvori Kronprindsen ikke kunde komme til Kongen, og Dronningen gjorde saa megen Støi og Allarm, blev Kronprindsen utaalmodig og sagde:

*) Her hedder det under Noten I i Manuskriptet: „Der vare mange Vidner paa, at han havde mishandlet (handlet ilde med?) Kongen og daglig forsømt ham. Engel Carl Ernst v. Schack var daglig opvartende Kammerherre og Overhofmarskal. Han syntes altsaa ikke at have været fremmet af Enevold Brandts Skjæbne, saalidet som Andre af Struensees.

at han nødtes til at bruge Alvor og lade en Deel arrestere. Marschal Bülow gik til ham og bad ham, at tove dermed endnu, med den Forsikkring, at det endnu var unødvendigt. Prindsen bifaldt det og har siden ofte takket ham derfor.

Marschal Bülow, som vidste hvilken Magt Guldberg havde over Arveprinds Friderich og den Tillid Dronningen satte til ham, foreslog Kronprindsen, at lade Guldberg kalde ned for at faae ham til at overtyde baade Dronningen og Arveprindsen om, at der ikke var skeet det ringeste, som fornærmede Ret og Billighed. Kronprindsen samtykkede i det og Guldberg svarede saa vel til Bülows Haab, og søgte ved saa rigtige og overtydende Grunde at sætte Dronningens og Prindsens Sind i Roelighed igjen, at Kronprindsen selv gav ham det Vidnesbyrd af „en ærlig Mand". (Arveprindsen bad senere Kronprindsen at følge med sig op til Dronningen for nærmere at tale om Sagen. Kronprindsen bevilgede ham det, og Grev Chr. Reventlau og Marschal Bülow fulgte bag efter for at være i Nærheden, om det behøvedes. De stode i Døren til Dronningens Garderobe, hvor de kunde høre dem tale med megen Heftighed. For at have et Paaskud til at blive der, gav Marschal Bülow sig i Samtale med den gamle Frue Jacobi om ligegyldige Ting).

Ingen af de nye Statsministre blev sat i den Forundring som Geheimeraad Rosencrants, da Kronprindsen bekjendtgjorde dem, at Kongen havde udnævnt dem til

Geheimeraader i Statsraadet; thi endskjøndt han var bleven tilsagt i Kronprindsens Navn, saa havde han dog troet at det kom fra Sporon; og da han intet mindre ventede sig, end at sættes i Conseillet igjen, saa havde han ogsaa foresat sig at undslaae sig for alt hvad man foreslog ham; men denne Naade imodtog han med ligesaamegen Glæde som Erkjendtlighed. — Endnu samme Aften gik der en Estafette til Grev Bernstorff med følgende Brev:

„Kongen, min Fader, har opfyldt mit inderlige Ønske at kalde Dem, min kjære Grev Bernsdorf tilbage i det Geheime-Statsraad. Jeg har ingen større Længsel end efter at see Dem, og haaber, at De begiver Dem paa Reisen saa snart Deres Helbred tillader det. Deres Nærværelse er meget nødvendig, og vil være mig meget behagelig. De veed, hvormeget De agtes af Deres oprigtige Ven Frederich.

Christiansb. d. 14. April 1784.

For Commandanten, de tvende Garders Commandeurer, Over-Præsidenten, Politiemesteren, Stiftamtmanden, de første Deputerede i Departementerne og Biskopen forkyndte nu Prindsen, i hans Majestæts Navn, den Forandring, der var foregaaet med Cabinettet, at alle Kongelige Befalinger efter Kongens Villie skulde for Fremtiden gaae igjennem hans Hænder og til et Beviis derpaa paategnes af ham, saa at de, paa hvilke denne Paategning ikke fandtes vare at anse som ugyldige og magtesløse i alle Maader. — Imedens Kronprindsen

udgav til Enhver de fornødne Forholdsregler for vaa-kommende Tilfælde og udnævnte Geheimeraad Rumfen til Oberhofmarschal, havde Dronningen, som Guldbergs Forestillinger havde gjort lidet mindre heftig, men langt fra ikke roelig, ladet Marschal Bülow adskillige Gange kalde til sig; og hver Gang han kom, var det næsten eet og det samme hun vilde. — Der var som sædvanlig an-sagt saakaldet Lille-Bal til om Aftenen. Dette vilde Dronningen have afsagt igjen, da hverken hun eller Arveprindsen kunde komme der. Uden at erindre hende om, at de Tider vare forbi, da denne Aarsag kunde være gyldig til at hæmme Kongens Fornøielser, viste han hende, hvorledes dette af mange Aarsager var gjørligt, saa at han fik baade hende og Prinds Friderich overtalt til at komme der; men da den Sidste virkelig ikke be-fandt sig vel, saa dandsede han kun et Par Dandse (da han dengang var 30½ Aar gl. og han beskrives som meget vanfør, synes det besynderligt at han kunde synde Dands. Maaskee har det været en Overvindelse for at vise sit forsenlige Sindelag. Han døde d. 7de Decbr. 1805 i en Alder af 52) og gik derpaa til sine egne Værelser og søgte at forekomme Følgerne af hans heftige Sinds-bevægelse ved at lade sig aarelade. Dronningen derimod blev indtil alting var forbi.

Dagen efter gik Kronprindsen uden noget andet Følge end sin Marschal (Dronningen, som saae det fra sit Vindue, sagde, at det kom hende for som om hun saae Kongen som Kronprinds at gaae med Grev Laur-

vig) og en Løber tilfods igjennem Byen for at besøge nogle af Conseils-Herrerne, hvorved han gjorde Begyndelsen hos den gamle Thott. Ved hans Hjemkomst fandt han tvende Breve fra Prinds Frederich, det ene til Kongen, og det andet til ham selv. Det til Kongen indeholdt først en Taksigelse for de mange erfarede utallige Prøver paa Hans Majestæts sande broderlige Kjerlighed især i de sidste 13 Aar; men først og fremmest for den kjerlige Overbærelse med hans Svaghed i at bære den ham anbetroede svære Byrde, særdeles i hans første unge Aar. (Han synes hermed at sigte til det Forsæde, som han erholdt i det den 13de Februar 1772 oprettede Statsraad og som han indtog i en Alder af 18 Aar. „Han gik, vel forberedt, at gjøre hiin store Gjerning" siger Guldberg om ham i en Dedication.) Men da Kronprindsen, hans allerkjereste Nevev, nu var kommen til den Alder og Fuldkommenhed, som han længe havde ønsket, saa bad han om Hans Majestæts Tilladelse til at træde ud af Statsraadet og entlediges fra alle de der forekommende Forretninger, for at leve sin Tid i Stilhed og glæde sig i Fraværelsen ved at høre, at Kongens Ære forfremmedes og at Rigerne vare lykkelige. Brevet til Kronprindsen erindrede denne om hvor høit og inderligt han stedse havde elsket ham, og at han ifølge deraf stolede paa hans Gjenkjerlighed, og bad at han, som hans bedste Ven, vilde og maatte overlevere indlagte Brev til Kongen med indstændig Begjæring om naadig Bønhørelse. Han (Arveprindsen)

siger, „at han gjør dette Skridt med sand Glæde; at han føler at det burde have været hans første Beslutning og beder ham at bringe den for ham af Kongen underskrevne og af Statsraadet paraphérede Act angaaende hans Appanage i Erindring, saavel som hvad ham ved Renunciationen paa Bispedømmet Lübeck var lovet. (1756 blev han udnævnt til Coadjutor til Stiftet Lübeck, men resignérede 1773 for at fremme Mageskifte-Sagen om Holsteen-Kiel.) Istedetfor at opfylde denne af den første Fortrydelse avlede Begjering, anholdt Kronprindsen paa det indstændigste Arveprindsen om at lade dette Forsæt fare og forblive som hidindtil i Statsraadet, hvortil han da ogsaa lod sig overtale og bekom Brevene tilbage. De af Statsraadet udgaaende Lemmer havde Kronprindsen givet at forstaae, at de kunde søge om deres Afskeed; men Stats-Secretairen havde ikke ret forstaaet det (hvilket var intet Under, da intet i Acten af 14de April herom indeholdtes), saa at han fik en Erindring desangaaende og sendte derpaa følgende Skrivelse til Kronprindsen:

„Deres Kongelige Høihed, Naadigste Kronprinds og Herre!

Jeg vover da at legge for Deres Kongelige Høihеds Fødder denne min allerunderdanigste Ansøgning, som jeg i hørsomligst Følge af Deres Kongelige Høiheds Befalning allerunderdanigst skulde have sendt, dersom jeg havde forstaaet, at denne naadigste Erindring blev mig

given. Thi jeg erkjender det for en Naade, at jeg maae; Maatte denne Naade, allerdyrebareste Kronprinds, mig bevares; den har saa ofte glædet mig; og jeg følede i Gaar Aftes meget mindre, fordi Deres Kongelige Høihed allernaadigst gav mig tre Gange det Vidnesbyrd af en redelig Mand; jeg handlede og i det, Deres Kongelige Høihed befalede mig, som en redelig Mand. Tænk da i Naade paa en Mand med Sex Børn, og endnu bevar mig, Allernaadigste Herre, dog nogen Deel i Deres oplivende Bevaagenhed. Ikke med et Ord skal jeg gjøre mig uværdig dertil, men altid have for Øine den ubrødelige Troeskab og den allerdybeste Underdanighed, hvormed jeg indtil min Død er Deres Kongelige Høiheds, Min naadige Kronprinds og Herres allerunderdanigste fødte troe Tjener.

Palaiet d. 15de April 1784.

H. Guldberg."

Man vil næppe forundre sig over den Tone, i hvilken dette Brev er skrevet, naar man betænker i hvilken kritisk Stilling Guldberg tidligere var kommen til at staae tjl Kronprindsens Moder i den struensseeske og brandtske Sag. — Han boede paa Prindsens Palais bag Slottet hvor han havde frie Boelig til Afbenyttelse. I et Brev til Bülow af 16de April 1784 beder Guldberg denne at udvirke hos Kronprindsen, at han kunde blive boende paa bemeldte Prindsens Palais bag Slottet til Mik-

kelsdag, da en pludselig Flytning af hans store Bogsamling — 40,000 Bind, som han kalder sin halve Eiendom — vilde være forbunden med store Vanskeligheder. De kongelige Høstes Afbenyttelse renoncerede han derimod pligtskyldig strax paa Naar han forøvrigt andensteds kalder sig ganske uden Midler, da menes vel, at Bøgerne for en stor Deel kun havde Affections-Værdie for ham og at de Forskrivninger paa større Summer, som han havde liggende, agtede han ikke at gjøre gjældende uden i Nødstilfælde. (Originalen af sidstnævnte Brev findes i Geheimearchivet.)

Ansøgningen til Kongen om Entledigelsen (vedbliver det bülowske Manuskript) fra sine Charger, fulgte med og var næsten af samme Indhold, undtagen at han her helligen bekræfter at have handlet efter bedste Overbeviisning og at være ganske uden Midler, hvori man havde et uomstødeligt Beviis for at hvis han havde feilet det da havde været af Svaghed eller Uvidenhed, men ingenlunde af Ondskab eller af Begjerlighed og da nu i al Fald Magten var ham betagen, saa burde ogsaa Vreden imod ham ophøre.

„Riegelsen (saaledes vedbliver samme Manuskript) havde hidindtil været Spion og Budbærer; han ønskede Tidspunktet til at belønnes for det, som han fortjente Foragt for, alt for nær til at han ikke skulde fare fort, som han havde begyndt; og da de, som han ønskede at skade, vare satte i den største Inaction og følgelig deres Handlinger ikke mere kunde anklage dem, saa maatte han

bruge deres Tanker dertil, og indgav derfor den 25de April Følgende:

„Geheimeraad Guldberg frygter for at komme til at besvare Kronprindsen følgende Spørgsmaal:

1. Hvilke vare Aarsagerne til Greve Bernstorffs Afskeed? Blev ikke den besluttet for at gjøre Bernstorffs Paastand frugtesløs om Kronprindsens Indtrædelse (i Statsraadet) i sit trettende Aar. —

2. At angive Grundene til Schlangenbusks Bortjagelse og hvorledes denne staaer i Forbindelse med det af Kongen til Eichsted skrevne Brev om Kronprindsens Confirmations Udsættelse — og om man i Fremtiden troede med Rette at kunne byde over Kronprindsen ved blot at lade Faderen skrive ham til? —

3. Geheimeraad Guldberg skulde forevise den almindelige Kongelige Befalning til ham, hvorpaa alle hans Cabinets-Ordrer grundede sig og ligesom sagde ham i hvilke Tilfælde Kongen ikke vilde holde sig til Forordningen af April 1772*) om Statsraadets Corroboration (Styrkelse); en almindelig Kongelig Befalning til ham, der foreskrev ham, hvor store Summer der af ham skulde uddeles af Chatol-Cassen — samt bestemte Personerne til hvilke de skulde gives; — ligemaade den Kongelige Befaling forelægges, i Kraft af hvilken Chatol- og Particulier-Kassen sammensmeltedes. —

---

*) En saadan Forordning findes ikke i Schous Samling, maaskee menes den for citerede af Febr.

4. Hvorledes det forholdt sig med Kongens Gavmildhed i at bortgive de vestindiske Actier, Kongen selv havde forbeholdt sig?"

„Oberhofmarschalk Schack frygter ligeledes (vedbliver Riegelsen) at han skal tilspørges:

1. Hvorfor han ikke af Statsraadet fordrede en Instrux, hvorefter han kunde rette sig i at lade Kongen underskrive, da han letteligen indsaae, at han var uberettiget til med Guldberg at dele den Kongelige Myndighed i tvende Dele, i Cabinettet og Statsraadet, da den alene burde hvile i Statsraadet? —

2. At forklare paa hvilken Maade han er kommen til de Kongelige Ordrer, ved hvilke hans Gjæld tvende Gange er ham bleven betalt, foruden frit Laan til Actie-Handel. —

3. At forklare sine til Cabinettet indgivne Lister paa dem, der kunde betale Ordener og Titler; saa om han har drevet Handel med Æresbeviisninger? — Ved at vinde Kronprindsen og at udlure hans Passioner er det man haaber at faae ham bøiet. Bock og Kammerpage Harboe er deres*) eneste Haab. — Kammerherre v. der Lühe var nok villig til at hjælpe til, men klager over, at de af ham selv satte Kammerjunkere hos Kronprindsen

*) Her menes nok Guldberg og Schack, saavidt man kan skjønne af denne mindre klare riegelsenske Fremstilling. Nicolai Christian Bock var Kammertjener hos Kronprindsen, Poul Friderich Harboe Page hos samme.

blive af Høistsamme for haardt behandlede. — For Resten er alting udenom roeligt, eftersom jeg kan erfare." —

Der er ikke mindste Anledning til at troe, at Geheimeraad Guldberg og Schack have enten frygtet for, at Kronprindsen vilde æske Svar af dem paa de anførte Spørgsmaal, eller i al Fald anseet disse for det vigtigste de kunde kræves til Regnskab for. (Kronprindsen forelagde engang under denne Krisis Guldberg det Spørgsmaal: Veed De at De nu har at aflægge Regnskab? hvortil denne med Fasthed svarede: Ja! det er i Orden). Cabinettets og Hof-Etatens Bestyrelse var af Kongen overdraget Prinds Friderich. De havde altsaa kun at holde sig de af ham givne Ordrer efterrettelige og kun at staae til Ansvar for disse; og da Statsraadet enten kjendte, eller ikke troede sig berettigede til at kræve af Prinds Friderich at vise sin Adkomst til Cabinettets og Hof-Etatens Bestyrelse, saa kunde det endnu langt mindre kræves af Guldberg og Schack at gjøre det, da de begge, den ene, som Stats- og Cabinets-Secretair og den anden, som Oberhofmarschal, stode mere umiddelbar under Prinds Friderichs Befaling. —

Niels Ditlev Riegels eller Riegelsen — siden bekjendt ultra-djærv Historieskriver — havde vidst at vinde den preussiske Gesandts Baron Johann Friderich v. Rhodens eller Rohdes Fortroelighed, formedelst hvilken han saae sig istand og fandt sig foranlediget til under 26de April 1784 at indgive en Beretning, hvori det

heed: »At den preussiske Minister, som den, der var mindst tilfreds med hvad der var skeet d. 14. April havde, for at sætte sig i Gunst hos sin Herre, foreslaaet ham de tre følgende Poster:

1. At da den hele Forandring, som var foregaaet den Fjortende, var skeet i Kongens Navn og i Kraft af hans Myndighed, saa var det endnu meget gjørligt ved en af Kongen udstedt Ordre, at gjøre alt det til intet igjen, som var gjort, saafremt Kongen af Preussen fandt det for godt at blande sig nøiere deri; thi i saa Fald troede han sig nok istand til at udføre sligt et Forehavende, allerhelst da Dronningen og Guldberg bleve ved Hoffet*) og kunde sætte den hele Forbindelse i Bevægelse. Man maatte alene give Tid dermed til Kronprindsen, som vilde gjøre en Reise i Provindserne, var fraværende; thi naar det ikke var, saa vilde Kronprindsens Standhaftighed og Forsigtighed forenet med hele Nationens Kjerlighed til ham gjøre den bedst anlagte Plan frugtesløs, fordi det var umueligt at udrette noget med Magten; men hvad der skulde foretages maatte skee uventendes og ved Overrumpling, som den 14de April. —

---

*) Guldberg havde maaskee dengang endnu ikke bestemt sig. Der blev nemlig tilbudt ham Valget mellem en Hof-Charge og et Stiftamtmandskab. Den 1ste Juni 1784 synes han endnu at have været i Kjøbenhavn.

2. Da det nye Partie ærer Kongen, som deres Herre, og Prindsen selv ved alle Leiligheder giver ham Prøver paa sønlig Lydighed og Ærbødighed, saa bør og kan man slutte, at det egenhændige Brev fra Kongen, hvori han begjærer vor Prindsesse til sin Søn, aldrig bliver erklæret ugyldigt, og det saameget mindre, som Dronningen paa sin Side ikke har undladt at skynde Prindsen til at give sin endelige Slutning i den Post, uden at hun nogensinde har formaaet at bringe ham dertil. — Det værste ved denne Giftermaals-Handel var altsaa, om man paa Kronprindsens Side vedligeholdt den dybeste Taushed desangaaende, siden der vovedes for meget ved at være den Første til at byde en saa værdig Prindsesse tilfals. Sagen er ikke god at røre ved, allerhelst da Dronningen ikke mere er istand til at æske et endeligt Svar af Kronprindsen, saa han kan spise hende af med ubetydelige Udflugter, saa længe han lyster. —

3. Jeg indseer — er Ministerens Ord til hans Herre — at Schack-Rathlau snarere end nogen Anden af de nye Statsministre var at bringe paa vor Side; Bernstorffs l'Anglomanie (Forkjerlighed for alt Engelsk) er uovervindelig *) og derfor vilde jeg raade deres Majestæt, om De gaaer fra mit første Forslag, at anvende alle Kræfter til at vinde Schack-Rathlau; maaskee kunde det lykkes mig at faae Uenighed og Jalousie imel-

*) Dette stemmer med hvad vi forhen have yttret om den rette Grund til A. P. Bernstorffs Fjernelse 1780.

lem dem; min Samtale med Schack-Rathlau synes at spaae mig noget Sligt."

Kongen af Preussens Svar herpaa findes i en anden af samme Riegelsens Beretninger, hvori det hedder: „Kongen af Preussens tvende Breve, skrevne med Chiffre, daterede den 22de, 24de og 28de April til Grev Rehden, bestode næppe af 9 Linier hver. Deres Indhold gik ud paa, at Greven skulde forsikre Hendes Majestæt Dronningen, at hans Venskab for hende var uforanderligt, ja at hun var den eneste Person i Danmark, der kunde være ham angelegen, at see den Agtelse hende conserveret, hun fortjente; og hvis den engelske Faction voxte hende for meget over Hovedet, ja endog gik saa vidt, at den tilføiede hende for mange Bitterheder, da kunde hun forlade sig paa hans kraftige Mellemmægling*). Hvad iøvrigt Ægtefaber angik, da maatte Greven næsten, for Nærværende, ligesom lade, at der aldrig var tænkt paa; — vel lod det, som at Kronprindsen havde ladet sin Fader blive i fuld Besiddelse af sin Myndighed og derfor var det Brev, hvorefter Prindsessen til ham var forlangt, udvækket; men vilde Kronprindsen ikke godvilligen samtykke, saa stod det jo i hans Magt at sige, at han ikke vilde for det første gifte

*) Et saadant Sprog talede han — Frederik den Anden — ikke til Dronningen af Ungarn Marie Theresia. Maaskee ogsaa at Juliane Marie af Brunsvig-Wolfenbüttel havde en vis sympathetisk Lighed med ham selv.

sig, og i den Tid foranstalte, at hans Fader blev erklæret for udygtig til at føre Regjeringen; det var da bedst at være roelig i den Sag. — Forresten roeste Kongen Kronprindsens Opførsel og sagde at Ministrene havde været forblindede og spændt Buen for høit. Vel havde han Aarsag til at være vred paa Dronningen, da hun ikke havde benyttet sig af de Advarsler, han for nogle Maaneder siden havde tilskrevet hende, nemlig: at Prindsen af Hessen havde aabenbaret ham, at Grev Bernstorff stod i den nøieste Forbindelse med de bedste adelige Familier i Dannemark, og at han var vis paa til Foraaret at blive igjen indsat i Affairerne.' —

Iøvrigt havde Grev Rohden — ligeledes efter Riegelsens Beretning — Ordre til at undgaae alt det, som hos Kronprindsen eller Grev Bernstorff kunde opvække mindste Mistanke om, at man var misfornøiet med det Skete. Min Dom er — vedbliver Riegelsen — at da Dronningen ikke mere er Regentinde i Danmark, saa er Kongen af Preussen hendes ivrigste Ven i Complimenter, men og lader det blive derved. — Rohden fik forøvrigt Lov til aabent at udtale, „at alt hvad der hændtes i Danmark var Kongen af Preussen meget ligegyldigt; og vilde Dannemark ikke søge hans Alliance, saa brød han sig ikke om Dannemark."

I det bülowske Manuskript hedder det derefter: „Ved falske og onde udspredte Rygter at sætte en uvidende Hob i Gjæring havde været det Konstgreb, der havde bragt Magten i de Hænder, som Kronprindsens

Fornuft og Standhaftighed havde revet den udaf*). De glemte ikke heller at tage sin Tilflugt til dem igjen, men uden Virkning. Almuen syntes nok, at der var skeet noget; men den vidste ikke ret hvad; der blev ingen arresterede, ingen hemmelige Forhører holdte, ingen usædvanlige Retter anordnede, ingen Skafotter opreiste; og naar den Ene spurgte den Anden, hvad der var skeet, saa vidste Ingen at sige andet, end at der var kommen andre Ministre i Statsraadet og disse vare valgte med saa megen Klogskab og Overlæg, at Avind selv ikke kunde finde noget at udsætte paa dem. De saae deres unge, haabefulde og elskede Herre at hædre gamle og værdige Mænd og give dem Prover paa sin Agtelse og Tillid, som faldt alle i Dinene. — Da det altsaa ingen Mueligbed var at opvække Misfornøielse, maatte man see til at indjage Frygt. Ruslands Misfornøielse med Grev Bernstorff havde givet Anledning, eller i det mindste været Paaskud til hans Afskedigelse**); og som en Følge

*) Disse Rygter skulde vel gaae ud paa, at Struensee vilde gaae endnu videre og at Kongens Liv var i Fare — ligesom i sin Tid med Hensyn til Griffenfeld og Christian V. — At hine Rygter imidlertid ere udgaaede fra Juliane Marie og hendes Partie have vi intet andet Sted seet paastaaet og Etatsr. Schou synes at antage at de virkelig vare udgaaede fra Folkets egen Midte, hvor Løgnen stundom gjør Lykke til en Tid. —

**) Af det Foregaaende turde fremgaae at dette ikke var noget tomt Paaskud, men en Følge af den guldbergske Politik: at de nordiske Magter Rusland, Sverrig

deraf maatte hans Tilbagekaldelse ogsaa drage Ruslands Fjendskab og Forbittrelse efter sig; og førend Tidenden derom kunde være kommen til Keiserinden, vidste man allerede her, at hun var bleven saa opbragt over den Forandring der var skeet med Ministrene, at hun havde sluttet Forbund med Sverrig imod Danmark og gjort sig forbindtlig til at tvinge dette til at afstaae Sverrig det Halve af Øresunds Told; og da det var den største Umuelighed at imodstaae disse forenede Magter, saa var dette ubodelige Tab for Riget en uundgaaelig Følge af Kronprindsens overilede Foretagende. Men endog al den Vished, man gav dette Rygte, og saa voldsomt end Russernes Overfald syntes den forførdede Hob, saa gjorde det dog en modsat Virkning. En vis Følelse af National-Stolthed lærte endog den mindre oplyste Deel af Publikum, at det var haanligt og fornærmeligt for en Konge af Danmark, om han skulde spørge sig for hos en fremmed Magt, om hvilke Ministre han maatte have eller ikke have*) og de, som hidindtil havde anseet Forandringen med ligegyldige Øine, velsignede nu Kron-

---

og Danmark skulde slutte sig sammen og afvise engelske Anmasselser fra Øresundet. Dette kunde ikke harmonere med Bernstorffs Anglomanie, der i Perioden efter ham blev til Gallomanie, som kostede os en Flaade og et Kongerige.

*) Her var det desuden uplettede Mænd, der havde afløst hinanden. At en hver Regjering afskyer dømte Forbrydere eller meneedersk Embedsmænd er saare naturligt.

prindsen for den, som et Beviis paa, at Dannemark ikke vilde lade sig skrive Love for af Fremmede.« —

Det var imidlertid ikke alene hos Undersaatterne at Kronprindsens Forhold opvakte Agtelse og Ærbødighed, men endog hos andre Nationer. Da Keiserinden af Rusland fik Efterretning derom fra sin Minister lod hun Geheimeraad Sacken, som saa længe havde været Minister her, kalde til sig; og da hun havde hørt Beretningen læse, sagde Keiserinden til ham: La démarche du Prince Royal annonce de la fermeté & de la vigeur; je connois depuis long-temps le caractère patriotique de Mr. de Schack-Rathlau; faites moi de celui des autres Ministres d'Etat (Kronprindsens Forhold og Fremgangsmaade vidner om Fasthed og Kraft; allerede for længe siden kjender jeg Herr Schack-Rathlaus patriotiske Character; gjør mig bekjendt med de øvrige Statsministres Character), og da Sacken havde gjort dette svarede hun: Je ne saurois douter que le changement de ministère ne touche au bien du Royaume, auquel je m'interesse sincerement par l'alliance intime entre mes Etats & ceux du Roi (Jeg kan saaledes ikke tvivle om at jo Forandringen i Ministeriet rammer Kongerigets Bedste, for hvilket jeg oprigtigen interesserer mig formedelst den nøie Alliance imellem mine Stater og Kongens); og et Brev, som Kronprindsen skrev Keiserinden til, og hvori han lod hende vide, at Kongen hans Fader havde givet ham Deel i Sagernes

Bestyrelse, besvarede hun ham paa en Maade, der bevidnede hendes Agtelse og Venskab. —

Ved en Audience, som vor Minister i Wien havde hos Keiseren og hvor der blev talt om Kronprindsens Indtrædelse i Statsraadet og de Ministre han havde udnævnt i samme, sagde Keiseren: (Dette var Joseph II, som blev Keiser 1765 efter Faderen Frants I., men tidligere havde tiltraadt Regjeringen i Arvelandene paa Moderens Marie Theresias Side. Den danske Gesandt ved hans Hof 1783 var Geheimeraad Hans Cune v. Viereck.) „On ne peut pas mieux debuter que ce jeune Prince vient de la faire, et l'on doit en esperer mille biens. On sait, que le conseil est maintenant composé de bonnes têtes et je suis bien aise de voir dans le Pr. R. un si brave camerade, qui sait agir et choisir son monde." (Man kan ikke gjøre sin Debut paa nogen bedre Maade end denne unge Prinds har gjort og han berettiger til de bedste Forventninger. Man veed at Conseillet nu er sammensat af dygtige Mænd og jeg er meget glad over i Kronprindsen at see en saa brav Kammerad, som forstaaer at handle og at vælge sine Folk.) Og da Keiseren vilde gaae bort, nærmede han sig til vor Minister med de Ord: „Je vous prie de faire mes complimens au Pr. R. et de lui marquer, combien je me rejouis d'avoir un jour en lui un si digne camerade." (Jeg beder Dem at bringe min Hilsen til Kronprindsen og at tilkjendegive ham hvor meget jeg glæder mig til engang i

ham at faae en saa værdig Collega.) Det bülowske Manuskripts Forfatter udbryder til Slutningen saaledes:

„Opvakte nu Prindsens Forhold saa megen Forundselse hos Danmarks Allierede, hvor ubeskrivelig maae da ikke Landets Glæde være ved at sine Forsynets beskjærmende Varetægt i de fortræffelige Egenskaber hvormed det saa umiddelbar har udrustet den unge Herre; og naar hans første Morgenstraaler forkynde saa megen oplivende Varme, med hvilket Haab, med hvilken Velsignelse maae vi da ikke see hen til den herlige Grøde, hans fulde Middagsglands skal bringe til Modenhed og Fuldkommenhed! Alt hvad vi have tilovers at ønske og indflye til Naadens Fader om er alene det, at vor dyrebare Prinds ikke maae trættes ved Banens Moisommelighed og Længde førend han er kommen til sit forønskede Maal, det at gjøre sit Folk lykkeligt og det danske Navn saa æret og frygtet i Europa som det har været*). Men hvor meget Arbeide og Møie vil det ikke koste ham inden han kan vente at see Frugten af sin utrættelige Flid! Hvor mange Ting skal ikke bringes i Orden igjen! — Almagten skjænke ham ikke alene Kraft og et standhaftigt Mod til at overvinde alle mødende Vanskeligheder og Besværligheder, men den gyde endog Viisdom og Ret-

*) Den sidste Deel af Ønsket turde endnu vente paa sin Opfyldelse. Frd. d. store skal forøvrigt engang have sagt: „Det store Rusland bryder ingen sig om, medens vi alle ere bange for det lille Holland.“ Flaaden og Ducaterne indgode Frederik denne Respect.

sindighed i alle deres Barm, som han skjænker sin Tillid og Fortroelighed, saa at de villigen maae opoffre alle særskilte Fordele for det Heles Vel, og ikke kappes med hinanden om Fortrinet i hans Gunst, men i at fortjene den og da, da vil ikke alene vor Tidsalder, men ufødte Slægter velsigne vor dyrebare og tilbedede Friderichs Navn!"

Her ender det bülowske Manuskript. Vi skulle endnu blot bemærke, at Bülow efter 20 Aars Tjeneste hos Kronprindsen ved en kongl. Resolution af 4. Juni 1793 blev meddeelt Afskeed med Tilkjendegivelse af Velbehag med lang og troe Tjeneste. Dog fandt Bülow sig saaret herved og i et Brev af 12te s. M. skriver han iblandt andet til Kronprindsen: "I tyve Aar, fra Deres Barndoms Dage, igjennem alle de Scener, som vise sig for den unge Regent, og som ere Deres K. H. selv bedst bekjendte, har jeg efter Pligt og Samvittighed været Alt hvad jeg kunde for Deres Kgl. Høihed. Men, efter 20 Aars redelige Omsorg og troe Tjeneste, kastes en Mistanke over mig og jeg sendes bort, ydmyget, miskjendt som jeg virkelig havde begaaet noget, der kunde stride med sand Ære eller de Pligter, jeg skyldte min Herre og min Post ꝛc." Hvad der egentlig var Grunden til Bülows Fjernelse hviler der et hidtil uopløftet Slør over. Den sandsynligste Hypothese turde imidlertid være den, at Frederik som Prindsregent troede, at Publikum troede, at Bülow havde en overveiende Indflydelse hos ham, hvis af Frimurer-Brødrene maaskee forhøiede Selv-

følelse ikke vilde taale saadant, endog blot som ugrundet Opinion. Bülow drog til Sanderumgaard, og, som en Mæcen, anvendte af sine tilgiftede Midler omtr. 70,000 Rd paa Videnskabelighedens Fremme.

VIII.

Guldberg som Stiftamtmand og som Privatmand.

Efter Kathastrophen eller Omvæltningen af 14de April blev der forelagt Guldberg Valget imellem at indtræde i en Hofstilling eller at gaae til Aarhuus som Stiftamtmand. Han valgte det sidste. Han valgte det af den Grund, at han der ventede et større Otium til at fortsætte sine religiøse Arbeider, saa og en større Uafhængighed. Hans Udnævnelse til dette Embede er af 29de Mai 1784. Han vedblev imidlertid at være i Arveprinds Frederiks Tjeneste som Ober-Cammereer. Med hans Indflydelse synes det imidlertid at have været forbi. Han udtrykker sig herom selv i et Brev til Carstens af 1ste Juni 1784 saaledes: „Deres Excellence finder her fra Deres gamle Ven en Memorial fra Pastor Fischer, som har de tyrkiske Fruentimmer hos sig, som Hoffet underholder, og derved har havt Leilighed til undertiden at skrive mig til. Han troer endnu at jeg kan tale for ham; det gjør jeg vist ikke for Nogen,

ligesaa lidet som jeg bor ꝛc". Som Postskriptum hedder det: „Jeg tænker, om Gud vil, at reise bort imellem den 9de og 12te Juni i følgende Uge." (Cfr. Hist. Tidsskr. B. 4. H. 1, Kbh. 1843, hvor der dog ingen Oplysning findes om disse mystiske Fruentimmer. Carstens var hans Meddommer i den struensseeske Sag.) Ved denne Reise menes sandsynligviis fra Kjøbenhavn til Aarhuus. Efterat Guldberg havde tiltraadt sit nye Embede som Stiftamtmand over Aarhuus Stift og Amtmand over Stjernholms og Havreballegaards Amter finde vi ligeledes en Skildring af hans davarende Livsstilling i et Brev fra ham selv til Carstens af 7de Oct. 1785, i hvilket det hedder: „Jeg lever med en kjer Kone mellem mine Børn, som selv ofte have sagt: Nu først have vi lært at kjende Papa; jeg har et godt Bibliothek og min Ven veed jeg kan bruge det. Jeg læser for at slukke en langvarig Tørst og skriver undertiden for at gyde Tanker ud igjen. Stedet jeg boer i, er yndigt; Mark Skove og gode Marker omgive det. Stiftet er Jyllands bedste Egn, og man synes at elske mig; mit Huus er passende, mageligt og til min Tilfredshed netop. Endelig har jeg og havt Sorg her; thi og dette hører til Livet: jeg har mistet min næstældste Søn*), som syntes meget at have min Smag. De seer da, bedste Ven, at jeg lever og

*) Denne Søn har udentvivl endnu været i den barnlige Alder, da Guldbergs ældste Søn dengang kun kan have været omtrent 13 Aar.

hvor kjært er det mig, at høre, at De og nyder Sundhed og Munterhed**).“ Fremdeles omtaler Guldberg sit Stiftamtmandskab i en Skrivelse til samme Mand af 17. April 1789 saaledes: „Ivrigt, bedste Ven, har jeg her alt mere vænnet mig til at være Stiftamtmand; det er, at læse alle vore Forordninger, for at vide dem, og følge dem; men ikke som Statsmand at undersøge og bedømme dem. Længe nok i den Vane, har jeg efterhaanden tvunget mig til at fornægte hine gamle og længe samlede Indsigter, og lig hine ærlige Catholiker, der troe, som Kirken troer, saa troer og jeg alt, hvad igjennem Collegierne befales. Dette blindt af mig fulgt og holdt over, er Stiftamtmandens væsentligste Pligt og Deres Guldbergs Roelighed. Naar denne Deel af mit Liv er fyldestgjort, saa bliver det øvrige deelt imellem en kjær Familie og de altid elskede, men nu igjen agtede Videnskaber. Jeg er nu igjen bleven lærd, især kjendt med de Gamle, hvis Kjærlighed voxer med Alderen: Historien, Reiser, visse Dele af Kritiken og den hellige Exegesis eie mig og skifteviis; af og til læses, af og til skrives: alt dette meget om Vinteren og mindre om

**) Efter disse Yttringer at slutte har Carstens nydt en bedre Samvittighedsroe end Griffenfelds Dommere. Vi vide at Guldberg oftere i sit Livs senere Periode har yttret mundtlig: „at det aldrig burde være kommet saavidt at det var sørgeligt, at det skulde komme dertil“, nemlig, naar Talen var om den struensseeske og brandtske Katastrophe. Hans første Deeltagelse tilsigtede kun en Fjernelse og senere havde han haabet en Benaadning.

Sommeren, fordi mit Embede da giver mig jævnlige Reiser og Adspredelser. I dette Embede kunde meget Godt stiftes, naar man var mindre bunden, mere Embedsmand end Collegiernes Ombudsmand og dertil raadig over en maadelig Summa til nyttige Ting, som kunde skee og nu ikke kan skee. Men naar man er det, man skal være, saa er man det, man bør være".

Med Guldbergs daværende Embede var ogsaa forbunden Directeurposten — i Forening med Biskoppen over Aarhuus Stift Jørgen Hee*), Enevold Brandts Sjælesørger — for Støvringgaards adelige Jomfrue-Kloster. Sine Embedsforretninger kunde Guldberg med sin store Arbeids-Routine besørge i nogle Morgentimer og kunde saaledes anvende sin øvrige Arbeidstid til videnskabelige Undersøgelser. Oversættelsen af det nye Testament og Tidsbestemmelsen af dets Bøger bleve snart Frugterne af dette Otium. Paa det førstnævnte havde han med Afbrydelse arbeidet i omtrent 30 Aar. Efter Fleres Mening har dette ene Arbeide hævdet ham en udmærket Plads ikke alene blandt Danmarks, men blandt Europas lærdeste Mænd. Ogsaa har man anseet for mesterlig hans Fortale til P. Hoegh-Guldbergs kronede Priisskrift: Oversættelse af Appians Historie, hvilken Fortale handler om Roms Borgerkrige. I dette Tidsrum søgte han og

*) Efter denne blev en Jansen Biskop, medens en Jansen var Provst og en Jahnsen Præst i Aarhuus da Guldberg var Stiftamtmand.

at gjøre sine historiske Kundskaber frugtbare i en større Kreds ved at holde historiske Foredrag i Aftentimer for videbegjærlige unge Mænd af den civile og militaire Stand. Den eneste Stilling Guldberg yttrede Lyst til at kunne ombytte med sin dahavende, var den at have den øverste Ledelse af Universitetet. Han vilde da — yttrede han — naar han ikke kunde faae et eller andet Fag, hvori han selv var hjemme, besat efter Ønske, selv holde Forelæsninger over samme. — Af hans Embedsvirksomhed i Aarhuus Stift bærer forøvrigt hans Fødeby Horsens endnu et hæderligt Minde i sammes Havn, som Guldberg fik Communen til, ved frivillige Sammenskud og uden at tye til Hjælp af Statscassen, at bringe istand. Da Kronprindsen senere kom til Horsens, blev, atter paa Guldbergs Foranstaltning, det fuldendte Arbeide af Communalbestyrelsen foreviist Prindsen, som, efterat havde taget samme i Øiesyn og yttret sin Tilfredshed dermed, til den tilstedeværende Guldberg henvendte de Ord: „Det er dog vel alligevel egentlig Deres Værk Guldberg!“ Prindsen tog ved denne Leilighed Logis hos Guldberg, som ved Afreisen modtog af Prindsen et større og værdifuldere Agtelses-Tegn eller Present, end sædvanligt ved lignende Leiligheder, nemlig et kostbart Elfenbeens-Etui med den Indskrift: „Souvenir d'estime.“

Ligeledes har Guldberg Fortjenester af Havnene til Randers og Aarhuus, saa og af de offentlige Stiftelser i Stiftet. Han udtaler sig om disse Gjenstande, saavel-

som om hans Afgang fra Stiftamtmandsfabet i et Brev af 7de Januar 1803 til Bülow paa Sanderumgaard (med hvem han saavelsom med Ove Malling stod i stadig Brevveksling) saaledes: „Min gode, gamle Ven veed nu, at jeg endelig efter Ansøgning har med megen Naade erholdt min Løsladelse i mit 72de Leve-, 42de Tjeneste-, og 19de Stiftamtmandskabs-Aar. Mit Arbeide for vore Havne i Horsens og Randers var fuldendt; og i Aarhuus ventelig næste Aar og allehaande andre Sager satte i god Stand og alle Stiftelser saaes forbedrede. Nu, i sunde Dage og m-d Sinds-Kraft at aflevere alt og især blive et svært Regnskab i levende Live qvit, dette var mig altid et vigtigt Øvste; og dette har Gud opfyldt mig. — Saa seer De, min ædle Ven, den næstsidste Act af mit Liv tilendebragt. Den sidste og for Menneskets selv vigtigste er tilbage". Af samme Brev — der forøvrigt handler om Bülows vidtløftige Plantninger og andet Landvæsenet betræffende — og af et senere skulde vi endnu udhæve følgende Yttringer, som turde have historisk Interesse, da de angaae en dengang 16 aarig Prinds, som senere blev Konge i Danmark. „Arveprindsen behøver og har i Tanke en Bade-Reise . . . Den ældste Prinds tegner vel og har megen Forstand". Om samme Prinds hedder det i et senere Brev til Bülow af 6. Sept. s. A., (efterat have omtalt Hjemreisen fra Badet over Aarhuus, maaskee meest for at besøge Guldberg.) „Over 8 Dage er Tanken her at blive; thi den saa videbegjerlige Prinds Christian vil imidlertid besee det hele nordlige Jylland. Det er paa 9de Aar siden jeg saae denne unge Herre, hvis udvortes Anseende skal være skjønt og hvis Forstand og Tænkemaade jeg af en vedholdende Brevveksling i mange Aar har seet i frodigste Tilvext. Jeg længes da vist efter at see og mundtlig at tale med ham, ogsaa at beskue den Yngre. Men, men, min Ven, hvor vanskelig en Bane for denne Ældre! Gud vaage over Ham! Gud alene kand bevare, holde og lede Printser!"

Det svære Regnskab, som Guldberg omtaler, turde iblandt andre være det for Byen Aarhuus, som han, som Overøvrighed, maatte have Tilsyn med; og Byens Borgemester Niels Rohde synes ikke at have henhørt til de meest solide Pengemænd — skjøndt han tillige var

Hospitalsforstander og i St. Cal. for 1785 kaldes adjungeret og succederende By- og Raadstueskriver, — ja endog synes at have været meget fattig, da det synes at have været ham, om hvem Guldberg skriver til Conferentsraad Ove Malling: „Inderlig Tak for min Vens kjerlige Løfte om Bartou for min troe Rhodes gamle Moder.“ (Malling var nemlig Directeur ved Fattigvæsenet, i hvilken Egenskab han ogsaa ved en Indstilling til Kronprindsen i 1806 skaffede Guldbergs Broderson Høegh Præstekaldet i Gjentofte, for hvilket Guldberg takker Malling i et Brev, hvis Original findes i Geheimearchivet)

Allerede i Aaret 1802 havde Guldberg erholdt sin Afskeed som Stiftamtmand m. m. Han blev endnu nogen Tid derefter boende i Aarhuus, men trak sig derefter tilbage til et fuldstændigt Privatliv paa Gaarden Hald ved Viborg, som han havde tilkjøbt sig. — Her levede Guldberg ganske som Landmand og som Lærd. Hans Breve fra denne Periode angaae meest Agerbrug og Kornpriser samt videnskabelige Gjenstande og Politik. Han advarer Malling — som Directeur for de lærde Skoler — mod pludselige Omvæltninger ved Skolerne, især hvor gode Lærere havdes. Han følger med Interesse den europæiske Politik og de napoleonske Saltomortaler, hvis endelige Udgang paa russisk Gebeet han paa en træffende Maade forudsiger.

Som Privatmand var Guldberg — efter alle Beretninger — saare elskværdig og en meget hyggelig Familiefader. Han havde selv ledet sine Sønners første Undervisning. Ved Undervisningen i Latin fulgte han den Methode, at lade Sønnen oversætte et Sted af en latinsk Author, derefter bortlægge Bogen i nogle Dage og nu oversætte den danske Oversættelse paa Latin og derefter anstille Sammenligninger med den latinske Author — Ogsaa af sine Domestiquer blev Guldberg — ifølge Beretning af Frantz Goos — givet det bedste Vidnesbyrd. Der findes ingen Spoer til Hovmod hos Guldberg, endogsaa da hans Lykke var paa sit Høidepunkt. — Medens han i Aarhuus beboede den anselige Stiftamtmandsbolig, boede der lige overfor i et saare uanseligt Huus en Klokker ved Navn Borch, som havde en Søn ved Navn Anders. Om denne sagde Guldberg til sine

Sønner: „Dette er en god Dreng, hvis Selskab I skulle søge; men derimod skye de unge Baroner N. N., som komme her imellemstunder.“ — Guldberg var 2 Gange gift, nemlig med 2 Søstre, Møller-Døtre fra Jylland. Hans første Kone døde meget tidlig og meget pludselig, allerede under hans Ophold i Sorøe. Hans anden Kone, (Moder til alle hans Børn) hed Lucie Emerence født Norlem. Han omtaler hende i sine Breve stedse med Kjærlighed og i et Brev til Ove Malling af 3die Marts 1806 tillige som meget svagelig. Hun døde ogsaa i det paafølgende Aar.

IX.

Guldbergs Død og Eftermæle.

Indtil Efteraaret 1807 havde Guldberg nydt et fortrinlig godt Helbred I Tillid hertil havde han en Dag sat sig paa en Græsbænk i sin Hauge og forblev der siddende i flere Timer for at see paa nogle Arbeidere. Han paadrog sig herved en Relinealio urinæ, som ved en rigtig Behandling letteligen kunde have været hævet; men ved en forkeert Lægebehandling blev til en smertefuld og langvarig Sygdom, som forøgedes ved de almindelige Landesorger, som paa den Tid trykkede ethvert Hjerte, der var saa patriotisk som Guldbergs. „Kjøbenhavns Bombardement og Tabet af Flaaden rystede hans af Fædrenelandskjærlighed gjennemtrængte Aand. Tre Dage forend hans Død — fortæller een af hans Sønner — forudsagde han med Kjærlighed og Trøst til de Omstaaende, at det om et Par Dage vilde blive langt bedre med ham. Kort forend Dødsøieblikket sagde han: „Nu er det forbi“ og han døde velsignende os alle, om Aftenen den 8de Februar 1808*)“.

---

*) Man har bemærket, „at det ikke faldt i nogen af hine 5 — udenfor den kongelige Familie — Sam-

Sit lille Godses Bønder havde Guldberg bestemt deres Gaarde efter en yderst lav Taxation. Paa flere Obligationer fra Ufornuende havde han i en egen Paategning fremsat det Ønske: „at den af hans Børn, de tilfaldt, vilde med Mildhed, i hans Aand, kun gjøre den gjældende.“ —

I Guldbergs sidste Villie, som han skriftlig havde opsat, havde han iblandt andet bestemt: „Jeg ønsker og vil begraves uden al tænkelig Stads. Til den Ende vil jeg, at paa Dolleruy Kirkegaards vestre eller nordre Side — jeg haaber selv at vælge Stedet — hvor Ingen ellers begraves, gjøres strax en Grav 5 gode Alen dyb, som, naar Kisten er nedsat, jævnes lige med Jorden, da Stedet til alle Sider blot mærkes med Pæl eller Stene. To Kister besørges, hvori jeg lægges, i en sort Klædning, just paaklædt som daglig med Støvler, med et græsk Nye-Testamente af Octaverne i Haanden. En grov Dyne og Pude hviler Liget paa. Under denne Dyne skal lægges, ikke eet undtagen, alle de Herskabelige Breve, som ligge i Chatollet i Entree-Stuen, hvilket til det Nøieste maae vaages over at skee. Naar Begravelses-Dagen kommer tilsiges Bønderne af Dolleruy og Finnerup*) saa mange som høre til Hald, at sætte Kisten paa en af Gaardens Vogne (thi Ligvogn maae ikke tages) og siden af Vognen i Graven, samt Jord vel stampet derpaa, hvorfor Enhver af dem faaer en Rigsdaler. Følget maae alene være mine Børn og Børnebørn med Præsten, som skal have 30 Rdl. og Degnen 10.“

---

mensvornes Lod at tilbringe deres sidste Dage i den engang af dem med Forfærdelse opfyldte Hovedstad.“ For dem, der fast overalt i Verden troe at see en Nemesis, maatte det maaskee og være paafaldende, at Guldbergs haarde Sygdom omtrent varede lige saa længe som Struensees og Brandts haarde Fængsel.

*) Eller Finderup (Nørlyng Herred, Viborg Amt) hvis Lade af Kong Erik Glippings Mord, som her fuldbragtes (1286) paa den sovende Konge med 56 Saar — maaskee efter Antallet af de 12 Sammensvorne med Følge — er historisk bekjendt.

Det synes imidlertid som om Guldbergs Haab om selv nærmere at vælge sit Begravelsessted er gaaet i Opfyldelse og at dette da er blevet paa Finnerup Kirkegaard. Thi en Præst i Jylland skrev: „I Finnerup lagdes Ove Høegh Guldberg til Hvile, i Jylland, noget til venstre i Jylland: ved Danmarks Hjerte altsaa, hvortil han hørte.“ I „Et Par Ord om Ove Høegh Guldberg, helliget Sandhed og Retfærdighed af Christian Høegh Guldberg hans Søn.“ Odense 1841 p. 26 nævnes og Finnerup, ikke Dollerup Kirkegaard. Graven er indhegnet med Stene og i Finnerup Kirke er indmuret en hvid Marmorsteen med hans Navn og Underretning om at Ove Høegh Guldberg og Hustrue findes jordede paa Kirkegaarden. — Professor og Rector Ole Worm i Horsens satte Guldberg en latinsk Gravskrift, i hvilken det blandt andet heed: „En ægte Borger er død. Affalden er Danmarks herlige Blomst. Død er den, om hvem alle vare enige, at han var een af Folkets første Mænd . . . Historien, Begivenhedernes Forkynderinde, de menneskelige Planers Styrerinde, Livets Lærerinde, havde han, som en ivrig Forsker af enhver Tidsalders Minder, viseligen tilegnet sig. Deraf kom det, at han i de Dødeliges almindelige Svimmel stod opreist med Faa.“ — Dr. theol. Rasmus Møller siger iblandt andet om Guldberg, „at hans Oversættelse af det nye Testament er et ærefuldt Vidnesbyrd om hvor fast denne Mand stod i sin Troe paa Guds Ord i en Tidsalder, hvor saa mange vaklede.“ Dr. philos. C. Valudan-Müller udtaler sig i et Skrift om Guldberg saaledes: „Forfatteren af disse Linier hører til dem, hvem Guldbergs Navn er dyrebart; fra min Barndom har jeg hørt ham prise som en af Fædrelandet velfortjent Mand og som den, dansk Nationalitet især maae takke for sit kraftige Opsving; senere har jeg fundet denne Fremstilling bekræftet i alt Væsentligt, og det har altid glædet mig at kunne regne Guldbergs Navn blandt de Bedstes.“ —

Da Efterretningen om Guldbergs Død var ankommen til Kiel til Sønnen, som opholdt sig der som Lærer hos Kronprinds Frederiks Datter Caroline udbad bemeldte Søn sig Fritagelse for at læse med Prindsessen i et Par Dage for at recolligere sig efter det første smertelige Indtryk ved Tabet af sin Fader. Han mod-

tog i den Anledning følgende egenhændige Skrivelse — hvis Original har været os velvilligen udlaant og som endnu opbevares af Eieren — fra Kronprindsen, snart efter Kong Frederik VI.: „Jeg haver med den oprigtigste Deeltagelse modtaget Efterretningen om Deres værdige Faders Død. Det gjør mig meget ondt for Dem da jeg veed hvor høit De elskede denne sjældne Olding, men mig gjør det i Sandhed ogsaa ondt, da jeg kjendte ham som en redelig og oplyst Mand. Min Kone og Datter tage ligeledes megen Deel i Deres Tab og vi beklage begge ei at kunde see Dem i Morgen. — Kiel den 12te Februari 1808.“ Deres hengivne Frederik C. P.*) — Da Keiser Alexander i Aaret 1802 gjorde Skridt til Indførelse af Trykkefriehed i Rusland skrev Guldbergs ældste Søn en Ode i den Anledning saavel i det danske som i det franske Sprog. Den sidste blev af den herværende russiske Gesandt Lisakewitsch tilsendt Keiseren, som i den Anledning ved Fyrst Alexander Kourakin lod den unge Guldberg tilstille en Ring med en Skrivelse af 19de August 1802 fra Fyrsten, som deri omtaler vor Guldberg saaledes: „Den Interesse, som De indgiver mig personlig og den Agtelse, som Deres Herr Fader med saa stor Ivie har erhvervet sig ved sit Forhold i Regjeringen, ere de Adkomster, som det stedse vil være mig en Glæde at anerkjende — L'intérêt que Vous m'inspirez personnellement et la consideration que Monsieur Votre père s'est si justement acquise, par Sa conduite dans le Ministère, sont des titres que je me plairai toujours à reconnoître &c.“ — Da Guldbergs Børn strax efter Faderens Død havde indsendt til Cassation et aldeles lovformeligt Gavebrev*)

---

*) Hoffet opholdt sig gengang paa Grund af Krigen i Kiel. Ovenstaaende er nøiagtigt efter Originalen, som er skreven med en meget tydelig Haand og saa orthographisk correct som vel næppe nogen tidligere dansk Konge skrev.

*) I dette hedder det blandt andet: „Da han nu intet har af sig selv og ei heller kan samle noget af sin Gage. Den omeneuse 17de Januar 1772 nævnes 2 Gange og fra den skulde i 10 Aar aarligen 10,000

paa 100,000 Rdl. fra Kong Christian VII. dateret 16de Febr. 1778 og saaledes renonceret paa en saa stor dem med fuld juridisk Ret tilkommende Capital, tilstillede Kong Frederik VI. den ældste Søn en Skrivelse dat. Hovedqvarteret i Kjøbenhavn d. 5te Juli 1808, i hvilken det iblandt andet hedder: „Denne frivillige og betydelige Afstaaelse, paa en Tid, da hver nye Udgift er dobbelt byrdefuld for Statscassen, bærer hæderlige Vidnesbyrd om, at Din afdøde Faders, denne værdige og troe Statstjeners Uegennyttighed og sande Hengivenhed til Konge og Fædreneland, uformindsket er gaaet i Arv til hans Børn."

I Horsens Latinskole findes Ove Høegh Guldbergs Portrait ophængt som en Prydelse for Skolen, af hvilken han fremgik. Det hænger ved Siden af Portraiter af 2de andre af denne Skoles Disciple, nemlig Erkebiskop Swane og General Løwenørn.

X.

Guldbergs Efterkommere.

Af det Foregaaende vil Læseren allerede have seet at Ove Høegh Guldberg havde 6 Børn, nemlig 5 Sønner og 1 Datter, af hvilke den næstældste Søn allerede døde i en yngere Alder. Det var de øvrige 5, som i Aaret 1808 under 10de Juni til Regjeringen indsendte det før omtalte Gave-Brev ved en Skrivelse fra den ældste Søn Professor Frederik Høegh Guldberg. Da denne Skrivelse — som findes indrykket in extenso i Coll. Tid for 16de Juli f. A. p. 488 mfl — meddeler adskillige Oplysninger om vor Guldbergs Efterkommere og disses Tankemaade, saa skulle vi her meddele nogle Citater af samme. Det hedder saaledes iblandt andet: „Deres Majestæt! Det er i min Søsters, Enkefrue Baro-

Rdl. regnes oplagte til Guldberg, dog uden Renter, som Faderen ei heller ligesaalidet som Børnene nogensinde oppebar, skjøndt de havde trængende Slægtninge, ogsaa i Norge.

nesse Gyldenerones, mine Brødres Literatus Peder Høegh Guldbergs, Ridtmester Christian Høegh Guldbergs og Capitain Julius Høegh Guldbergs samt mit eget Navn, at jeg træder frem for Deres Majestæts Throne og udbeder vor Sag forundt et Øieblik Opmærksomhed. Besjælet af den hver Fyrste hædrende og hvert Land lyksaliggjørende Troe, den, at de Opmuntringer, der af Regenten ydes den fortjente Borger, kun lokke til at træde i hans Fodspor, skjænkede høisalige Kong Christian den Syvende vor nu afdøde Fader, Geheimeraad Ove Høegh Guldberg i Aaret 1778 det her i Original vedlagte Gavebrev. Den sande ædle Mand nøies, endog misfjendt, med Bevidstheden om at have opfyldt sin Pligt; og Deres Majestæt vil bedst af Alle vide, at aldrig har vor Fader i levende Live gjort mindste muelige Brug af de Fordele, dette Gavebrev hjemlede ham Adgang til. Det fandtes urørt og ubrugt i hans Stervboe. Det var det eneste Papiir af fuld Sikkerhed*) og af betydeligt Værd. Deres Majestæt tillade os at sige, at vi ere stolte af, at det var det eneste. At nytte eller tilintetgjøre dette Document har vor Fader, ved at lade det henligge til os, overladt vor egen Dom; og han kunde ei have givet os et mere smigrende Beviis paa sin Tiltroe. Ei nogensinde og allermindst i Tider som disse — Tider, da ingen ægte Søn af Fædrenelandet kan tænke paa sig, men Alle kun paa Fædrenelandet, paa det ene — borde det, selv et eneste Øieblik, falde Ove Høegh Guldbergs Børn ind, deres Kaar og Udsigter være nu forresten saadanne eller saadanne, at vakle i Bestemmelsen med et Gavebrev af den Natur. Vi have og ei vaklet noget Øieblik; men først enedes vi om at tilintetgjøre det i al Stilhed, og kun den Tanke, at mueligen nogen Tredie ogsaa kunde have Kundskab om et saadant Documents Tilværelse, forpligter os til, paa

*) Det bemærkes, at Prof. Guldberg havde forinden viist det til sin Ven den meget ansete Advocat Klingberg og at denne havde erklæret, at Regjeringen aldrig kunde undgaae at udbetale samme, naar det forlangtes.

denne Maade at sætte det ud af al Virksomhed for os og for Vore, paa hvilke det saa egentligen lyder . . . . Vi have Intet at udbede os derfor; thi vi føele os ikke derfor værdige til Noget. For Deres Majestæt og Fædrenelander og Gud gjentage vi det høitideligen: at, hvor De og Fædrenelandet ville bruge os, skulle De og det altid finde os redebonne til at ofre Dem og Fædreland Alt, uden Undtagelse, uden Forbeholdelse Alt! Fandtes vi nu, denne vor hellige Eed uagtet, dog ingensinde brugelige til noget Bedre, end hvad ogsaa Hverdagshoben kan udrette, nu, da vilde i Sandhed! dog hverken Gavebrevets Udbetaling, eller en Erstatning for dets Tilbagegivelse nogensinde kunne bøde paa Tabet af den eneste Lykke, vi erkjende, den: at vorde brugte, hvor Mænd gjøres fornødne . . . . for vore Børn have vi ingen Bøn, thi hvor torde vi bede for dem, der endnu Intet have fortjent! Os aabnes Leilighed til at hædre det Navn, vi bære; og da skal dette Navn betrygge Fremtiden for dem ogsaa!"

Af disse Guldbergs Børn er Peder Høegh Guldberg senere død. Frederik har Titel af Professor og er Ridder af Dannebrøge; Frederik VI. antog ham, allerede medens Frederik VI. var Kronprinds, til Lærer for sin ældste Datter, som stedse har givet ham Tegn paa sin Agtelse og Hengivenhed. Han er ogsaa en frugtbar og belærende Forfatter, navnligen i Skolefaget, hvorom kan eftersees Nyerups og Krafts Literatur-Lexicon. En af dennes flere Børn var Ove Emmerik Høegh Guldberg, som var anseet for en Prydelse for Høiesterets Skranker, ved hvilke han var Advocat, da en tidlig Død bortrev ham.

Christian Høegh Guldberg er nu Generallieutenant, Storkors af Dannebrøge og Dannebrøgsmand. Den franske General Lallemand har ved en Leilighed erklæret at han ansaae ham for en af Europas meest udmærkede Cavallerie-Officierer. Det var hans Søn, Ove Wilhelm von Høegh-Guldberg, over hvem hans Kammerater — ved hans Død som Premierlieutenant af 6te Dragonregiment under Feldttoget i 1848 — satte følgende hædrende Minde: „Hans Kammerater tabte i ham en troefast Ven, der stedse vil blive dem i kjer Erindring, Staten en dygtig og kjæk Officier, hvem Æren var Alt. Ved Mod i Kampen, Venlighed i Omgang erhver-

vede han sig Alles Agtelse, der havde Leilighed til at komme i Berørelse med ham." — Senere udtalte nogle andre af hans ældre og yngere Kammerater sig saaledes om ham: „Pligtens Opfyldelse og Æren vare hans Maal her paa Jorden; han var en troefast Ven, en samvittighedsfuld Foresat, og han vil stedse mindes med Agtelse og Kjerlighed af sine efterladte Kammerater." Han bivaanede Slaget ved Dannevirke eller Slesvig og havde stedse ønsket den Død at falde paa Valpladsen for Fædrenelandets Sag. Ved hans Jordefærd den 25de August paa Jellinge Kirkegaard viste Pastor Heliveg hans Værd som Krieger for den danske Sag, hvorfor han og — heed det — sted paa Listen blandt dem, der mueligen skulde hædres. I Liigfølget saaes en Prinds af Glücksborg, Cavalleriets Brigade-Commandeur og samtlige Officierer og Militairpersoner fra de omliggende Cantonnementer, hvilke Tjenesten tillod at give Møde.

Julius Hoegh Guldberg er nu Oberst og siden 28de Januar 1809 Ridder af Dannebrøge for udmærket Tjeneste under den daværende Krig. Een af dennes flere Sønner er Frederik Christian Julius Hoegh Guldberg, som er Provst og Præst til et historisk mærkværdigt Sted, nemlig Vahr — Skanderborg Amt, Veer Herred — hvor Griffenfelds Aske hviler. Ogsaa paa Spindesiden fortsættes det guldbergske Æt.

Det ligger udenfor nærværende Skrifts Plan at omtale alle Ove Hoegh Guldbergs Descendenter. Kun de mere historisk mærkelige er det vi ovenfor have berørt. Det sees imidlertid allerede heraf, at den guldbergske Stamme vedbliver at flyde fredige og friske Grene og at Navnet og Slægten ikke saa let vil forsvinde, men vedbliver i Samfundet at indtage en Stammefaderen værdig Plads.

Rettelser og Tillæg.

Pag. 1. Ved samme Cancellie-Skrivelse have vi ogsaa erholdt Adgang til det nuværende Justitsministeries Archiv.
— 22. 2den Linie fra oven: „og", læs „eller".
— 39. 6te Linie fraoven: „Mænds," l. Mænds Afskedigelse.
— 41. Øverst: Den kgl. Resol. (ikke Cabinets-Ordre) om Klevenfeldts Afskedigelse lyder saaledes:

Conferentsraad Terchel de Klevenfeldt anlangende at være i Naade dimiteret fra hans Embeder som Assessor og Justits-Secretair i Høyeste Ret.

C. 7mus.

V. S. B. T. Vi give Dig hermed tilkjende, at Vi i Naade have dimitteret Dig fra de Dig hidindtil anbetroede Embeder som Assessor og Justits-Secreterer i Vores Høyeste Ret hvorhos Vi allernaadigst have tillagt Dig fra næstkommende Nyt Aar af, **Fiire Hundrede Rigsdaler aarlig Pension***) saa og eftergivet Dig den til Os skyldige Gield. Derefter Du Dig allerunderdanigst kunde vide at rette. Befalendes ꝛc.

Friderichsberg d. 23. Decbr. 1771.

Christian Rex.

*) Af Cancelliet var han indstillet til 800. (Han havde tjent siden 1737 som Secretair og siden 1744 som Assessor i Høiesteret og hed forend han blev adlet Kleve eller Cleve. † 1777.) Sagen har rimeligviis været 1200 Rdl. for begge Embeder. (Etatsraad Johan Christopher Weyse blev dimitteret som Assessor i Høyeste Ret d. 23. Decbr. 1771 med 300 Rdl. aarlig Pension. Meddeelt fra Justitsministeriets Archiv ved Hr. Erslew).

Pag. 41. Lin. 10 fran. udgaaer 1766.
— 42. Noten: ausfertigeus, l. ausfertigen.
ausgefertigen, t. ausgefertigten.
Texten Lin. 1 franeden tilføies efter Ordet „Tid" „af Struensee". (Man synes at have antaget, at hvad der forstodes ved Cabinetsordre ikke henhørte under Kongelovens § 7).
— 56. Lin. 7 et l. en.
— 69. Lin. 4 fran. morterfulde, l. „marterfulde."
— 70. Lin. 4 fran. ved l. „end".
— 70. Lin. 1 og 2 i Acten: — der vel ikke heller var, l. „var vel ikke heller".
— 76. Medvidner l. Medvider.
— 80. Torp, l. Torv.
— 82. Noten. Jen offentlig Bekjendtgjørelse af 12 Marts 1849 undertegnet: Otto Müller berømmes, som det synes, „den constitutionelle Sags Tilhængere i Absolutismens Dage." Forsaavidt disse Tilhængere vare active og vare Embedsmænd spørges om de da ikke sveeg deres Troeskabseed nemlig mod Enevælden? Efter Biskop P. C. Müllers Moral turde Svaret da ikke blive Ja? Dette vil og gjælde om dem, der nu bevæger et eventuelt Aristokratie, og derefter vise sig at arbeide for Republik eller for Absolutisme Er det at undres over om i en Tidsalder, hvor saadan Mangel paa Troeskab er almindelig udbredt, at Oprør, Krig og Pest hærger Landene?
At Schleswig-Holsteinismens qvasi Meeneedere have fundet et Slags Præcedents i danske Embedsmænds Bestræbelser for en ganske anden Regjeringsform end den, til hvis Conservation de eedeligen havde lovet „at dirigere deres Tanker og Jdrætter" er saadant aldeles uantageligt?
— 90. Noten. William, l. Georg.
— 97. Da samme har varet, forkort, l. da samme har varet, været for kort.
— 92. Lin. 5. „Om ꝛc. skulde komme i en ny Linie eller Absats.
— 100. , l. og istedetfor Komma Lin. 1.
— 101. Lin. 9 forn. Jhn-, l. Jhu-.
— 135. Lin. 12 fraov. efter Ordet om tilføies „Folk troede at".
— 137. Lin. 11 fraov. „Det samme" l. Noget Lignende.
— 146. Lin. 7 fraov. Lystandringer, l. Lystvandringer.
— 154. Lin. 2 fraov. efter Ordet: dimitteredes tilføies: til Kjøbenhavns Universitet.
— 162. Lin. 1 fran. Schiller, l. en tydsk Forf.
— 166. Lin. 10 fraov. følgende det, l. det følgende.
— 169. Lin. 5 fraov. Grudtrækkene, l. Grundtrækkene.
— 265. Lin. 8 fran. Creditorer, l. Debitorer.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF
DL
00 47813

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 08 01 15 002 6